

3 1761 08824244 1

HANDBOUND
AT THE

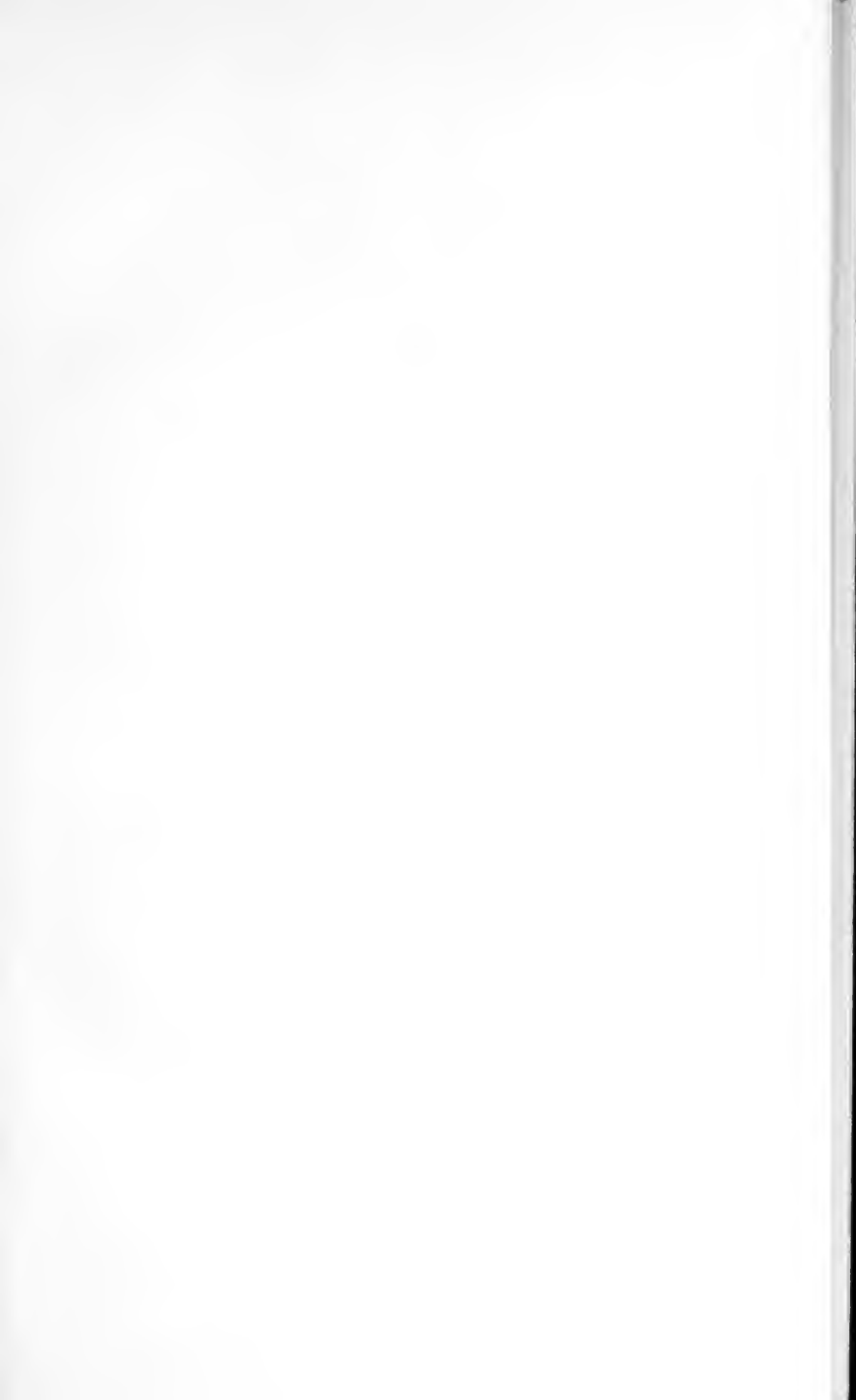

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

M. TULLII CICERONIS OPERA.

M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA

EDIDERUNT

J. G. BAITER C. L. KAYSER.

VOL. III.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXI.

1156

6

M. TULLII CICERONIS

ORATIONES

RECOGNOVIT

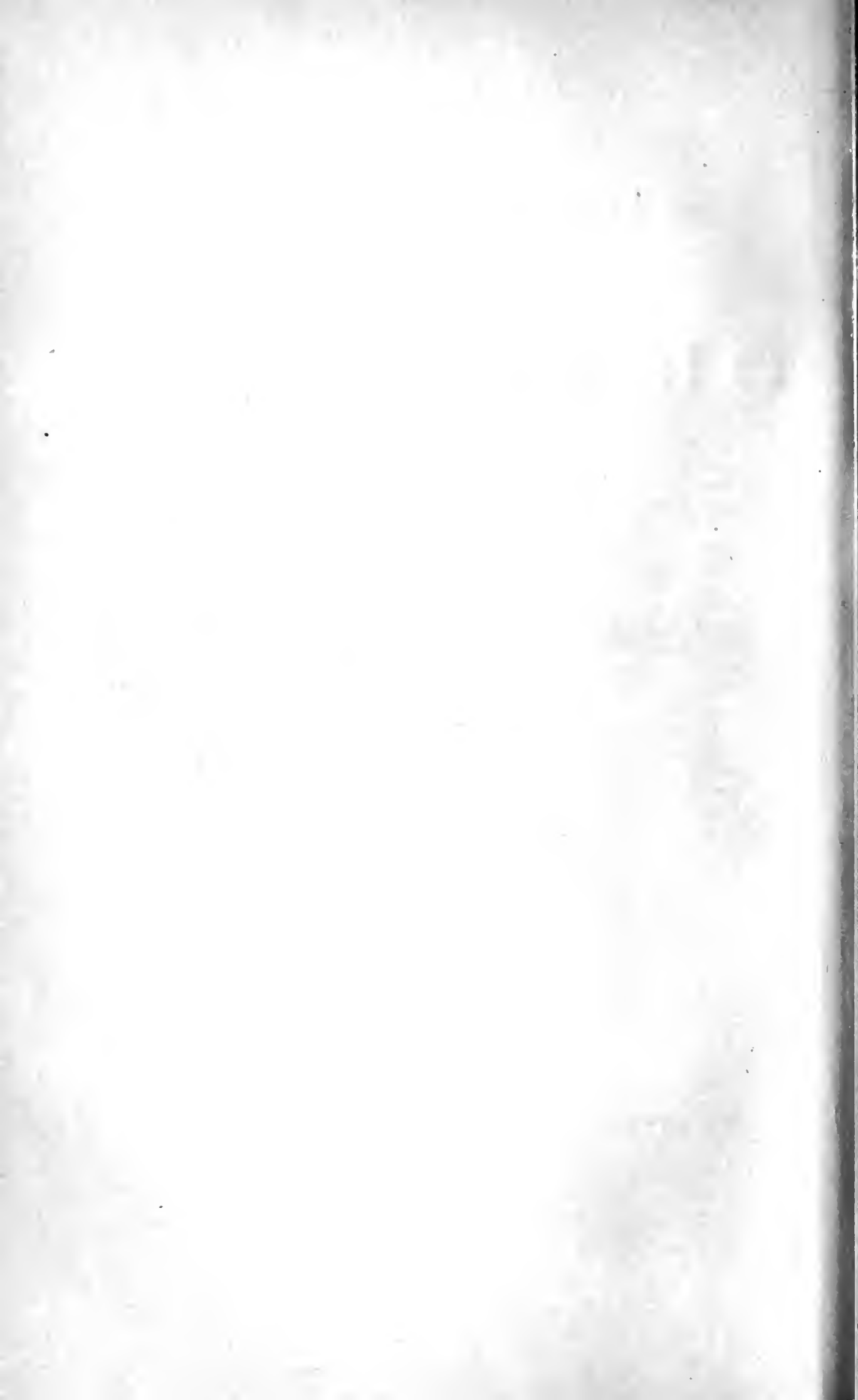
C. L. KAYSER.

VOL. I.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXI.

PROOEMIUM.

De orationibus, quae hoc volumine continentur, in praefatione voluminis primi p. XI egimus, altera tantum Rosciana praeterita, quae multo cultiorem artem prodit quam duae primae huius voluminis, neque, quod arbitratus est Niebuhrius, ab adulescentulo Cicerone habita esse videtur.¹ Nolumus tamen ordinem consuetum mutare.

Pro fundamento huius recognitionis usi sumus recensione alterius Orellianae ab J. G. Baitero et C. Halmio institutae, quo brevius de lectionibus receptis, quarum magnus numerus in Klotziana² nondum invenitur, referremus: repraesentavimus orationes optimorum qui exstant³ codicum ope ab illis viris emendatas, notavimusque praeterea, sicubi ingenio et doctrina ipsorum⁴ aut priorum editorum⁵ aut omnino intelligentium⁶ Tullianae dictionis et eloquentiae

corruptelae codicum sublatae sunt, ut eorum lectio habenda sit, ubi nil in adnotatione critica est positum. Itaque raro accidit ut ex codicibus trium primarum orationum aliquid novi induceremus,⁷ aut non admitteremus a proximis editoribus receptum.⁸ Aliquanto magis differt in Verrinis nostra editio ab E. A. Jordani, cum is V. D. qui hanc partem alterius Orellianae curavit, neque H. Brunnii retractatione palimpsesti Vaticani potuerit uti,⁹ neque ipsa Niebuhrii collatione Lagomarsiniorum codicum, quam utramque C. Halm in supplemento demum vol. II, p. 443—460 et in notis ad Verr. II, 3 (p. 235 sqq.) publicavit. Praeterea lectiones ab illo cognitae quidem sed spretas, quas offerebant in libris II. III. V Actionis II. Vaticanus et Lagomarsiniani 29, 42 plurimas recepimus¹⁰ saepe

1 cf. Drumann V, 348.

2 in duobus primis voluminibus commodius duximus Klotziano exemplo uti.

3 in Quinctiana praeter palimpsestum Taurinensem (P) et apparatus Kelleri (a—n) Bernensis 214 (B) et Genevensis 101 (G), in or. p. Sex. Roscio Helinstadiensis 304 (g) et Monacensis 15734 (m), Lag. 26, in or. pro Q. Roscio Medicei 48, 25 (α), Monacensis bibl. Elect. 68 (m). Nonnullis locis Quinctianae et Sex. Roscianae Baiter insexit Lag. 9 et 24, cf. ad Q. §. 64. In S. R. §. 135 Lag. 9 om. verba 'etiam videtis iudices'.

4 passim in notis criticis et appendice secundum orationum volumini subiecta.

5 aliquoties Veneta 1472 (β) laudanda fuit, Ascensiana prima 1511, Aldina a Naugerio curata, Juntaia, Cratandriana, Hervagiana, Stephaniana; saepius merita Manutii, Lambini, Garatonii, Ernestii, Orellii indicavimus.

6 Bake, Benedict, Bücheler, Cobet, Epkema, Fritzsche, Herel, Huschke, Jeep, Jordan, Kiehl, Klotz, Madvig, Mommsen, Osenbrüggen, Pflugers, Rinkes, du Rieu, Spengel, Vahlen, Wesenberg, E. Wurm ad emendationem

harum orationum contulerunt, plerique obiter, Bake autem et Ploygers in compluribus Mnemosynae libellis, Madvig in Academicis opusculis et A. Fleckeiseni annalibus philol. LXXIII, 117 sqq. multa et egregia. Quae ipse conatus sum corrigere, defendebam in Monacensibus nuntiis litterariis 1855 p. 49 sqq., 1856 p. 73 sqq.

7 cf. p. Sex. Rosc. 152. Q. Rose. 6, 21, 39 (ubi nunc praestare videtur 'debitis' et 'iudicabit'), 41.

8 cf. p. Quinctio 28.

9 vide de eo Halmii praelectionem Academicam 'Über die Handschriften der Verrinischen Reden des Cicero, insbesondere den Vatikanischen Palimpsest' in *Gel. Anz. der bayersch. Akad. der Wissensch.* 1853, n. 29—34. Numerum et ambitum fragmentorum Jordan indicavit in prooemiis criticis singulorum Act. II. librorum.

10 cf. II, 1. §. 123, 126, 128; II, 2. §. 54, 114, 121, 142, 153, 155 (bis), 167 (bis), 168, 169 (bis); II, 3. §. 22 (bis), 26, 75, 77, 78, 138, 140, 154 (bis), 157, 171, 183 (bis), 192 (bis), 199; II, 5. §. 81, 82 (bis), 98, 109, 116, 118, 125, 128 (bis), 130, 133.

in eo dilectu cum Halmio Baitero- que consentientes, dum Jordan in vulgata retinenda nimius videbatur. Klotz quoque Vaticanum multo frequentius quam Jordan expressit, reliquit tamen nobis apicilegium.¹¹ Eidem viri minus saepe quam nostra sententia oportuerat codici l 42 auscultaverunt, qui et bona multa adfert ubi Vaticanus deficit ac vel in eis partibus, quas ille habet, non raro potiora praebet.¹² Ei libro simillimi fuerunt codices nunc deperditi aut latentes certe f (f) = Fabricianus, m = Metellianus, n = Nannianus,¹³ quorum varietas lectionis non ea diligentia enotata est, quae hodie postulatur, itaque ne id quidem liquet, num idem liber diversis litteris f et m significetur.¹⁴ Minore auctoritate est l 42 in Divinatione, Actione I. et II, l 15, ubi praestat l 29, quem

11 ut II, 2. §. 5, 26, 28, 29, 30, 36, 39, 57, 69, 88, 123, 135, 145, 164, 169, 172, 187; II, 3. §. 3, 18, 30, 38, 53, 63, 64, 66, 99, 102, 113, 133, 186, 198.

12 talia sunt II, 2. §. 55, 61, 104, 114, II, 3. §. 24, 29, 67, 75, 85, 130, 140, 143, 183, 187, 201, 225. Cum V congruit l 42 in II, 2. §. 2, 127, 166; II, 3. §. 68, 186, 213, 224. Codicem ipsum in Italia nuper inventi Baiter, sibi quoque denuo excutendum proposuit.

13 commemorandi fuerunt his locis: f (f) II, 2. §. 47, 130, 135, 183; II, 3. §. 48, 67, 140, 201; m II, 2. §. 41, 47, 164, 165, 169; n II, 2. §. 135, II, 3. §. 53.

14 causam diversae notationis clusdem codicis Jordan explicat p. 177.

15 lectiones inde ductae sunt Act. I, §. 23, 53, 56, II, 1. §. 63, 64, 65; cum l 29 consentit

propterea saepius quam superiores editores secuti sumus,¹⁶ atque etiam tum sequendum duximus, cum ceteri codices aequae recta habere videbantur. In duobus postremis Act. II libris idem non exigua utilitate est,¹⁷ saepius tamen cum ceteris Lagomarsinianis (L) congruens, quorum suffragium praec Parisini 7774 (r)¹⁸ et Guelferbytanorum (g 1,2) minime neglegendum fuit. Ac g 1 non nihil etiam ad emendationem Divinationis¹⁹ contulit, exiguo usu fuit in Act. I. et II, 1,²⁰ quem ad modum g 2, Lugdunensis (λ), l 45, l 48.

Divinat. §. 25, 26, 35, Act. I, §. 25, 26, Act. II, 1. §. 17, 36, 45, 65 et contra l 29 accedit ad bonitatem l 42 in Act. II, 2. §. 13, 72, 121, 122, 127, 144, 166, in II, 3. §. 27, 47.

16 cf. Divinat. §. 41, 55, 64; Act. I, §. 12, 13, 15, 16, 19, 22, 35, 36, 37; II, 1. §. 26, 35, 63, 65, 96, 108, 138, 146.

17 vide Act. II, 4. §. 35, 80, 91, 102, 123, II, 5. §. 53, 75.

18 ut Act. II, 4. §. 54, 62, 63, 80, 83, 94, 110, 134, 149; II, 5. §. 6, 28, 44. Solus r a nobis expressus est II, 4. §. 14, 44, 61, 74, 80, 103, 126; II, 5. §. 41, 53, 62; uterque g II, 4. §. 54; II, 5. §. 23, 53, 86. Ubi tres consentiunt, notantur sigla R.

19 in §. 5, 19, 48, alibi facit cum l 29 ut §. 26, 59.

20 cf. Act. I, §. 2. Act. II, 1. §. 99; utrumque g Act. II, 1. §. 41, 58; λ est Act. II, 1. §. 106, 145 Divin. §. 25, 148. Act. II, 1. §. 98 adhibitus. Sic semel facta mentio Huydecooperani libri (h) Act. II, 2. §. 135, Palatini 2 ib. §. 83, Lag. 6. Act. II, 3. §. 137; saepius Parisinorum 4588 (A) et 7776 (B) in Act. II, 2. §. 13, 26, 137, 165; II, 3. §. 62; solius B in Act. II, 2. §. 132, 144; II, 3. §. 47.

ADNOTATIO CRITICA.

M. TULLII CICERONIS PRO P. QUINCTIO ORATIO.

1, 4. *quanta sit* incl. Pluygers. || 5. *nihil est*. Bdg. nihil. || 2. *non eo dico*. fo: id non eo dico. || 7. *florentissimos* Klotz. (horrentissimos C.) ornatis-
simos. || 8. 'falsum crimen quasi' abesse malit Lambin. || 3, 12. *Quinctius fecit — societatem*. fo: C. Quinctius fecit — societatem cum eo. || 13. *quodcunque* Baiter. 'quod quid-
que' sive 'quod quique' C. et *tametsi*. Baiter. tametsi. || 4, 15. *quo mortuo* incl. *Naevio* incl. Manut. || 5, 18. *cum iste*. bedegi. Klotz. tum iste. || 6, 24. 'narratum — venisset' supplementum est manifestae in C. lacunae. || 27. *imbiberit spem posse se*. ser. imbiberit. || 28. *videtur*. C. plerique. videatur (e). || 7, 29. 'ita tamen' posuit Lambin. || 8, 30. *iuberetur*. k, Lambin. iuberet. || 10, 34. fo: 'queritur enim'. || 11, 39. *quia quod debitum numquam est, id datum non est* incl. *tum molestus* Baiter. tu molestus. || 12, 40. *id erit*. C. id erat. *petisses et petisses statim* Klotz. (petisses, sed petisses statim. C.) petisses statim. || 13, 44. *acciperet C.* fo: 'acceperit'. || 45. *describit* Bücheler. describit. || 14, 46. *iudicia* incl. (om. Baiter.) *male* incl. Madvig. || 47. *tam advocacione copiosa* C. Klotz. tam copiosa adv. || 15, 49. *at vita* ser. vita. *turpis saepe* ser. turpis. || 50. *habendum est*. Halm. habendum sit. *ut carnifices* incl. || 16, 51. *commemorari* Madvig. com-

memorare. || 17, 54. *denuntio* Madvig. denuntiem. *necessariam* incl. || 18, 59. *esse se patitur*. Lambin. esse patitur. || 19, 60. *dici id non potest*. QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT supplent Lambin. Hotoman. et hic quidem, ut narrat, ex vetusto codice. || 62. *electum*. Madvig. eietum. || 20, 63. *iudicio pati* ser. iudicium pati. ('pati' C. Klotz.) || 64. *cuius procurator non omnia iudicia quae quisque in verba postularit acceperit*. Klotz. ex cod. Dresdensi ubi est 'recusarit acceperit' et hoc recentiore manu adscriptum. Verba varie scripta ut interpolata incl. Madvig., om. 19, 24. || 21, 69. *erat enim*. C. (praeter Bdck et incertum an P.) Klotz. erat. *eis* om. P. incl. || 70. 'erat potentissimus' Ursin. Lambin. *potentissimus erat* ser. potentissimus. || 22. *venustate* Turneb. Muret. vetustate C. Klotz. || 71. *praestituentur*. Madvig. praestituendae. *coercebitur*. Madvig. arcebit. (arcebitur. C.) || 72. *ut eorum*. C. ('ut quorum' e), Klotz. quorum. || 23, 75. *ita leves sint*. incl. Madvig. || 24, 77. *conarentur* Halm. conaretur. *visi essent* ser. visi sint ('visi sunt' C. Klotz.) || 25, 79. *de saltu deicitur Quinctius quo die?* ser. de saltu deicitur Quinctius. quo die? || 80. *Segusianos*. Baiter. Segusianos. || 27, 85. *si quis unum* etc. Iulius Severianus (p. 340 ed. Capperonerii) servavit ex capite tertio partitionis (cf. §. 36 ostendam — non possedis-
disse) haec fragmenta, addens:

'Cicero pro Quinctio adversarii definitionem ex opinione hominum reprehendit: 'si quis — possidere' et ponit definitionem suam: 'quid est — possideri'; probat Naevium non bona, sed praedium possedisse: 'cum domus — possidere', et colligit: 'quod si — debere'. Primus hunc locum attulit Garatoni, deinde Baiter correctum ex duobus codd. Monacensibus e, m, unde *cum domus* restituimus, pro 'domus'. ib. malit Halm.: 'erat Romae, Romae servi', Garat. autem 'erat Romae, erant servi, erant'. || 28. *esset et*. Baiter. *esset*. || 87. *iudicio pati*. C, Klotz. *iudicium pati*. || 30, 94. *me defendente*. Madvig. *te defendente*. || 31, 97. *misericordiam caperet* incl. Gruter.

M. TULLII CICERONIS PRO
SEX. ROSCIO AMERINO
ORATIO.

1, 2. *quis horum* Halm. qui istorum. || 2, 6. *ut evellatis*. fo: 'ut evellat'. || 3, 7. 'quae si vobis' coni. Bake; 'si vobis haec' Baiter. || 8. *consueverant* Ernesti. *consueverunt*. || 4, 11. *quaestioni praeeses* l 26. *quaestioni* [index] *praecesses*. || 5, 11. *sanguine dimissius* C. plerique. 'e manifestis' et 'sanguine dimissui' Madvig. 'sanguine ad amussim'. Wex. fo: 'sanguini remedium'. || 12. *ostenderitis* Ernesti. *ostendetis*. ('ostendatis' Madvig.) || 6, 16. *is cum*. Halm. hic cum. || 17. *huius modi*. Reisig. *eiusmodi*. *quique* Halm. ('et qui' Madvig.) qui. C. ('qui cum' Cratandr.) *quod sciam* incl. Garatoni. || 7, 18. *Pallacinas* incertum. 'Palatinas' nonnulli C. || 8, 21. *cum nulla iam proscriptionis mentio fieret*. Halm. ex Charisio 156 Lind. ('cum nulla etiam proscriptionis memoratio fieret') *haec bona emuntur duobus milibus nummum* om. cod. Oxon.

t, del. Osenbrüggen, incl. || 22. post 'praeterita sunt' verbum excidit, e.g. 'curet'. in incl. Lambin., Halm. || 9, 24. *illa* add. Madvig. Halm. ex Rufiniano §. 36. *ab eis* Lambin. eis. || 26. *nihil* incl. Halm. *S. Roscii* incl. du Rieu. || 10, 27. *Nepotis filiam* incl. Passeratius. || 11, 30. *culeum*. Hotoman. al., Halm. *culeum supplicium* *paricidarum*. C, E. || 31. *omnes mihi minae*. Baiter. Halm. *omnes minae*. C. *omnes in me minae*. E. *et terrores*. Madvig. *terrores*. || 32. *Sex. Roscium* incl. Madvig. || 12, 35. *Erucius* incl. Madvig. || 13, 36. *quibus tandem tu*. Madvig. Klotz. *quibus tandem te*. C, *quibus tandem. et ante 'denique'* del. Madvig. incl. || 14, 39. *cuiquam* add. Bake et van den Es. || 15, 44. *a te vita eius rusticana*. Vahlen. *a te vita et rusticana*. C. (al. 'attente vita et rusticana'). *attenta vita et rusticana*. ('rustica' malit Halm.) || 16, 47. *ei*. Halm. hi. *nostram* incl. Madvig. || 19, 53. *certe*. Pluygers. *certi. quod Pluygers. quae* || 54. *illud quidem*. Pluygers. *illum quidem*. || 55. *huic inimicus* Cratand. Lambin. Orelli. *huc inimicus*. || 20. *non videatur*. malim 'non videtur'. || 57. 'sine suspitione' recte videntur delere Benecke et Rau. || 22, 61. *aut confitere te* Hotoman. Lambin. Halm. *confitere*. || 23, 64. *T. Caelium*. Halm. ex Valer. Max. VIII, 1. T. Cloelium. *quid poterat tam esse suspitiosum?* Madvig. Klotz. Halm. 'quid poterat sane tam esse suspitiosum, Garatoni. quid p. iam esse suspitiosum. ('quid p. sane esse susp.' al. C.) *neutrumne?* Madvig. Halm. *neutrum*. Lambin. Garatoni, Orelli. *autem neutrum*. C. || 24, 68. *praerupta* l 26, β. *rupta*. || 25, 70. *scripsit* Halm. *scripserit*. || 27, 74. *si per liberos* Halm. coni. 'si liberos' Madvig. Klotz. Halm. 'liberos' Matthiae. om. C, E. *ei* Halm. hi. || 28, 76. *tam occulte*. Halm. coni. ('tam occulto').

tam occultum. || 77. *minister*. 126. ad-
 minister. *M. Metelle*. Krause, Halm.
 Metelle. *ex eis* Madvig., Halm. ex
 his. || 78. *in insidiis*. Halm. insidiis.
 || 29, 80. *confugit*. Halm. con-
 fugerit. *tu hoc*. m. Aescens. Crat.
 Klotz. hoc tu. *interdum* cod. Ursini
 interim. fo: iterum. || 81. *in sanguine*.
 126, β , Orelli, Klotz. ([in] sanguine)
 sanguine. *nescivit*. Madvig. Klotz.
 Halm (qui etiam 'nescius erat' con-
 iecit). *nesciret*. || 30, 83. *quaeramus*
ibi maleficium, ubi. Steinmetz. Klotz.
 Halm. quaeramus ubi malef. ubi.
 plerique C. qu. ubi malef. g, Crat.
 Orelli. *unum quidque*. Wesenberg.
 Halm. unum quodque. || 83. *implicatus*.
 C. implacatus Graevius, Madvig. in-
 clinatus. Manut. fo: incitatus. || 31,
 86. *elucet*. Heumann. eluceat. ||
 32, 90. *Mamercos* C. aliquot. Mem-
 mios. Ursinus. *senem*. incl. Madvig.
 || 34, 95. *facta sint*. Halm. con-
 i. facta sunt. || 96. *quis primus*. Halm. qui
 primus. || 35, 97. *capienda est* Mad-
 vig. Orelli. Halm. capienda sit. ||
 100. *Roma ei*. Garatoni, Ernesti,
 Halm. Romae. *in Tiberim* del. Epke-
 ma, Rinkes. incl. *quaesi*. Hervag. qui
 si C. || 36, 102. 'quasi vero non'
 Madvig. Halm. *ac non quod*. Jeep.
 an quod. 'ita more'. Halm. ex Schol.
ut vel. Halm. ut. || 104. *audaciter*.
 Priscianus, XV, 625 ed. Kr. Halm.
 audacter. *istic sedere* Hotoman. isti
 credere. || 37, 105. quod suspitio-
 nem hoc putetis. C. 'quod suspi-
 tione hoc put'. Jeep. 'quod suspi-
 tione esse opus put'. Baiter. 'quod
 suspicioni esse locum put'. Halm. ||
 107. *num quisnam* g, m, Halm. || 108.
eis, m, Madvig. Halm. his. || 38, 109.
eius scelus. R. Stephan. Hotoman.
 'eiusce vis' sive 'eiusce ius'. C. ||
 110. *fretus mora*. g. Garatoni, Halm.
 'fretum ora' plerique C. 'adferen-
 da mora' Naegelsbach. || 111. *in eis*.
 126. in his. || 112. *non posse* scr.
 posse. || 39, 113. 'iudiciumque in-

famia C. *infamia* del. Halm., incl.
inopia vivum add. Halm. 'egestate
 vivum' cod. Iannoctii. *asperserit*.
 Lambin. affecerit. || 114. *illeque* Mad-
 vig. ille qui. || 115. *Roscio* del. Ho-
 toman. incl. Halm. Klotz. || 40, 118.
a gladio recessisse Madvig. Halm.
 ('a gladiis recessisse' Lambin.) 'a
 gladiatore recessisse' sive 'a gladi-
 atore recessisse. C, E. || 41. *at neque*
in dominos quaeritur scr. 'at neque
 in vos quaeritur' Madvig. at ne
 quaeritur. *neque est iniquum de hoc*
quaeri. Madvig. neque enim cum
 de hoc quaeritur. C, E ('neque enim
 cum de hoc quaeritur, in dominos
 quaeritur' Halm.) *de hoc* incl. fo:
 de his. || 121. 'ab istis' velit Halm.
 || 123. *facta est*. Halm. facta sit.
 'inveniri' Pluygers. invenire. 'coe-
 perim' Weiske. || 43, 124. *Chryso-*
goni incl. van den Es. *latuit* Mad-
 vig. Klotz. Halm. statuit C. sta-
 tuitur E. || 125. *ego* om. C. non-
 nulli et Halm. incl. || 126. *quo more*
 Ernesti. quo modo. || 44, 127. 'in
 quem vis' velit Halm. || 128. *ni-*
mirum incl. Matthiae del. Halm. ||
 129. mihi. 126, g. mihi ipsi. *casum et*
que incl. Ruhnken. || 45, 130. *neque*
proscriptus add. Hotoman. *furtim*
 scr. ut Jeep. partim. ('partim invito
 partim imprudente' Madvig.) || 132.
hoc iudicium incl. Madvig. || 46, 133.
quid praeco enumeraret Steinmetz.
 Halm. 'quid praeco enum nume-
 rare', Par. 1, 4. 'qui praeconum
 numerare'. g. 'practium enumerare'
 m, 'praeconem enumerare' Momm-
 sen. || 135. *etiam videtis iudices* del.
 Manut. Madvig. incl. Halm. || 47, 136.
me pro mea. Madvig. me pro illa.
dignitate de incl. Madvig. || 48, 139.
 'illi nobiles' velit Halm. || 140. *si*
qui. C. si quis. || 141. *hicine* Halm.
 hiene. || 49, 141. *exspectata*. C.
 ('exp.') experrecta. E. fo: expetita
fortunas possessionesque nostras scr.
 fort. vestrasque nostras g. fort. ve-

stras atque nostras. m, al. C. fortunasque nostras. || 142. *probe novit*. Madvig. Halm. *prope non novit*. C, E. ('probe cognovit' Klotz.) || 50, 145. *si metus*. Madvig. ('metus' Heusinger.) Halm. *sin metuis*. || 51, 149. M. praenomen add. Garatoni, Halm. || 52, 152. *dubiumne est* g. *dubium est. numquid huic*. Madvig. *numquid hic*. Roscio incl. Madvig. || 53, 153. *comparatum esset* ser. ut Rinkes. *comp. est*.

M. TULLII CICERONIS PRO Q. ROSCIO ORATIO.

1, 1. *iste* Garatoni, Baiter. *is. hominis* Baiter. *homines. plenam perfidiae* incl. Ernesti. || 4. *nolit* Lambin. *noluit*. || 2, 5. '*adrogantia est*' Lambin. || 6. *servare*. m. *conservare*. || 3, 9. *malim 'quod erat in primis magnum, triennio amplius'*. || 4, 11. *ille tamen*. fo: '*ille tantum non*' sive '*ille paene*'. || 12. *de* del. Baiter incl. *si paret deberi* ser. *si peieret*. C. '*sic petieris*' Mommsen. Baiter. || 5, 14. *cuius tertia parte*. Huschke. *cum tertia parte*. || 15. *reus is est*. Manutius. *res eius est* C. *cui res et*. Oxoniens. codd. Klotz. *cuius et*. cett. C. *res* incl. '*perinde*' ante '*dicemus*' abesse malis, item '*conlatum*' in §. 17. || 7, 19. *omnium* Mommsen. *hominum*. || 20. *istius* Halm. *huius. mirum mihi videtur*. Madvig. *mihi nihil videtur*. || 21. *arguitur a*, Lambin. *arguatur. per bonitatem* Manut. Baiter. *per se bonitate*. || 8, 22. '*egebat? immo locuples erat*' transposuerim post '*versabatur*'. *nummis* Naugerius *summis* C. || 23. fo: '*iam pridem desiit*'. || 9, 25. *propter magnitudinem*. '*propter aegritudinem*' C. an '*propter atrocitatem*'? *non posses*. fo: *non potes. non erat*. C. *erat*. '*fecit pactionem*' Manut. Lambin. '*habes*' ter postulat Menard. || 26. '*commississes*'. Manut. || 10, 27.

is fit Passow, Baiter. *is fuit*. || 29. *spem*. Boeromacus, Baiter. *rem*. || 11, 32. *societate* add. Naugerius, Orelli, Baiter. *iure fecerunt multi* incl. *si fit hoc vero* incl. Orelli, '*si fit hoc*' del. Baiter. *auctore Gulielmio*. || 12, 35. *a se* incl. Garatoni. *praeclare sciebat* ser. *praeclare*. || 37. *testimonia* incl. || 13, 38. *iam confecto*. Gulielmius, Baiter. *tam confecto. pro opera labore*. C. *labore* incl. ccccccccc Lambin. Klotz. †ccccccc . || 39. *quid tum*. Lambin. *quid? tu. debemus* ser. *debes. persequendum*. m, a. ('in eo sequendum' eg). *persequi noluit. quod in re fuit* Huschke. *non quod in se fuit. non putavit, iudicabimus* ser. *iudicabit*. Q. Roscii incl. Hotoman. || 14, 41. *numquid causare*. C. *numquid causae est* (cod. Francianus, Turnebus). *iudex* incl. Orelli. del. Baiter. *si ex fide* ser. *si ex te*. TESTIMONIUM — OCREAE add. Hotoman. incl. Orelli, Baiter. fo: '*an Cluvio*'. || 15, 44. *severissime* incl. Mommsen, Baiter. *comparavit* Halm, Baiter. *comparabit* m. *comparabat. eum cum* Lambin. *cum*. || 16, 46. *non maiore*. Junt. Lambin. Orelli. *non minore*. C. *minore*. Mommsen. Baiter. *post 'deorum' excidisse videtur 'impeditur, qui'*. || 47. *inimicis* incl. Madvig. || 48. *inicit* Ernesti, Baiter. *iniecit*. || 17, 50. *et postulare* Garatoni, Klotz, Baiter. *expostulare*. || 18, 56. *si* add. Rinkes.

M. TULLII CICERONIS IN Q. CAECILIUM DIVINATIO.

1, 2. *saepe* incl. Bake. '*dicebant*' et '*aiebant*' incl. Bake. || 2, 4. '*deditissem*' con. Halm. || 5. *illares me*. g1, 2. *illa me res. unus mihi*. g1. *mihi unus*. || 4, 14. *eis* ser. ex Probo ed. Lind. 144 (ubi est 'is'). *his*. || 5, 19. *delubris fuit*. g1. *delubris. senati*. Orelli ed. 1 ex Charisio p. 82. *senat-*

tus. || 7, 22. *Q. om. g2, 129, λ incl.* || 8, 25. *tamen incl. Baiter. condicione sit. Ascon. 145, Orelli ed. 1. condicione. ut imitetur. 129, 42, Orelli ed. 1. imitetur.* || 26. *omnino. 129, 42, g1, 2. omnino omnis.* || 11, 35. *atque tuam. 129, 42. et tuam. ('tuamque' g² λ, Klotz.)* || 12, 38. *huius modi. g1, 31, Klotz. eius modi.* || 40. *quid ergo? Klotz. quid? ergo.* || 13, 41. *illius mihi temporis. 129, Priscian. II, p. 249. illius temporis mihi.* || 43. *dignum incl. Baiter.* || 15, 48. *at ne. g1, Klotz. ac ne.* || 50. *hominibus — ita paratus venis — tibi hospes aliquis est recipiendus. Halm (in appendice). hominibus ita p. venis, ut tibi h. a. sit rec. || 16, 54. iudices incl. Bake. 'et esse gravius ab omnibus' 142. fo: ut est gravius, ab omnibus. || 17, 55. possit. 129. posset. || 56. Agonis incl. || 57. repente om. Priscian. II, 268, incl. ('e vestigio' om. Rufinianus I, 5, incl. Halm). || 18, 39. te dicturum. g1, 129, Klotz. dicturum te. || 60. iam actum ser. incertum. || 19, 61. in del. Hotoman, Zumpt. incl. accusatorem incl. || 20, 64. honestior est causa. Stephanus, 129. honestior causa est.*

M. TULLII CICERONIS IN C. VERREM ACTIO I.

1, 1. *apud populum Romanum sed etiam* add. Baiter. 'Romae sed et' add. Naugerius. 'Romae sed etiam' Halm, Jordan. || 2. *reus et C. Verres* incl. Cobet. *iuris urbani L. iuris (g3, 5.) 3.* || 2, 4. *populo Romano ser. cum Baitero. praetori. (p. r. C.) 'exteris nationibus' et 'ordini' malim abesse.* || 4, 10. *aut copia. 129, g1, 2. et copia.* || 11. *primus gradus honoris* incl. Halm. *Cn. Carbonem spoliatum* incl. in *Cn. Dolabellam* incl. || 12. *cui et legatus. 129. cui legatus. 'depeculatio' conii. Lambin.* || 5, 13. *cuiusquam tam patria. 129.*

tam patria cuiusquam. || 14. *depeculatus est. L. depopulatus est.* || 15. *ab hominibus. 129. ab omnibus. arbitror esse. 129. esse arbitror.* || 6, 16. *constituta sit ab eo. 129. ab eo constituta sit.* || 7, 18. *potius quam contumeliae* incl. || 19. *altius aspiciabant. 129. altius perspiciebant.* || 8, 21. fo: 'ut de pecuniis'. || 22. *ne haec quidem mihi. 129. ne haec mihi quidem. neque tamen. P. Manutius. neque. C.* || 23. *etiam om. 142, incl. ('et iam' conii. Jordan.) negasse se. Jordan. conii. negasse. et fuisse tum. Benecke, Bake. et fuisse tamen.* || 9, 24. *in eis. Halm. in his.* || 25. *deicerer. 129, 42, g2, 5. deiceret.* || 26. *posset. Spengel, Cobet. opus esset. non solum sed* incl. fo: consulem etiam *Q. Metellum. eam reddidisse. 129, 42. iam reddidisse.* || 10, 28. *Siculos* incl. || 11, 32. *ex accusatione* incl. || 33. *malitiose* incl. Bake, Cobet. || 12, 35. *periculosissimum. 129. periculosum.* || 36. *accipere aut recipere. 129, Stephan. recipere aut accipere.* || 13, 37. *huius modi haec res. 129. haec huius modi res.* || 38. *in* add. *C. G. Zumpt. equite Romano iudicante* incl. Madvig. || 39. *factum sit — inventi sint. Schütz. factum est — inventi sunt. inventus sit. Wesenberg. inventus est.* || 14, 40. *putatis. Lambin. putetis.* || 16, 46. *unum senatorem hominem. Fritzsche, Jordan. ('unum hominem' Ascon.) unum senatorem.* || 48. *'populi Romani' incl. Fritzsche.* || 17, 51. *veritatis. Baiter. severitatis. Aciliae* incl. Bake; idem 52. *Glabrionis — Scaevolae — Scauri.* || 18, 53. *Siculi* del. Madvig. *responderi. Lambin. respondere. C.* || 54. *quadragesima diebus interpositis* incl. Bake. *diuturnitate. 142. diuturnitatis.* || 55. *interrogando* incl. Madvig. || 56. *atque in socios. 142. atque socios.*

M. TULLII CICERONIS
IN C. VERREM ACTIONIS II.

LIBER I.

1, 4. *accidere*. P. Manut. *accedere*. C. || 2, 5. *iudices* add. Nonius p. 279, om. C. *postremo ut esset hoc iudicatum*. fo: pro reo cum esset hic iudicatum. || 3, 7. *unus* add. Priscianus I, p. 307, II, p. 160. om. C. *et e complexu* Garatoni (ex Prisciano II, 160, ubi est 'et a complexu') e complexu. || 4, 10. *tam convictus* Anecd. Paris. rhet. ed. Eckstein p. 3. *tam victus*. || 11. *et* incl. Wesenberg, Halm. 'quoque' incl. Wesenberg. || 5, 14. *cum* om. C. 'quem' velit Bake. || 6, 15. 'inimicitias istas' Bake. || 16. *illorum*. C. G. Zumpt. istorum C. || 17. *cuius modi*. 129, g2. huius modi. || 7. *ipsa in accusatione*. 129, 42. in ipsa accusatione. || 19. *citati in hunc reum et iudiciorum iudiciumque* incl. Bake. || 20. *isto*. C. G. Zumpt. ipso C. || 8, 21. *quid tam e republica fuit*. Madvig. *quid* (sive 'quod') tam rei p. honestius. C. 'et in laude et' incl. Bake. || 22. *requirat iudiciorum*. 129. iud. requ. || 23. *verum ut* ser. *verum et*. 129. *verum*. || 9, 24. *non quo iam*. Madvig. non quoniam. C. || 25. *dedit*. Asconius. det. C. *et ea re quidem*. Bake. *ea re quidem*. || 26. *bis ut causa dicatur* incl. *commune utriusque*. 129. *utriusque commune*. *dixerit*. 129. *dixit*. fo: 'at ego'. *illam* incl. || 10, 27. 'ipsi' conii. Halm. || 28. *possem* ser. *possum*. *equorum*. 142. *equarum*. || 11, 30. *et magna*. 129. *et a magna*. || 13, 35. *defensionisque*. 129. *dissensionisque* ('dissensionisque' incl. Klotz, Jordan). || 14, 36. *huius modi*. L. huiusmodi. *discibere* ser. *describere*. || 37. *quando tibi*. 129. *tibi quando*. || 15, 38. *insidiosam*. Lambin. *invidiosam*. C. *mores institutaque maiorum*. 129. *mores atque instituta maiorum*. || 39. *non*

modo existit. Asconius. non modo non existit. C. || 41. *Cn. Dolabella* incl. Naugerius. *cum improbo*. g1, 2. *tum improbo*. || 16, 42. *Carbone — Dolabella*. Manutius. *Carbonem — Dolabellam*. C. || 17, 44. *constituta est Cilicia*. 129. *Cilicia constituta est*. || 45. *hanc istius*. 129, 42. *hanc eius*. || 18, 46. *illa* om. 129, incl. || 19, 51. *in intercolumniis*. Halm. *intercolumniis*. *subsortitus*. 129. *sortitus*. *esses*. C. G. Zumpt. es. C. ('subsortiturus eras'. Hotoman.) *tuis* om. Asconius, incl. Jordan. *ibi fuisse quae nunc non essent*. Bake. *fuisse quae non essent*. || 20, 53. *suo* om. Asconius, incl. Klotz. || 54. *cum in eas*. Klotz ('quin eas'. C.). *si in eas*. *ex eis*. C. G. Zumpt. *ex his*. Post 'deportasses' conlocat Bake *verba ex 21, 57*. 'certe maior — eupiditate.' || 21, 56. *virtute consilio*. 129. *consilio virtute*. || 22, 58. *peccatorum veritae* ser. *peccatorum iudiciorum se dominos*. 129, g12. *se iudiciorum dominos*. || 59. *ex fanis suis*. 129. *ex suis fanis*. || 23, 60. *accepti* incl. Jordan. *numquam tabulas*. 129. *tabulas numquam*. C. *Cassium*. Asconius. *et C. Cassium* ('et' incl. Jordan.) || 61. *habes dicere*. Lambin. *habes*. || 24, 62. *stuprorum flagitiorumque suorum* incl. *adventus*. C. *quam adventus*. *ego relinquam*. 129, *et Klotz*. ('ego' incl.) *relinquam*. || 63. *homines ipsi*. 129. *homines autem ipsi* ('autem' incl.). *Lampsaceni* incl. *Graecorum* om. 129. *incl. ut in illo*. 142. *ut illo*. *monebant*. 129. *admonebant*. *commoretur*. Ernesti. *commoraretur*. || 25, 64. *comes eius et Ianitor* incl. Bake. *offenderet*. 142. *offenderetur*. || 65. *tametsi erat et tamen* incl. *ipsos tantum*. 142. *ipsos tamen*. || 26. *convivium apparat*. 129, 42. *convivium comparat*. || 66. *tum ille*. L. Klotz. *tum pugna* add. Rufinian. I, §. 36. om. C. 'et pugna' ser. 'pugnatur'. Rau. || 67. *vir primarius*.

Nonius, Klotz. vir primus. *et homo honestissimus*. L (praeter 42), Klotz. et honestissimus. || 28, 71. *ipso*. Haase, Bake. *ipsa. sed hoc*. Lambin. hoc. *Neronis iudicio* incl. Bake. || 29, 73. *in Asiam susp.* Jordano incl. || 74. *reperire neminem*. L. *neminem reperire*. || 30, 75. *facere statueret ser. facere potuerit*. || 77. *elui*. Bake. lui. *quaestor fuit*. 142, Klotz. *quaestor fuerat*. || 31, 78. ‘testimonium publicum tuum’. Asconius, Klotz. *publicum* incl. *omissum* in L. *testimonium*. || 80. *confirmat perpetua*. 129. *perpetua confirmat*. || 32, 81. *ad ulciscendum exspectare*. 129. *exspectare ad ulciscendum. metu legationis*. L. *legationis metu*. || 33, 83. *insimulabas*. 142. *insimularis*. || 85. fo: *inter sociorum arma*. || 34, 86. *a Milesiis*. 129, Servius ad Verg. Georg. IV, 334; Klotz. *Milesiis. publice*. Lambin. *publicae*. || 87. ‘a Dianio, quod in Hispania est ad Sinopam, quae in Ponto est’. C. a Dianio ad Sinopam. Asconius, Klotz, Jordan. || 36, 91. *copiose* incl. Ernesti. || 37, 93. ‘pupillus a me productus est’. Bake. || 38, 95. *his nominibus, quae res per hunc gestae sunt* incl. Bake. || 96. *pestem tempestatemque*. 129. *tempestatem pestemque*. || 98. *perinde quasi*. 148. *proinde quasi*. || 39, 99. *ex litibus aestimatis Dolabellae pr. et pro pr.* om. g1, incl. || 100. *numeratum*. J. Fr. Gronov. *numerata*. C. || 102. *nomen ullum*. 129. *ullum nomen*. || 40, 103. *hoc est populo Romano universo* incl. Bake. || 41, 104. *omnia faciebant*. 129. *faciebant omnia*. || 106. *simul istum*. V. *simul et istum. a liberis*. 129, g², λ. *liberis. praetoris auctoritas*. Klotz ex V (‘P.R.’), Jordan. *auctoritas*. || 107. *reprehendi neque ante edictum provideri potuit*. A. Mai (ex V ‘provideri potuit reprehendi neque ante edictum’). *neque ante edictum provideri potuit*. || 42, 108. *in eis*. 129. *in his*. || 43, 110. *etsi minus esset conii*. Jordan. *minus esset*. || 111. *inventus est*. V. *est inventus. istius institutum* incl. Ernesti, Bake. || 45, 115. *faceret et ita*. Asconius. *faceret ita*. || 116. *posset*. 129, Klotz. *possit. quid ad praetorem*. Priscianus II, 158. Halm. *quid id ad praetorem*. || 46, 118. *homines esse*. Priscianus l. c. *homines. uterentur*. Priscianus. *uteremur*. C. || 121. *illi qui et inveniebantur* incl. *et iniquitatem* om. V, Jordan. incl. *in ore*. V. *tum in ore*. || 47, 123. *id iurare*. Klotz, Jordan. (‘adiurare’. V. ‘iurare id’. 129.) *iurare. quae proscriptum iuvare vetaret*. susp. Orellio incl. *vetaret*. Ernesti (‘veta..t’. V.) *vetat*. || 48, 125. *quod edictum Sacerdos non habuerat* incl. ‘*hominis auctoritas*’ malit Bake. || 126. *gratiam*. V. *gratiamque*. || 127. *Verres*. om. V. incl. Jordan: || 49, 128. *dicens* om. V, del. Jordan; incl. *honestorum*. V. *honestissimorum*. || 50, 130. post ‘*permissa*’ sive post ‘*cognovistis*’ excidit non nihil, e. g. ‘*ita abusus est*’. || 132. *comparare*. Naugerius. *comparare*. C. || 51, 133. *ei* om. 129, incl. || 136. *pro pretio* incl. Garatoni, Jordan. || 52, 138. *cum isto se*. 129. *se cum isto*. || 54, 140. *videatur*. Ernesti. *videbatur*. C. || 141. *vafrum*. Madvig. ‘*fabrum*’. Asconius. ‘*verum*’. C. *tectum*. E. || 142. *et* incl. fo: ‘*ilico tu, praetor*’. || 55, 143. *legem ipsam*. V. *ipsam legem. de hereditate recita*. V. *de hereditate. urbanus*. V, Klotz. ‘*urbis*’. Jordan ex errore Maii. ‘*quideni multis*’. V. unde ‘*quid est in multis*’. Halm. *L. Metellus censores addiderunt*. V. ‘*L. Metellus addiderunt*’ Jordan, ex errore Maii. || 145. *eisdem lapidibus*. V. *eisdemque lapidibus*. || 56, 146. *cuius de bonis utroque loco* Bake. *quibus de bonis. una ademisti*. 129. *ademisti*. || 147. *machina una*. Orelli. *machina sua*.

fabrorum incl. Bake. *manu pretii machina*. Asconius probatum Madvigio. *manus pretium machinae*. || 57, 149. *quam nunc est* incl. *haberet?* haberet. || 150. 'referre non poterat'. Asconius. || 58, 153. *restringendumst*. Lachmann ('restringendumst' V.), Jordan. *restringenda est*. C, E. *defendent*. Madvig. *defenderent*. C. || 95, 154. *quaerimus*. Priscianus II, 159. *quaeremus*. C. *expectamus*. Herel. *expectemus*. 'tu' alterum om. Priscianus, incl. Jordan. *quin in unoquoque*. Halm. *quin is unoquoque ferent*. Graevius. *ferrent*. C. || 60, 155. *revera* addit Priscianus II, 155. om. C. *laedendique sint*. Ernesti. *laedendique sunt*. || 156. *istum* addit Priscianus, om. C. || 157. *sit*. Asconius, Priscianus. est. C. || 61. *quod ostendam* incl. || 158. *subsortitionem*. Asconius. *sortitionem*. C.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM II.

LIBER II.

1, 1. *et recepta causa Siciliensi* incl. Pluygers. || 2. *atque*. V, 142. *atque* [adeo]. || 2, 4. *Siculi* incl. || 5. *sic illa*. Cobet. *Sicilia*. 'illam M. Cato — Romanae nominabat'. velit Bake. *Italico* incl. Bake. *suppeditando*. 142. *suppeditato*. || 4, 11. *enim* om. 142, incl. *ulla umquam*. 142. *umquam ulla*. || 5, 13. *in reptendo*. A, B. *repetendo*. *satis* om. 129, A, B. incl. || 14. 'quod ego idem' 142; unde 'quod equidem' sive 'quod ego quidem' coniecit Halm. || 6, 15. *lege iudicioque sociali* incl. (Pluygers autem *insiticia* habet verba 'quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est'.) || 17. *in re umquam ulla*. 142. *ulla in re umquam*. *Siciliae* Klotz incl. ('in Siciliam' incl. Jordan.) || 18. *a volgo* incl. || 7, 21. *quo Anniae*. Lambin. ed. 1584 (ubi 'Anneiac'), al. quo.

filiae incl. Pluygers. C. *Sulpicii* add. Pluygers. *non plus quam Anniae* add. Pluygers. || 8, 22. *hereditatem illam*. 142. *illam hereditatem*. *hunc hominem*. C. 'per hunc hominem'. Bake. || 10, 26. *obtinebant causas*. 142. *causas obtinebant*. *defendis*. Pluygers. *defendas*. *duobus hominibus*. Asconius, A, B. *duobus nominibus*. *edicta* incl. *ob decreta edicta*. 142. (*ob decreta* [ob edicta]). || 27. *tota*. 142. *tota tua*. C. ('tua' om. Jordan.) *dedit Siciliae*. 142. *Siciliae dedit*. *reus* om. 142, Jordan. incl. || 28. *et existimationem*. 142. et ad *existimationem*. || 11. *nos*. 142. *nos abstinentes*. ('abstinentes' incl. Jordan.) *omnium* om. 142, incl. || 29. *duceret*. nonne 'educeret'? *caram esse*. 142. (*secunda man.*) *caram fore*. *hoc illis* om. 142, incl. || 30. *constituerat*. 142. *instituerat*. || 12. et *quod*. 142; unde 'id quod' coniecit Halm. || 31. 'nonne necesse' malit Pluygers. || 13, 32. *ad suum civem*. V. ad *civem suum*. || 34. ante 'haec copia' non nihil excidisse videtur; plura desunt ante 'sicuti videtis edictum' hac fere sententia: 'quod privatus a populo peteret aut populus a privato, cuius modi iudicia data esse existimatis'? || 14, 36. *leniore*. 142. *leviore*. *et quam turpi de causa* incl. Pluygers. *iure suo*. 142. *suo iure*. || 15, 38. *postquam*. 142. *posteaquam*. *ex lege scr. e lege*. || 16, 39. *in urbana*. 142. *ex urbana*. || 40. *deterime et om.* 142, incl. Jordan. *ib. offendit 'imperatoris'*. || 41. *si sibi*. m. ('ne sibi'. 142.) *si ei*. || 17, 43. *ea* om. 142, incl. Jordan. || 18, 45. *quidem* om. 142, incl. Jordan. *et tum*. Halm. ('et dum'. 142.) *et tunc*. || 19, 47. *ccc milia*. 142, m, $\varnothing$ (hic et §. 50). *ccc milia*. *esse* addidit Lambin. || 20, 48. *manifesto furto*. 142. ('manifesto forte') *furto manifesto*. || 49. *non numquam*. fo: *nimum quantum s. m. esse*. || 50. *trecenta* (ut §. 47).

ducenta quinquaginta. || 21. *ad multos*. fo: ad non nullos. cf. §. 45. *quae per Theomnastum et Aeschionem et Dionysodorum et Cleomenem* incl. ('quos nominavi' referre licet ad §. 36.) *facta sunt*. an 'nata sunt'? *civitate illa*. 142, Klotz. *civitate. βουλευτηρίου* coniecit Baiter. *bu-leuterium. eum quem*. 142. *eum Syracusanis locum quem. iniuriarum alienum videtur*. 52. *qui se*. 142. *qui sese*. || 22, 53. *Syracusana* incl. 'huic quoque Epicrati venerat ut dixi hereditas' malis abesse. || 54. *quam Heraclius*. V. *quo Heraclius. 'qui statim quod praesens esset'*. 142. *quod statim praesensisset*. V. fo: 'qui statim quo praes eius rei esset'. *cum praesensisset*. || 55. *primum*. 142. *primo. negligere coepit et contemnere*. 142. *negligere et contemnere coepit. cum ipso*. Pluygers. *cum Epicrate. quem ad modum velit de illa* etc. Pluygers. *quem ad modum velit; de illa* etc. || 56. fo: 'male ab se mulcatos'. 'male ab se acceptos'. 129, 42 (a se). 'male acceptos ab se' (V.). || 57. *ob tuum decretum* om. 142, incl. *putabant*. 142. *putarant*. || 24, 58. *si animo esset eo* scr. ex 142. ('si animo esset ex quo'). *si eo animo esset*. || 59. *Bidinis* incl. Pluygers. *exitus nullus lege pro 'nullus exitus'*. || 60. *iudicio se passuros*. V, Klotz. *iudicium se passuros* (cf. Mommsen in appendice Halmii). *neve*. V. L. *ne qua*. || 61. *homo* om. 142, incl. || 26, 64. *tam multos testis*. V, Klotz. *tam multos*. || 27, 65. *mecum decedere*. V, Klotz. *decedere mecum. edidi nomina*. V, Klotz. *nomina edidi*. || 66. *iudicasset*. V, al. *diiudicasset*. 142, f, Jordan. || 28, 69. *de ea re* om. 142, m, incl. del. Jordan. || 29, 70. *quid sibi esset faciendum* om. 142, m, f; incl. del. Jordan. *vobis* om. 142, incl. del. Jordan. *eidem homines* incl. Pluygers. || 71. 'consilii frequentia et dignitate et' aliena videntur. || 72. *adfuerunt*. 129. *quod malim ut 'cognorunt' sine codicis auctoritate*. || 30, 74. *praetor* incl. *Timarchides* incl. Pluygers. || 75. *cum repente* scr. *tum repente*. || 31, 77. *sese eripuerit*. 142. *se eripuerit. si qui extra istum ordinem sunt* incl. Pluygers. || 32, 78. *utrumque falles et trades cui voles? et* incl. Pluygers. || 79. *pecuniam*. 142. *pecuniamque. hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit?* incl. Pluygers. || 33, 80. *iuratus dicit pecuniam datam* om. 142. incl. *pecuniam ab accusatoribus*. 142. *ab accusatoribus pecuniam*. || 34, 83. *cum et non solum et sed etiam habitasset* incl. *amicorum suorum*. pal. 2. ('suorum' om. 142. et m.) *suorum amicorum*. || 85. *seseque*. V, Klotz. *seque*. || 35, 86. *ei se patrum fortunas*. V, Klotz. *hi se patrum fortunam*. || 87. *ex oppidi nomine et fluminis* incl. Pluygers. *Himeraeus*. Bake. *Himerae. Verres* incl. Bake. || 36, 88. *postea posceret*. 142. *posceret. precario*. 142, Klotz. *pretio*. || 89. *emigrarat*. 142. (non 'emigrat'.) conii. Halm, Jordan. *migrarat*. O. *eius et Agathini* incl. Bake. || 37, 90. *inter se*. 142. *inter sese*. || 91. *omni* om. 142, f, m, n. del. Jordan. incl. || 38, 92. *apud iniquum iudicem et quod diceret*. Bake. 'apud inimicum iudicem' et 'quid diceret'. || 94. *si liceret nomen absentis deferre, se velle*. interpungit Pluygers. *si liceret, nomen absentis deferre se velle*. || 39, 96. *pater istius et senex Verres* incl. Bake. *sum* om. 142, incl. *in Siciliam terra*. Halm. *in Siciliam in terra*. 142. *in Siciliam et terra. et* incl. || 97. *ab incepto revocetur* scr. *ab incepto furore revoc.* L. al. *ab illo furore rev. post ea*. Bake. *postea. litteras*. 142. *litterasque. ei* om. 142, incl. Jordan. || 40, 98. *non respondet*. E, Klotz. *non respondit*.

non adfuit incl. Puygers. || 99. *ita fecit*. 142. *itaque fecit*. || 41, 100. *isti ser. illi*. || 101. *recepti*. V, 129, Klotz. *recipi. illo tamen*. 142. *illo. et om.* 142. incl. || 42, 102. *cum haec acta res est ser.* cum haec acta res esset. Klotz ex V (qui desinit in 'ac'). cum res esset acta. || 104. *hoc totum*. 142. *totum hoc*. || 105. *poterit*. Puygers. potuit. *in ipsius*. Lambin. ex ipsius. || 41, 106. *quem igitur*. Lambin. quid igitur. || 107. *nemo Sthenio*. 142 ('rum Stennio'). Sthenio nemo. || 45, 110. *quem hominem absentem de literis corruptis causa incognita condemnasti?* add. 142, f. incl. *te plenum*. 142, Klotz. *te hominem plenum*. || 111. *huius modi*. 142, al. eius modi. || 46, 112. *eius honores*. 142, Klotz. huius honores. || 113. *statuerit*. C. statueret (ex Ernesti correctione). || 114. *festi dies*. 142. *dies festi. socia tuorum furtorum ac flagitiorum ser.* socia tuorum furtorum flagitiorum. V. *socia furtorum ac flagitiorum tuorum. publice laudat* incl. Puygers. *se eversas funditus*. V, Klotz. *funditus eversas se*. || 47, 115. 'signum cupiditatis tuae an' abesse malim. || 116. *potissimum Veneri*. V. (hostissimum Ven.) Veneri potissimum. || 117. 'singulare'. 142. probante Garatonio. || 49, 121. idoneusset vinceret. V. *idoneus esset ser.* idoneos vinceret. ('idoneus inveniretur'. 142.) *eae*. 129, Klotz. *hae*. || 122. *eis*. Baiter. *his natus*. 129, 42, B. *natu*. || 50, 123. *de senatu Scipionis leges cooptando*. 142. *de senatu cooptando* incl. *veterum*. Hotoman. *vetere*. || 124. *auferat. Agrigentini*. 142. *adferat Agrigentum. Agrigentini. locum illum*. V, Klotz. *illum locum*. || 51, 127. *non potuerat*. V, 129, A, B, 142 (non potuerant). *non poterat*. || 52, 129. *in eum diem*. Wesenberg. *in eo die*. 142, f. *eo die*. || 130. xxxv, q bis, *altero loco* 142. xlv. || 53, 131. *omnes*

Siculi ex censu quot annis tributa conferunt incl. *habendae* incl. || 132. *solerent*. Bake. *solent*. || 133. *huius negotii atque operis molestia* incl. *Timarchides* incl. Bake. *in priore*. 142. *priore*. || 134. *Timarchidem* incl. Bake. || 54, 135. *admiranda. n. h. miranda. accuratissime*. 142, q. *acutissime. causas om.* 142, incl. || 136. 'sed qui nullum oppidum cepit, Athenionem'. Kiehl coniecit. *in omnibus*. Halm. *omnibus. Timarchides* incl. Bake. || 55, 137. *aut si generatim*. C. *praeter 16, si* incl. *aut generatim. ambitionis tollendae*. Puygers. *ambitionis*. || 56, 139. fo: 'quintus inde annus'. || 57, 141. *viciens* (ut bis 58, 142). m, Garatoni. *tricies*. || 58, 142. 'reus es'. Puygers. *absterrere*. V, E. *abstinere*. || 59, 144. *et aliquem*. Puygers. *au aliquem. procuratorem*. 142, Klotz. *curatorem. aut cui*. Lambin. *an cui. ut putetis om.* 142, incl. Jordan. *quid si*. 129, B. *quod si. tibi om.* 142, Jordan; incl. *magnam om.* 142, Jordan; incl. || 147. *Siculorum postulata — te — quae tamen* incl. || 61, 149. *Siculi* incl. Puygers. *a* incl. || 150. 'quid ergo illae quid sibi'. 142, fortasse recte. || 62, 153. *huius*. V, Klotz. *et huius*. || 63, 154. *videantur*. C. *videntur*. || 64, 155. *probare potes*. V. *probari potest. ut in eum publice testimonium dicerent* incl. Bake. *qui ibi praetores fuerunt* incl. Bake. *laudarent publice*. V, Klotz. *publice laudarent. ei*. Halm. hi. || 65, 157. *utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti sint* incl. Puygers. || 159. 'hominem' incl. Bake. || 66, 160. *ei*. Halm. hi. *illic*. 142, Klotz. *illuc*. || 68, 163. *civium esse*. 142. *esse civium. 'in civitate sua'*. Bake. || 164. *an: 'et ut vos rogarem? vos rogarem* 142, Jordan. *vacationem*. 142, m. al. *purgationem*. ('orationem'. Klotz.) || 69, 165. *viciens*. m. *tricies. in te. om.* 142, A, B,

Jordan. incl. || 166. *ei*. Halm. hi. 'cur Panhormitani' desiderat Pluygers. *possum*. V, 129, 42, al. *possis*. *his quoque*. Cobet. *vobis quoque*. || 167. *utrum negotiatores supplet Garatoni. aut quo modo existiment* om. V. incl. *inimicorum*. V, Klotz. *iniquorum*. || 168. *Siculorum*. V. *Siculorumque*. || 70, 169. *iam* om. 142, incl. *consuetudinem*. 142, m. *familiaritatem consuetudinemque*. || 170. 'hic quaestus isti'. malit Bake. || 171. *Carpinatus* incl. Bake. 'portorium autem'. Cobet. || 172. *etiam ille*. 142, Klotz. *ille etiam*. || 71, 174. *publicanorum iudicio* incl. Bake. || 175. *illius*. Schütz. *istius*. || 73, 180. *ut iam scire possis* incl. *equites Romani et equitibus Romanis* ('Romanis' om. 142.) incl. Bake. *si essent*. Bake. *essent. et* om. 142, incl. || 74, 183. *haec* om. 142, f. incl. || 76, 187. *eius modi* incl. Ernesti. *flagitiosa*. 142. *cum flagitiosa. in forum adfero* scr. in forum deferro. || 77, 189. *in scribendo*. V. Arusian. Mess. p. 210. in exscribendo. *et expressae*. V. *expressae*. || 78, 191. *demersam*. V, Klotz. *demersam esse. ita tum*. Klotz. ('ita tamen'. 142.) *tum ita*. || 192. *patronus* add. 142, Klotz; incl. cf. Gell. VI, 16. *illius malis 'istius'*. 'infamia, libidine, nequitia' proponit V. D. in Mnem. III, 230.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM II.

LIBER III.

1, 3. *atque eloquentissimo* om. 142, incl. *qua minus* scr. *quo minus. adulescentuli quam qui iam firmata aetate* incl. || 2, 5. fo: 'at ego'. *ergo in isto*. Bake. *ego in isto*. || 6. *et voluntatum*. Jordan. *ac voluntatum. is tibi — is non tibi. nonne 'is isti' — 'is non isti' deletis 'tuorum' 'in te' et 'tua'?* || 5, 11. *omnium* om. 142, incl. *de victu vitaeque*. 142, Klotz. *de vita*

victuque. || 12. *enim* om. 142, incl. || 13. *civitates* om. 142, Jordan. incl. || 6, 14. *in Sicilia* incl. Orelli, Rau, Bake. || 7, 18. *is et hic* om. 142, incl. || 8, 19. *iusserat*. 142, Klotz. *idem iusserat*. || 20. *corrigit et atque adeo totam tollit* incl. Pluygers. *deportando*. Pluygers. *exportando*. || 9, 22. *omnium* om. V, incl. *cum ipse*. V. *et cum ipse*. || 23. *aliquem si potestis*. 142. *si potestis aliquem. et gurges*. Halm. *aut gurges*. || 10, 25. *audite iudices*. 142. *iudices audite*. Jordan. *tantundem dabo*. V. *tantum dem*. || 26. *recita*. EDICTUM DE PROFESSIONE. Mai. *recita edictum de professione. daturum*. V, 142, Klotz. *daturum esse*. || 11, 27. *rebus* incl. *ut Pluygers. sit licitus*. V, 129. *licitus sit*. || 12, 29. *quam sibi*. 142. *sibi quam*. || 30. *ac turpissimo* om. 142, incl. || 31. *viri* om. 142, incl. || 15, 38. *usque ad Lilybaeum*. 142. *usque Lilybaeum*. || 16, 40. *ais* om. 142, *probante Halmio*. || 41. *dicere aude te*. V, Klotz. *aude te dicere. enim* om. V. incl. || 42. *tuorum* om. V, incl. || 17, 44. *Roma* incl. Rau. || 18, 47. *et Hennensis*. Mai. *ethennensis*. V, 129, 42, B. *Hennensis. cuius ante*. V, Klotz. *cuius antea*. || 48. *tu* om. *φ*. incl. Jordan. || 49. *ac populus ac coronae*. 142, unde Halm coniecit 'ac populi se coronae' malim 'et coronae se'. *sermonemque hominum*. ed. Ascens. 1511, Bake. *sermonemque omnium*. || 20, 50. *existimarunt*. 142. *existimariunt. fortunas*. 142. *fortunasque*. || 53. *expromere*. 142, n, ed. Steph. *exponere*. || 21. *gnavus*. V. *navus. et experientissimus arator*. V. *experientissimus ac diligentissimus arator. ac diligentissimus* incl. || 54. *aequo vellet*. V, Klotz. *vellet aequo*. || 23, 55. *ait*. V, Klotz. *dixit*. || 24, 59. *erepta dixerunt*. V, Klotz. *erepta esse dixerunt*. 'quidquamne a me' requirit Pluygers, iure, ut videtur. *eo celerius* incl. Pluygers. *a Q. Apro-*

nio. Madvig. atque ab Apronio ('atque Apronio'. C.) || 25, 62. *in vino atque luxu*. Ascens. 1511, E. *in vino atque lucro*. 129, 42, φ . A, B. fuitne 'in veno atque lucro'? *istis*. 142, Klotz. his. || 63. *diceret*. 142, Klotz. hoc diceret. *eius filius*. 142. eiusdem filius. *contumeliis iniuriisque*. 142, Klotz. iniuriis contumeliisque. || 26, 64. *in nostra*. 142. *in vestra*. *in del*. Schütz, Jordan; incl. || 66. *iudicia socios fideles* 142. unde Halm. conii. *iudicia in socios fidelis, in provinciam suburbanam*. *iudicia? socii fideles? provincia suburbana?* || 27. *privati*. Bake. *privatim*. *publice* incl. Bake. || 67. *qui cum eo* incl. *id est* om. 142, incl. *cum ei ac minis venisset* incl. *velie quam primum*. 142, φ . *quam primum*. || 28, 68. *iudicio*. V, 142, Klotz. *iudicium*. || 29, 70. *quando*. V. (Halm malit 'quoniam'.) *quo modo?* || 30, 71. *hoc est pecuniam dare* incl. || 31, 72. *quid hoc est?* 142. *quid est hoc?* || 73. *metiri*. 142. *admetiri*. || 32, 75. *quod genus*. V. *et quod genus istius item*. V, Klotz. *item istius*. *lucri dare ei*. 142. *ei lucri dare*. || 76. *eis*. is. V. iis. Klotz. his. || 33, 77. *pervagatum et pervolgatum*. V. *pervolgatum*. || 34, 78. *tam* om. V. incl. || 80. *gemitum iudices*. 142. *iudices gemitum*. || 36, 81. fuitne: 'qui agros — per alterum se, hoc est per Apronium depopularetur'? || 37, 85. *a* ante 'conspectu' om. 142. incl. Jordan. 'posita in loco'. V, Klotz. *in loco* incl. *te praetore* incl. saltem 'ante te praetorem' requiritur. || 38, 86. *eripiatur*. V. 'erapiebatur' conii. Halm. || 40, 91. *et* incl. Puygers. || 93. *medimnis*. Jordan. om. C. || 41, 94. 'videbant' velit Bake. || 96. *senatorem* incl. *senatorium* incl. Bake. || 97. *clarissimo et fortissimo viro*. Zumpt, Klotz. *viro clarissimo et fortissimo*. ('et fortissimo' om. 142, 'viro clarissimo et fortissimo viro'. 129.) || 42, 99.

inciderent. Halm. *incideret*. 142. *incidere*. || 43, 102. *sexiens tanto*. 142. *sexiens tantum*. *serunt*. Lallemand. *serviunt*. *natum est*. Halm. (*natum*. 142.) *natum sit*. *Scherinos*. Zumpt, Klotz. *Acherinos*. || 44, 105. *eius* om. 142, Jordan. incl. || 106. *nihil de permessa ab isto licentia* om. 142, al. incl. *recita testimonium Aetnensium* om. C, add. Lambin. al. || 45, 108. *hoc in te certiores gravioreque*. Halm. ex 142. 'hoc inter gravioreque'. hoc in te graviore certioresque. *qui in omnium*. Benediet. *quod in omnium*. || 47, 113. *subscriptio professio* 142. *subscriptio ac professio*. *ac professio* incl. || 49, 117. 'parvo' ante 'si' ut ex sequ. vs. repetitum del. Madvig. incl. Jordan. *de numero iugerum*. Puygers. *de modo iugerum*. || 51, 120. *uti ei*. Halm, Klotz. *uti eis*. Baiter. his. *nostra* om. 142, Jordan; incl. || 53, 123. *cum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit?* incl. Ernesti, Orelli; Halm solum 'scribit' servatum velit. || 124. *perditamque provinciam miseram*. 142. *miseram* incl. *provinciam miseram perditamque*. *praesentem* cod. (?) Hotomani addit. *Verris*. Halm. *Verri*. *at quid est tandem?* 'an tandem' 142, unde 'ain tandem' Zumpt. probante Halmio. *quae enim*. 142 ('que enim'). *quaenam*. || 56, 129. *est ei nuntiatum*. Halm. conii. *sit ei nuntiatum*. || 130. *mihi nervis*. 142. *nervis mihi*. || 57. *ante*. V, Klotz. *antea*. || 131. 'vel ipsa Salus' malit Puygers. || 58, 133. *non perseveras, non perquiris* om. 142. Halmio gl. videntur haec verba esse, nobis 'non perseveras' tantum; itaque incl. || 59, 136. 'manifesta res erat, cum neino esset'. Lambin. fo: *testis est, nemo est Sicilia tota*. || 60, 137. *eierat*. V, Klotz. *eiurat*. (*videtur paulo ante V. etiam 'eierare' habuisse*) || 138. 'tu' om. V. incl. Jordan. || 139. 'tuam' om. V. incl. Jor-

dan. || 61, 140. *socium sibi esse. q.* socium esse. *in* habet V, om. Jordan. incl. *praemii nomine.* V. praemii. || 141. *confiterere.* V, Klotz. profiterere. || 142. 'ecquis est vestrum, iudices' — *ecquis hoc* postulat Pluygers. hoc alterum recepimus. || 62, 143. *verum etiam* om. 142, abesse debet etiam *non modo*, utrumque incl. cf. §. 50. || 144. *posse* add. Victorius. || 145. *ita* diversis locis in C. adiectum ('erit ita' l 42. 'adlata ita' φ. 'nisi ita' al.) suspectum videtur. || 146. *appellatus est.* Halm, Jordan. appellatus sit. C. || 63, 148. *magno decumas vendidisse* incl. || 64, 150. *habere.* C, Klotz. [tanti] habere. Jordan. || 65, 152. *quid amplius vultis.* V, Klotz. quid vultis amplius. *et metum.* V, Klotz. aut metum. *se de capite.* V, Klotz. a se de capite. || 66, 154. *salutem dicit* om. C. incl. *hoc sibi.* V. sibi hoc. *sumant.* V. adsumant. || 67, 156. *et contemni* om. l 42. incl. *libidinose* incl. Jordan ex sententia Ernesti, del. Schütz, Klotz. *effecisse* — *efficiebatis.* nonne 'confecisse' et 'conficiebatis'? || 157. *hoc crimen in te nos non confingere.* V, Klotz. non hoc crimen nos
si
in te confingere. || 68. ni ut. V (sic). nisi uti. 142. *uti* incl. C. G. Zumpt. || 158. *ut Verrem* incl. Pluygers. || 159. *bonus ac pudens.* l 42 (nisi quod 'prudens') al. Orelli. pudens ac bonus. non incl. Pluygers. || 69, 162. *si sicut.* Halm. ('si cui'. l 42.) si ut. || 70, 163. *unum decumanum, imperatum alterum.* Pluygers. unum decumarum, alterum. *in annos singulos* om. l 42, al. Orelli; incl. *ut Siculis, ut aratoribus* l 42, Klotz. ut Siculis aratoribus. || 71, 167. 'impudentissimam faenerationem' postulat Pluygers. || 72, 168. *tuae uxoris frater* incl. Klotz. || 169. *faenore acceptam.* V. faenore accepto ('faenore' malim abesse). || 73, 171. *ac*

rationem om. V, incl. 'omnis fere frumenti' postulat Pluygers. *Timarchidi et Volcatio.* V, Klotz. Volcatio Timarchidi. *frumentum* add. V, Klotz. incl. || 75, 175. 'a te fictum'. V; unde 'adfictum' susp. Halm. || 76, 176. *dixi.* V, al. dixi, defensio. || 177. *maximorum peccatorum, huius autem et iniquitatis et inertiae confessio* non incl. || 77, 179. *frumentum* incl. *debita esset.* Bake. debita est. || 78, 182. non praeterit. V, Klotz. requiritur *non me praeterit.* non me fugit. || 79, 183. *modo* incl. ('cur ei merces non tanta detur'. 142. 'cur merces ei non tanta detur.' f.) *omnibus.* V. omnes. *novam rem.* V. rem novam. *quid mirabimur.* V, Klotz. mirabimur. || 80, 186. *horum civium.* V, Klotz. horum trium civium. *fuerunt* incl. Pluygers. *an alterum* om. V, l 42. tertium et quartum incl. Halm. Verba: 'quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit'? suum locum habere videntur ante 'quod forum — redundavit'? *male gestarum* om. l 42, incl. || 187. *anulo aureo scriba donatus et ad eam donationem contio est advocata* incl. *in contione* incl. Zumpt et Jordan. QUANDOQUE TU — quid? IN PROELIO? IN BELLO? IN RE MILITARI? Pluygers. QUANDOQUE TU QUID IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI — Idem 'omnibusque in eisdem flagitiis' et 'in Sicilia' suspecta habet. || 81, 188. *binis hordei, hordei.* Pluygers. binis hordei. || 82, 190. *sed ita multi.* Bake. et ita multi. || 83, 192. *eo die.* V. eodem die. *tanti.* V. tantidem. || 84, 193. *es* om. l 42. incl. Zumpt. || 195. L. incl. Bake. || 85, 197. alterum 'quid' respondentis est. || 86, 198. *datum* om. l 42. incl. *quo more.* Ruhnken. quo modo. || 199. *idem* om. l 42, φ. Jordan, incl. *munus aliquod.* Klotz. ('ius aliquod'. V, 'onus aliquod' al. C.) aliquid (l 42, φ.). *dent* om. V, incl. || 200. *ex*

vestris impensis add. V, Klotz; incl. *dare gratis*. V, Klotz. *gratis dare. atque expetendum*. Pluygers. *ac petendum*. || 87, 201. *aequitate*. V, Klotz. *ad aequitatem. qui si mille*. Pluygers. *qui mille. pro eo*. 142, *q*. *pro eodem*. || 203. *hanc rem* incl. || 88, 204. *atque virtute*. 142. *et virt.* || 205. *quid igitur dicit*. 129. *quid igitur dicit. non ex iure, non ex aequitate* om. 142, incl. *velim etiam 'non ex lege' abesse*. || 206. *relinquatur*. eod. Franc. Orelli. *relinquetur*. || 89, 207. *etiam* om. 142, Jordan; incl. *in flagitiis*. V, al. Klotz. *flagitiis*. || 209. *mihî res*. V, Klotz. *res mihî*. || 90, 211. *clarissimum hominem* incl. Halm. || 91, 212. *ex Sicilia*. V, Klotz. in Sicilia. || 213. *praetoribus*. V, Klotz. *populi Romani praetoribus. populus, iudices*. V, 142. *populusque Romanus iudices*. || 92, 215. *videtur*. 129, 42, al. *videbatur*. || 93, 216. *fuit*. Jordan. *fuert*. || 94, 219. *'perturbetis' velit* Halm. *'probabitis' et 'iudicabitis' postulat* Bake. *improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt, stulti, qui quod licere iudicatum est, praetermittunt* incl. Bake, Rau. || 94, 220. *praetorum*. V, Klotz. *praetoris*. || 95, 221. *permissum esto*. Halm. *permissum est. 'iam stultissimus' conî. idem*. || 96, 223. fo: *'senatorum'*. Jordan. *id* om. V, incl. || 224. *senatorium*. V, 142. *senatorum. iudicavit*. V. *iudicaret*. || 97, 225. *cepi*. 142. *coegi*. || 98, 228. *et fidelissimi. fidelissimique. Siculi* incl. Klotz.

M. TULLII CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM II.

LIBER IV.

1, 2. *ne in hospitis quidem. Jeep. ne in oppidis quidem*. || 3. *'atque deliciis' ut est in g¹, velit* Bake. || 2. *'ab eis rebus'*. Jordan. *ornata est*. Baïter. *ornata*

sit. || 3, 5. *et recte*. Baïter. *et certe*. || 6. *sed quid dico*. Halm. *et quid dico*. || 7. *'praeter unum tamen'*. Schütz, Kiehl. || 4. *viserit*. Baïter. *viderit*. || 5, 9. *'sed illum usum provinciae supplere' aliena videntur*. || 10. *'haec videlicet, quod'*. Bake. || 6, 12. *a pietate, religione*. C (praeter *g¹*), Klotz. *a pietate, a religione*. || 7, 13. *'usvius' conî*. Halm, cf. §. 28. *usvi et io*. || 7, 13. *numquam si*. C. G. Zumpt. *numquam*. C *meliores*. || 14. *enim* om. r incl. || 16. *eum* om. C, incl. Jordan. || 9, 19. *'faciundae' sive 'aedificandae' requiritur, illud est in aliquot L, et E ante Jordan*. Klotz. || 10, 22. *ita, C. Cato — aestimata est* incl. C. G. Zumpt, Jordan. *ita — sororis filius* incl. Ernesti, Klotz. *iudicia*. R, Klotz. *severa iudicia*. || 11, 25. *tu quod*. Bake. *tu quid*. || 12, 27. *peripetasmata* incl. Halm, Jordan. *scilicet* incl. Halm. *fuisse se*. Halm. *fuisse*. || 29. *sublatas*. C. *ablatas*. || 15, 33. *in ipso iudicio* incl. || 34. *cupiditatis et* incl. Madvig. || 16, 35. *quo modo qui*. C, Halm. *quo modo? quo qui*. Jordan. (quo modo? quo modo qui. Lambin.) *argenti* om. 129, incl. Halm. || 36. *hos. g¹². hoc. iudices* incl. Bake. || 18, 39. *argentum ipse, a Diodoro* interpunxi. *argentum, ipse a Diodoro. Diodoro* incl. *cupiditate fuisse* scr. *cupiditate*. || 20, 43. *nollem dixissem*. Halm, Jordan. *nollem dixisse. despoliaretur, si emeras? quid* interpunxit Lambin. *despoliaretur. si emeras, quid*. || 44. *amissa. r. emissa*. || 45. *qui? ut non conferam*. Bake. *qui ut non conferam*. || 21, 46. *autem haec. R. erant autem haec* conî. Halm. *haec autem. commovent, mulierculis praesertim, cum*. E. *commovent mulierculis, praesertim cum*. Jordan. || 23, 51. *est* incl. Madvig, Jordan, Halm. || 24, 54. *testis* incl. *negotiatores* incl. Halm. *includebat*. L, Klotz. *con-*

cludebat. || 25, 55. *pullo* om. 142, Zumpt, Jordan; incl. || 56. 'norint' velit Halm. || 26, 58. 'ternos lectos' con. Halm. || 59. *ea per triennium*. Bake. per triennium. (Baiter malit 'est' post 'mulier' delere.) || 27, 61. *ei posteaquam*. Halm ex r (pr. man.): 'hii psosteaquam'. hi ipsi posteaquam (ut r sec. man.). || 62. *regem* incl. Bake. *ad cenam vocat*. Bake. ad cenam vocavit. *vas vinarium* incl. Kiehl. *cum manubrio* C praeter R, Orelli, probante Kiehl. *manubrio*. || 63. *istum* C praeter R. illum. || 29, 67. *ab se* con. Halm. (ad se. g2, λ. et se. rg1.) sibi. || 31, 70. 'se illud candelabrum' Bake. se illud. *homines e conventu*. Cobet. omni e conventu. || 33, 73. *bello Punico tertio* incl. Bake. || 34, 74. *ab umero*. r. ab humero. || 35, 77. *ei denique*. Halm. hi denique. || 36, 79. *tuo debitum*. Bake. tuum debitum. || 80. *relinquis — deseris*. L ('relinquis' etiam g1, 2.). *defendis*. r, 129. *pateris*. Halm. *relinques — deseres — defendes — patieris*. || 37, 81. *genere ac nomine*. Kiehl. *virtute ac nomine*. in eis. Jordan. con. in his. || 38, 83. *lenonumque*. L, Klotz. *lenonum*. || 39, 84. *populus Romanus*. g12. *populusque Romanus*. || 85. *demoliretur*. Bake. *demoliat*. (idem paulo ante 'signum ut demolirentur — imperat' requirit.) || 41, 88. *de Mercurio Tyndaritano* incl. Bake. || 42, 90. *Siculi* incl. *religioni te ipsi — dedant* scr. ('religioni te ipsi dedamus'. Jeep; 'religioni te fideique — dedamus'. Bake; 'religione te ipsi — dedamus'. Halm; 'religione te istie — videamus'. Madvig). *religione te isti — dedamus*. || 91. *nemini possit*. 129, Halm. *nemini posset*. || 92. *quis est hic? qui ad statuam astrictus est* incl. || 43, 94. *apud Agrigentinos* incl. Bake. *praetoria*. L, E (Klotz). *praetorisa*. R. *praetoris*. Jordan. || 44, 98. *Scipio* incl. *nostris* incl. || 100. *malis* 'illa' abesse. || 45, 102. *quoniam id viri nec vilisse neque nosse poterant* incl. Bake. *minime est*. 129. *minime*. || 46, 103. *compluria*. Priscianus I, 344. Klotz. *complura*. *promunturio*. r. *promontorio*. 'reportandosque'. r. 'reportandos reponendosque' con. Halm. || 47, 104. *apud iudicium ut reum* scr. aut iudiciali iure ('aut sociali iure'. Cobet). *arguitur*. Bake. *coarguitur*. || 48, 106. *in eis locis*. r, Klotz. in his; item in 49, 107. *declararunt*. Benedict. *declarant*. || 110. *his pulchritudo*. L. *pulchritudo*. || 50, 112. *deripere*. L, Klotz. *eripere*. || 52, 116. *servatum esset*. Bake. *servatum est*. || 55, 123. fo: 'reliquit: Marcellus'. *Syracusanus* 129, 42, 45. Lambin. *Syracusanis*. incl. Baiter. || 57, 126. *ornamentorum*. Halm. (*ornamentum*. R.) *ornamentis*. || 127. *una sustulisset*. Hercl. non sustulisset. C. || 128. *ut Graeci ferunt Liberi filius* incl. Ernesti, Orelli, Jordan. || 58, 129. *captum del*. Bake. fo: 'deportatum'. || 130. *Syracusani* incl. Bake. || 59, 133. 'ullam tabulam pictam'. Gulielmius. 'tabulam pictam ullam'. Halm. || 60, 134. *nos contemnimus*. L. *contemnimus*. || 135. *propter quod unum visuntur Thespieae* incl. Bake. || 61, 137. *is qui tum magistratum Syracusis habebat* incl. ('is' incl. et 'summum' addit Bake.) || 63, 140. *conservandisque* incl. Jordan. ('tuendisque'. r.) || 64, 142. *refertur*. 142, Halm. *referatur*. || 143. 'nudata provincia' alienum videtur; nisi totum hoc 'in qua — commoveret' ex II, 2, 154 effictum et translatum est iudice Bakio. || 144. *eius modi se consultum* Halm con. *eiusmodi senatus consultum*. 'praeturam fuisse' aut simile quid postulat Madvig. *cuius modi constat* incl. Halm, om. Jordan. *hoc vero scriptum esse quod proferre non auderet reus, accusator recitare*

non desineret incl. Halm. 'recepit' velit Halm. || 66, 147. *quod decernat* Bake. *quid decernat. optime ei.* Lambin. *optime.* || 149. *feri potestatem oportere.* 129. *feri potestatem.* || 67, 150. *Verri dederint.* Ernesti. *Verri dederunt.*

M. TULLII CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM II.

LIBER V.

2, 5. *sed illud.* Halm. et *illud.* || 3, 6. *clausus fuit.* L. *clausus est.* || 4, 9. *quae iste.* Lambin. *quae ille.* || 6, 12. *haec ubi eveniunt* incl. Ernesti. ('eveniunt'. C. Stephanus, *eveniant.* C.) || 9, 22. *praevideo.* 148, Orelli, Halm. *provideo.* || 23. *breviter recognoscite.* Ed. Wurm. *breviter cognoscite. inclasum supplicium* incl. *a conspectu.* g1, 2, λ. (atque conspectu. r.) *aque consp.* Orelli. atque *a consp.* Jordan. *esse seclusum* scr. *seclusum.* || 10, 25. *ab ipso.* Halm conii. *ab illo.* || 27. *discriperat.* Halm conii. *descriperat.* || 11, 28. *solet.* L, Orelli. *soleat.* 'sed Cannensem' malim cum Lambino. || 12, 31. *muliebribus vocibus.* Nonius p. 358. *mulierum vocibus.* || 13, 34. *L. Lucullo,* M. Cotta. L. Lucullo et M. Cotta. *Chelidonis* incl. Bake. || 14, 36. *prodendae.* J. F. Gronovius, Jordan. *prodendam.* C. et Nonius 363, 541. || 16, 40. *pro eis.* Baiter. *pro his.* || 41. *dixissetque quidam.* Ernesti. *dixisse quendam. admurmuraverint — dixerint.* r. λ. *admurmuraverunt — dixerunt.* || 17, 42. *excidisse videtur* 'adhibuit' Lambino teste in codice quodam inventum. || 44. 'cybaeam' ante 'maximam' incl. Jordan, Klotz. *pulcherrimam atque ornatissimam cybaeam* incl. Halm. *per magistratum* scr. *per magistratumque. iste.* L. ipse. || 18, 46. *malis 'sermonem esse hominum'.* || 47. *materiem* incl. || 21, 53. *praetores* om. R, 129. Jor-

dan; incl. || 22, 56. *adierunt te.* Halm. ('te' om. R.) *te adierunt.* 'et ab his' malit Halm. || 58. *de re publica.* Arusianus Messius 224, Jordan. *re publica.* C. ('rei publ.' g1.) || 24, 61. *testimonia civitatum* incl. ('civitatum' incl. Halm.) || 25, 62. *discrere* r. *describere.* || 26, 65. *coniectura est* incl. *hominem* incl. *ut solet fieri* incl. Burmann. || 28, 71. *si* add. Halm. || 72. *cives Romani et civibus Romanis* incl. Bake. || 29, 74. *is* add. Halm. ('hic cum' 17, ψ, h.) || 75. *nulla esset.* 129, *probat* Jordan. (om. 'nulla — defensio'. R.) *nulla esse potuit.* || 30, 78. *archipiratam* incl. Bake, ut 79. *nobilissimus pirata et de illo archipirata.* || 31, 80. *quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent* incl. Ernesti. *iam continuos* add. V, incl. Klotz. (om. Jordan.) || 81. *populi Romani praetor.* V. ('propr.') *praetor populi Romani.* ('populi Romani' om. R.) *erat Pipa.* Schütz. *Pipa. de qua muliere — percelebrantur* incl. Bake. || 82. *vir Cleomenes.* V. *Cleomenes vir. Cleomenes* incl. *animo tamen.* V. *tamen animo.* || 32, 84. *Syracusanum neminem.* V, Klotz. *Syracusanorum neminem. possint.* Ernesti. *possent.* || 33, 86. *in specie.* Orelli. ('in specie'. R.) *specie λ,* Jordan. *viderant.* Benedict. *viderunt.* || 35, 92. *huiusce cladis* (om. 'gravis'). Severianus p. 341. *gravis huiusce mali.* || 36, 94. *hoc* add. V, Klotz; incl. *commemorabatur.* Hotoman. *commemorabantur.* C, Klotz. || 37. *parvis myoparonibus.* V, Klotz. *myoparonibus parvis. Syracusanum.* V, Klotz. *Syracusanorum.* || 98. *loci ipsius.* V, Halm. *loci ipsius natura.* || 39, 102. *ex illis.* C, Stephan. (ex codice ε.) || 103. *tollit et.* R. et *tollit et.* *illud* incl. C. G. Zumpt, *hoc* Jordan. || 40, 105. *quid? ergo iste.* Lambin. *quid ergo? iste.* || 106. *putaretur.* V. *arbitraretur.* || 42, 108. *auctoritate hominem* scr. *auctori-*

tate. || 109. *indicta causa*. V. causa indicta. *exercitum* om. R, incl. Jordan. at ab omnibus 129, Orelli. ab omnibus. *appellari* r. appellare. || 43, 111. *Heraclium in eadem* ser. Heraclium in ea. || 113. *nos* incl. Wescenberg. ('nos' rg2λ, 'vos' g1.) *sed secum* L, Orelli. *sed cum*. R. *secum* V, Jordan. || 44, 116. *Cleomenes* om. V, Halm; incl. || 117. *sunt haec*. V. *haec sunt*. || 45. 'in eos' V, ut Brunnio videtur. || 118. *omni* om. V, incl. *tibi* om. Quintil. IX, 4, 71, Jordan. incl. *pecunia lictori*. V. *pecunia*. et om. V, incl. || 123. *auditis*. L. (audietis. V.) *audistis*. || 47. 'eorumne' operae Jordani. || 125. *adulescens et ex complexu matris ereptus innocens filius*. V (in quo 'filius' deest) L (ubi 'e complexu'). *adulescens*. || 48, 126. *ad senatumne*. V, Klotz. *ad senatum*. *est senatorium*. V, Klotz. *senatorium*. *videmus*. Ernesti. *videamus*. *homines* incl. Bake. *videtis*. L. Bake. || 128. *aspicite alterum* om. V, L. incl. || 49. *domu*. r. *domo*. *isdem* V, Orelli. iis. || 129. *utrumque* V, Klotz. *utrorumque*. || 130. *possit*. Bake. *posset*. *veritatem*. V. *severitatem*. || 50, 131. *ut illa*. Hotoman. *illa*. || 132. *tibi* om. V. incl. || 133. *nego securi*. V. *securi nego*. || 51. *hoc Hennenses*. L, Jord. (om. R, Klotz) 'hoc Ennenses' V unde Halm 'hoc Actnenses'. || 52, 136. *posses*. V ('posset's' sic). *posset*. || 54, 141. ante *milium* excidit numerus in C. 'duorum milium' sive 'duobus milibus' E ante Jordan. || 142. *illum* Halm ex 'illum' r. *illinc*. || 55, 143. *enim* om. R, Jordan. incl. *Romanorum est*. Halm. *Romanorum sit*. || 56, 145. *interficere*. malis 'intercipere' cum Lambin. || 58, 151. *id facere*. R, Orelli. *facere*. || 153. *iudicibus* incl. Bake. || 61, 160. *civium Romanorum* om. L praeter 42, Jordan. *esse coniectum*. 129. *coniectum*. || 161. *Raecio*. C (recio). *Precio*. || 63, 163. *ardentesque*. C. *candentesque*. || 64, 165. *patronis* ser. *proximis*. († praefigit Jordan.) *dubitacionem*. malim 'dilationem' cum Victorio. || 65, 168. *Raecium* — *Raecius*. C. *Precium* — *Precius*. || 66, 170. *civem Romanum* om. Severianus p. 344; incl. Halm, Jordan. || 67, 171. *et scopulos*. g2λ, Severianus l. c. et ad scopulos. *inanima*. Naugerius, Halm. *inanimata*. || 172. *vestram severitatem desiderant* om. R, incl. Halm. || 173. 'cecciderit'. Gulielm. || 167. *alio quodam* ser. *aliquo*. || 69, 177. *nempe* incl. || 178. *de veteribus iudiciis* incl. || 71, 182. *optandum*. 129, λ. al. *optatum*. || 72, 184. *iste* om. r, incl.

M. TULLII CICERONIS
PRO P. QUINCTIO ORATIO.

Quae res in civitate duae plurimum possunt, eae con-¹
tra nos ambae faciunt in hoc tempore, summa gratia et
eloquentia; quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram
metuo: eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediatur
non nihil commoveor; gratia Sex. Naevii ne P. Quinctio
noceat, id vero non mediocriter pertimesco; neque hoc ²
tanto opere querendum videretur, haec summa in illis
esse, si in nobis essent saltem mediocria: verum ita res
se habet, ut ego, qui neque usu satis et ingenio parum
possum, cum patrono disertissimo comparer; P. Quinctius,
cuius tenues opes, nullae facultates, exiguae amicorum
copiae sunt, cum adversario gratiosissimo contendat. illud ³
quoque nobis accedit incommodum, quod M. Iunius, qui
hanc causam, C. Aquili, aliquotiens apud te egit, homo
et in aliis causis exercitatus et in hac multum ac saepe
versatus hoc tempore abest nova legatione impeditus, et
ad me ventum est, qui ut summa haberem cetera, tem-
poris quidem certe vix satis habui, ut rem tantam, tot
controversiis implicatam, possem cognoscere. ita quod ⁴
mihi consuevit in ceteris causis esse adiumento, id quo-
que in hac causa deficit: nam quo minus ingenio possum,
subsidium mihi diligentiam comparavi; quae [quanta sit]
nisi tempus et spatium datum sit, intellegi non potest.
quae quo plura sunt, C. Aquili, eo te et eos, qui tibi in
consilio sunt, meliore mente nostra verba audire oportebit,
ut multis incommodis veritas debilitata tandem aequi-
tate talium virorum recreetur. quod si tu iudex nullo prae- ⁵
sidio fuisse videbere contra vim et gratiam solitudini at-
que inopiae, si apud hoc consilium ex opibus, non ex
veritate causa pendetur, profecto nihil est iam sanctum at-
que sincerum in civitate, nihil est quod humilitatem cuius-
quam gravitas et virtus iudicis consoletur: certe aut apud

te et hos, qui tibi adsunt, veritas valebit aut ex hoc loco repulsa vi et gratia locum, ubi consistat, reperire non poterit. non eo dico, C. Aquili, quo mihi veniat in dubium tua fides et constantia aut quo non in his, quos tibi advocasti, viris lectissimis civitatis spem summam habere P. Quinctius debeat. quid ergo est? primum magnitudo periculi summo timore hominem adficit, quod uno iudicio de fortunis omnibus decernit, idque cum cogitat, non minus saepe ei venit in mentem potestatis quam acquitatis tuae; propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita posita est, saepius illud cogitant, quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere; deinde habet adversarium P. Quinctius verbo Sex. Naevium, re vera huiusce aetatis homines disertissimos, fortissimos, florentissimos nostrae civitatis, qui communi studio summis opibus Sex. Naevium defendunt, si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere possit. nam quid hoc iniquius aut indignius, C. Aquili, dici aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam fortunasque defendam, priore loco causam dicere: cum praesertim Q. Hortensius, qui in hoc iudicio partis accusatoris obtinet, contra me sit dicturus, cui summam copiam facultatemque dicendi natura largita est? ita fit ut ego, qui tela depellere et volneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum adversarius nullum iecerit; illis autem id tempus impugnandi detur, cum et vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit et, si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen quasi venenatum aliquod telum iecerint, medicinae faciendae locus non erit. id accidit praetoris iniquitate et iniuria: primum quod contra omnium consuetudinem iudicium prius de probro quam de re maluit fieri; deinde quod ita constituit id ipsum iudicium, ut reus antequam verbum accusatoris audisset, causam dicere cogeretur: quod eorum gratia et potentia factum est, qui quasi sua res aut honos agatur, ita diligenter Sex. Naevii studio et cupiditati morem gerunt, et in eius modi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem nobilitatemque possunt, eo minus quid possint debent ostendere. cum tot

tantisque difficultatibus adfectus atque afflictus in tuam, C. Aquili, fidem, veritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit; cum adhuc ei propter vim adversariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus aequus reperiri potuerit; cum ei summam per iniuriam omnia inimica atque infesta fuerint, te, C. Aquili, vosque, qui in consilio adestis, orat atque obsecrat, ut multis iniuriis iactatam atque agitatam aequitatem in hoc tandem loco consistere et confirmari patiamini. id quo facilius facere possitis, dabo operam ut a principio res quem ³₁₁ ad modum gesta et contracta sit cognoscatis.

C. Quinctius fuit P. Quinctii huius frater, sane ceterarum rerum pater familias et prudens et attentus, una in re paulo minus consideratus, qui societatem cum Sex. Naevio fecerit, viro bono, verum tamen non ita instituto, ut iura societatis et officia certi patris familias nosse posset, non quo ei deesset ingenium: nam neque parum factus scurra Sex. Naevius neque inhumanus praeco umquam est existimatus. quid ergo est? cum ei natura nihil melius quam vocem dedisset, pater nihil praeter libertatem reliquisset, vocem in quaestum contulit, libertate usus est, quo impunius dicax esset: qua re quidem socium tibi ¹² eum velles adiungere nihil erat, nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecuniae fructus esset; tamen inductus consuetudine ac familiaritate Quinctius fecit, ut dixi, societatem earum rerum, quae in Gallia comparabantur. erat ei pecuaria res ampla et rustica sane bene culta et fructuosa. tollitur ab atriis Liciniis atque a praeconum consessu in Galliam Naevius et trans Alpis usque transfertur; fit magna mutatio loci, non ingenii: nam qui ab adolescente quaestum sibi instituisset sine impendio, postea quam nescio quid impendit et in commune contulit, mediocri quaestu contentus esse non poterat; nec ¹³ mirum, si is, qui vocem venalem habuerat, ea, quae voce quaesierat, magno sibi quaestui fore putabat: itaque hercule haud mediocriter de communi quodeunque poterat ad se in privatam domum sevocabat; qua in re ita diligens erat, quasi ei, qui magna fide societatem gererent, arbitrium pro socio condemnari solerent. verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quae me P. Quinctius cupit

commemorare: *et* tametsi causa postulat, tamen quia
 1 postulat, non flagitat, praeteribo. cum annos iam com-
 14 pluris societas esset et cum saepe suspectus Quinctio
 Naevius fuisset, neque ita commode posset rationem red-
 dere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat,
 moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Naevius, et mo-
 ritur repentino: heredem testamento reliquit hunc P.
 Quinctium, ut, ad quem summus maeror morte sua ve-
 niebat, ad eundem summus honos quoque perveniret;
 15 [quo mortuo] nec ita multo post in Galliam proficiscitur
 Quinctius. ibi cum isto [Naevio] familiariter vivit. annum
 fere una sunt, cum et de societate multa inter se com-
 municarent et de tota illa ratione atque re Gallicana;
 neque interea verbum ullum interposuit Naevius, aut
 societatem sibi quidpiam debere aut privatim Quinctium
 debuisse. cum aeris alieni aliquantum esset relictum, qui-
 bus nominibus pecuniam Romae curari oporteret, auctio-
 nem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse
 16 proscibit earum rerum, quae ipsius erant privatae. ibi
 tum vir optimus Sex. Naevius hominem multis verbis
 deterret ne auctionetur: cum non ita commode posse eo
 tempore quo proscipsisset vendere; Romae sibi nummo-
 rum facultatem esse, quam, si saperet, communem existi-
 maret pro fraterna illa necessitudine et pro ipsius adfinitate:
 nam P. Quinctii consobrinam habet in matrimonio
 Naevius et ex ea liberos. quia quod virum bonum facere
 oportebat, id loquebatur Naevius, credidit Quinctius eum,
 qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitatu-
 rum: auctionem velle facere desistit; Romam proficisci-
 17 tur; decessit ex Gallia Romam simul Naevius. cum pecu-
 niam C. Quinctius P. Scapulae debuisset, per te, C. Aquili,
 decidit P. Quinctius, quid liberis eius dissolveret. hoc eo
 per te agebatur, quod propter aerariam rationem non satis
 erat in tabulis inspexisse quantum deberetur, nisi ad
 Castoris quaesisses quantum solveretur. decidis statuis-
 que tu propter necessitudinem, quae tibi cum Scapulis est,
 18 5 quid eis ad denarium solveretur. haec omnia Quinctius
 agebat auctore et consuasore Naevio; nec mirum, si eius
 utebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat.
 non modo enim pollicitus erat in Gallia, sed Romae coti-

die, simul atque sibi hic adnuisset, numeraturum se dicebat. Quinctius porro istum posse facere videbat; debere intellegebat; mentiri, quia causa cur mentiretur non erat, non putabat: quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum; Naevium certiore facit, rogat ut curet quod dixisset: cum iste vir optimus — vereor ne se 19 derideri putet, quod iterum iam dico ‘optimus’ — qui hunc in summas angustias adductum putaret, ut eum suis condicionibus in ipso articulo temporis astringeret, assem sese negat daturum, nisi prius de rebus rationibusque societatis omnibus decidisset et scisset sibi cum Quinctio controversiae nihil futurum. ‘posterius’ inquit ‘ista videbimus’ Quinctius; ‘nunc hoc velim cures, si tibi videtur, quod dixisti.’ negat se alia ratione facturum; quod promisisset, non plus sua referre, quam si, cum auctionem venderet, domini iussu quidpiam promisisset. destitutione 20 illa percussus Quinctius a Scapulis paucos dies aufert; in Galliam mittit, ut ea, quae proscripserat, venirent; deterior tempore absens auctionatur; Scapulis difficiliore condicione dissolvit: tunc appellat ultro Naevium, ut quoniam suspicaretur aliqua de re fore controversiam, videret ut quam primum et quam minima cum molestia tota res transigeretur. dat iste amicum M. Trebellium, nos com- 21 munem necessarium, qui istius domi erat eductus et quo utebatur iste plurimum, propinquum nostrum, Sex. Alfenum. res convenire nullo modo poterat, propterea quod hic mediocrem iacturam facere cupiebat, iste mediocri praeda contentus non erat: itaque ex eo tempore res esse 22 in vadimonium coepit. cum vadimonia saepe dilata essent et cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum neque quicquam profectum esset, venit ad vadimonium Naevius. obsecro, C. Aquili vosque, qui adestis in con- 6 silio, ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis et novam rationem insidiarum cognoscere possitis: ait se 23 auctionatum esse in Gallia; quod sibi videretur se vendidisse; curasse, ne quid sibi societas deberet; se iam neque vadari amplius neque vadimonium promittere: si quid agere secum velit Quinctius, non recusare. hic cum rem Gallicanam cuperet revisere, hominem in praesentia non vadatur; ita sine vadimonio disceditur. deinde Romae dies

xxx fere Quinctius commoratur; cum ceteris quae habebat vadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficisci posset; proficiscitur. Roma egreditur ante diem ii Kalend. 24 Februarias Quinctius Scipione et Norbano coss. quaeso, ut eum diem memoriae mandetis. L. Albius Sex. filius Quirina vir bonus et cum primis honestus una profectus est. cum venissent ad Vada Volaterrana quae nominantur, vident perfamiliarē Naevii, qui ex Gallia pueros venalis isti adducebat, L. Publicium, qui, ut Romam venit, narrat Naevio, quo in loco viderit Quinctium. quod nisi ex Publicio [narratum Naevio esset, non tam cito res in 25 contentionem venisset. tum Naevius] pueros circum amicos dimittit; ipse suos necessarios ab atriiis Liciniis et a faucibus macelli conrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie. veniunt frequentes: testificatur iste P. QUINCTIUM NON STITISSE ET SE STITISSE. tabulae maxime signis hominum nobilium consignantur; disceditur. postulat a Burrieno praetore Naevius, ut ex edicto bona possidere liceat: iussit bona proscribi eius, quicum familiaritas fuerat, societas erat, adfinitas liberis istius 26 vivis divelli nullo modo poterat. qua ex re intellegi facile potuit nullum esse officium tam sanctum atque sollemne, quod non avaritia comminuere ac violare soleat: etenim si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur, necesse est iste, qui amicum, socium, adfinem fama atque fortunis spoliare conatus est, vanum se et perfidiosum et impium esse fateatur. libellos Sex. Alfenus procurator P. Quinctii familiaris et propinquus Sex. Naevii deicit; servolum unum, quem iste prehenderat, abducit; denuntiat sese procuratorem esse; istum aequum esse famae fortunisque P. Quinctii consulere et adventum eius expectare: quod si facere nolit atque imbiberit *spem posse se* eius modi rationibus illum ad suas condiciones perducere, sese nihil precari et, si quid agere velit, iudicio 28 defendere. haec dum Romae geruntur, Quinctius interea contra ius, consuetudinem, edicta praetorum de saltu agroque communi a servis communibus vi detruditur. 7 existima, C. Aquili, modo et ratione omnia Romae Naevium fecisse, si hoc, quod per litteras istius in Gallia gestum est, recte atque ordine factum videtur. expulsus

atque eiectus e praedio Quinctius accepta insigni iniuria confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in provincia; quem, ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino: is eam rem quam vehementer vindicandam putarit ex decretis eius poteritis cognoscere. Alfenus interea ²⁹ Romae cum isto gladiatore vetulo cotidie pugnabat: utebatur populo sane suo, propterea quod iste caput petere non desinebat. iste postulat, ut procurator iudicatum solvi satis daret: negat Alfenus aequum esse procuratorem satis dare, quod reus satis dare non deberet, si ipse adesset. appellantur tribuni; a quibus cum esset certum auxilium petitum, ita tum disceditur, ut Idibus Septembribus P. Quinctium sisti Sex. Alfenus promitteret. venit Romam ⁸ Quinctius; vadimonium sistit. iste homo acerrimus, bonorum ³⁰ possessor, expulsor, ereptor, annum et sex mensis nihil petit; quiescit; condicionibus hunc quoad potest producit: a Cn. Dolabella denique praetore postulat, ut sibi Quinctius iudicatum solvi satis det, ex formula QUOD AB EO PETAT, QUOIUS EX EDICTO PRAETORIS BONA DIES XXX POSSESSA SINT. non recusabat Quinctius quin ita satis dare iuberetur, si bona possessa essent ex edicto. decernit: quam aequum nihil dico; unum hoc dico 'novum'; et hoc ipsum tacuissem mallet, quoniam utrumque quivis intellegere potuisset: iubet P. Quinctium sponsionem cum Sex. Naevio facere SI BONA SUA EX EDICTO P. BURRIENI PRAETORIS DIES XXX POSSESSA NON ESSENT. recusabant qui aderant tum Quinctio: demonstrabant de re iudicium fieri oportere, ut aut uterque inter se aut neuter satis daret; non necesse esse famam alterius in iudicium venire; clamabat porro ³¹ ipse Quinctius sese idcirco nolle satis dare, ne videretur iudicasse bona sua ex edicto possessa esse: sponsionem porro si istius modi faceret, se, id quod nunc evenit, de capite suo priore loco causam esse dicturum. Dolabella, quem ad modum solent homines nobiles: seu recte seu perperam facere coeperunt, ita in utroque excellunt, ut nemo nostro loco natus adsequi possit, iniuriam facere fortissime perseverat: aut satis dare aut sponsionem iubet facere et interea recusantis nostros advocatos acerrime ⁹ submoveri. conturbatus sane discedit Quinctius; neque ³² mirum, cui haec optio tam misera tamque iniqua daretur,

ut aut ipse se capitis damnaret, si satis dedisset, aut causam capitis, si sponsionem fecisset, priore loco diceret. cum in altera re causa nihil esset quin secus iudicaret ipse de se, quod iudicium gravissimum est, in altera spes esset ad talem tamen virum iudicem veniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiae, sponsionem facere maluit; fecit: te iudicem, C. Aquili, sumpsit; ex sponso egit. in hoc summa iudicii causaque tota consistit.

- 33 Iudicium esse, C. Aquili, non de re pecuniaria, sed de fama fortunisque P. Quinctii vides. cum maiores ita constituerint, ut qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret, nos inaudita criminatione accusatorum priore loco causam dicere intellegis; eos porro, qui defendere consue-
 21 runt, vides accusare et ea ingenia converti ad perniciem, quae antea versabantur in salute atque auxilio ferendo. illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, ut te in ius educerent, ut nobis tempus quam diu diceremus praestitueres: quam rem facile a praetore impetrassent, nisi tu quod esset tuum ius et officium potestasque do-
 21 cuisses. neque nobis adhuc praeter te quisquam fuit, ubi nostrum ius contra illos obtineremus, neque illis unquam satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset: ita sine iniuria potentiam levem atque inopem esse arbitran-
 10 tur. verum quoniam tibi instat Hortensius, ut eas in consilium, a me postulat, ne dicendo tempus absumam, queritur priore patrono causam defendente numquam perorari potuisse, non patiar istam manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. nec illud mihi adrogabo, me posse causam commodius demonstrare quam antea demonstrata sit; neque tamen tam multa verba faciam, propterea quod et ab illo, qui tum dixit, iam informata causa est et a me, qui neque excogitare neque pronuntiare multa possum, brevitatis postulatur, quae mihi met ipsi amicissima est.
 35 faciam, quod te saepe animadverti facere, Hortensi: totam causae meae dictionem certas in partis dividam. tu id semper facis, quia semper potes; ego in hac causa faciam, propterea quod in hac videor posse facere: quod tibi natura dat ut semper possis, id mihi causa concedit ut hodie possim. certos mihi finis terminosque constituam, extra

M. TULLII CICERONIS
OPERA
QUAE SUPERSUNT OMNIA

EDIDERUNT

J. G. BAITER C. L. KAYSER.

VOL. III.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXI.

BERNHARD TAUCHNITZ.

GRIECHISCHE UND RÖMISCHE
CLASSIKER

OCTAV-(SCHUL-)AUSGABEN, TASCHENAUSGABEN
UND PRACHTAUSGABEN.

MAI 1879.

ARISTOPHANIS <i>comodiae</i> . Ed.   Taschenausgabe. 2 Partes. <i>M</i> 1,50. AUGUSTUS MEINERKE.   Pars 1. <i>M</i> 0,75. — Pars 2. <i>M</i> 0,75.
Octavausgabe. 2 Voll. <i>M</i> 3,00.   Prachtausgabe. <i>M</i> 5,25.
Vol. 1. <i>M</i> 1,50. — Vol. 2. <i>M</i> 1,50.   HOMERI <i>Odyssea</i> . Ed. GUILIEMUS

Toronto University Library

Presented by

Bernhard Tauchnitz Leipzig

through the Committee formed in

The Old Country

to aid in replacing the loss caused by

The disastrous Fire of February the 14th 1890

Jede Tragödie einzeln M 0,50.

Prachtausgabe. 3 Voll. *M* 11,25.

Vol. 1. *M* 3,75. — Vol. 2. *M* 3,75.

Vol. 3. *M* 3,75.

HERODOTI *historiae*. Ed. ABICHT.

Octavausgabe. 2 Voll. *M* 2,70.

Vol. 1. *M* 1,35. — Vol. 2. *M* 1,35.

Prachtausgabe. 2 Voll. *M* 6,00.

Vol. 1. *M* 3,00. — Vol. 2. *M* 3,00.

HOMERI *Ilias*. Edidit GUILIEMUS
BAEUMLEIN.

Octavausgabe. 2 Partes. *M* 1,50.

Pars 1. *M* 0,75. — Pars 2. *M* 0,75.

Vol. 1. *Eutynphro*, *Apologia*,

Crito, *Phaedo*.

M 6,00.

Vol. 2. *Fasciculus 1.*: *Cratylus*.

M 3,00.

Vol. 12. *Leges I—VI*.

M 6,00.

PLUTARCHI *vitae inter se com-*
paratae. Edidit IMM. BEKKER.

Octavausgabe. 5 Voll. *M* 8,40.

Vol. 1. *M* 1,80. — Vol. 2. *M* 2,10.

Vol. 3. *M* 1,50. — Vol. 4. *M* 1,50.

Vol. 5. *M* 1,50.

Daraus einzeln:

1. *Theseus et Romulus*, *Lycurgus et Numa*,
Solon et Poplicola. *M* 0,90.

2. *Themistocles et Camillus*, *Pericles et*
Fabius Maximus, *Alcibiades et Corio-*
lanus. *M* 0,90.

Fortsetzung auf der dritten Seite dieses Umschlages.

quos egredi non possim, si maxime velim, ut et mihi sit propositum de quo dicam et Hortensius habeat exposita ad quae respondeat et tu, C. Aquili, iam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis: negamus³⁶ te bona P. Quinctii, Sex. Naevi, possedisse ex edicto praetoris. in eo sponsio facta est. ostendam primum causam non fuisse, cur a praetore postulares, ut bona P. Quinctii possideres; deinde ex edicto te possidere non potuisse; postremo non possedisse. quaeso, C. Aquili vosque, qui estis in consilio, ut quid pollicitus sim diligenter memoriae mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si haec memineritis, et me facile vestra existimatione revocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi: nego fuisse causam cur postularet; nego ex edicto possidere potuisse; nego possedisse. haec tria cum docuero, peroraro.

Non fuit causa cur postulares. qui hoc intellegi potest?¹¹ quia Sex. Naevio neque ex societatis ratione neque³⁷ privatim quicquam debuit Quinctius. quis huic rei testis est? idem qui acerrimus adversarius: in hanc rem te, te inquam, testem, Naevi, citabo. annum et eo diutius post mortem C. Quinctii fuit in Gallia tecum simul Quinctius: doce te petisse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam; doce aliquando mentionem fecisse, dixisse deberi: debuisse concedam. moritur C. Quinctius, qui tibi,³⁸ ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit; heres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem; eo denique, ubi non modo res erat, sed ratio quoque omnis et omnes litterae. quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui, Sexte, dissimilis, qui cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset et ad heredem pervenisset, non heredem, cum primum vidisset, certiore faceret, appellaret, rationem adferret, si quid in controversiam veniret, aut intra parietes aut summo iure experiretur? itane est? quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos ac necessarios caros et honestos esse atque haberi volunt, id Sex. Naevius non faceret, qui usque eo fervet ferturque avaritia, ut de suis commodis aliquam partem velit committere, ne quam partem huic propinquo suo ullius ornamentum relinquat?

29 et is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui [quia
 quod debitum nunquam est, id datum non est,] non pecu-
 niam modo, verum etiam hominis propinqui sanguinem
 vitamque eripere conatur? huic tum molestus esse vide-
 licet nohisti, quem nunc respirare libere non sinis? quem
 nunc interficere nefarie cupis, cum tum pudenter appel-
 lare volebas? ita credo: hominem propinquum, tui ob-
 servantem, virum bonum, pudentem, maiorem natu
 volebas aut non audebas appellare; saepe, ut fit, cum
 ipse te confirmasses, cum statuisses mentionem de pecu-
 nia facere, cum paratus meditatatusque venisses, homo ti-
 midus, virginali verecundia, subito ipse te retinebas; ex-
 cidebat repente oratio; cum cuperes appellare, non aude-
 12 bas, ne invitus audiret. id erit profecto. credamus hoc,
 40 Sex. Naevium, cuius caput oppugnet, eius auribus peper-
 cisse. si debuisset, Sexte, petisses, et petisses statim;
 si non statim, paulo quidem post; si non paulo, at ali-
 quanto; sex quidem illis mensibus profecto; anno vertente
 sine controversia: anno et sex mensibus vero, cum tibi
 cotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nul-
 lum facis: biennio iam confecto fere appellas. quis tam
 perditus ac profusus nepos non adesa iam, sed abundantiam
 etiam pecunia sic dissolutus fuisset, ut fuit Sex. Naevius?
 41 cum hominem nomino, satis mihi videor dicere. debuit
 tibi C. Quinctius: nunquam petisti. mortuus est ille: res
 ad heredem venit. cum eum cotidie videres, post bien-
 nium denique appellas. dubitabitur utrum sit probabilius
 Sex. Naevium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse,
 an ne appellaturum quidem biennio? appellandi tempus
 non erat? at tecum plus annum vixit. in Gallia agi non
 potuit? at et in provincia ius dicebatur et Romae iudicia
 fiebant. restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit
 aut unica liberalitas: si negligentiam dices, mirabimur; si
 bonitatem, ridebimus; neque praeterea quid possis dicere
 invenio. satis est argumenti nihil esse debitum Naevio,
 13 quod tam diu nihil petivit. quid, si hoc ipsum, quod nunc
 42 facit, ostendo testimonio esse nihil deberi? quid enim
 nunc agit Sex. Naevius? qua de re controversia est? quod
 est hoc iudicium, in quo iam biennium versamur? quid
 negotii geritur, in quo ille tot et talis viros defatigat?

pecuniam petit. nunc denique? verum tamen petat: audiamus. de rationibus et controversiis societatis volt diu-
dicari: sero, verum aliquando tamen: concedamus. 'non' ⁴³
inquit 'id ago, C. Aquili, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot annos utitur P. Quinctius: utatur sane; non peto.' quid igitur pugnas? an quod saepe multis in locis dixisti, ne in civitate sit? ne locum suum, quem adhuc honestissime defendit, obtineat? ne numeretur inter vivos; decernat de vita et ornamentis suis omnibus; apud iudicem causam priore loco dicat, et eam cum orarit, tum denique vocem accusatoris audiat? quid, hoc quo pertinet? ut ocius ad tuum pervenias? at ~~si~~ id velles, iam pridem actum esse poterat. ut honestiore iudicio conflictere? ⁴⁴
at sine summo scelere P. Quinctium propinquum tuum iugulare non potes. ut facilius iudicium sit? at neque C. Aquilius de capite alterius libenter iudicat et Q. Hortensius contra caput non didicit dicere. quid a nobis autem, C. Aquili, refertur? pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiat statim; non recusamus. ut quid praeterea? si veretur ut res iudicio facto parata sit, iudicatum solvi satis accipiat; quibus a me verbis satis accipiet, isdem ipse, quod peto, satis det. actum iam potest esse, C. Aquili; iam tu potes liberatus discedere molestia prope dicam non minore quam Quinctius. quid agimus, Hor- ⁴⁵
tensi? quid de hac condicione dicimus? possumus aliquando depositis armis sine periculo fortunarum de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, ut hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personam capere, accusatoris deponere? 'immo' inquit 'abs te satis accipiam; ego autem tibi satis non dabo.' quis tandem nobis ista iura tam ¹⁴
aequa describit? quis hoc statuit, quod aequum sit in Quinctium, id iniquum esse in Naevium? 'Quinctii bona' inquit 'ex edicto praetoris possessa sunt.' ergo id ut confitear postulas, ut, quod numquam factum esse iudicio defendimus, id proinde quasi factum sit nostro iudicio confirmemus. inveniri ratio, C. Aquili, non potest, ut ad ⁴⁵
suum quisque quam primum sine cuiusquam dedecore, infamia pernicieque perveniat? profecto si quid deberetur, peteret; non omnia iudicia fieri mallet, quam unum illud,

unde haec omnia [iudicia] nascuntur. qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi cotidie; qui quo tempore primum [male] agere coepit, in vadimonii differendis tempus omne consumpserit; qui postea vadimonium quoque missum fecerit, hunc per insidias vi de agro communi deiecerit; qui cum de re agendi nullo recusante potestas fuisset, sponsionem de probro facere maluerit; qui cum revocetur ad id iudicium, unde nata haec sunt omnia, condicionem acquissimam repudiet, fateatur se non pecuniam, sed vitam et sanguinem petere, is non hoc palam dicit: mihi si quid deberetur, peterem, atque adeo iam pridem abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam invidioso iudicio, nihil tam advocacione copiosa uterer, si petendum esset: extorquendum est invito atque ingratis: quod non debet, eripiendum atque exprimendum est; de fortunis omnibus P. Quinctius deturbandus est: potentes, disertis, nobiles omnes advocandi sunt; adhibenda vis est veritati; minae iactentur, pericula intendantur, formidines opponantur, ut his rebus aliquando victus et perterritus ipse se dedat? quae mehercule omnia, cum qui contra pugnent video, et cum illum consessum considero, adesse atque impendere videntur neque vitari ullo modo posse: cum autem ad te, C. Aquili, oculos animumque rettuli, quo maiore conatu studioque aguntur, eo leviora infirmioraque existimo. nihil igitur debuit, ut tu ipse praedicas. quid, si debuisset, continuone causa fuisset cur a praetore postulares ut bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse neque cuiquam expedire. quid igitur demonstrat? vadimonium sibi ait esse desertum. ante quam doceo id factum non esse, libet mihi, C. Aquili, ex officii ratione atque ex omnium consuetudine rem ipsam et factum simul Sex. Naevii considerare. ad vadimonium non venerat, ut ais, is, quicum tibi adfinitas, societas, omnes denique causae et necessitudines veteres intercedebant: illicone ad praetorem ire convenit? continuone verum fuit postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad haec extrema et inimicissima iura tam cupide decurrebas, ut tibi nihil in posterum quod gravius aut crudelius facere posses reservares? nam quid homini potest turpius, quid

viro miserius aut acerbius usu venire? quod tantum evenire dedecus, quae tanta calamitas inveniri potest? pecuniam si cuiquam fortuna ademit aut si alicuius eripuit iniuria, tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem: at non nemo aut ignominia adfectus aut iudicio turpi convictus bonis quidem suis utitur, alterius opes, id quod miserrimum est, non exspectat, hoc tamen in miseris adiumento et solacio sublevatur: cuius vero bona venierunt, cuius non modo illae amplissimae fortunae, sed etiam victus vestitusque necessarius sub praekonem cum dedecore subiectus est, is non modo ex numero vivorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos amandatur. etenim mors honesta saepe vitam quoque turpem exornat: *at* vita turpis saepe ne morti quidem honestae locum relinquit. ergo hercule, 50 cuius bona ex edicto possidentur, huius omnis fama et existimatio cum bonis simul possidetur; de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem tacite obscureque conceditur; cui magistri fiunt et domini constituuntur, qui qua lege et qua condicione pereat pronuntient, de quo homine praekonis vox praedicat et pretium conficit, huic acerbissimum vivo videntique funus ducitur, si funus id habendum est, quo non amici conveniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores [ut carnifices] ad reliquias vitae lacerandas et distraendas. itaque maiores nostri raro id accidere voluerunt, 16 praetores ut considerate fieret comparaverunt. viri boni 51 cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen et pedetemptim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, inviti, multis vadimoniis desertis saepe inlusi ac destituti; considerant enim quid et quantum sit alterius bona proscribere. iugulare civem ne iure quidem quisquam bonus volt; mavolt commemorari se cum posset perdere pepercisisse quam cum parcere potuerit perdidisse. haec in homines alienissimos, denique inimicissimos viri boni faciunt et hominum existimationis et communis humanitatis causa, ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodariunt, nihil ipsis iure incommodi cadere possit. ad vadimonium non venit. quis? propinquus. si res ista 52 gravissima sua sponte videretur, tamen eius atrocitas ne-

cessitudinis nomine levaretur. ad vadimonium non venit. quis? socius. etiam gravius aliquid ei deberes concedere, quicum te aut voluntas congregasset aut fortuna coniunxisset. ad vadimonium non venit. quis? is, qui tibi praesto semper fuit. ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi praesto non esset, omnia tela coniecisti, quae parata sunt in eos, qui permulta male agendi causa fraudandique fecerunt? si dupondius tuus ageretur, Sex. Naevi, si in parvola re captionis aliquid vererere, non statim ad C. Aquilium aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cum ius amicitiae, societatis, adfinitatis ageretur, cum officii rationem atque existimationis duci conveniret, eo tempore tu non modo non ad C. Aquilium aut ad L. Lucilium rettulisti, sed ne ipse quidem te consuluisti; ne hoc quidem tecum locutus es: 'horae duae fuerunt: Quinctius ad vadimonium non venit: quid ago?' si meherecule haec tecum duo verba fecisses 'quid ago?' respirasset cupiditas atque avaritia paulum; aliquid loci rationi et consilio dedisses, tu te conlegisses, non in eam turpitudinem venisses, ut hoc tibi esset apud talis viros confitendum, qua tibi vadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas funditus evertere. ego pro te nunc hos consulo, post tempus et in aliena re, quoniam tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es; quaero abs te, C. Aquili, L. Lucili, P. Quinctili, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam socius et adfinis meus, quicum mihi necessitudo vetus, controversia de re pecuniaria recens intercedit: postulone a praetore, ut eius bona mihi possidere liceat? an cum Romae domus eius, uxor, liberi sint, domum potius denuntio? quid est quod hac tandem de re vobis possit videri? profecto, si recte vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum exspectare; deinde, si latitare ac diutius ludificare videatur, amicos convenire; quaerere quis procurator sit; domum denuntiare. dici vix potest quam multa sint quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam [necessariam] devenire. quid ad haec Naevius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officii deside-

remus et instituta bonorum virorum requiramus. ‘quid mihi’ inquit ‘cum ista sanetimonia ac diligentia? viderint’ inquit ‘ista officia viri boni: de me autem ita considerent: non quid habeam, sed quibus rebus invenerim quaerant et quem ad modum natus et quo pacto educatus sim.’ memini: vetus est de scurra multo facilius divitem quam patrem familias fieri posse. haec ille, si verbis non audet, 56 re quidem vera palam loquitur: etenim si volt virorum bonorum instituto vivere, multa oportet discat atque dediscat; quorum illi aetati utrumque difficile est. ‘non 18 dubitavi,’ inquit ‘cum vadimonium desertum esset, bona proseribere.’ improbe: verum quoniam tu id tibi adrogas et concedi postulas, concedamus: quid, si numquam deseruit, si ista causa abs te tota per summam fraudem et malitiam ficta est, si vadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at etiam si desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione et proscriptione bonorum improbissimus reperiebare. malitiosum? non negas. fraudulentum? iam id quidem adrogas tibi et praeclarum putas. audacem? cupidum? perfidiosum? volgaria et obsoleta sunt; res autem nova atque inaudita. quid ergo est? vereor me 57 herecule ne aut gravioribus utar verbis, quam natura fert, aut levioribus, quam causa postulat. ais esse vadimonium desertum. quaesivit a te statim, ut Romam rediit, Quinctius, quo die vadimonium istuc factum esse diceres. respondisti statim: Nonis Februariis. discedens in memoriam rediit Quinctius, quo die Roma in Galliam profectus sit. ad ephemeridem revertitur; invenitur dies profectionis, pridie Kal. Februarias. Nonis Februariis si Romae fuit, causae nihil dicimus quin tibi vadimonium promiserit. quid? hoc inveniri qui potest? profectus est 58 una L. Albius, homo cum primis honestus; dicet testimonium. persecuti sunt familiares et Albius et Quinctium; dicent hi quoque testimonium. litterae P. Quinctii, testes tot, quibus omnibus causa iustissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur, cum astipulatore tuo comparabuntur: et in hac eius modi causa P. Quinctius laborabit 59 et diutius in tanto metu miser periculoque versabitur et vehementius eum gratia adversarii perterrebit, quam fides

iudicis consolabitur? vixit enim semper inculte atque horride; natura tristi ac recondita fuit; non ad solarium, non in campo, non in conviviis versatus est; id egit, ut amicos observantia, rem parsimonia retineret; antiquam officii rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsolevit. at si in causa pari discedere inferior videretur, tamen esset non medioeriter conquerendum; nunc in causa superiore ne ut par quidem sit postulat, inferiorem esse se patitur, dumtaxat usque eo, ne cum bonis, fama fortunisque omnibus Sex. Naevii cupiditati crudelitatiue dedatur.

¹⁵⁰
⁶⁰ Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquili, causam omnino cur postularet non fuisse, quod neque pecunia debebatur, et si maxime deberetur, commissum nihil esset, qua re ad istam rationem perveniretur. attende nunc, ex edicto praetoris bona P. Quinctii possideri nullo modo potuisse. tracta edictum: QUI FRAUDATIONIS CAUSA LATITARRIT. non est is Quinctius, nisi si latitant, qui ad negotium suum relicto procuratore proficiscuntur. CUI HERES NON EXSTABIT. ne is quidem. QUI EXSILII CAUSA SOLUM VERTERT. dici id non potest. QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT. quo tempore existimas oportuisse, Naevi, absentem Quinctium defendi aut quo modo? tum, cum postulabas, ut bona possideres, nemo adfuit; neque enim quisquam divinare poterat te postulaturum neque quemquam attinebat id recusare, quod praetor non fieri, sed ⁶¹ ex edicto suo fieri iubebat. qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas. ergo adfuit; non passus est; libellos deiecit Sex. Alfenus. qui primus erat officii gradus, servatus est a procuratore summa cum diligentia. videamus quae deinde sint consecuta. hominem P. Quinctii deprehendis in publico: conaris abducere. non patitur Alfenus; vi tibi adimit; curat ut domum reducatur ad Quinctium. hic quoque summe constat procuratoris diligentis officium. debere tibi dicis Quinctium: procurator negat; vadari vis: promittit; in ius vocas: sequitur; iudicium postulas: non recusat; quid ⁶² aliud sit absentem defendi ego non intellego. at quis erat procurator? credo aliquem electum hominem egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurrae divitis cotidianum convitium sustinere. nihil minus: eques Ro-

manus locuples, sui negotii bene gerens, denique is, quem, quotiens Naevius in Galliam profectus est, procuratorem Romae reliquit. et audes, Sex. Naevi, negare absentem ²⁰ defensum esse Quinctium, cum eum defenderit idem, qui te solebat? et, cum is iudicium acciperet pro Quinctio, cui tu et rem et famam tuam commendare proficiscens et concredere solebas, conaris hoc dicere, neminem existisse qui Quinctium iudicio defenderet? ‘postulabam,’ ⁶³ inquit ‘ut satis daret.’ ‘iniuria postulabas; ita videbare: recusabat Alfenus.’ ‘ita, verum praetor decernebat.’ ‘tribuni igitur appellabantur.’ ‘hic te’ inquit ‘teneo: non est istud *iudicio* pati neque iudicio defendere, cum auxilium a tribunis petas.’ hoc ego, cum attendo qua prudentia sit Hortensius, dicturum esse eum non arbitror; cum autem antea dixisse audio et causam ipsam considero, quid aliud dicere possit non reperio. fatetur enim libellos Alfenum deiecisse, vadimonium promisisse, iudicium quin acciperet in ea ipsa verba, quae Naevius edebat, non recusasse, ita tamen, more et instituto, per eum magistratum, qui auxilii causa constitutus est. aut haec facta non sint necesse ⁶⁴ est aut C. Aquilius talis vir iuratus hoc ius in civitate constituat: [cuius procurator non omnia iudicia quae quisque in verba postularit acceperit] cuius procurator a praetore tribunos appellare ausus sit, eum non defendi, eius bona recte possideri posse, ei misero, absentem, ignaro fortunarum suarum omnia vitae ornamenta per summum ⁶⁵ dedecus et ignominiam deripi convenire. quod si probari nemini potest, illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quinctium: quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. ‘at enim tribuni plebis ne audierunt quidem.’ fateor, si ita est, procuratorem decreto praetoris oportuisse parere. quid, si M. Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum Alfenum et Naevium conveniret, videturne intercessisse appellatio tribunorum non morae, sed auxilii causa? quid ²¹ ⁶⁶ deinde fit? Alfenus, ut omnes intellegere possent iudicio defendi Quinctium, ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio aut huius existimatione suspitio, viros bonos compluris advocat; testatur isto audiente se pro communi necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in P.

Quinctium absentem sine causa facere conetur; sin autem
 inimicissime atque infestissime contendere perseveret, se
 paratum esse omni recta atque honesta ratione defendere
 quod petat non deberi; se iudicium id, quod edat, acci-
 pere. eius rei condicionisque tabellas obsignaverunt viri
 67 boni complures: res in dubium venire non potest. fit
 rebus omnibus integris neque proscriptis neque possessis
 bonis, ut Alfenus promittat Naevio sisti Quinctium. venit
 ad vadimonium Quinctius. iacet res in controversiis isto
 calumniante biennium, usque dum inveniretur, qua ratione
 68 res ab usitata consuetudine recederet et in hoc singulare
 iudicium causa omnis concluderetur. quod officium, C.
 Aquili, commemorari procuratoris potest, quod ab Alfeno
 praeteritum esse videatur? quid adfertur qua re P. Quin-
 ctius negetur absens esse defensus? an vero id, quod
 Hortensium, quia nuper iniecit et quia Naevius semper
 id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Naevio parem
 certationem cum Alfeno illo tempore, illis dominantibus?
 quod si velim confiteri, illud, opinor, concedent, non pro-
 curatorem P. Quinctii neminem fuisse, sed gratiosum
 fuisse. mihi autem ad vincendum satis est fuisse procu-
 ratorem, quicum experiretur. qualis is fuerit, si modo
 absentem defendebat per ius et per magistratum, nihil ad
 69 rem arbitror pertinere. 'erat enim' inquit 'illarum par-
 tium.' quidni? qui apud te esset eductus; quem tu a
 puero sic instituisses, ut nobili ne gladiatori quidem fave-
 ret. si quod tu semper summe cupisti, idem volebat Alfe-
 nus, ea re tibi cum eo par contentio non erat?' 'Bruti'
 inquit 'erat familiaris; itaque is intercedebat.' tu contra
 Burrieni, qui iniuriam decernebat, omnium denique illo-
 rum, qui tum et poterant per vim et scelus plurimum et,
 quod poterant, id audebant. an omnis tu istos vincere
 volebas, qui nunc tu ut vincas tanto opere laborant? aude
 id dicere, non palam, sed [eis] ipsis, quos advocasti.
 70 tametsi nolo eam rem commemorando renovare, cuius
 omnino rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri
 22 arbitror oportere. unum illud dico: si propter partium
 studium potens erat Alfenus, potentissimus *erat* Naevius:
 si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alfenus, multo
 iniquiora Naevius impetrabat; neque enim inter studium

vestrum quicquam, ut opinor, interfuit: ingenio, venustate, artificio tu facile vicisti. ut alia omittam, hoc satis est: Alfenus cum eis et propter eos periit, quos diligebat; tu, postquam qui tibi erant amici, non poterant vincere, ut amici tibi essent qui vincebant effecisti. quodsi tum par 71 tibi ius cum Alfeno fuisse non putas quia tamen aliquem contra te advocare poterat, quia magistratus aliqui reperiebatur apud quem Alfeni causa consisteret, quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus adhuc aequus inventus est neque iudicium redditum est usitatum: non condicio, non sponsio, non denique ulla umquam intercessit postulatio, mitto aequa, verum ante hoc tempus ne fando quidem audita. ‘de re pecuniaria cupio contendere.’ ‘non licet.’ ‘at ea controversia est.’ ‘nihil ad me attinet: causam capitis dicas oportet.’ ‘accusa, ubi ita necesse est.’ ‘non,’ inquit ‘nisi tu ante novo modo priore loco dixeris.’ ‘dicendum necessario est.’ ‘praestituentur horae ad arbitrium nostrum, iudex ipse coercebitur.’ ‘quid tum?’ ‘tu aliquem patronum in- 72 venies hominem antiqui officii, qui splendorem nostrum et gratiam neglegat? pro me pugnabit L. Philippus eloquentia, gravitate, honore florentissimus civitatis, dicit Hortensius excellens ingenio, nobilitate, existimatione, aderunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, ut eorum frequentiam et consessum non modo P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quivis, qui extra periculum sit, perhorrescat.’ haec est iniqua certatio, non illa, qua 73 tu contra Alfenum equitabas: huic ne ubi consisteret quidem contra te locum reliquisti. qua re aut doceas oportet Alfenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse, aut, cum haec ita facta sint, ex edicto te bona P. Quinctii non possedis- concedas. etenim si ex edicto possedisti, quaero cur bona 23 non venierint, cur ceteri sponsores et creditores non convenerint. nemone fuit cui deberet Quinctius? fuerunt et complures fuerunt, propterea quod C. frater aliquantum aeris alieni reliquerat. quid ergo est? homines erant ab hoc omnes alienissimi, et eis debebatur; neque tamen quisquam inventus est tam insignite improbus qui violare P. Quinctii existimationem absentis auderet: unus 74

fuit, adfinis, socius, necessarius, Sex. Naevius, qui, cum ipse ultro deberet, quasi eximio praemio sceleris exposito cupidissime contenderet, ut per se afflictum atque eversum propinquum suum non modo honeste partis bonis, verum etiam communi luce privaret. ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est qui fraudationis causa latuisse dicat? quis qui absentem de-

15 fensum neget esse Quinctium? nemo invenitur. at contra omnes, quibuscum ratio huic aut est aut fuit, adsunt, defendunt, fides huius multis locis cognita ne perfidia Sex. Naevii derogetur laborant. in huius modi sponsionem testis dare oportebat ex eo numero qui haec dicerent: vadimonium mihi deseruit; me fraudavit; a me nominis eius, quod infitiatus esset, diem petivit; ego experiri non potui; latitavit; procuratorem nullum reliquit: horum nihil dicitur. parantur testes qui hoc dicant: verum, opinor, viderimus, cum dixerint; unum tamen hoc cogitent, ita se gravis esse, ut, si veritatem volent retinere, gravitatem possint obtinere; si eam negligere, [ita leves sint,] ut omnes intellegant non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum auctoritatem adiu-

24
76 varè. ego haec duo quaero: primum qua ratione Naevius susceptum negotium non transegerit, hoc est, cur bona, quae ex edicto possidebat, non vendiderit; deinde cur ex tot creditoribus alius ad istam rationem nemo accesserit, ut necessario confiteare neque tam temerarium quemquam fuisse neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseverare et transigere potuisses. quid, si tu ipse, Sex. Naevi, statuisti bona P. Quinctii ex edicto possessa non esse? opinor, tuum testimonium, quod in aliena re leve esset, id in tua, quoniam contra te est, gravissimum debet esse: emisti bona Sex. Alfeni L. Sulla dictatore vendente; socium tibi in eis bonis edidisti Quinctium. plura non dico: cum eo tu voluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat, et eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare?

77 diffidebam mehercule, C. Aquili, satis animo certo et confirmato me posse in hac causa consistere. sic cogitabam: cum contra dicturus esset Hortensius et cum me esset attente auditorus Philippus, fore uti permultis

in rebus timore prolaberer. dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum P. Quinctio, cum a me peteret et summe contenderet, ut propinquum suum defenderem, mihi perdifficile esse contra talis oratores non modo tantam causam perorare, sed omnino verbum facere conari. cum cupidius instaret, homini pro amicitia familiarius dixi: mihi videri ore durissimo esse, qui praesente eo gestum agere conarentur; qui vero cum ipso contenderent, eos, etiam si quid antea recti aut venusti habere visi essent, id amittere: ne quid mihi eius modi accideret, cum contra talem artificem dicturus essem, me vereri. tum mihi ²⁵₇₈ Roscius et alia multa confirmandi mei causa dixit, ut mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio et studio, quod habebat erga propinquum suum, quemvis commoveret: etenim cum artifex eius modi sit, ut solus dignus videatur esse qui in scena spectetur, tum vir eius modi est, ut solus dignus videatur qui eo non accedat — verumtamen: ‘quid, si’ inquit ‘habes eius modi causam, ut hoc tibi planum sit faciendum, neminem esse qui possit biduo aut summum triduo septingenta milia passuum ambulare, tamenne vereris ut possis hoc contra Hortensium contendere?’ ‘minime;’ inquam ‘sed quid id ad rem?’ ‘nimirum’ ⁷⁹ inquit ‘in eo causa consistit.’ ‘quo modo?’ docet me eius modi rem et factum simul Sex. Naevii, quod si solum proferretur, satis esse deberet; quod abs te, C. Aquili, et a vobis, qui estis in consilio, quaeso ut diligenter attendatis; profecto intellegetis illinc ab initio cupiditatem pugnasse et audaciam, hinc veritatem et pudorem, quoad potuerit, restitisse. bona postulas ut ex edicto possidere liceat. quo die? te ipsum, Naevi, volo audire; volo inauditum facinus ipsius, qui id commisit, voce convinci. ‘dic, Naevi, diem.’ ‘ante diem v. Kalend. intercalaris.’ ‘bene ais. quam longe est hinc in saltum vestrum Gallicanum? Naevi, te rogo.’ ‘DCC milia passuum.’ ‘optime. de saltu deicitur Quinctius quo die? possumus hoc quoque ex te audire? quid taces? dic’ inquam ‘diem.’ pudet dicere; intellego; verum et sero et nequicquam pudet: deicitur de saltu, C. Aquili, pridie Kalend. intercalaris. biduo post aut, ut statim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo DCC milia passuum con-

80 ficiuntur. o rem incredibilem! o cupiditatem inconside-
 ratam! o nuntium voluerem! administri et satellites Sex.
 Naevii Roma trans Alp̄is in Segusiavos biduo veniunt.
 o hominem fortunatum, qui eius modi nuntios seu potius
 26 Pegasos habeat! hic ego, si Crassi omnes cum Antoniis
 existant, si tu, L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc
 causam voles cum Hortensio dicere, tamen superior sim
 necesse est; non enim, quem ad modum putatis, omnia
 sunt in eloquentia: est quaedam tamen ita perspicua ve-
 81 ritas, ut eam infirmare nulla res possit. an ante quam
 postulasti ut bona possideres, misisti qui curaret, ut do-
 minus de suo fundo a sua familia vi deiceretur? utrum-
 libet elige: alterum incredibile est, alterum nefarium, et
 ante hoc tempus utrumque inauditum. septingenta milia
 passuum vis esse decursa biduo? dic. negas? ante igi-
 tur misisti. malo: si enim illud diceres, improbe men-
 tiri viderere: cum hoc confiteris, id te admisisse con-
 cedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. hoc
 consilium Aquilio et talibus viris tam cupidum, tam
 82 audax, tam temerarium probabitur? quid haec amentia,
 quid haec festinatio, quid haec immaturitas tanta signi-
 ficat? non vim? non scelus? non latrocinium? non deni-
 que omnia potius, quam ius, quam officium, quam pudor-
 em? mittis iniussu praetoris. quo consilio? iussurum
 sciebas? quid, cum iussisset, tum mittere nonne poteras?
 postulaturus eras. quando? post dies xxx. nempe, si te
 nihil impediret, si voluntas eadem maneret, si valeres,
 denique si viveres. praetor scilicet iussisset. opinor, si
 vellet, si valeret, si ius diceret, si nemo recusaret, qui
 ex ipsius decreto et satis daret et iudicium accipere vel-
 83 let. nam, per deos immortalis, si Alfenus procurator P.
 Quinctii tibi tum satis daret et iudicium accipere vellet,
 denique omnia, quae postulares, facere voluisset, quid
 ageres? revocares eum, quem in Galliam miseras? at
 hic quidem iam de fundo expulsus, iam a suis dis pena-
 tibus praeceps ciectus, iam, quod indignissimum est, suo-
 rum servorum manibus nuntio atque imperio tuo violatus
 esset. corrigeres haec scilicet tu postea. de cuiusquam
 vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te
 caecum cupiditate et avaritia fuisse, ut, cum postea quid

futurum esset ignorares, accidere autem multa possent, spem maleficii praesentis in incerto reliqui temporis eventu conlocares? atque haec perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te praetor iussisset ex edicto possidere, si in possessionem misisses, debueris aut potueris P. Quinctium de possessione deturbare: omnia sunt, C. Aquili, eius modi, quivis ut perspicere possit, in hac causa improbitatem et gratiam cum inopia et veritate contendere. praetor te quem ad modum possidere iussit? opinor, ex edicto. sponsio quae in verba facta est? SI EX EDICTO PRAETORIS BONA P. QUINCTII POSSESSA NON SUNT. redeamus ad edictum. id quidem quem ad modum iubet possidere? numquid est causae, C. Aquili, quin, si longe aliter possedit, quam praetor edixit, iste ex edicto non possederit, ego sponsione vicerim? nihil, opinor. cognoscamus edictum. QUI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM VENERINT. de te loquitur, Naevi, quem ad modum tu putas; ais enim te ex edicto venisse: tibi quid facias definit, te instituit, tibi praecepta dat. EOS ITA VIDETUR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE: quo modo? QUOD IBIDEM RECTE CUSTODIRE POTERUNT, ID IBIDEM CUSTODIANT; QUOD NON POTERUNT, ID AUFERRE ET ABDUCERE LICEBIT. quid tum? DOMINUM, inquit, INVITUM DETRUDERE NON PLACET. eum ipsum, qui fraudandi causa latitet, eum ipsum, quem iudicio nemo defenderit, eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis male agat, invitum de praedio detrudi vetat. proficiscenti tibi in possessionem praetor ipse, Sex. Naevi, palam dicit: ita possideto, ut tecum simul possideat Quinctius; ita possideto, ut Quinctio vis ne adferatur. quid? tu id quem ad modum observas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit, cui Romae domus, uxor, liberi, procurator esset; eum, qui tibi vadimonium non deseruisset; haec omnia mitto; illud dico, dominum expulsus esse de praedio, domino a familia sua manus adlatas esse ante suos Lares familiaris: hoc dico

* * *

*** si quis unum aliquem fundum quavis ratione possideat, ipsum autem dominum patiatur cetera praedia tenere, is, ut opinor, praedium, non bona videatur alterius possidere. *** quid est possidere? nimirum in possessione esse earum

rerum, quae possunt eo tempore possideri.*** cum domus erat Romae, servi, in ipsa Gallia privata P. Quinctii praedia, quae numquam ausus es possidere.*** quod si bona P. Quinctii possideres, possidere omnia eo iure deberes.

28 *** Naevium ne appellasse quidem Quinctium, cum simul esset *et* experiri posset cotidie; deinde quod omnia iudicia difficillima cum summa sua invidia maximoque periculo P. Quinctii fieri mallet, quam illud pecuniarium iudicium, quod uno die transigi posset, ex quo uno haec omnia nata et profecta esse concedit; quo in loco conditionem tuli, si vellet pecuniam petere, P. Quinctium iudicatum solvi satis daturum, dum ipse, si quid peteret, pari

86 condicione uteretur. ostendi quam multa ante fieri convenirent, quam hominis propinqui bona possideri postularentur, praesertim cum Romae domus eius, uxor, liberi essent et procurator aequae utriusque necessarius. docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promississe dicat, eo die ne Romae quidem eum fuisse; id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui et scire deberent et causam cur mentirentur non haberent. ex edicto autem non potuisse bona possideri demonstravi, quod neque fraudandi causa latitasset neque exsilii causa solum vertisse diceretur; reliquum est ut eum nemo iudicio defenderit: quod contra copiosissime defensum esse contendi, non ab homine alieno neque ab aliquo calumniatore atque improbo, sed ab equite Romano, propinquo ac necessario suo, quem ipse Sex. Naevius procuratorem relinquere antea consuesset; neque eum, si tribunos appellarit, idcirco minus iudicio pati paratum fuisse; neque potentia procuratoris Naevio ius ereptum; contra istum potentia sua tum tantum modo superiorem fuisse, nunc nobis vix

29
88 respirandi potestatem dare. quaesivi quae causa fuisset cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur. deinde illud quoque requisivi, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit neque nunc contra dicat, omnesque pro P. Quinctio pugnent, praesertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem maxime pertinere. postea sum usus adversarii testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nunc

intendit, ne in vivorum quidem numero tum demonstrat fuisse. tum illam incredibilem celeritatem seu potius audaciam protuli: confirmavi necesse esse aut biduo dcc milia passuum esse decursa aut Sex. Naevium diebus compluribus ante in possessionem misisse, quam postulare uti ei liceret bona possidere. postea recitavi edictum, quod aperte dominum de praedio detrudi vetaret: in quo constitit Naevium ex edicto non possedissee, cum confiteretur ex praedio vi detrusum esse Quinctium. omnino autem bona possessa non esse constitui, quod bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in universis, quae teneri et possideri possint: dixi domum Romae fuisse, quo iste ne aspirarit quidem, servos compluris, ex quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem; unum fuisse quem attingere conatus sit: prohibitum fuisse; quievisse; in ipsa Gallia cognostis in praedia privata Quinctii Sex. Naevium non venisse; denique ex hoc ipso saltu, quem per vim expulso socio possedit, servos privatos Quinctii omnis eiectos non esse. ex quo et ex ceteris dictis, factis cogitatisque Sex. Naevii quivis potest intellegere, istum nihil aliud egisse neque nunc agere nisi uti per vim, per iniuriam, per iniquitatem iudicii totum agrum, qui communis est, suum facere possit.

Nunc causa perorata res ipsa et periculi magnitudo, C. Aquili, cogere videtur, ut te atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret obtesteturque P. Quinctius per senectutem ac solitudinem suam nihil aliud nisi ut vestrae naturae bonitatisque obsequamini; ut cum veritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam quam illius opes ad crudelitatem. quo die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, neglegere coepimus. si causa cum causa contenderet, nos nostram perfacile cuivis probaturos statuebamus: quod vitae ratio cum ratione vitae decerneret, idcirco nobis etiam te iudice magis opus esse arbitrati sumus. ea res nunc enim in discrimine versatur, utrum possitne se contra luxuriam ac licentiam rusticana illa atque inculta parsimonia defendere, an deformata atque ornamentis omnibus spoliata, nuda cupiditati petulantiaeque addicatur. non comparat se tecum gratia P. Quinctius, Sex. Naevi,

non opibus, non facultate contendit; omnis tuas artis, quibus tu magnus es, tibi concedit; fatetur se non belle dicere, non ad voluntatem loqui posse; non ab afflictis amicitia transfugere atque ad florentem aliam devolare; non profusis sumptibus vivere; non ornare magnifice splendideque convivium; non habere domum clausam pudori et sanctimoniae, patentem atque adeo expositam cupiditati et voluptatibus; contra sibi ait officium, fidem, diligentiam, vitam omnino semper horridam atque aridam cordi fuisse: ista superiora esse ac plurimum posse
³⁴ his moribus sentit. quid ergo est? non usque eo tamen, ut in capite fortunisque hominum honestissimorum dominantur ei, qui relicta virorum bonorum disciplina et quaestum et sumptum Gallonii sequi maluerunt, atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaque vixerunt. si licet vivere eum, quem Sex. Naevius non volt, si est homini honesto locus in civitate invito Naevio, si fas est respirare P. Quinctium contra nutum dicionemque Naevii, si, quae pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam me defendente obtinere, spes est etiam hunc miserum atque infelicem aliquando tandem posse consistere. sin et poterit Naevius id, quod libet, et ei libebit id, quod non licet, quid agendum est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique questus, qui macror dignus inveniri
³¹ calamitate tanta potest? miserum est deturbari fortunis
⁹⁵ omnibus, miserius iniuria; acerbum est ab aliquo circumveniri, acerbius a propinquo; calamitosum est bonis everti, calamitosius cum dedecore; funestum est a forti atque honesto viro iugulari, funestius ab eo, cuius vox in praeconio quaestu prostitit; indignum est a pari vinci aut superiore, indignius ab inferiore atque humiliore; luctuosum est tradi alteri cum bonis, luctuosius inimico; horribile est causam capitis dicere, horribilius priore loco
⁹⁶ dicere. omnia circumspexit Quinctius, omnia periclitatus est, C. Aquili: non praectorem modo a quo ius impetraret invenire potuit atque adeo ne unde arbitrato quidem suo postularet, sed ne amicos quidem Sex. Naevii, quorum saepe et diu ad pedes iacuit stratus, obsecrans per deos immortalis, ut aut secum iure contenderent aut iniuriam

sine ignominia sibi imponerent; denique ipsius inimici ⁹⁷ voltum superbissimum subiit: ipsius Sex. Naevii lacrimans manumprehendit in propinquorum bonis proscibendis exercitata; obsecravit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem et liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, ut aliquando [misericordiam caperet,] aliquam si non propinquitatis, at actatis suae, si non hominis, at humanitatis rationem haberet; ut secum aliquid integra sua fama, qualibet, dum modo tolerabili, condicione transigeret. ab ipso repudiatus, ab ⁹⁸ amicis eius non sublevatus, ab omni magistratu agitatus atque perterritus quem praeter te appellet habet neminem: tibi se, tibi suas omnes opes fortunasque commendat; tibi committit existimationem ac spem reliquae vitae. multis vexatus contumeliis, plurimis iactatus iniuriis, non turpis ad te, sed miser confugit: e fundo ornatissimo eiectus, ignominia omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiae nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. itaque hoc te obsecrat, C. Aquili, ut, quam ⁹⁹ existimationem, quam honestatem in iudicium tuum prope acta iam aetate decursaque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre, ne is, de cuius officio nemo umquam dubitavit, sexagesimo denique anno dedecore, macula turpissimaque ignominia notetur, ne ornamentis eius omnibus Sex. Naevius pro spoliis abutatur, ne per te ferat quo minus, quae existimatio P. Quinctium usque ad senectutem produxit, eadem usque ad rogum prosequatur.

M. TULLII CICERONIS
 PRO SEX. ROSCIO AMERINO ORATIO.

¹ Credo ego vos, iudices, mirari quid sit quod, cum tot
¹ summi oratores hominesque nobilissimi sedeant, ego pot-
 tissimum surrexerim, qui neque actate neque ingenio
 neque auctoritate sim cum his, qui sedeant, comparan-
 dus: omnes hi, quos videtis adesse, in hac causa iniuriam
 novo scelere conflatae putant oportere defendi, defendere
 ipsi propter iniquitatem temporum non audent; ita fit ut
 adsint propterea, quod officium sequuntur, taceant autem
² idcirco, quia periculum vitant. quid ergo? audacissimus
 ego ex omnibus? minime. at tanto officiosior quam ce-
 teri? ne istius quidem laudis ita sim cupidus, ut aliis
 eam praereptam velim. quae me igitur res praeter cete-
 ros impulit, ut causam Sex. Roscii reciperem? quia, si
 quis horum dixisset, quos videtis adesse, in quibus
 summa auctoritas est atque amplitudo, si verbum de re
 publica fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est,
³ multo plura dixisse quam dixisset putaretur: ego etiamsi
 omnia, quae dicenda sunt, libere dixerō, nequaquam
 tamen similiter oratio mea exire atque in vulgus ema-
 nare poterit; deinde quod ceterorum neque dictum ob-
 scurum potest esse propter nobilitatem et amplitudinem
 neque temere dicto concedi propter actatem et pruden-
 tiam: ego si quid liberius dixerō, vel occultum esse,
 propterea quod nondum ad rem publicam accessi, vel
 ignosci adulescentiae poterit; tametsi non modo igno-
 scendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo iam
⁴ de civitate sublata est. accedit illa quoque causa, quod
 a ceteris forsitan ita petitum sit ut dicerent, ut utrumvis
 salvo officio facere se posse arbitrarentur: a me autem ei
 contenderunt, qui apud me et amicitia et beneficiis et
 dignitate plurimum possunt, quorum ego nec benevo-
 lentiam erga me ignorare nec auctoritatem aspernari nec

voluntatem neglegere debeam. his de causis ego huic ²
 causae patronus exstiti, non electus unus qui maximo ⁵
 ingenio, sed relictus ex omnibus qui minimo periculo
 possem dicere, neque uti satis firmo praesidio defensus
 Sex. Roscius, verum uti ne omnino desertus esset. for-
 sitan quaeratis qui iste terror sit et quae tanta formido,
 quae tot ac talis viros impediatur quo minus pro capite et
 fortunis alterius, quem ad modum consueverunt, causam
 velint dicere; quod adhuc vos ignorare non mirum est,
 propterea quod consulto ab accusatoribus eius rei, quae
 conflavit hoc iudicium, mentio facta non est. quae res ⁶
 ea est? bona patris huiusce Sex. Roscii, quae sunt sexa-
 giens, quae de viro clarissimo et fortissimo, L. Sulla,
quem honoris causa nomino, duobus milibus nummum
 sese dicit emisse adulescens vel potentissimus hoc tem-
 pore nostrae civitatis, L. Cornelius Chrysogonus. is a vo-
 bis, iudices, hoc postulat, ut quoniam in alienam pecuniam
 tam plenam atque praeclaram nullo iure invaserit quo-
 niamque ei pecuniae vita Sex. Roscii obstare atque offi-
 cere videatur, deleatis ex animo suo suspicionem omnem-
 que metum tollatis: sese hoc incolumi non arbitratur huius
 innocentis patrimonium tam amplum et copiosum posse
 obtinere, damnato et eiecto sperat se posse, quod adeptus
 est per scelus, id per luxuriam effundere atque consu-
 mere. hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctis-
 que stimulat ac pungit, ut evellatis, postulat, ut ad hanc
 suam praedam tam nefariam adiutores vos profiteamini.
 si vobis aequa et honesta postulatio videtur, iudices, ego ⁷
 contra brevem postulationem adfero et, quo modo mihi
 persuadeo, aliquanto aequiorem: primum a Chrysogono ⁸
 peto ut pecunia fortunisque nostris contentus sit, sangui-
 nem et vitam ne petat; deinde a vobis, iudices, ut auda-
 cium sceleri resistatis, innocentium calamitatem levetis
 et in causa Sex. Roscii periculum, quod in omnis inten-
 ditur, propulsetis. quod si aut causa criminis aut facti ⁸
 suspitio aut quaelibet denique vel minima res reperietur,
 quam ob rem videantur illi non nihil tamen in deferendo
 nomine secuti, postremo si praeter eam praedam, quam
 dixi, quicquam aliud causae inveneritis, non recusamus
 quin illorum libidini Sex. Roscii vita dedatur; sin aliud

agitur nihil nisi ut eis ne quid desit, quibus satis nihil
 est; si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opi-
 mam praeclaramque praedam damnatio Sex. Roscii velut
 cumulus accedat, nonne cum multa indigna tum vel hoc
 indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sen-
 tentias iusque iurandum id adsequantur, quod antea ipsi
 scelere et ferro adsequi consueverant? qui ex civitate in
 senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium
 delecti estis propter severitatem, ab his hoc postulare
 homines sicarios atque gladiatores, non modo ut suppli-
 cia vitent, quae a vobis pro maleficiis suis metuere atque
 horrere debent, verum etiam ut spoliis ex hoc iudicio
 4 ornati auctique discedant? his de rebus tantis tamque
 9 atrocibus neque satis me commode dicere neque satis
 graviter conqueri neque satis libere vociferari posse in-
 tellego; nam commoditati ingenium, gravitati aetas, liber-
 tati tempora sunt impedimento. huc accedit summus
 timor, quem mihi natura pudorque meus attribuit et
 vestra dignitas et vis adversariorum et Sex. Roscii peri-
 cula: quapropter vos oro atque obsecro, iudices, ut at-
 10 tente bonaque cum venia verba mea audiatis. fide sapientia-
 que vestra fretus plus oneris sustuli quam ferre me
 posse intellego: hoc onus si vos aliqua ex parte adleva-
 bitis, feram ut potero studio et industria, iudices; sin a
 vobis, id quod non spero, deserar, tamen animo non de-
 ficiam et id, quod suscepi, quoad potero, perferam; quod
 si perferre non potero, opprimi me onere officii malo,
 quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut
 propter perfidiam abicere aut propter infirmitatem animi
 11 deponere. te quoque magno opere, M. Fanni, quaeso, ut,
 qualem te iam antea populo Romano praebuisti, cum huic
 eidem quaestioni iudex praecesses, talem te et nobis et rei
 5 publicae hoc tempore impertias. quanta multitudo homi-
 num convenerit ad hoc iudicium vides; quae sit omnium
 mortalium exspectatio, quae cupiditas ut acria ac severa
 iudicia fiant intellegis; longo intervallo iudicium inter
 sicarios hoc primum committitur: cum interea caedes in-
 dignissimae maximaeque factae sint, omnes hanc quae-
 12 sionem te praetore manifestis maleficiis cotidianoque
 sanguine † dimissius sperant futuram. qua vociferatione

in ceteris iudiciis accusatores uti consueverunt, ea nos hoc tempore utimur qui causam dicimus: petimus abs te, M. Fanni, a vobisque, iudices, ut quam acerrime maleficia vindicetis, ut quam fortissime hominibus audacissimis resistatis, ut hoc cogitetis, nisi in hac causa qui vester animus sit ostenderitis, eo prorumpere hominum cupiditatem et scelus et audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, iudices, inter ipsa subsellia caedes futurae sint. etenim quid aliud hoc iudicio temptatur, nisi ut id fieri ¹³ liceat? accusant ei, qui in fortunas huius invaserunt; causam dicit is, cui praeter calamitatem nihil reliquerunt; accusant ei, quibus occidi patrem Sex. Roscii bono fuit: causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egestatem; accusant ei, qui hunc ipsum iugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum praesidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur; denique accusant ei, quos populus poscit: causam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria caede restat. atque ut facilius intellegere ¹⁴ possitis, iudices, ea, quae facta sunt, indigniora esse, quam haec sunt, quae dicimus, ab initio res quem ad modum gesta sit, vobis exponemus, quo facilius et huius hominis innocentissimi miserias et illorum audaciam cognoscere possitis et rei publicae calamitatem.

Sex. Roscius, pater huiusce, municeps Amerinus fuit ⁶₁₅ cum genere et nobilitate et pecunia non modo sui municipii, verum etiam eius vicinitatis facile primus, tum gratia atque hospitii florens hominum nobilissimorum; nam cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo hospitium, verum etiam domesticus usus et consuetudo, quas, ut aequum est, familias honestatis amplitudinisque gratia nomino: itaque ex omnibus suis commodis hoc solum filio reliquit: nam patrimonium domestici praedones vi creptum possident, fama et vita innocentis ab hospitibus amicisque paternis defenditur. is cum omni ¹⁶ tempore nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas et salus in discrimen veniret, praeter ceteros in ea vicinitate eam partem causamque opera, studio, auctoritate defendit; etenim

rectum putabat pro eorum honestate se pugnare, propter
 quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. postea-
 quam victoria constituta est ab armisque recessimus, cum
 prosciberentur homines atque ex omni regione caperen-
 tur ei, qui adversarii fuisse putabantur, erat ille Romae
 frequens, in foro et in ore omnium cotidie versabatur,
 magis ut exultare victoria nobilitatis videretur quam
 17 timere ne quid ex ea calamitatis sibi accideret. erant ei
 veteres inimicitiae cum duobus Rosciis Amerinis, quorum
 alterum sedere in accusatorum subselliis video, alterum
 tria huiusce praedia possidere audio: quas inimicitias si
 tam cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret;
 neque enim, iudices, iniuria metuebat: nam duo isti sunt
 T. Roscii, quorum alteri Capitori cognomen est, iste, qui
 adest, Magnus vocatur, homines huius modi: alter pluri-
 marum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur, hic
 autem nuper se ad eum lanistam contulit; quique ante
 hanc pugnam tiro esset, [quod sciam,] facile ipsum ma-
 7 gistrum scelere audaciaque superavit. nam cum hic Sex.
 18 Roscius esset Ameriae, T. autem iste Roscius Romae;
 cum hic filius adsiduus in praediis esset cumque se vo-
 luntate patris rei familiari vitaeque rusticae dedisset, iste
 autem frequens Romae esset, occiditur ad balneas Pala-
 cinas rediens a cena Sex. Roscius: spero ex hoc ipso non
 esse obscurum, ad quem suspitio maleficii pertineat; ve-
 rum id, quod adhuc est suspitiosum, nisi perspicuum res
 19 ipsa fecerit, hunc ad finem culpae iudicatore. occiso Sex.
 Roscio primus Ameriam nuntiat Mallius Glaucia quidam,
 homo tenuis, libertinus, cliens et familiaris istius T. Ro-
 scii, et nuntiat domum non filii, sed T. Capitonis inimici;
 et cum post horam primam noctis occisus esset, primo
 diluculo nuntius hic Ameriam venit: decem horis noctur-
 nis sex et quinquaginta milia passuum cisiis pervolavit,
 non modo ut exoptatum inimico nuntium primus adferret,
 sed etiam cruorem inimici quam recentissimum telumque
 20 paulo ante e corpore extractum ostenderet. quadriduo,
 quo haec gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L.
 Sullae Volaterras defertur; magnitudo pecuniae demon-
 stratur; bonitas praediorum, nam fundos decem et tris
 reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt, huius inopia et

solitudo commemoratur; demonstrant, cum pater huiusce Sex. Roscius homo tam splendidus et graciosus nullo negotio sit occisus, perfacile hunc hominem incautum et rusticum et Romae ignotum de medio tolli posse; ad eam rem operam suam pollicentur. ne diutius teneam, iudices, societas coitur. cum nulla iam proscriptionis mentio fieret, cum etiam qui antea metuerant redirent ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur, nomen refertur in tabulas Sex. Roscii, hominis studiosissimi nobilitatis; manceps fit Chrysogonus; tria praedia vel nobilissima Capitoni propria traduntur, quae hodie possidet; in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quem ad modum ipse dicit, impetum facit. [haec bona emuntur duobus milibus nummum.] haec omnia, iudices, imprudente L. Sulla facta esse certo scio; neque enim mirum, cum eodem tempore et ea quae praeterita sunt * et ea quae videntur instare praeparet, cum et pacis constituendae rationem et belli gerendi potestatem solus habeat, cum omnes in unum spectent, unus omnia gubernet, cum tot tantisque negotiis distentus sit, ut respirare libere non possit, si aliquid non animadvertat, cum praesertim tam multi occupationem eius observent tempusque aucupentur, ut, simul atque ille despexerit, aliquid huiusce modi moliantur. huc accedit, quod quamvis ille felix sit, sicut est, tamen [in] tanta felicitate nemo potest esse, in magna familia qui neminem neque servum neque libertum improbum habeat. interea iste T. Roscius, vir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam venit; in praedia huius invadit; hunc miserum, luctu perditum, qui nondum etiam omnia paterno funeri iusta solvisset, nudum eicit domo atque focis patriis disque penatibus praecipitem, iudices, exturbat; ipse amplissimae pecuniae fit dominus. qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena: multa palam domum suam auferebat, plura clam de medio removebat; non pauca suis adiutoribus large effuseque donabat; reliqua constituta auctione vendebat: quod Amerinis usque eo visum est indignum, ut urbe tota fletus gemitusque fieret. etenim multa simul ante oculos versabantur: mors hominis florentissimi Sex. Roscii crudelissima, filii autem eius egestas indignissima, cui de

8
21

22

23

9
24

tanto patrimonio praedo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrum reliquisset, honorum emptio flagitiosa, possessio, furta, rapinae, donationes: nemo erat qui non ardere *illa* omnia mallet quam videre in Sex. Roscii viri optimi atque honestissimi bonis iactantem se ac dominantem T. Roscium. itaque decurionum decretum statim fit, ut decem primi proficiscantur ad L. Sullam doceantque eum qui vir Sex. Roscius fuerit; conquerantur de istorum scelere et iniuriis; orent ut et illius mortui famam et filii innocentis fortunas conservatas velit. atque ipsum decretum, quaeso, cognoscite. DECRETUM DECURIONUM. legati in castra veniunt. intellegitur, iudices, id quod iam ante dixi, imprudente L. Sulla scelera haec et flagitia fieri. nam statim Chrysogonus et ipse ad eos accedit et homines nobilis adlegat, *ab* eis qui peterent, ne ad Sullam adirent et omnia Chrysogonum quae vellent esse facturum pollicerentur. usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet quam de his rebus Sullam doceri. homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret sese nomen Sex. Roscii de tabulis exempturum, praedia vacua filio traditurum, cumque id ita futurum T. Roscius Capito, qui in decem legatis erat, appromitteret, crediderunt; Ameriam re inorata reverterunt. ac primo rem differre cotidie ac procrastinare isti coeperunt; deinde aliquanto lentius [nihil] agere atque deludere; postremo — id quod facile intellectum est — insidias vitae huiusce [Sex. Roscii] parare, neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam domino incolumi obtinere. quod hic simul atque sensit, de amicorum cognatorumque sententia Romam confugit et sese ad Caeciliam [Nepotis filiam], quam honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum; in qua muliere, iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimaverunt, quasi exempli causa vestigia antiqui officii remanent. ea Sex. Roscium inopem, eiectione domo atque expulsus ex suis bonis, fugientem latronum tela et minas recepit domum hospitique oppresso iam desperatoque ab omnibus opitulata est. eius virtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius vivus in reos quam occisus in proscriptos referretur. nam postquam isti intellexerunt summa diligentia vitam Sex. Roscii cu-

stodiri neque sibi ullam caedis faciundae potestatem dari, consilium ceperunt plenum sceleris et audaciae, ut nomen huius de parricidio deferrent, ut ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspitio, denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnant. ita loqui homines: quod iudicia tam diu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset; huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos; de bonorum venditione et de ista societate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parricidii et atrocitate criminis fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo defensus esset. hoc consilio atque 29 adeo hac amentia impulsus, quem ipsi cum cuperent non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt.

Quid primum querar? aut unde potissimum, iudices, 11 ordiar? aut quod aut a quibus auxilium petam? deorumne immortalium, populine Romani, vestramne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? pater 30 occisus nefarie, domus obsessa ab inimicis, bona adempta, possessa, direpta, filii vita infesta, saepe ferro atque insidiis appetita: quid ab his tot maleficiis sceleris abesse videtur? tamen haec aliis nefariis cumulant atque adaugent, crimen incredibile confingunt, testis in hunc et accusatores huiusce pecunia comparant: hanc condicionem misero ferunt, ut optet, utrum malit cervices Roscio dare an insutus in culeum per summum dedecus vitam amittere. patronos huic defuturos putaverunt: desunt: qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac causa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto, iudices. et forsitan in suscipienda causa temere impulsus 31 adulescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet hercules undique omnes mihi minae et terrores periculaque impendeant omnia, succurram atque subibo: certum est deliberatumque, quae ad causam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter libereque dicere; nulla res tanta existet, iudices, ut possit vim mihi maiorem adhibere metus quam fides. etenim quis tam dissoluto animo est, qui haec cum videat, tacere ac negligere possit? patrem meum, cum 32

proscriptus non esset, iugulastis; occisum in proscriptorum numerum rettulistis; me domo mea per vim expulistis; patrimonium meum possidetis: quid voltis amplius? etiamne ad subsellia cum ferro atque telis venistis, ut hic
¹² aut iuguletis aut condemnetis [Sex. Roscium]? hominem
³³ longe audacissimum nuper habuimus in civitate C. Fimbriam et, quod inter omnis constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insanissimum. is cum curasset in funere C. Marii, ut Q. Scaevola vulneraretur, vir sanctissimus atque ornatissimus nostrae civitatis, de cuius laude neque hic locus est ut multa dicantur neque plura tamen dici possunt, quam populus Romanus memoria retinet, diem Scaevolae dixit, posteaquam comperit eum posse vivere: cum ab eo quaereretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset, aiunt hominem, ut erat furiosus, respondisse, quod non totum telum corpore recepisset: quo populus Romanus nihil vidit indignius, nisi eiusdem viri mortem, quae tantum potuit, ut omnis civis perdiderit et adflixerit, quos quia servare per compositionem volebat, ipse ab eis interemptus est. estne hoc
³⁴ illi dicto atque facto Fimbriano simillimum? accusatis Sex. Roscium. quid ita? quia de manibus vestris effugit; quia se occidi passus non est. illud quia in Scaevola factum est, magis indignum videtur; hoc, quia fit a Chrysogono, num est ferendum? nam per deos immortalis, quid est in hac causa quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit aut oratoris eloquentiam magno opere desiderat? totam causam, iudices, explicemus atque ante oculos expositam consideremus: ita facillime, quae res totum iudicium contineat et quibus de rebus nos dicere oporteat et quid vos sequi conveniat
¹³ intellegetis. tres sunt res, quantum ego existimare possum,
³⁵ quae obstant hoc tempore Sex. Roscio: crimen adversariorum et audacia et potentia. criminis confictionem accusator [Erucius] suscepit; audaciae partis Roscii sibi poposcerunt; Chrysogonus autem, is qui plurimum potest, potentia pugnat. de hisce omnibus rebus me dicere
³⁶ oportere intellego. quid igitur est? non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium

pertinet, duas autem reliquas vobis populus Romanus imposuit: ego crimen oportet diluam; vos et audaciae resistere et hominum eius modi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere atque opprimere debetis.

Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum, ³⁷ di immortales, ac nefarium facinus atque eius modi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur: etenim si, id quod praeclare a sapientibus dicitur, voltu saepe laeditur pietas, quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura divina atque humana cogebant? in hoc tanto, tam atroci, tam singulari male- ³⁸ ficio, quod ita raro exstitit, ut si quando auditum sit, portentum ac prodigii simile numeretur, quibus tandem tu, C. Eruci, argumentis accusatorem censes uti oportere? nonne et audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere et mores feros immanemque naturam et vitam vitiiis flagitiisque omnibus deditam [et] denique omnia ad perniciem profigata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium ne obiciendi quidem causa contulisti. patrem occidit Sex. Roscius. qui homo? adulescentulus corruptus et ab hominibus nequam inductus? annos ¹⁴ ³⁹ natus maior quadraginta. vetus videlicet sicarius, homo audax et saepe in caede versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. luxuries igitur hominem nimirum et aeris alieni magnitudo et indomitae animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt? de luxuria purgavit Erucius, cum dixit hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuisse; nihil autem umquam *cuiquam* debuit; cupiditates porro quae possunt esse in eo, qui, ut ipse accusator obiecit, ruri semper habitavit et in agro colendo vixerit, quae vita maxime disiuncta a cupiditate est et cum officio coniuncta?

Quae res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio ⁴⁰ obiecit? ‘patri’ inquit ‘non placebat.’ quam ob causam? necesse est enim eam quoque iustam et magnam et perspicuam fuisse: nam ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis et maximis causis, sic hoc veri simile non est, odio fuisse parenti filium

41 sine causis multis et magnis et necessariis. rursus igitur
 eodem revertamur et quaeramus quae tanta vitia fuerint
 in unico filio qua re is patri displiceret. at perspicuum
 est nullum fuisse. pater igitur amens qui odisset eum
 sine causa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium
 constantissimus. ergo illud iam perspicuum profecto est,
 si neque amens pater neque perditus filius fuerit, neque
 15 odii causam patri neque sceleris filio fuisse. ‘nescio,’
 42 inquit ‘quae causa odii fuerit: fuisse odium intellego,
 quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui
 mortuus est, secum omni tempore volebat esse, hunc in
 praedia rustica relegarat.’ quod Erucio accidebat in mala
 nugatoriaque accusatione, idem mihi usu venit in causa
 optima: ille quo modo crimen commenticium confirmaret
 non inveniebat; ego res tam levis qua ratione infirmem
 43 ac diluam reperire non possum. quid ais, Eruci? tot
 praedia, tam pulcra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo
 relegationis ac supplicii gratia colenda ac tuenda tradi-
 derat? quid hoc? patres familias, qui liberos habent,
 praesertim homines illius ordinis ex municipiis rustica-
 nis, nonne optatissimum sibi putant esse filios suos rei
 familiari maxime servire et in praediis colendis operae
 44 plurimum studiique consumere? an amandarat hunc sic,
 ut esset in agro ac tantum modo aleretur ad villam? ut
 commodis omnibus careret? quid? si constat hunc non
 modo colendis praediis praefuisse, sed certis fundis patre
 vivo frui solitum esse? tamenne haec a te vita eius rusti-
 cana relegatio atque amandatio appellabitur? vides, Eruci,
 quantum distet argumentatio tua ab re ipsa atque a veri-
 tate: quod consuetudine patres faciunt, id quasi novum
 reprehendis; quod benevolentia fit, id odio factum crimi-
 naris; quod honoris causa pater filio suo concessit, id
 45 eum supplicii causa fecisse dicis. neque haec tu non
 intellegis, sed usque eo quid arguas non habes, ut non
 modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam con-
 tra rerum naturam contraque consuetudinem hominum
 16 contraque opiniones omnium. at enim cum duos filios
 haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse
 patiebatur. quaeso, Eruci, ut hoc in bonam partem acci-
 pias; non enim exprobrandi causa, sed commonendi gra-

tia dicam: si tibi fortuna non dedit ut patre certo nasce-⁴⁶
 rere, ex quo intellegere posses, qui animus patrius in
 liberos esset, at natura certe dedit ut humanitatis non
 parum haberes; eo accessit studium doctrinae, ut ne a
 litteris quidem alienus esses: cequid tandem tibi videtur,
 ut ad fabulas veniamus, senex ille Caccilianus minoris
 facere Eutychem filium rusticum quam illum alterum
 Chaerestratum? — nam, ut opinor, hoc nomine est —
 alterum in urbe secum honoris causa habere, alterum
 rus supplicii causa relegasse? ‘quid ad istas ineptias⁴⁷
 abis?’ inquires. quasi vero mihi difficile sit quamvis mul-
 tos nominatim proferre, ne longius abeam, vel tribulis
 vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt,
 agricolas adsiduos esse cupiunt. verum homines notos
 sumere odiosum est, cum et illud incertum sit, velintne
 ei sese nominari et nemo vobis magis notus futurus sit
 quam est hic Eutychem, et certe ad rem nihil intersit,
 utrum hunc ego comicum adulescentem an aliquem ex
 agro Veiente nominem. etenim haec conficta arbitror
 a poetis esse, ut effictos nostros mores in alienis perso-
 nis expressamque imaginem [nostram] vitae cotidianae
 videremus. age nunc, refer animum sis ad veritatem et⁴⁸
 considera, non modo in Umbria atque in ea vicinitate,
 sed in his veteribus municipiis quae studia a patribus
 familias maxime laudentur: iam profecto te intelleges
 inopia criminum summam laudem Sex. Roscio vitio et
 culpae dedisse. ac non modo hoc patrum voluntate liberi¹⁷
 faciunt, sed permultos et ego novi et, nisi me fallit ani-
 mus, unus quisque vestrum, qui et ipsi incensi sunt
 studio, quod ad agrum colendum attinet, vitamque hanc
 rusticam, quam tu probro et crimini putas esse oportere,
 et honestissimam et suavissimam esse arbitrantur. quid⁴⁹
 censes hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio et qua in-
 tellegentia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis
 eius, hominibus honestissimis, audio, non tu in isto arti-
 ificio accusatorio callidior es quam hic in suo. verum, ut
 opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui huic nullum
 praedium reliquit, et artificium obliviscatur et studium
 deponat licebit; quod tametsi miserum et indignum est,
 feret tamen aequo animo, iudices, si per vos vitam et

famam potest obtinere: hoc vero est, quod ferri non potest, si et in hanc calamitatem venit propter praediorum bonitatem et multitudinem et, quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi, ut parum miseriae sit, quod aliis coluit, non sibi, nisi etiam quod omnino coluit
 18 crimini fuerit. ne tu, Eruci, accusator esses ridiculus, si
 20 illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur qui consules fierent. etenim qui praeesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen qui missi erant convenerunt, hominem turpissimum atque inhonestissimum iudicares. at hercule maiores nostri longe aliter et de illo et de ceteris talibus viris existimabant; itaque ex minima tenuissimaque re publica maximam et florentissimam nobis reliquerunt; suos enim agros studiose colebant, non alienos cupide appetebant: quibus rebus et agris et urbibus et nationibus rem publicam atque hoc imperium et populi Romani
 51 nomen auxerunt. neque ego haec eo profero, quo conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quaerimus, sed ut illud intellegas, cum apud maiores nostros summi viri clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula rei publicae sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operae temporisque consumpserint, ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri adsiduus semper vixerit; cum praesertim nihil esset quod aut patri gratius aut sibi iucundius aut re vera honestius facere posset.

52 Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. numquid est aliud? 'immo vero' inquit 'est; nam istum exheredare in animo habebat.' audio: nunc dicis aliquid quod ad rem pertineat; nam illa, opinor, tu quoque concedis levia esse atque inepta: 'convivia cum patre non inibat.' quippe; qui ne in oppidum quidem nisi perraro veniret. 'domum suam istum non fere quisquam vocabat.' nec mirum, qui neque in urbe viveret neque revocaturus esset. verum haec tu quoque intellegis esse nugatoria: illud, quod coepimus, videamus, quo certius
 53 argumentum odii reperiri nullo modo potest: exheredare pater filium cogitabat. mitto quaerere qua de causa:

quaero qui scias; tametsi te dicere atque enumerare causas omnis oportebat, et id erat certe accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia atque peccata filii, quibus incensus parens potuerit animum inducere, ut naturam ipsam vinceret, ut amorem illum penitus insitum eiceret ex animo, ut denique patrem esse sese oblivisceretur; quod sine magnis huiusce peccatis accidere potuisse non arbitror. verum concedo tibi ut ea ⁵⁴ praetereas, quae cum taces, nulla esse concedis: illud quidem, voluisse exheredare certe tu planum facere debes. quid ergo adfers qua re id factum putemus? vere nihil potes dicere. finge aliquid saltem commode, ut ne plane videaris id facere, quod aperte facis, huius miseri fortunis et horum virorum talium dignitati inludere. ‘exheredare filium voluit.’ ‘quam ob causam?’ ‘nescio.’ ‘exheredavitne?’ ‘non.’ ‘quis prohibuit?’ ‘cogitabat.’ ‘cui dixit?’ ‘nemini.’ quid est aliud iudicio ac legibus ac maiestate vestra abuti ad quaestum atque ad libidinem, nisi hoc modo accusare atque id obicere, quod planum facere non modo non possis, verum ne coneris quidem? nemo nostrum est, Eruci, quin sciat tibi inimicitias cum ⁵⁵ Sex. Roscio nullas esse; vident omnes qua de causa huic inimicus venias: sciunt huiusce pecunia te adductum esse. quid ergo est? ita tamen quaestus te cupidum esse oportebat, ut horum existimationem et legem Remmiam putares aliquid valere oportere. accusatores multos esse in ²⁰ civitate utile est, ut metu contineatur audacia: verum tamen hoc ita est utile, ut ne plane inludamur ab accusatoribus. innocens est quispiam, verum tamen, quamquam abest a culpa, suspitione tamen non caret: tametsi miserum est, tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere: cum enim aliquid habeat quod possit criminose ac suspitiose dicere, aperte ludificari et calumniari sciens non videatur. qua re facile omnes patimur ⁵⁶ esse quam plurimos accusatores, quod innocens, si accusatus sit, absolvi potest, nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest; utilius est autem absolvi innocentem quam nocentem causam non dicere. anseribus cibaria publice locantur et canes aluntur in Capitolio, ut significant si fures venerint; at fures internoscere non

possunt; significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint, et quia id est suspiciosum, tametsi bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccant, quae est cautior. quodsi luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui venerint, opinor, eis crura suffringantur, quod acres
 57 sint etiam tum, cum suspitio nulla sit. simillima est accusatorum ratio: alii vestrum anseres sunt, qui tantum modo clamant, nocere non possunt, alii canes, qui et latrare et mordere possunt: cibaria vobis praebere videmus; vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur; hoc populo gratissimum est: deinde, si voletis, etiam tum, cum veri simile erit aliquem commisisse, in suspitione latratote. id quoque concedi potest. sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse neque dicere possitis aut qua re aut quo modo ac tantum modo sine suspitione latrabitis, crura quidem vobis nemo suffringet, sed si ego hos bene novi, litteram illam, cui vos usque eo inimici estis, ut etiam Kal. omnis oderitis, ita vehementer ad caput adfigent, ut postea neminem alium nisi fortunas vestras accusare possitis.
 21 quid mihi ad defendendum dedisti, bone accusator? quid
 58 hisce autem ad suspicandum? ‘ne exheredaretur veritus est.’ ‘audio, sed qua de causa vereri debuerit nemo dicit.’ ‘habebat pater in animo.’ planum fac. nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiore fecerit, unde istud vobis suspicari in mentem venerit. cum hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis: ego quid acceperim scio, quid dicam nescio; unum illud spectavi, quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum; de bonorum emptione deque ea societate neminem esse qui verbum facere auderet hoc tempore. haec te opinio falsa in istam fraudem impulit: non mehercules verbum fecisses, si tibi quemquam responsurum putasses. operae
 59 pretium erat, si animadvertistis, iudices, negligentiam eius in accusando considerare: credo, cum vidisset qui homines in hisce subselliis sederent, quaesisse num ille aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem esse, quod antea causam publicam nullam dixerim. posteaquam invenit neminem eorum, qui possunt et solent, ita negligens esse coepit, ut cum in mentem veniret ei,

resideret, deinde spatiaretur, non numquam etiam puerum vocaret, credo, cui cenam imperaret, prorsus ut vestro consessu et hoc conventu pro summa solitudine abutere-
 tur. peroravit aliquando; adsedit; surrexi ego: respirare
 visus est, quod non alius potius diceret. coepi dicere. ²²
⁶⁰ usque eo animadverti, iudices, cum iocari atque alias res
 agere, ante quam Chrysogonum nominavi: quem simul
 atque attigi, statim homo se crexit; mirari visus est.
 intellexi quid cum pupugisset. iterum ac tertio nominavi.
 postea homines cursare ultro et citro non destiterunt,
 credo, qui Chrysogono nuntiarent esse aliquem in civi-
 tate, qui contra voluntatem eius dicere auderet; aliter
 causam agi atque ille existimaret: aperiri bonorum em-
 ptionem; vexari pessime societatem; gratiam potentiam-
 que eius neglegi; iudices diligenter attendere; populo
 rem indignam videri. quae quoniam te fefellerunt, Eruci, ⁶¹
 quoniamque vides versa esse omnia, causam pro Sex.
 Roscio, si non commode, at libere dici, quem dedi puta-
 bas, defendi intellegis, quos tradituros sperabas, vides
 iudicare, restitue nobis aliquando veterem tuam illam cal-
 liditatem atque prudentiam, aut confitere te huc ea spe
 venisse, quod putares hic latrocinium, non iudicium fu-
 turum.

De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore red-
 dita non est quam ob causam patrem filius occiderit:
 quod in minimis noxiis et in his levioribus peccatis, quae ⁶²
 magis crebra et iam prope cotidiana sunt, maxime et
 primum quaeritur, quae causa maleficii fuerit, id Erucius
 in parricidio quaeri non putat oportere: in quo scelere,
 iudices, etiam cum multae causae convenisse unum in
 locum atque inter se congruere videntur, tamen non te-
 mere creditur neque levi coniectura res penditur neque
 testis incertus auditur neque accusatoris ingenio res iudi-
 catur: cum multa antea commissa maleficia, cum vita
 hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur
 necesse est, neque audacia solum, sed summus furor
 atque amentia: haec cum sint omnia, tamen exstent
 oportet expressa sceleris vestigia, ubi, qua ratione, per
 quos, quo tempore maleficio sit admissum; quae nisi
 multa et manifesta sunt, profecto res tam scelestas, tam

63 atrox, tam nefaria credi non potest. magna est enim vis
 humanitatis; multum valet communitio sanguinis; recla-
 mitat istius modi suspicionibus ipsa natura; portentum
 atque monstrum certissimum est esse aliquem humana
 specie et figura, qui tantum immanitate bestias vicerit,
 ut propter quos hanc suavissimam lucem aspexerit, eos
 indignissime luce privarit, cum etiam feras inter sese
 23 partus atque educatio et natura ipsa conciliet. non ita
 64 multis ante annis aiunt T. Caecilium quendam Tarracinen-
 sem, hominem non obscurum, cum cenatus cubitum in
 idem conclave cum duobus adolescentibus filiis isset, in-
 ventum esse mane iugulatum. cum neque servus quis-
 quam reperiretur neque liber ad quem ea suspitio perti-
 neret, id aetatis autem duo filii propter cubantes ne sen-
 sisse quidem se dicerent, nomina filiorum de parricidio
 delata sunt. quid poterat tam esse suspiciosum? neu-
 trumne sensit? ausum autem esse quemquam, se in id
 conclave committere, eo potissimum tempore, cum ibi-
 dem essent duo adolescentes filii, qui et sentire et defen-
 65 dere facile possent? erat porro nemo in quem ea suspi-
 tio conveniret. tamen cum planum iudicibus esset factum
 aperto ostio dormientis eos repertos esse, iudicio abso-
 luti adolescentes et suspitione omni liberati sunt; nemo
 enim putabat quemquam esse qui, cum omnia divina at-
 que humana iura scelere nefario polluisset, somnum sta-
 tim capere potuisset, propterea quod, qui tantum facinus
 commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spi-
 24 rare quidem sine metu possunt. videtisne quos nobis
 66 poëtae tradiderunt patris ulciscendi causa supplicium de
 matre sumpsisse, cum praesertim deorum immortalium
 iussis atque oculis id fecisse dicantur, tamen ut eos
 agitent furiae neque consistere usquam patiantur, quod ne
 pii quidem sine scelere esse potuerunt? sic se res habet,
 iudices. magnam vim, magnam necessitatem, magnam
 possidet religionem paternus maternusque sanguis: ex
 quo si qua macula concepta est, non modo elui non po-
 test, verum usque eo permanat ad animum, ut summus
 67 furor atque amentia consequatur. nolite enim putare,
 quem ad modum in fabulis saepe numero videtis, eos,
 qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari et

perterreri Furiarum taedis ardentibus: sua quemque fraus et suus terror maxime vexat; suum quemque scelus agitat amentiaque adficit; suae malae cogitationes conscientiaeque animi terrent: hae sunt impiis adsiduae domesticaeque Furiae, quae dies noctisque parentum poenas a consceleratissimis filiis repetant. haec magnitudo maleficii facit ut, nisi paene manifestum parricidium proferatur, credibile non sit; nisi turpis adulescentia, nisi omnibus flagitiis vita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atque dedecore, nisi praerupta audacia, nisi tanta temeritas ut non procul abhorreat ab insania; accedat huc oportet odium parentis, animadversionis paternae metus, amici improbi, servi conscii, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: paene dicam, respersas manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum credituri sunt. qua re hoc quo minus est credibile, nisi ostenditur, eo magis est, si convincitur, vindicandum. itaque cum multis ex rebus intellegi potest maiores nostros non modo armis plus quam ceteras nationes, verum etiam consilio sapientiaeque potuisse, tum ex hac re vel maxime, quod in impios singulare supplicium invenerunt; qua in re quantum prudentia praestiterint eis, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate: prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur; eius porro civitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripsit: is cum interrogaretur cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset, respondit se id neminem facturum putasse. sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere quam admonere videretur. quanto nostri maiores sapientius? qui cum intellegerent nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt, ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, magnitudine poenae a maleficio summoventur: insui voluerunt in culeum vivos atque in flumen deici. o singularem sapientiam, iudices! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse et eripuisse, cui repente caelum, solem,

68

69

25

70

26

71

aquam terramque ademerint, ut, qui cum necasset, unde ipse natus esset, careret eis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur? noluerunt feris corpus obicere, ne bestiis quoque, quae tantum scelus attigissent, immajoribus uteremur; non sic nudos in flumen deicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera, quae violata sunt, expiari putantur; denique nihil tam vile neque tam volgare est cuius partem ullam reliquerint. etenim quid est tam commune quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiecitis? ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de caelo non queant; ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat; ita iactantur fluctibus, ut numquam adluantur; ita postremo eiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. tanti maleficii crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruci, censes posse talibus viris, si ne causam quidem maleficii protuleris? si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares eique iudicio Chrysgonus praecesset, tamen diligentius paratiusque venisses. utrum quid agatur non vides an apud quos agatur? agitur de parricidio, quod sine multis causis suscipi non potest; apud homines autem prudentissimos agitur, qui intellegunt neminem ne minimum quidem maleficio sine causa admittere.

72
73
74
Esto: causam proferre non potes: tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo iure decedam et tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam fretus huius innocentia: non quaero abs te qua re patrem Sex. Roscius occiderit: quaero quo modo occiderit. ita quaero abs te, C. Eruci, quo modo, et sic tecum agam, ut meo loco vel respondendi vel interpellandi tibi potestatem faciam, vel etiam, si quid voles, interrogandi. quo modo occidit? ipse percussit an aliis occidendum dedit? si ipsum arguis, Romae non fuit: si per alios fecisse dicis, quaero servosne an liberos? si per liberos, quos homines? indidemne Ameria an hosce ex urbe sicarios? si Ameria, qui sunt hi? cur non nominantur? si Roma, unde eos noverat Roscius, qui Romam multis annis non venit neque umquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? quicum locutus est? quo modo persuasit? 'pretium dedit.' cui

dedit? per quem dedit? unde aut quantum dedit? nonne his vestigiis ad caput maleficii perveniri solet? et simul tibi in mentem veniat facito quem ad modum vitam huiusce depinxeris: hunc hominem ferum atque agrestem fuisse; numquam cum homine quoquam conlocutum esse; numquam in oppido constitisse. qua in re praetereo illud, 75 quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita istius modi maleficia gigni non solere: ut non omnem frugem neque arborem in omni agro reperire possis, sic non omne facinus in omni vita nascitur: in urbe luxuries creatur; ex luxuria existat avaritia necesse est, ex avaritia erumpat audacia; inde omnia scelera ac maleficia gignuntur; vita autem haec rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est. verum haec missa facio; 28 illud quaero, is homo, qui, ut tute dicis, numquam inter 76 homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus tam occulte, absens praesertim, conficere potuerit. multa sunt falsa, iudices, quae tamen argui suspitiose possunt; in his rebus si suspitio reperta erit, culpam inesse concedam. Romae Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius: litteras, credo, misit alicui sicario, qui Romae noverat neminem. ‘arcessivit aliquem.’ quem aut quando? ‘nuntium misit.’ quem aut ad quem? ‘pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem.’ nihil horum ne confingi quidem potest, et tamen causa de parricidio dicitur. reliquum est ut per servos id admiserit. o di immortales! 77 rem miseram et calamitosam, quod in tali crimine quod innocenti saluti solet esse ut servos in quaestionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet: vos, qui hunc accusatis, omnis eius servos habetis; unus puer, victus cotidiani minister, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: vobis advocatis, vobis agentibus aliquotiens duos servos paternos in quaestionem ab adversariis Sex. Roscius postulavit: meministisne T. Roscium recusare? quid? ei servi ubi sunt? Chrysogonum, iudices, sectantur: apud cum sunt in honore et pretio. etiam nunc ut ex eis quaeratur ego postulo, hic orat atque obsecrat. quid facitis? cur 78

recusatis? dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus, ab eone, qui propter illius mortem in egestate et *in* insidiis versatur, cui ne quaerendi quidem de morte patris potestas permittitur, an ab eis, qui quaestionem fugitant, bona possident, in caede atque ex caede vivunt. omnia, iudices, in hac causa sunt misera atque indigna, tamen hoc nihil neque acerbius neque iniquius proferri potest: mortis paternae de servis paternis quaestionem habere filio non licet. ne tam diu quidem dominus erit in suos, dum ex eis de patris morte quaeratur? veniam, neque ita multo post, ad hunc locum: nam hoc totum ad Roscios pertinet, de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Erucii crimina diluissem. nunc, Eruci, ad te venio. conveniat mihi tecum necesse est, si ad hunc maleficio istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas, aut per aliquos liberos aut servos. liberosne? quos neque ut convenire potuerit neque qua ratione inducere neque ubi neque per quos neque qua spe aut quo pretio potes ostendere. ego contra ostendo non modo nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere, quod neque Romae multis annis fuerit neque de praediis unquam temere discesserit. restare tibi videbatur servorum nomen, quo quasi in portum reiectus a ceteris suspicionibus confugere posses, ubi scopulum offendis eius modi, ut non modo ab hoc crimen resilire videas, verum omnem suspicionem in vosmet ipsos recidere intellegas. quid ergo est? quo tandem accusator inopia argumentorum confugit? ‘eius modi tempus erat,’ inquit ‘ut homines volgo impune occiderentur, qua re tu hoc propter multitudinem sicariorum nullo negotio facere potuisti.’ interdum mihi videris, Eruci, una mercede duas res adsequi velle, nos iudicio perfundere, accusare autem eos ipsos, a quibus mercedem accepisti. quid ais? volgo occidebantur? per quos et a quibus? nonne cogitas te a sectoribus huc adductum esse? quid postea? nescimus per ista tempora eosdem fere sectores fuisse collorum et bonorum? ei denique, qui tum armati dies noctisque concursabant, qui Romae erant adsidui, qui omni tempore in praeda et in sanguine versabantur, Sex. Roscio

temporis illius acerbitatem iniquitatemque obicient? et illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabunt fore, qui non modo Romae non fuit, sed omnino quid Romae ageretur nescivit, propterea quod ruri adsiduus, quem ad modum tute confiteris, fuit? vereor ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est; nisi forte exspectatis ut illa diluam, quae de peculatu ac de eius modi rebus commenticiis inaudita nobis ante hoc tempus ac nova obiecit; quae mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur; ita neque ad crimen parricidii neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant: de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. si quid est quod ad testis reservet, ibi quoque nos, ut in ipsa causa, paratiores reperiet quam putabat.

Venio nunc eo, quo me non cupiditas ducit, sed fides; nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere; quod certum est non facere, dum utrumvis licebit: is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorem locum pervenit, non qui ascendit per alterius incommodum et calamitatem. desinamus aliquando ea scrutari, quae sunt inania: quaeramus ibi maleficium, ubi et est et inveniri potest. iam intelleges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur, tametsi neque omnia dicam et leviter unum quidque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset, et id erit signi me invitum facere, quod non persequar longius, quam salus huius et mea fides postulabit. causam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio: at ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes ac te palam adversarium esse profiteris. de Capitone post viderimus, si, quem ad modum paratum esse audio, testis prodierit: tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum et sapientissimum iudicem putabat, identidem in causis quaerere solebat, cui bono fuisset. sic vita hominum est, ut ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolu-

85 mento accedere. hunc quaesitorem ac iudicem fugiebant
 atque horrebant ei, quibus periculum creabatur, ideo
 quod, tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non
 tam propensus ad misericordiam quam † implicatus ad
 severitatem videbatur. ego, quamquam praest huic quae-
 stioni vir et contra audaciam fortissimus et ab innocentia
 clementissimus, tamen facile me paterer vel illo ipso
 acerrimo iudice quaerente vel apud Cassianos iudices,
 quorum etiam nunc ei, quibus causa dicenda est, nomen
 31 ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere. in hac enim
 86 causa cum viderent illos amplissimam pecuniam possi-
 dere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non
 quaerent, cui bono fuisset, sed, eo perspicuo, crimen
 et suspicionem potius ad praedam adiungerent quam ad
 egestatem. quid, si accedit eodem ut tenuis antea fueris?
 quid, si ut avarus? quid, si ut audax? quid, si ut illius,
 qui occisus est, inimicissimus? num quaerenda causa, quae
 te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari
 potest? tenuitas hominis eius modi est, ut dissimulari
 non queat, atque eo magis elucet, quo magis occultatur;
 87 avaritiam praefers, qui societatem coieris de municipis
 cognatique fortunis cum alienissimo; quam sis audax, ut
 alia obliviscar, hinc omnes intellegere potuerunt, quod
 ex tota societate, hoc est, ex tot sicariis, solus tu inven-
 tus es, qui cum accusatoribus sederes atque os tuum
 non modo ostenderes, sed etiam offerres; inimicitias tibi
 fuisse cum Sex. Roscio et magnas rei familiaris contro-
 88 versias concedas necesse est. restat, iudices, ut hoc du-
 bitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit: is, ad quem
 morte eius divitiae venerint, an is, ad quem mendicitas;
 is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui postea factus sit
 egentissimus; is, qui ardens avaritia feratur infestus in
 suos, an is, qui semper ita vixerit, ut quaestum nosset
 nullum, fructum autem eum solum, quem labore pepe-
 risset; is, qui omnium sectorum audacissimus sit, an is,
 qui propter fori iudiciorumque insolentiam non modo sub-
 sellia, verum etiam urbem ipsam reformidet; postremo,
 iudices, id quod ad rem mea sententia maxime pertinet,
 32 89 utrum inimicus potius an filius. haec tu, Eruci, tot et
 tanta si nactus esses in reo, quam diu diceres! quo te

modo iactares! tempus, hercule, te citius quam oratio deficeret. etenim in singulis rebus eius modi materies est, ut dies singulos possis consumere; neque ego non possum; non enim tantum mihi derogo, tametsi nihil adrogo, ut te copiosius quam me putem posse dicere. verum ego forsitan propter multitudinem patronorum in grege adnumerer: te pugna Cannensis accusatorem sat bonum fecit. multos caesos non ad Trasumenum lacum, sed ad Servilium vidimus:

quis ibi non est volneratus ferro Phrygio?... 90

non necesse est omnis commemorare Curtios, Marios, denique † Mammeos, quos iam aetas a proeliis avocabat, postremo Priamum ipsum [senem], Antistium, quem non modo aetas, sed etiam leges pugnare prohibebant. iam quos nemo propter ignobilitatem nominat, sescenti sunt, qui inter sicarios et de veneficiis accusabant; qui omnes, quod ad me attinet, vellem viverent; nihil enim mali est canis ibi quam plurimos esse, ubi permulti observandi multaque servanda sunt. verum, ut fit, multa saepe im- 91
 prudentibus imperatoribus vis belli ac turba molitur: dum is in aliis rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat, erant interea qui suis volneribus mederentur; qui, tamquam si offusa rei publicae sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris omniaque miscebant; a quibus miror, ne quod iudiciorum esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta: nam et accusatores et iudices sustulerunt. hoc commodi est, quod ita vixerunt, ut testis omnis, si cuperent, interficere non possent; nam dum hominum genus erit, qui accuset eos non deerit: dum civitas erit, iudicia fient. verum, ut coepi dicere, et Eru-
 cius, haec si haberet in causa, quae commemoravi, posset ea quamvis diu dicere, et ego, iudices, possum; sed in animo est, quem ad modum ante dixi, leviter transire ac tantum modo perstringere unam quamque rem, ut omnes intellegant me non studio accusare, sed officio defendere. video igitur causas esse permultas quae istum 33
 92
 impellerent. videamus nunc aeque facultas suscipiendi maleficii fuerit. ubi occisus est Sex. Roscius? Romae. quid? tu, Rosci, ubi tunc eras? Romae. verum quid ad rem? et alii multi. quasi nunc id agatur quis ex tanta

multitudine occiderit ac non hoc quaeratur, cum, qui Ro-
 mae sit occisus, utrum veri similis sit ab eo esse occi-
 sum, qui adsiduus eo tempore Romae fuerit, an ab eo,
 93 qui multis annis Romam omnino non accesserit. age,
 nunc ceteras quoque facultates consideremus. erat tum
 multitudo sicariorum, id quod commemoravit Erucius, et
 homines impune occidebantur. quid? ea multitudo quae
 erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati, aut
 eorum, qui ab eis conducebantur ut aliquem occiderent.
 si eos putas, qui alienum appetebant, tu es in eo numero,
 qui nostra pecunia dives es; sin eos, quos qui levio-
 re nomine appellant percussores vocant, quare in cuius fide
 sint et clientela: mihi crede, aliquem de societate tua re-
 peries; et, quicquid tu contra dixeris, id cum defensione
 nostra contendito: ita facillime causa Sex. Roscii cum tua
 94 conferetur. dices 'quid postea, si Romae adsiduus fui?'
 respondebo 'at ego omnino non fui.' 'fateor me secto-
 rem esse, verum et alii multi.' 'at ego, ut tute arguis,
 agricola et rusticus.' 'non continuo, si me in gregem
 sicariorum contuli, sum sicarius.' 'at ego profecto, qui
 ne novi quidem quemquam sicarium, longe absum ab
 eius modi crimine.' permulta sunt, quae dici possunt
 qua re intellegatur summam tibi facultatem fuisse male-
 ficium suscipiendi, quae non modo idcirco praetereo, quod
 te ipsum non libenter accuso, verum eo magis etiam,
 quod, si de illis caedibus velim commemorare, quae tum
 factae sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occi-
 sus est, vereor ne ad pluris oratio mea pertinere videat-
 94 95 tur. videamus nunc strictim, sicut cetera, quae post
 mortem Sex. Roscii abs te, T. Rosci, facta sint; quae ita
 aperta et manifesta sunt, ut me dius fidius, iudices, invi-
 tus ea dicam; vereor enim, cuiusmodi es, T. Rosci, ne
 ita hunc videar voluisse servare, ut tibi omnino non pe-
 percerim. cum hoc vereor et cupio tibi aliqua ex parte,
 quod salva fide possim, parcere, rursus immuto volunta-
 tem meam: venit enim mihi in mentem oris tui: tene,
 cum ceteri socii tui fugerent ac se occultarent, ut hoc
 iudicium non de illorum praeda, sed de huius maleficio
 fieri videretur, potissimum tibi partis istas depoposcisse,
 ut in iudicio versarere et sederes cum accusatore? qua

in re nihil aliud adsequeris, nisi ut ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur et impudentia. occiso Sex. ⁹⁶ Roscio, quis primus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia, quem iam antea nominavi, tuus cliens et familiaris. quid attinuit eum potissimum nuntiare, quod, si nullum iam ante consilium de morte ac de bonis eius inieras nullamque societatem neque sceleris neque praemii cum homine ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat? ‘sua sponte Mallius nuntiat.’ quid, quaeso, eius intererat? an, cum Ameriam non huiusce rei causa venisset, casu accidit ut id, quod Romae audierat, primus nuntiaret? cuius rei causa venerat Ameriam? ‘non possum’ inquit ‘divinare.’ eo rem iam adducam, ut nihil divinatione opus sit. qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiavit? cum Ameriae Sex. Roscii domus, uxor liberique essent, cum tot propinqui cognatique optime convenientes, qua ratione factum est ut iste tuus cliens, sceleris tui nuntius, T. Roscio Capitoni potissimum nuntiaret? occisus est a ⁹⁷ cena rediens: nondum lucebat, cum Ameriae scitum est. quid hic incredibilis cursus, quid haec tanta celeritas festinatioque significat? non quaero quis percusserit; nihil est, Glaucia, quod metuas; non executio te, si quid forte ferri habuisti, non scrutor, nihil ad me arbitror pertinere: quoniam cuius consilio occisus sit invenio, cuius manu sit percussus non laboro. unum hoc sumo, quod mihi apertum tuum scelus resque manifesta dat: ubi aut unde audivit Glaucia? qui tam cito scivit? fac audisse statim. quae res cum nocte una tantum itineris contendere coëgit? quae necessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur, nullam partem noctis requiesceret? etiamne ³⁵ in tam perspicuis rebus argumentatio quaerenda aut coniectura capienda est? nonne vobis haec, quae audistis, cer- ⁹⁸ nere oculis videmini, iudices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem a cena videtis? non positas insidias? non impetum repentinum? non versatur ante oculos vobis in caede Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru conlocat Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi nefariaeque victoriae nuntium? non orat ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa

90 laboret? ut Capitoni quam primum nuntiet? quid erat
 quod Capitonem primum scire voluerit? nescio: nisi hoc
 video, Capitonem in his bonis esse socium: de tribus et
 decem fundis tris nobilissimos fundos cum video possi-
 100 dere. audio praeterea non hanc suspicionem nunc pri-
 mum in Capitonem conferri; multas esse infamis eius
 palmas: hanc primam esse tamen lemniscatam, quae
 Roma ei deferatur; nullum modum esse hominis occi-
 dendum quo ille non aliquot occiderit, multos ferro, multos
 veneno; habeo etiam dicere quem contra morem maio-
 rum minorem annis LX de ponte [in Tiberim] deiecerit;
 quae si prodierit, atque adeo cum prodierit — scio enim
 101 proditurum esse — audiet. veniat modo: explicet suum
 volumen illud, quod ei planum facere possum Erucium
 conscripsisse; quod aiunt illum Sex. Roscio intemptasse
 et minitatum esse se omnia illa pro testimonio esse dictu-
 rum. o praeclarum testem, iudices! o gravitatem dignam
 expectatione! o vitam honestam atque eius modi, ut
 libentibus animis ad eius testimonium vestrum ius iuran-
 dum adcommogetis! profecto non tam perspicue nos isto-
 rum maleficia videremus, nisi ipsos caecos redderet cupi-
 36 ditas et avaritia et audacia: alter ex ipsa caede volucrum
 102 nuntium Ameriam ad socium atque ad magistrum suum
 misit, ut, si dissimulare omnes cuperent se scire ad quem
 maleficio pertineret, tamen ipse apertum suum scelus
 ante omnium oculos poneret; alter, si dis immortalibus
 placet, testimonia etiam in Sex. Roscium dicturus est:
 quasi vero id nunc agatur, utrum is quod dixerit creden-
 dum ac non, quod fecerit vindicandum sit. itaque more
 maiorum comparatum est, ut *vel* in minimis rebus ho-
 mines amplissimi testimonium de sua re non dicerent.
 103 Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem
 orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur,
 testimonium non diceret; nam illud in talem virum non
 audeo dicere: si diceret, non crederetur. videte nunc
 quam versa et mutata in peiorem partem sint omnia:
 cum de bonis et de caede agatur, testimonium dicturus
 est is, qui et sector est et sicarius, hoc est, qui et illo-
 rum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque
 possessor est et eum hominem occidendum curavit, de

cuius morte quaeritur. quid tu, vir optime? ecquid habes ¹⁰¹
quod dicas? mihi ausculta: vide ne tibi desis; tua quo-
que res permagna agitur. multa scelerate, multa auda-
citer, multa improbe fecisti; unum stultissime, profecto
tua sponte, non de Erucii sententia: nihil opus fuit te
istic sedere; neque enim accusatore muto neque teste
quisquam utitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit.
huc accedit, quod paulo tamen occultior atque tectior
vestra ista cupiditas esset. nunc quid est quod quisquam
ex vobis audire desideret, cum quae facitis eius modi
sint, ut ea dedita opera a nobis contra vosmet ipsos fa-
cere videamini? age nunc illa videamus, iudices, quae ¹⁰⁵
statim consecuta sunt: ad Volaterras in castra L. Sullae
mors Sex. Roscii quadriduo, quo is occisus est, Chryso-
gono nuntiatur. quaeritur etiam nunc quis eum nuntium ³⁷
miserit? nonne perspicuum est eundem qui Ameriam?
curat Chrysogonus ut eius bona veneant statim, qui non
norat hominem aut rem. at qui ei venit in mentem praed-
dia concupiscere hominis ignoti, quem omnino numquam
viderat? soletis, cum aliquid huiusce modi auditis, iudi-
ces, continuo dicere: necesse est aliquem dixisse muni-
cipem aut vicinum: ei plerumque indicant; per eos pleri-
que produntur. hic nihil est quod suspicionem † hoc pute-
tis. non enim ego ita disputabo: veri simile est Roscios ¹⁰⁶
istam rem ad Chrysogonum detulisse; erat enim eis cum
Chrysogono iam antea amicitia; nam cum multos veteres
a maioribus Roscii patronos hospitesque haberent, omnis
eos colere atque observare destiterunt ac se in Chryso-
goni fidem et clientelam contulerunt. haec possum om- ¹⁰⁷
nia vere dicere, sed in hac causa coniectura nihil opus
est: ipsos certo scio non negare ad haec bona Chryso-
gonum accessisse impulsu suo. si eum, qui indicii par-
tem acceperit, oculis cernetis, poteritisne dubitare, iudi-
ces, quis indicarit? qui sunt igitur in istis bonis, quibus
partem Chrysogonus dederit? duo Roscii. num quisnam
praeterea? nemo est, iudices. num ergo dubium est quin
ei obtulerint hanc praedam Chrysogono, qui ab eo par-
tem praedae tulerunt? age nunc ex ipsius Chrysogoni ¹⁰⁸
iudicio Rosciorum factum consideremus: si nihil in ista
pugna Roscii quod operae pretium esset fecerant, quam

ob causam a Chrysogono tantis praemiis donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satis fuit eis gratias agi? denique, ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria praedia tantae pecuniae statim Capitori dantur? cur quae reliqua sunt iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nonne perspicuum est, iudices, has manubias Roscii Chrysogonum re cognita concessisse? venit in decem primis legatus in castra Capito. totam vitam, naturam moresque hominis ex ipsa legatione cognoscite: nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum atque integrum, quod non eius scelus atque perfidia violarit et imminuerit, virum optimum esse cum iudicatore. impedimento est quo minus de his rebus Sulla doceatur; ceterorum legatorum consilia et voluntatem Chrysogono enuntiat; monet ut provideat ne palam res agatur; ostendit, si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum; illum acere, hos, qui simul erant missi, fallere; illum identidem monere ut caveret, hisce insidiose spem falsam ostendere; cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enuntiare; cum illo partem suam depecisci, hisce aliqua fretus mora semper omnis aditus ad Sullam intercludere; postremo isto hortatore, auctore, intercessore ad Sullam legati non adierunt; istius fide ac potius perfidia decepti, id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denuntiare, pro re certa spem falsam domum rettulerunt. in privatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quaestus aut commodi causa, verum etiam negligentius, cum maiores summum admisisse dedecus existimabant; itaque mandati constitutum est iudicium non minus turpe quam furti, credo, propterea quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in eis operae nostrae vicaria fides amicorum supponitur, quam qui laedit, oppugnat omnium commune praesidium et quantum in ipso est disturbat vitae societatem. non enim possumus omnia per nos agere; alius in alia est re magis utilis: idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis officii gubernetur. quid recipis mandatum, si aut ne-

glecturus aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers ac meis commodis officio simulato officis et obstas? recede de medio; per alium transigam: suscipis onus officii, quod te putas sustinere *non* posse, quod minime videtur grave eis, qui minime ipsi leves sunt. ergo idcirco turpis haec culpa est, quod duas res sanctis- 39
simas violat, amicitiam et fidem: nam neque mandat quisquam fere nisi amico neque credit nisi ei, quem fidelem putat. perditissimi est igitur hominis simul et amicitiam dissolvere et fallere eum, qui laesus non esset, nisi credidisset. itane est? in minimis rebus qui manda- 113
tum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur necesse est, in re tanta cum is, cui fama mortui, fortunae vivi commendatae sunt atque concreditaе, ignominia mortuum, *inopia vivum* adfecerit, is inter honestos homines atque adeo inter vivos numerabitur? in minimis privatisque rebus etiam negligentia mandati in crimen iudiciumque [infamia] vocatur, propterea quod, si ratione fiat, illum negligere oporteat qui mandarit, non illum qui mandatum receperit: in re tanta, quae publice gesta atque com- missa sit, qui non negligentia privatum aliquod commodum laeserit, sed perfidia legationis ipsius caerimoniam polluerit maculaque asperserit, qua is tandem poena ad- ficietur aut quo iudicio damnabitur? si hanc ei rem pri- 114
vatim Sex. Roscius mandavisset, ut cum Chrysogono transigeret atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret, illeque sese facturum recepisset, nonne, si ex eo negotio tantulum in rem suam convertisset, damnatus per arbitrum et rem restitueret et honestatem omnem amitteret? nunc non hanc 115
ei rem Sex. Roscius mandavit, sed, id quod multo gravius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita bonisque omnibus a decurionibus publice [Roscio] mandatus est; et ex eo T. Roscius non paulum nescio quid in rem suam convertit, sed hunc funditus evertit bonis, ipse tria praedia sibi depectus est, voluntatem decurionum ac municipum omnium tantidem quanti fidem suam fecit. videte 40
iam porro cetera, iudices, ut intellegatis fingi maleficium 116
nullum posse quo iste sese non contaminarit. in rebus minoribus socium fallere turpissimum est aequaque turpe

atque illud, de quo ante dixi; neque iniuria, propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicavit. ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem laeditur cui se commiserit? atque ea sunt animadvertenda peccata maxime, quae difficillime praecaventur. tecti esse ad alienos possumus; intimi multa apertiora videant necesse est: socium cavere qui possumus? quem etiam si metuimus, ius officii laedimus. recte igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in viro-
 117 rum honorum numero non putarunt haberi oportere. at vero T. Roscius non unum rei pecuniariae socium fefellit, quod, tametsi grave est, tamen aliquo modo posse ferri videtur, verum novem homines fortissimos, eiusdem muneris, legationis, officii mandatorumque socios induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit, omni fraude et perfidia fefellit: qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officii metuere non debuerunt, eius malitiam non viderunt, orationi vanae crediderunt. itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti providique fuisse; iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia adversariis enuntiavit, deinde societatem cum ipsis adversariis coiit, terret etiam nos ac minatur, tribus praediis, hoc est praemiis sceleris, ornatus. in eius modi vita, iudices, in his tot tantisque flagitiis hoc quoque
 118 maleficium, de quo iudicium est, reperietis. etenim quaerere ita debetis: ubi multa avarae, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta videbitis, ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidem minime latet, quod ita promptum et propositum est, ut non ex illis maleficiis, quae in illo constat esse, hoc intellegatur, verum ex hoc etiam, si quod illorum forte dubitabitur, convincatur. quid tandem, quaeso, iudices? num aut ille lanista omnino iam a gladio recessisse videtur aut iste discipulus magistro tantulum de arte concedere? par est avaritia, similis improbitas, eadem
 119 impudentia, gemina audacia. etenim, quoniam fidem magistri cognovistis, cognoscite nunc discipuli acquitatem. dixi iam antea saepe numero postulatos esse ab istis duos servos in quaestionem. tu semper, T. Rosci, recu-

sasti. quaero abs te: eine qui postulabant indigni erant qui impetrarent? an is te non commovebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? postulabant homines nobilissimi atque integerrimi nostrae civitatis, quos iam antea nominavi; qui ita vixerunt talesque a populo Romano putantur, ut quicquid dicerent nemo esset qui non aequum putaret; postulabant autem pro homine miserrimo atque infelicissimo, qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quaereretur; res porro abs te eius modi postulabatur, ut nihil inter-¹²⁰ esset, utrum eam rem recusares an de maleficio confiterere. quae cum ita sint, quaero abs te quam ob causam recusaris. cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. servos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo neque purgo: quod a vobis hoc pugnari video ne in quaestionem dentur, suspiciosum est; quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. ‘in dominos quaeri de servis iniquum est.’ ‘at neque in dominos quaeritur: Sex. enim Roscius reus est; neque est iniquum in hunc quaeri: vos enim dominos esse dicitis.’ ‘cum Chrysogono sunt.’ ita credo: litteris eorum et urbanitate Chrysogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum atque omnium artium puerulos ex tot elegantissimis familiis lectos velit hos versari, homines paene operarios, ex Amerina disciplina patris familiae rustici. non ita est profecto, iudices: non est veri simile¹²¹ ut Chrysogonus horum litteras adamarit aut humanitatem, non ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum et fidem: est quiddam, quod occultatur, quod quo studiosius ab ipsis opprimitur et absconditur, eo magis⁴² eminent et apparet. quid igitur? Chrysogonus suine maleficii occultandi causa quaestionem de his haberi non volt?¹²² minime, iudices: non in omni arbitror omnia convenire. ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil eius modi suspicor; neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. meministis me ita distribuisse initio causam: in crimen, cuius tota argumentatio permessa Erucio est, et in audaciam, cuius partes Rosciis impositae sunt: quicquid maleficii, scelers, caedis erit, proprium id Roscio-

rum esse debebit; nimiam gratiam potentiamque Chrysogoni dicimus et nobis obstare et perferri nullo modo posse et a vobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere. ego sic existimo: qui quaeri velit ex eis, quos constat, cum caedes facta est, adfuisse, eum eupere verum inveniri; qui recuset, eum profecto, tametsi verbo non audeat, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. dixi initio, iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam causa postulet ac necessitas ipsa cogeret; nam et multae res adferri possunt et una quaeque earum multis cum argumentis dici potest; verum ego, quod invitus ac necessario facio, neque diu neque diligenter facere possum; quae praeteriri nullo modo poterant, ea leviter, iudices, attigi; quae posita sunt in suspicionibus, de quibus si coepero dicere, pluribus verbis sit disserendum, ea vestris ingenii coniecturaeque committo.

43
124 Venio nunc ad illud nomen aureum [Chrysogoni], sub quo nomine tota societas latuit: de quo, iudices, neque quo modo dicam neque quo modo taceam reperire possum. si enim taceo, vel maximam partem relinquo; sin autem dico, vereor ne non ille solus, id quod ad me nihil attinet, sed alii quoque plures laesos se esse putent. tametsi ita se res habet, ut mihi in communem causam sectorum dicendum nihil magno opere videatur; haec enim causa nova profecto et singularis est: bonorum Sex. Roscii emptor est Chrysogonus. primum hoc videamus: eius hominis bona qua ratione venierunt aut quo modo venire potuerunt? atque hoc non ita quaeram, iudices, ut id dicam esse indignum, hominis innocentis bona venisse; si enim haec audientur ac libere dicentur, non fuit tantus homo Sex. Roscius in civitate, ut de eo potissimum conqueramur. verum [ego] hoc quaero: qui potuerunt ista ipsa lege, quae de proscriptione est, sive Valeria est sive Cornelia, — non enim novi nec scio — verum ista ipsa lege bona Sex. Roscii venire qui potuerunt? scriptum enim ita dicunt esse: UT EORUM BONA VENEANT, QUI PROSCRIPTI SUNT: quo in numero Sex. Roscius non est: AUT EORUM, QUI IN ADVERSARIORUM PRAESIDIIS OCCISI SUNT: dum praesidia ulla fuerunt, in Sullae praesidiis

fuit; postea quam ab armis recessum est, in summo otio rediens a cena Romae occisus est. si lege, bona quoque lege venisse fateor; sin autem constat, contra omnis non modo veteres leges, verum etiam novas occisum esse, bona quo iure aut quo more aut qua lege venierint quaero. in quem hoc dicam quaeris, Eruci? non in eum, quem ⁴⁴₁₂₇ vis et putas; nam Sullam et oratio mea ab initio et ipsius eximia virtus omni tempore purgavit. ego haec omnia Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum civem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios occisum esse diceret, ut his de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Sullam passus non sit; denique etiam illud suspicor, omnino haec bona non venisse: id quod postea, si per vos, iudices, licitum erit, aperietur. opinor enim ¹²⁸ esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesque fiant; [nimirum] KALENDAS IUNIAS: aliquot post mensis et homo occisus est et bona venisse dicuntur. profecto aut haec bona in tabulas publicas nulla redierunt nosque ab isto nebulone facetius eludimur quam putamus, aut, si redierunt, tabulae publicae corruptae aliqua ratione sunt; nam lege quidem bona venire non potuisse constat. intellego me ante tempus, iudices, haec scrutari et prope modum errare, qui, cum capiti Sex. Roscii mederi debeam, reduviam curem. non enim laborat de pecunia; non ullius rationem sui commodi ducit; facile egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspitione et ficto crimine liberatus sit. verum quaeso a vobis, iudices, ut ¹²⁹ haec pauca, quae restant, ita audiatis, ut partim me dicere pro me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio. quae enim mihi indigna et intolerabilia videntur quaeque ad omnis, nisi providemus, arbitror pertinere, ea pro me ipso ex animi mei sensu ac dolore pronuntio: quae ad huius vitae [casum] causam[que] pertineant et quid hic pro se dici velit et qua condicione contentus sit iam in extrema oratione nostra, iudices, audietis. ego haec a ⁴⁵₁₃₀ Chrysogono, mea sponte, remoto Sex. Roscio, quaero: primum qua re civis optimi bona venierint, deinde qua re hominis eius, qui *neque proscriptus* neque apud adversarios occisus est, bona venierint, cum in eos solos lex scripta sit, deinde qua re aliquanto post eam diem venie-

rint, quae dies in lege praefinita est, deinde cur tantulo venierint: quae omnia si, quem ad modum solent liberti nequam et improbi facere, in patronum suum voluerit conferre, nihil egerit; nemo est enim qui nesciat propter magnitudinem rerum multa multos furtim imprudente L. Sulla commisisse. placet igitur in his rebus aliquid imprudentia praeteriri? non placet, iudices, sed necesse est. etenim si Iuppiter optimus maximus, cuius nutu et arbitrio caelum, terra mariaque reguntur, saepe ventis vehementioribus aut immoderatis tempestatibus aut nimio calore aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbis delevit, fruges perdidit, quorum nihil pernicii causa divino consilio, sed vi ipsa et magnitudine rerum factum putamus, at contra commoda quibus utimur lucemque qua fruimur spiritumque quem ducimus ab eo nobis dari atque impertiri videmus, quid miramur L. Sullam, cum solus rem publicam regeret orbemque terrarum gubernaret imperiique maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod vis divina adsequi non possit, si id mens humana adepta non sit. verum ut haec missa faciam, quae iam facta sunt, ex eis, quae nunc cum maxime fiunt, nonne quisvis potest intellegere omnium architectum et machinatorem unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscii nomen deferendum curavit [hoc iudicium], cuius honoris causa accusare se dixit Erucius?

Desunt non pauca.

** in vico Pallacine ** maxime metuit ** in Veientanam
 ** manu praedia praediis ** hic ego audire istos cupio **
 46; aptam et ratione dispositam se habere existimant, qui in Salentinis aut in Brutiis habent, unde vix ter in anno
 133 audire nuntium possunt. alter tibi descendit de palatio et aedibus suis: habet animi causa rus amoenum et suburbanum, plura praeterea praedia neque tamen ullum nisi praeclearum et propinquum; domus referta vasis Corinthiis et Deliacis, in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut qui praetereuntes quid praeco enumeraret audiebant, fundum venire arbitrarentur. quid praeterea caelati argenti, quid stragulae vestis, quid pictarum tabularum, quid signorum, quid

marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum e multis splendidisque familiis in turba et rapinis coacervari una in domo potuit. familiam vero quantam et quam variis cum artificiis habeat quid ego dicam? mitto hasce artis vulgaris, coquos, pistores, lecticarios: ¹³⁴ animi et aurium causa tot homines habet, ut cotidiano cantu vocum et nervorum et tiliarum nocturnisque conviviiis tota vicinitas personet. in hac vita, iudices, quos sumptus cotidianos, quas effusiones fieri putatis? quae vero convivia? honesta, credo, in eius modi domo, si domus haec habenda est potius quam officina nequitiae et deversorium flagitiorum omnium. ipse vero quem ad ¹³⁵ modum composito et delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterva togatorum videtis, iudices, [etiam videtis, iudices,] ut omnis despiciat, ut hominem prae se neminem putet, ut se solum beatum, solum potentem putet; quae vero efficiat et quae conetur, si velim commemorare, vereor, iudices, ne quis imperitior existimet me causam nobilitatis victoriamque voluisse laedere: tametsi meo iure possum, si quid in hac parte mihi non placeat vituperare; non enim vereor ne quis alienum me ⁴⁷ animum habuisse a causa nobilitatis existimet. sciunt ei, ¹³⁶ qui me norunt, me pro mea tenui infirmaque parte, postea quam id quod maxime volui fieri non potuit ut componeretur, id maxime defendisse, ut ei vincerent, qui vicerunt. quis enim erat, qui non videret humilitatem cum [dignitate.de] amplitudine contendere? quo in certamine perditus civis erat non se ad eos iungere, quibus incolumibus et domi dignitas et foris auctoritas retineretur. quae perfecta esse et suum cuique honorem et gradum redditum gaudeo, iudices, vehementerque laetor, eaque omnia deorum voluntate, studio populi Romani, consilio et imperio et felicitate L. Sullae gesta esse intellego. quod ¹³⁷ animadversum est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt, non debeo reprehendere: quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus est, laudo; quae ut fierent, idcirco pugnatum esse arbitror meque in eo studio partium fuisse confiteor. sin autem id actum est et idcirco arma sumpta sunt, ut homines postremi pecuniis alienis locupletarentur et in for-

tunas unius cuiusque impetum facerent, et id non modo
 re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare,
 tum vero in isto bello non recreatus neque restitutus, sed
 138 subactus oppressusque populus Romanus est. verum
 longe aliter est; nihil horum est, iudices: non modo non
 laedetur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis,
 48 verum etiam ornabitur. etenim qui haec vituperare vol-
 unt. Chrysogonum tantum posse queruntur; qui laudare
 volunt, concessum ei non esse commemorant. ac iam
 nihil est quod quisquam aut tam stultus aut tam improbus
 sit qui dicat 'vellem quidem liceret: hoc dixissem.' dicas
 licet. 'hoc fecissem.' facias licet: nemo prohibet. 'hoc
 decrevissem.' decerne, modo recte: omnes approbabit.
 'hoc iudicassem.' laudabunt omnes, si recte et ordine
 139 iudicaris. dum necesse erat resque ipsa cogebat, unus
 omnia poterat: qui postea quam magistratus creavit leges-
 que constituit, sua cuique procuratio auctoritasque est re-
 stituta; quam si retinere volunt ei, qui reciparunt, in
 perpetuum poterunt obtinere; sin has caedis et rapinas
 et hos tantos tanque profusos sumptus aut facient aut
 approbabit, nolo in eos gravius quicquam ne ominis
 quidem causa dicere, unum hoc dico: nostri isti nobiles,
 nisi vigilantes et boni et fortes et misericordes erunt, eis
 hominibus, in quibus haec erunt, ornamenta sua con-
 140 cedant necesse est. quapropter desinant aliquando dicere
 male aliquem locutum esse, si qui vere ac libere locutus
 sit, desinant suam causam cum Chrysogono communicare,
 desinant, si ille laesus sit, de se aliquid detractum arbi-
 trari, videant ne turpe miserumque sit eos, qui equestrem
 splendorem pati non potuerunt, servi nequissimi domina-
 tionem ferre posse; quae quidem dominatio, iudices, in
 aliis rebus antea versabatur, nunc vero quam viam muni-
 tet, quod iter adfectet videtis: ad fidem, ad ius iurandum,
 ad iudicia vestra, ad id, quod solum prope in civitate
 141 sincerum sanctumque restat. hinc etiam sese putat ali-
 quid posse Chrysogonus? hic etiam potens esse volt? o
 rem miseram atque acerbam! neque mehercules hoc in-
 digne fero, quod verear ne quid possit, verum quod ausus
 est, quod speravit sese apud talis viros aliquid posse ad
 49 perniciem innocentis, id ipsum queror. idcircone exspectata

nobilitas armis atque ferro rem publicam recipavit, ut ad libidinem suam liberti servolique nobilium bona, fortunas possessionesque nostras vexare possent? si id actum est, 142 fateor me errasse qui hoc maluerim, fateor insanisse qui cum illis senserim; tametsi inermis, iudices, sensi: sin autem victoria nobilium ornamento atque emolumento rei publicae populoque Romano debet esse, tum vero optimo et nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse oportet. quod si quis est qui et se et causam laedi putet, cum Chrysogonus vituperetur, is causam ignorat, se ipsum probe novit: causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur; ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, laeditur, cum ab hoc splendore causae separatur.

Verum haec omnis oratio, ut iam ante dixi, mea est, 143 qua me uti res publica et dolor meus et istorum iniuria coëgit: Sex. Roscius horum nihil indignum putat, neminem accusat, nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola et rusticus, ista omnia, quae vos per Sullam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium facta: culpa liberatus et crimine nefario solutus cupit a vobis discedere; si hac indigna suspitione careat, animo 144 aequo se carere suis omnibus commodis dicit; rogat oratque te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem convertit, si nulla in re te fraudavit, si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumeravit, appendit, si vestitum, quo ipse tectus erat, anulumque de digito suum tibi tradidit, si ex omnibus rebus se ipsum nudum neque praeterea quicquam excepit, ut sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egestate degere. 50
praedia mea tu possides, ego aliena misericordia vivo: 145 concedo, et quod animus aequus est et quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. familia mea maxima tu uteris, ego servum habeo nullum; patior et ferendum puto. quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnans? qua in re tuam voluntatem laedi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliolum causa vis hominem occidere, quid quaeris amplius? si inimicitiarum, quae sunt tibi inimicitiae cum eo, cuius ante praedia possedisti quam ipsum cognovisti? si metus,

ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab se tam
 atrocem iniuriam propulsare non posse? sin, quod bona,
 quae Roscii fuerunt, tua facta sunt, ideo hunc illius
 filium studes perdere, nonne ostendis id te vereri, quod
 praeter ceteros tu metuere non debeas, ne quando liberis
 146 proscriptorum bona patria reddantur? facis iniuriam,
 Chrysogone, si maiorem spem emptionis tuae in huius
 exitio ponis quam in eis rebus, quas L. Sulla gessit.
 quod si tibi causa nulla est cur hunc miserum tanta cala-
 mitate adfici velis, si tibi omnia sua praeter animam tra-
 didit nec sibi quicquam paternum ne monumenti quidem
 causa clam reservavit, per deos immortalis, quae ista
 tanta crudelitas est? quae tam fera immanisque natura?
 quis unquam praedo fuit tam nefarius, quis pirata tam
 barbarus, ut, cum integram praedam sine sanguine ha-
 147 bere posset, cruenta spolia detrahere mallet? scis hunc
 nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil unquam
 contra rem tuam cogitasse, et tamen oppugnans eum,
 quem neque metuere potes neque odisse debes nec quic-
 quam iam habere reliqui vides quod ei detrahere possis:
 nisi hoc indignum putas, quod vestitum sedere in iudicio
 vides, quem tu e patrimonio tamquam e naufragio nudum
 expulisti; quasi vero nescias hunc et ali et vestiri a Cae-
 cilia, [Baliarici filia, Nepotis sorore,] spectatissima femina,
 quae cum clarissimum patrem, amplissimos patruos, or-
 natissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier,
 virtute perfecit, ut quanto honore ipsa ex illorum digni-
 tate adficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude
 51 redderet. an quod diligenter defenditur, id tibi indignum
 148 facinus videtur? mihi crede, si pro patris huius hospitiis
 et gratia vellent omnes huius hospites adesse et auderent
 libere defendere, satis copiose defenderetur; sin autem
 pro magnitudine iniuriae proque eo, quod summa res
 publica in huius periculo temptatur, haec omnes vindi-
 carent, consistere mehercule vobis isto in loco non
 liceret: nunc ita defenditur, non sane ut moleste ferre
 adversarii debeant, neque ut se potentia superari putent.
 149 quae domi gerenda sunt, ea per Caeciliam transiguntur;
 fori iudiciumque rationem M. Messala, ut videtis, iudices,
 suscepit; qui si iam satis aetatis atque roboris haberet,

ipse pro Sex. Roscio diceret: quoniam ad dicendum impedimento est aetas et pudor qui ornat aetatem, causam mihi tradidit, quem sua causa cupere ac debere intellegebat, ipse adsiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut Sex. Roscii vita crepta de manibus sectorum sententiis iudicum permitteretur. nimirum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima civitatis in armis fuit; haec acta res est, ut ei nobiles restituerentur in civitatem, qui hoc facerent, quod facere Messalam videtis, qui caput innocentis defenderent, qui iniuriae resisterent, qui quantum possent in salute alterius quam in exitio mallent ostendere; quod si omnes, qui eodem loco nati sunt, facerent, et res publica ex illis et ipsi ex invidia minus laborarent.

Verum si a Chrysogono, iudices, non impetramus,⁵²
 ut pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat, si ille¹⁵⁰
 adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quae
 nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quae com-
 munis est, eripere cupiat, si non satis habet avaritiam
 suam pecunia explere, nisi etiam crudelitati sanguis prae-
 bitus sit, unum perfrugium, iudices, una spes reliqua est
 Sex. Roscio, eadem quae rei publicae, vestra pristina
 bonitas et misericordia, quae si manet, salvi etiam nunc
 esse possumus; sin ea crudelitas, quae hoc tempore in
 re publica versata est, vestros quoque animos — id quod
 fieri profecto non potest — duriores acerbioresque red-
 didit, actum est, iudices: inter feras satius est aetatem
 degere quam in hac tanta immanitate versari. ad eamne¹⁵¹
 rem vos reservati estis? ad eamne rem delecti, ut eos con-
 demnaretis, quos sectores ac sicarii iugulare non potuis-
 sent? solent hoc boni imperatores facere, cum proelium
 committunt, ut in eo loco, quo fugam hostium fore ar-
 bitrentur, milites conlocent, in quos, si qui ex acie fu-
 gerint, de improvviso incidant: ni mirum similiter arbi-
 trantur isti bonorum emptores vos hic, talis viros, sedere,
 qui excipiat eos, qui de suis manibus effugerint. di
 prohibeant, iudices, ut hoc, quod maiores consilium pu-
 blicum vocari voluerunt, praesidium sectorum existimetur.
 an vero, iudices, vos non intellegitis nihil aliud agi, nisi¹⁵²
 ut proscriptorum liberi quavis ratione tollantur, et eius

rei initium in vestro iure iurando atque in Sex. Roscii periculo quaeri? dubiumne est ad quem maleficium pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium eundemque accusatorem hoc tempore, ex altera parte egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspitio quidem potuit consistere? numquid huic aliud videtis obstare [Roscio], nisi quod 53
153 patris bona venierunt? quodsi id vos suscipitis et eam ad rem operam vestram profiteremini, si idecirco sedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt, cavete, per deos immortalis, iudices, ne nova et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. illam priorem, quae facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more maiorum comparatum esset, publico consilio factum videretur, hanc vero, quae ad eorum liberos atque ad infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a vobis reicitis et aspernamini, videte, per deos 154
immortalis, quem in locum rem publicam perventuram putetis. homines sapientes et ista auctoritate et potestate praeditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime res publica laborat, eis maxime mederi convenit. vestrum nemo est quin intellegat populum Romanum, qui quondam in hostis lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. hanc tollite ex civitate, iudices, hanc pati nolite diutius in hac re publica versari: quae non modo id habet in se mali, quod tot civis atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus aut audimus, etiam qui natura mitissimi sumus, adsiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

M. TULLII CICERONIS
PRO Q. ROSCIO COMOEDO ORATIO.

Multa desunt.

** malitiam naturae, crederetur. iste scilicet vir optimus et singulari fide praeditus in suo iudicio tabulis suis¹ testibus uti conatur. solent fere dicere, qui per tabulas hominis . . . citi pecuniam expensam tulerunt: egone talem virum corrumpere potui, ut mea causa falsum in codicem referret? exspecto quam mox Chaerea hac oratione utatur: egone hanc manum [plenam perfidiae] et hos digitos meos impellere potui, ut falsum perscriberent nomen? quodsi ille suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius: erit in illius tabulis hoc nomen, at in huius non erit. cur potius illius quam huius credetur?² scripsisset ille, si non iussu huius expensum tulisset? non scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset? nam quem ad modum turpe est scribere quod non debeatur, sic improbum est non referre quod debeas; aequae enim tabulae condemnantur eius, qui verum non rettulit, et eius, qui falsum perscripsit. sed ego copia et facultate causae confisus vide quo progrediar: si tabulas C. Fannius accepti et expensi profert suas, in suam rem suo arbitratu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis non recuso. quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut,³ quodcumque rettulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius. profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum; quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum. paulo ante M. Perpennae, P. Saturii tabulas poscebamus; nunc tuas, C. Fanni Chaerea, solius flagitamus et quo minus secundum eas lis detur non recusamus: quid ita non profers? non conficit tabulas? ‘immo diligentissime.’ non refert parva nomina in codices? ‘immo⁴ omnis summas.’ leve et tenue hoc nomen? — ‘HS cccccc

sunt. quo modo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quo modo HS cccccc in codice accepti et expensi non sunt? pro di immortales, essene quemquam tanta audacia praeditum, qui, quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat; quod in codicem iniuratus referre nolit, id iurare in litem non dubitet; quod sibi probare non possit, id persuadere alteri conetur!

² Nimum cito ait me indignari de tabulis: non habere
⁵ se hoc nomen in codicem accepti et expensi relatum confitetur, sed in adversariis patere contendit. usque eone te diligis et magnifice circumspicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, sed ex adversariis petas? suum codicem testis loco recitare adrogantiae est: suarum perscriptionum
⁶ et liturarum adversaria proferre non amentia est? quod si eandem vim, diligentiam auctoritatemque habent adversaria quam tabulae, quid attinet codicem instituere, conscribere, ordinem servare, memoriae tradere litterarum vetustatem? sed si quod adversariis nihil credimus, idcirco codicem scribere instituimus, quod etiam apud omnis
⁷ esse ducetur? quid est quod neglegenter scribamus adversaria? quid est quod diligenter conficiamus tabulas? qua de causa? quia haec sunt menstrua, illae sunt aeternae; haec delentur statim, illae servantur sancte; haec parvi temporis memoriam, illae perpetuae existimationis fidem et religionem amplectuntur; haec sunt disiecta, illae sunt in ordinem confectae. itaque adversaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitavit.
³ tu, C. Piso, tali fide, virtute, gravitate, auctoritate ornatus ex adversariis pecuniam petere non auderes. ego,
⁸ quae clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo; illud vero, quod ad rem vehementer pertinet, quaero: quam pridem hoc nomen, Fanni, in adversaria rettulisti? — erubescit, quid respondeat nescit, quid fingat extemplo non habet. ‘sunt duo menses iam,’ dices? tamen in codicem acceptum et expensum referri debuit. ‘amplius sunt sex menses.’ cur tam diu iacet hoc nomen in adversariis? quid si tandem amplius triennium est? quo modo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas

paene rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius in adversariis iacere pateris? utrum cetera 9 nomina in codicem accepti et expensi digesta habes an non? si non, quo modo tabulas conficis? si etiam, quam ob rem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in adversariis relinquebas? nolebas sciri debere tibi Roscium: cur scribebas? rogatus eras, ne referres: cur in adversariis scriptum habebas?

Sed haec quamquam firma esse video, tamen ipse mihi satis facere non possum, nisi a C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. magnum est quod conor, difficile est quod polliceor: nisi eundem et adversarium et testem habuerit Roscius, nolo vincat. pecunia tibi debebatur certa, quae nunc petitur per iudicem, in qua legitimae partis sponsio facta est: hic tu 4 si amplius HS nummo petisti, quam tibi debitum est, causam perdidisti, propterea quod aliud est iudicium, aliud est arbitrium: iudicium est pecuniae certae, arbitrium incertae; ad iudicium hoc modo venimus, ut totam litem aut obtineamus aut amittamus; ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil neque tantum, quantum postulavimus, consequamur. eius rei ipsa verba formulae testi- 11 monio sunt. quid est in iudicio? directum, asperum, simplex: SI PARET HS 1000 DARI..... hic, nisi planum facit, HS 1000 ad libellam sibi deberi, causam perdit. quid est in arbitrio? mite, moderatum: QUANTUM AEQUIUS ET MELIUS SIT, DARI. ille tamen confitetur plus se petere quam debeat, sed satis superque habere dicit quod sibi ab arbitro tribuatur: itaque alter causae confidit, alter diffidit. quae cum ita sint, quaero abs te quid ita de hac 12 pecunia, de his ipsis HS 1000, [de] tuarum tabularum fide compromissum feceris, arbitrum sumpseris, quantum aequius et melius sit dari repromittique, si paret deberi? quis in hanc rem fuit arbiter? utinam is quidem Romae esset! Romae est. utinam adesset in iudicio! adest. utinam sederet in consilio C. Pisonis! ipse C. Piso est. eundemne tu arbitrum et iudicem sumebas? eidem et infinitam largitionem remittebas et eundem in angustis-

simam formulam sponsionis concludebas? quis umquam ad arbitrum quantum petiit tantum abstulit? nemo: quantum enim aequius esset sibi dari, petiit. de quo nomine
 13 ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem venisti: ceteri cum ad iudicem causam labefactari animadvertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus, qui cum de hac pecunia tabularum fide arbitrum sumpsit, iudicavit sibi pecuniam non deberi.

Iam duae partes causae sunt confectae: adnumerasse sese negat; expensum tulisse non dicit, cum tabulas non recitat: reliquum est ut stipulatum se esse dicat; praeterea enim quem ad modum certam pecuniam petere
 5 possit non reperio. stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo praesente? quis spondisse me dicit? nemo.
 14 hic ego si finem faciam dicendi, satis fidei et diligentiae meae, satis causae et controversiae, satis formulae et sponsioni, satis etiam iudici fecisse videar cur secundum Roscium iudicari debeat. pecunia petita est certa cuius tertia parte sponsio facta est; haec pecunia necesse est aut data aut expensa lata aut stipulata sit: datam non esse Fannius confitetur; expensam latam non esse codices Fannii confirmant; stipulatam non esse taciturnitas testium
 15 concedit. quid ergo est? quod et reus is est, cui [res] et pecunia levissima et existimatio sanctissima fuit semper, et iudex est is, quem nos non minus bene de nobis existimare quam secundum nos iudicare velimus, et advocatio ea est, quam propter eximium splendorem ut iudicem unum vereri debeamus: perinde ac si in hanc formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica conclusa et comprehensa sint, perinde dicemus. illa superior fuit oratio necessaria, haec erit voluntaria; illa ad iudicem, haec ad C. Pisonem; illa pro reo, haec pro Roscio, illa victoriae, haec bonae existimationis causa comparata.

6
 16 Pecuniam petis, Fanni, a Roscio. quam? dic audacter et aperte: utrum quae tibi ex societate debeatur an quae ex liberalitate huius promissa sit et ostentata? quorum alterum est gravius et odiosius, alterum levius et facilius. quae ex societate debeatur? quid ais? hoc iam neque

leviter ferendum est neque neglegenter defendendum; si qua enim sunt privata iudicia summae existimationis et paene dicam capitis, tria haec sunt, fiduciae, tutelae, societatis: aequae enim perfidiosum et nefarium est fidem frangere quae continet vitam et pupillum fraudare qui in tutelam pervenit et socium fallere qui se in negotio coniunxit. quae cum ita sint, quis sit qui socium fraudarit et fefellerit consideremus; dabit enim nobis iam tacite vita aeta in alterutram partem firmum et grave testimonium. Q. Roscius? quid ais? nonne ut ignis in aquam coniectus continuo restinguitur et refrigeratur, sic refervens falsum crimen in purissimam et castissimam vitam conlatum statim concidit et exstinguitur? Roscius socium fraudavit. potest hoc homini huic haerere peccatum? qui medius fidius, audacter dico, plus fidei quam artis, plus veritatis quam disciplinae possidet in se; quem populus Romanus meliorem virum quam histrionem esse arbitratur; qui ita dignissimus est scena propter artificium ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. estne quisquam omnium mortalium, de quo melius existimes tu? estne quisquam qui tibi purior, pudentior, humanior, officiosior liberaliorque videatur? quid tu, Saturi, qui contra hunc venis, existimas aliter? nonne, quotienscumque in causa in nomen huius incidisti, totiens hunc et virum bonum esse dixisti et honoris causa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo aut amicissimo facere consuevit: qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem et laederes et laudares et virum optimum et hominem improbissimum esse diceres: eundem tu et honoris causa appellabas et virum primum esse dicebas et socium fraudasse arguebas. sed, ut opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiae concedebas: de hoc ut existimabas praedicabas, Chaereae arbitrato causam agebas. fraudavit Roscius. est hoc quidem primum auribus animisque omnium absurdum. quid, si tandem aliquem divitem timidum, dementem, inertem nactus esset qui experiri non posset? tamen incredibile esset.

20 verum tamen quem fraudarit videamus: C. Fannium
 Chaeream Roscius fraudavit. oro atque obsecro vos, qui
 nostis, vitam inter se utriusque conferte: qui non nostis,
 faciem utriusque considerate. nonne ipsum caput et su-
 percilia illa penitus abrasa olere malitiam et clamitare
 calliditatem videntur? non ab imis unguibus usque ad
 verticem summum, si quam coniecturam adfert hominibus
 tacita corporis figura, ex fraude, fallaciis, mendaciis con-
 stare totus videtur? qui ideo capite et superciliis sem-
 per est rasis, ne ullum pilum viri boni habere dicatur;
 cuius personam praeclare Roscius in scena tractare con-
 suevit, neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur:
 nam Ballionem illum improbissimum et periurissimum
 lenonem cum agit, agit Chaeream; persona illa lutulenta,
 impura, invisa in istius moribus, natura vitaeque est ex-
 pressa; qui quam ob rem Roscium similem sui in fraude
 et malitia existimarit, mirum mihi videtur, nisi forte quod
 praeclare hunc imitari se in persona lenonis animad-
 21 vertit. quam ob rem etiam atque etiam considera, C.
 Piso, quis quem fraudasse dicatur. Roscius Fannium?
 quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem,
 periurum castus, callidum imperitus, liberalis avidum.
 incredibile est. quem ad modum, si Fannius Roscium
 fraudasse diceretur, utrumque ex utriusque persona veri-
 simile videretur, et Fannium per malitiam fecisse et
 Roscium per imprudentiam deceptum esse, sic cum
 Roscius Fannium fraudasse arguitur, utrumque incre-
 8
 22 dibile est, et Roscium quicquam per avaritiam appetisse
 et Fannium quicquam per bonitatem amisisse. principia
 sunt huius modi. spectemus reliqua. HS 1000 Q. Ro-
 scius fraudavit Fannium. qua de causa? subridet Sa-
 turius, veterator, ut sibi videtur; ait, propter ipsa HS
 1000. video: sed tamen cur ipsa HS 1000 tam vehe-
 menter concupierit quaero; nam tibi, M. Perpenna, C.
 Piso, certe tanti non fuissent ut socium fraudaretis: Ro-
 scio cur tanti fuerint causam requiro. egebat? immo lo-
 cuples erat. debebat? immo in suis nummis versabatur.
 avarus erat? immo etiam, ante quam locuples, semper
 23 liberalissimus munificentissimusque fuit. pro deum ho-

minumque fidem! qui HS cccioooo cccioooo cccioooo
 quaestus facere noluit, nam certe HS cccioooo cccioooo
 cccioooo merere et potuit et debuit, si potest Dionysia
 HS cccioooo cccioooo merere, is per summam fraudem et
 malitiam et perfidiam HS ioooo appetiit? et illa fuit pe-
 cunia immanis, haec parvola; illa honesta, haec sor-
 dida; illa iucunda, haec acerba; illa propria, haec in
 causa et in iudicio conlocata. decem his annis proximis
 HS sexagiens honestissime consequi potuit: noluit. labo-
 rem quaestus recepit, quaestum laboris reiecit; populo
 Romano adhuc servire non destitit, sibi servire iam
 pridem destitit. hoc tu umquam, Fanni, faceres, et si ²⁴
 hos quaestus recipere posses, non eodem tempore et
 gestum et animam ageres? dic nunc te ab Roscio HS
 ioooo circumscriptum esse, qui tantas et tam infinitas pe-
 cunias non propter inertiam laboris, sed propter magni-
 ficentiam liberalitatis repudiarit. quid ego nunc illa di-
 cam, quae vobis in mentem venire certo scio? frau-
 dabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt for-
 mulae de omnibus rebus constitutae, ne quis aut in
 genere iniuriae aut ratione actionis errare possit; ex-
 pressae sunt enim ex unius cuiusque damno, dolore, in-
 commodo, calamitate, iniuria publicae a praetore for-
 mulae, ad quas privata lis adcommodatur. quae cum ita ⁹
 sint, cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium ²⁵
 quaero. formulam non noras? notissima erat. iudicio
 gravi experiri volebas? quid ita? propter familiaritatem
 veterem? cur ergo laedis? propter integritatem hominis?
 cur igitur insimulas? propter magnitudinem criminis?
 itane vero? quem per arbitrum circumvenire non posses,
 cuius de ea re proprium non erat iudicium, hunc per iu-
 dicem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbi-
 trium? quin tu hoc crimen aut obice ubi licet agere aut
 iacere noli ubi non oportet. tametsi iam hoc tuo testi-
 monio crimen sublatum est: nam, quo tu tempore illa
 formula uti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fe-
 cisse iudicasti.....tionem. tabulas habet an non? si
 non habet, quem ad modum pactio est? si habet, cur
 non nominas? dic nunc Roscium abs te petisse ut fami- ²⁶

liarem suum sumeres arbitrum. non petiit. die pactionem fecisse ut absolveretur. non pepigit. quaere qua re sit absolutus? quod erat summa innocentia et integritate. quid enim factum est? venisti domum ultro Roscii: satis fecisti; quod temere commisisti in iudicium ut denuntiaret. rogasti ut ignosceret; te adfuturum negasti; debere tibi ex societate nihil clamitasti. iudici hic denuntiavit: absolutus est. tamen fraudis ac furti mentionem facere audes?

Perstat in impudentia: 'pactionem enim' inquit 'mecum fecerat.' idcirco videlicet, ne condemnaretur. quid erat causae cur metueret ne condemnaretur? 'res erat
 27 manifesta: furtum erat apertum.' cuius rei furtum factum erat? exorditur magna cum exspectatione veteris histri-
 10 onis exponere societatem: 'Panurgus' inquit 'fuit Fannii; is fit ei cum Roscio communis.' hic primum questus est non leviter Saturius communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannii. largitus est scilicet homo liberalis et dissolutus et bonitate adfluens
 28 Fannius Roscio? sic puto. quoniam ille hic constitit paulisper, mihi quoque necesse est paulum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannii dicis fuisse; at ego totum Roscii fuisse contendo: quid erat enim Fannii? corpus. quid Roscii? disciplina. facies non erat, ars erat pretiosa. ex qua parte erat Fannii, non erat HS M^o, ex qua parte erat Roscii, amplius erat HS CCC^o; nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico aestimabat; nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim aeris; disciplina, quae erat ab hoc tradita, locabat se non minus HS CCC^o.
 29 o societatem captiosam et indignam, ubi alter HS M^o, alter CCC^o quod sit in societatem adfert! nisi idcirco moleste pateris, quod HS M^o tu ex arca proferebas, HS CCC^o ex disciplina et artificio Roscius promebat. quam enim spem et exspectationem, quod studium et quem favorem secum in scenam attulit Panurgus, quod Roscii fuit discipulus! qui diligebant hunc, illi favebant; qui admirabantur hunc, illum probabant; qui denique huius nomen audierant, illum eruditum et perfectum

existimabant: sic est volgus: ex veritate pauca, ex opinione multa aestimat. quid sciret ille perpauci animad-³⁰ vertebant; ubi didicisset omnes quaerebant; nihil ab hoc pravum et perversum produci posse arbitrabantur. si veniret ab Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset; nemo enim, sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic a pessimo histrione bonum comoedum fieri posse existimaret: quia veniebat a Roscio, plus etiam scire quam sciebat videbatur. quod item nuper¹¹ in *Erote* comoedo usu venit, qui postea quam e scena non modo sibilis, sed etiam convitio explodebatur, sicut in aram confugit in huius domum, disciplinam, patrocinium, nomen, itaque perbrevis tempore, qui ne in novissimis quidem erat histrionibus, ad primos pervenit comoedos. quae res extulit eum? una commendatio³¹ huius: qui tamen Panurgum illum, non solum ut Roscii discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo cum labore, stomacho miseriaque erudiit, nam quo quisque est sollertior et ingeniosior, hoc docet iracundius et laboriosius; quod enim ipse celeriter adipuit, id cum tarde percipi videt, discruciat. paulo longius oratio mea propecta est hac de causa, ut condicionem societatis diligenter cognosceretis. quae deinde sunt consecuta? ‘Panurgum’ inquit ‘hunc servum communem, Q. Flavius Tarquiniensis quidam interfecit: in hanc rem’ inquit ‘me cognitorem dedisti: lite contestata, iudicio damni iniuria constituto tu sine me cum Flavio decidisti.’ utrum pro dimidia parte an pro tota *societate*? planius dicam, utrum pro me an pro me et pro te? pro me? potui exemplo multorum; licitum est; [iure fecerunt multi;] nihil in ea re tibi iniuriae feci; pete tu tuum, exige et aufer quod debetur; suam quisque partem iuris possideat et persequatur. ‘at enim tu tuum negotium gessisti bene.’ gere et tu tuum bene. ‘magno tu tuam dimidiam partem decidisti.’ magno et tu tuam partem decide. ‘HS cccxxx tu abstulisti.’ [si fit hoc vero,] HS¹² cccxxx tu quoque aufer. sed hanc decisionem Roscii³³ oratione et opinione augere licet; re et veritate mediocrem et tenuem esse invenietis: accepit enim agrum

temporibus eis. cum iacerent pretia praediorum; qui ager neque villam habuit neque ex ulla parte fuit cultus: qui nunc multo pluris est quam tunc fuit; neque id est mirum: tum enim propter rei publicae calamitates omnium possessiones erant incertae, nunc deum immortalium benignitate omnium fortunae sunt certae; tum erat ager incultus sine tecto, nunc est cultissimus cum optima villa. verum tamen, quoniam natura tam malevolus es, numquam ista te molestia et cura liberabo. praeclare suum negotium gessit Roscius; fundum fructuosissimum abstulit: quid ad te? tuam partem dimidiam, quem ad modum vis, decide. vertit hic rationem et id, quod probare non potest, fingere conatur. ‘de tota re’ inquit ‘decidisti.’

Ergo huc universa causa deducitur, utrum Roscius cum Flavio de sua parte an de tota societate fecerit pactionem; nam ego Roscium, si quid communi nomine tetigit, confiteor praestare debere societati. ‘societatis, non suas litis redemit, cum fundum a Flavio accepit.’ quid ita satis non dedit, AMPLIUS [A SE] NEMINEM PETITURUM? qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem; qui pro sociis transigit, satis dat neminem eorum postea petiturum. quid ita Flavio sibi cavere non venit in mentem? nesciebat videlicet Panurgum fuisse in societate? sciebat. nesciebat Fannium Roscio esse socium? praeclare sciebat: nam iste cum eo litem contestatam habebat. cur igitur decidit et non restipulatur neminem amplius petiturum? cur de fundo decedit et iudicio non absolvitur? cur tam imperite facit, ut nec Roscium stipulatione adliget neque a Fannio iudicio se absolvat? est hoc primum et ex condicione iuris et ex consuetudine cautionis gravissimum et firmissimum argumentum, quod ego pluribus verbis amplecterer, si non alia certiora et clariora [testimonia] in causa haberem. et ne forte me hoc frustra pollicitum esse praedices, te, te, inquam, Fanni, ab tuis subselliis contra te testem suscitabo. criminatio tua quae est? Roscium cum Flavio pro societate decidisse. quo tempore? abhinc annis xv. defensio mea quae est? Roscium pro sua parte cum Fla-

vio transegiſſe. repromittis tu abhinc triennium Roſcio. quid? recita iſtam reſtipulationem clarius. attende, quaeso, Piſo: Fannium invitum et huc atque illuc tergiverſantem testimonium contra ſe dicere cogo. quid enim reſtipulatio clamat? QUOD A FLAVIO ABSTULERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLUTURUM SPONDEO. tua vox eſt, Fanni. quid tu auferre potes a Flavio, ſi Flavius nihil ³⁸ debet? quid hic porro nunc reſtipulatur, quod iam pridem ipſe exegit? quid vero Flavius tibi daturus eſt, qui Roſcio omne, quod debuit, diſſolvit? cur in re tam veteri, in negotio iam confecto, in ſocietate diſſoluta nova haec reſtipulatio interponitur? quis eſt huius reſtipulationis ſcriptor, teſtis arbiterque? tu, Piſo. tu enim Q. Roſcium pro opera, [labore] quod cognitor fuiſſet, quod vadimonia obiſſet, rogavi ut Fannio daret HS cccccc hac condicione, ut, ſi quid ille exegiſſet a Flavio, partem eius dimidiam Roſcio diſſolveret. ſatiſne ipſa reſtipulatio dicere tibi videtur aperte Roſcium pro ſe diſſiſſe? at enim forſitan hoc tibi veniat in mentem, re- ³⁹ promiſiſſe Fannium Roſcio, ſi quid a Flavio exegiſſet, eius partem dimidiam, ſed omnino exegiſſe nihil. quid tum? non exitum exactionis, ſed initium repromiſſionis ſpectare debemus, neque ſi ille perſequendum quod in re fuit *non putavit*, iudicabimus Roſcium ſuas, non ſocietatis litis redemiſſe. quid, ſi tandem planum facio, poſt deciſionem veterem Roſcii, poſt repromiſſionem recentem hanc Fannii HS cccccc Fannium a Q. Flavio Panurgi nomine abſtuliffe: tamen diutius inludere viri optimi exiſtimationi [Q. Roſcii] audebit? paulo ante ⁴⁰ quaerebam, id quod vehementer ad rem pertinebat, quae de cauſa Flavius, cum de tota lite faceret pactionem, neque ſatis acciperet a Roſcio neque iudicio abſolveretur a Fannio: nunc vero id, quod mirum et incredibile eſt, requiro, quam ob rem, cum de tota re deciſiſſet cum Roſcio, HS cccccc ſeparatim Fannio diſſolverit? hoc loco, Saturi, quid pares reſpondere ſcire cupio: utrum omnino Fannium ab Flavio HS cccccc non abſtuliffe, an alio nomine et alia de cauſa abſtuliffe? ſi ⁴¹ alia de cauſa, quae ratio tibi cum eo interceſſerat? nulla.

addictus erat tibi? 'non.' frustra tempus contero. 'omnino' inquit 'HS cccccc a Flavio non abstulit, neque Panurgi nomine neque cuiusquam.' si planum facio post hanc recentem stipulationem Roscii HS cccccc a Flavio te abstulisse, numquid causare quin ab iudicio abeas
 42 turpissime victus? quo teste igitur hoc planum faciam? venerat, ut opinor, haec res in iudicium. certe. quis erat petitor? Fannius. quis reus? Flavius. quis iudex? Cluvius. ex his unus mihi testis est producendus qui pecuniam datam dicat. quis est ex his gravissimus? sine controversia qui omnium iudicio comprobatus est [iudex]. quem igitur ex his tribus a me testem expectabis? petitorum? Fannius est: contra se numquam testimonium dicit. reum? Flavius est: is iam pridem est mortuus; si viveret, verba eius audiretis. iudicem? Cluvius est. quid is dicit? HS cccccc Panurgi nomine Flavium Fannio dissolvisse: quem tu si ex censu spectas, eques Romanus est; si ex vita, homo clarissimus est; si ex fide, iudicem sumpsisti; si ex veritate, id,
 43 quod scire potuit et debuit, dixit. nega, nega nunc equiti Romano, homini honesto, iudici tuo credi oportere. circumspicit, aestuat, negat nos Cluvii testimonium recituros: recitabimus. erras; inani et tenui spe te consolaris. recita testimonium T. Manilii et C. Lusci Ocreae, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluvio audierunt. [TESTIMONIUM T. MANILII ET C. LUSCII OCRAE.] utrum dicis Luscio et Manilio, an et Cluvio non esse credendum? planius atque apertius di-
 15 cam: utrum Luscius et Manilius nihil de HS cccccc ex Cluvio audierunt, an Cluvius falsum Luscio et Manilio dixit? hoc ego loco soluto et quieto sum animo et quorsum recidat responsum tuum non magno opere laboro; firmissimis enim et sanctissimis testimoniis viro-
 41 rum optimorum causa Roscii communita est. si iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iuris iurandi responde. Manilio et Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuae contumaciae, adrogantiae vitaeque universae vox. quid exspectas quam mox ego Luscium et Manilium dicam ordine esse senatores, aetate grandis

natu, natura sanctos et religiosos, copiis rei familiaris locupletis et pecuniosos? non faciam: nihil mihi detrahā, cum illis exactae aetatis [severissime] fructum, quem meruerunt, retribuam: magis mea adulescentia indiget illorum bona existimatione quam illorum severissima senectus desiderat meam laudem. tibi vero, Piso, ⁴⁵ diu deliberandum et concoquendum est, utrum potius Chaereae iniurato in sua lite an Manilio et Luscio iuratis in alieno iudicio credas? relictum est ut Cluvium falsum dixisse Luscio et Manilio contendat: quod si facit, qua impudentia est, eumne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem et religionem iudicis testis comparabat? quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet, *eum* cum testem producam, reprehendere audebit? ‘dicit enim’ ¹⁶ inquit ‘iniuratus Luscio et Manilio.’ si diceret iuratus, ⁴⁶ crederes? at quid interest inter periurum et mendacem? qui mentiri solet, peierare consuevit; quem ego ut mentiatur inducere possum, ut peieret exorare facile potero: nam qui semel a veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium quam ad mendacium perducī consuevit. quis enim deprecatione deorum * non conscientiae fide commovetur? propterea quae poena ab dis immortalibus periuro, haec eadem mendaci constituta est; non enim ex pactione verborum, quibus ius iurandum comprehenditur, sed ex perfidia et malitia, per quam insidiae tenduntur alicui, di immortales hominibus irasci et suscensere consuerunt. at ego hoc ex contrario ⁴⁷ contendo: levior esset auctoritas Cluvii, si diceret iuratus, quam nunc est, cum dicit iniuratus; tum enim forsitan improbis nimis cupidus videretur, qui qua de re iudex fuisset testis esset; nunc omnibus [inimicis] necesse est castissimus et constantissimus esse videatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. dic nunc, si potes, ⁴⁸ si res, si causa patitur, Cluvium esse mentitum. mentitus est Cluvius? ipsa mihi veritas manum iniecit et paulisper consistere et commorari cogit. unde hoc totum ductum et conflatum mendacium est? Roscius est videlicet homo

callidus et versutus: hoc initio cogitare coepit: quoniam Fannius a me petit HS 1000, petam a C. Cluvio, equite Romano, ornatissimo homine, ut mea causa mentiatur: dicat decisionem factam esse, quae facta non est; HS 1000000 a Flavio data esse Fannio, quae data non sunt. est hoc principium improbi animi, miseri ingenii, nulli
 10 consilii. quid deinde? postea quam se praeclare confirmavit, venit ad Clivium. quem hominem? levem? immo gravissimum. mobilem? immo constantissimum. familiarem? immo alienissimum. hunc postea quam salutavit, rogare coepit blande et concinne scilicet: mentire mea causa, viris optimis tuis familiaribus praesentibus die Flavium cum Fannio de Panurgo decidisse, qui nihil transegit; die HS 1000000 dedisse, qui assem nullum dedit. quid ille respondit? ego vero cupide et libenter mentiar tua causa, et, si quando me vis peccare, ut paululum tu compendii facias, paratum fore scito: non fuit causa cur tantum laborem caperes et ad me venires: per nuntium hoc, quod erat tam leve, transigere potuisti. pro deum hominumque fidem! hoc aut
 17
 50 Roscius umquam a Cluvio petisset, si HS miliens in iudicium haberet, aut Cluvius Roscio petenti concessisset, si universae praedae particeps esset? vix medius fidius tu, Fanni, a Ballione aut aliquo eius simili hoc et postulare auderes et impetrare posses, quod cum est veritate falsum tum ratione quoque est incredibile. obliviscor enim Roscium et Clivium viros esse primarios:
 51 improbos temporis causa esse fingo. falsum subornavit testem Roscius Clivium. cur tam sero? cur cum altera pensio solvenda esset, non tum cum prima? nam iam antea HS 1000 dissolverat. deinde, si iam persuasum erat Cluvio ut mentiretur, cur potius HS 1000000, quam 1000000 1000000 1000000 data dixit Fannio a Flavio, cum ex restipulatione pars eius dimidia Roscii esset? iam intellegis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium petisse. hoc cum sentit Saturius esse apertum, resistere et repugnare contra veritatem non audet: aliud fraudis et insidiarum eodem vestigio diverticulum repperit.
 52 ‘petisse’ inquit ‘suam partem Roscium a Flavio con-

fiteor; vacuam et integram reliquisse Fanni concedo; sed quod sibi exegit, id commune societatis factum esse contendo.' quo nihil captiosius neque indignius potest dici. quaero enim potueritne Roscius ex societate suam partem petere neque? si non potuit, quem ad modum abstulit? si potuit, quem ad modum non sibi exegit? nam quod sibi petitur, certe alteri non exigitur. an ita⁵³ est? si quod universae societatis fuisset, petisset, quod tum redactum esset, aequaliter omnes partirentur; nunc cum petierit quod suae partis esset, non quod tum abstulit soli sibi exegit? quid interest inter eum qui per se¹⁸ litigat et eum qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit; alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. itane vero? cognitor si fuisset tuus, quod vicisset iudicio, ferres tuum: suo nomine petiit; quod abstulit, sibi, non tibi exegit. quod si quisquam⁵⁴ petere potest alteri, qui cognitor non est factus, quaero quid ita, cum Panurgus esset interfectus et lis contestata cum Flavio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor Roscii sis factus, cum praesertim ex tua oratione quodcumque tibi peteres huic peteres, quodcumque tibi exigeres, id in societatem recideret. quod si ad Roscium nihil perveniret, quod tu a Flavio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorem, ad te pervenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est factus. quid enim huic rei respondere⁵⁵ poteris, Fanni? cum de sua parte Roscius transegit cum Flavio, actionem tibi tuam reliquit an non? si non reliquit, quem ad modum HS cccccc ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis quod per te persequi et petere debes? simillima enim et maxime gemina societas hereditatis est: quem ad modum socius in societate habet partem, sic heres in hereditate habet partem; ut heres sibi soli, non coheredibus petit, sic socius sibi soli, non sociis petit; et quem ad modum uterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissolvit: heres ex sua parte qua hereditatem adiit, socius ex ea qua societatem coit. quem ad modum suam partem Roscius suo nomine con-⁵⁶ donare potuit Flavio ut eam tu non peteres, sic cum

exegit suam partem et tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet, nisi forte tu perverso more quod huius est *si* ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. perstat in sententia Saturius, quodcumque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est, qua, malum, stultitia fuit Roscius, qui ex iuris peritorum consilio et auctoritate restipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegisset a Flavio, dimidiam partem sibi dissolveret, si quidem sine cautione et repromissione nihilominus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

amissa sunt non pauca.

M. TULLII CICERONIS
IN Q. CAECILIUM ORATIO, QUAE DIVINATIO
DICITUR.

Si quis vestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte ¹
miratur me, qui tot annos in causis iudiciisque publicis ₁
ita sim versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere, is si mei consilii causam rationemque cognoverit, una et id, quod facio, probabit et in hac causa profecto neminem praeposendum mihi esse actorem putabit. cum quaestor in Sicilia fuisset, iudices, itaque ex ²
ea provincia decessissem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamque memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem, factum est uti cum summum in veteribus patronis multis tum non nullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur: qui nunc populati atque vexati cuncti ad me publice [saepe] venerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem: me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum: venisse tempus aiebant non iam ut commoda sua, sed ut ³
vitam salutemque totius provinciae defenderem; sese iam ne deos quidem in suis urbibus ad quos confugerent habere, quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset; quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnis sese hoc uno praetore per triennium pertulisse: rogare et orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret.

Tuli graviter et acerbe, iudices, in eum me locum ²
adduci, ut aut eos homines spes falleret, qui open a ₄
me atque auxilium petissent, aut ego, qui me ad defen-

dandos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. dicebam eos habere actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in sua provincia fuisset: quo ego adiumento sperabam hanc a me posse molestiam demoveri, id mihi erat adversarium maxime; nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non nossent aut si iste apud eos quaestor non fuisset. adductus sum, iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, vetere consuetudine institutoque maiorum, ut onus huius laboris atque officii non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem; quo in negotio tamen illa res me, iudices, consolatur, quod haec, quae videtur esse accusatio mea, non potius accusatio quam defensio est existimanda; defendo enim multos mortalis, multas civitates, provinciam Siciliam totam. quam ob rem quia unus mihi est accusandus, prope modum manere in instituto meo videor et non omnino a defendendis hominibus sublevandisque discedere. quod si hanc causam tam idoneam, tam inlustrem, tam gravem non haberem, si aut hoc a me Siculi non petissent aut mihi cum Siculis causa tantae necessitudinis non intercederet et hoc, quod facio, me rei publicae causa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere praeditus, cuius furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romae denique ante oculos omnium maxima turpissimaque nossemus, me agente in iudicium vocaretur, quis tandem esset qui meum factum aut consilium posset reprehendere? quid est, pro deum hominumque fidem! in quo ego rei publicae plus hoc tempore prodesse possim? quid est quod aut populo Romano gratius esse debeat aut sociis exterisque nationibus optatius esse possit aut saluti fortunisque omnium magis accommodatum sit? populatae, vexatae, funditus eversae provinciae, socii stipendiarii que populi Romani afflicti, miseri iam non salutis spem, sed solacium exitii quaerunt; qui iudicia manere, apud ordinem senatorium volunt, queruntur accusatores se idoneos non habere; qui accusare possunt, iudiciorum severitatem desiderant; populus Romanus interea, tametsi

multis incommodis difficultatibusque adfectus est, tamen nihil aequè in re publica atque illam veterem iudiciorum vim gravitatemque requirit: iudiciorum desiderio tribunicia potestas efflagitata est; iudiciorum levitate ordo quoque alius ad res iudicandas postulatur; iudicium culpa atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur, id iam populare et plausibile factum est. in hac libidine hominum nocentissimorum, in populi Romani cotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione cum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, ut homines idonei atque integri causam rei publicae legumque susciperent, fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse rei publicae sublevandae, quae maxime laboraret.

Nunc quoniam quibus rebus adductus ad causam accesserim demonstravi, dicendum necessario est de contentione nostra, ut in constituendo accusatore quid sequi possitis habeatis. ego sic intellego, iudices: cum de pecuniis repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit cui potissimum delatio detur, haec duo in primis spectari oportere: quem maxime velint actorem esse ei, quibus factae esse dicantur iniuriae, et quem minimè velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur.

In hac causa, iudices, tametsi utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam et de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc est, de voluntate eorum, quibus iniuriae factae sunt; quorum causa iudicium de pecuniis repetundis est constitutum. Siciliam provinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum civitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur; adsunt, queruntur Siculi universi; ad meam fidem; quam habent spectatam iam et cognitam, confugiunt; auxilium sibi per me a vobis atque a populi Romani legibus petunt; me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem causae totius esse voluerunt. utrum, Q. Caecili, hoc dicis, me non Siculorum rogatu ad causam accedere an optimorum fidelissimorumque sociorum voluntatem apud hos gravem esse non oportere? si id

audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse
 simulas, maxime existimari volt, Siculos hoc a me non
 petisse, primum causam inimici tui sublevabis, de quo
 non praecidium, sed plane iudicium iam factum putatur,
 quod ita percrebruit, Siculos omnis actorem suae causae
 13 contra illius iniurias quaesisse: hoc si tu inimicus eius
 factum negabis, quod ipse cui maxime haec res obstat
 negare non audet, videto ne nimium familiariter inimici-
 tias exercere videre. deinde sunt testes viri clarissimi
 nostrae civitatis, quos omnis a me nominari non est ne-
 cesse; eos, qui adsunt, appellabo, quos, si mentirer,
 testis esse impudentiae meae minime vellem: scit is,
 qui est in consilio, C. Marcellus; scit is, quem adesse
 video, Cn. Lentulus Marcellinus; quorum fide atque
 praesidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Mar-
 14 cellorum nomini tota illa provincia adiuncta est. hi
 sciunt hoc non modo a me petatum esse, sed ita saepe
 et ita vehementer esse petatum, ut aut causa mihi susci-
 pienda fuerit aut officium necessitudinis repudiandum.
 sed quid ego his testibus utor quasi res dubia aut ob-
 scura sit? adsunt homines ex tota provincia nobilis-
 simi, praesentes vos orant atque obsecrant, iudices, ut
 in actore causae suae deligendo vestrum iudicium ab suo
 iudicio ne discrepet; omnium civitatum totius Siciliae le-
 gationes adsunt praeter duas civitates, quarum duarum
 si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur, quae
 15 cum eis civitatibus C. Verri communicata sunt. at enim
 cur a me potissimum hoc praesidium petiverunt? si esset
 dubium petissent necne, dicerem cur petissent; nunc
 vero cum id ita perspicuum sit, ut oculis iudicare pos-
 sitis, nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id
 16 mihi obiciatur, me potissimum esse delectum. verum id
 mihi non sumo, iudices, et hoc non modo in oratione
 mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam
 relinquo, me omnibus patronis esse praepositum: non ita
 est, sed unius cuiusque temporis, valetudinis, facultatis
 ad agendum ducta ratio est. mea fuit semper haec in
 hac re voluntas et sententia, quemvis ut hoc mallet de
 eis, qui essent idonei, suscipere quam me; me ut mallet
 quam neminem.

Reliquum est iam ut illud quaeramus, cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud vos animosque vestros valere oporteat, ecquid auctoritatis apud vos in suo iure repetundo socii populi Romani, supplices vestri, habere debeant: de quo quid ego plura commemorem? quasi vero dubium sit quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa constituta sit. nam civibus cum sunt ereptae pecuniae, civili fere actione et privato iure repetuntur; haec lex socialis est, hoc ius nationum exterarum est, hanc habent arcem minus aliquanto nunc quidem munitam quam antea, verum tamen, si qua reliqua spes est, quae sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est; cuius legis non modo a populo Romano, sed etiam ab ultimis nationibus iam pridem severi custodes requiruntur. quis ergo est qui neget oportere eorum arbitrato lege agi, quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota si una voce loqueretur, hoc diceret: 'quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit, quod in una quaque re beneficio senati populi que Romani iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti atque abstulisti: quo nomine abs te sestertium miliens ex lege repeto.' si universa, ut dixi, provincia loqui posset, hac voce uteretur: quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. in eius modi re quisquam tam impudens reperietur qui ad alienam causam invitis eis, quorum negotium est, accedere aut aspirare audeat? si tibi, Q. Caecili, hoc Siculi dicerent: 'te non novimus, nescimus qui sis, numquam te antea vidimus, sine nos per cum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita,' nonne id dicerent, quod cuivis probare deberent? nunc hoc dicunt, utrumque se nosse; alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum, alterum plane nolle. cur nolint, etiamsi taceant, satis dicunt; verum non tacent. tamen his invitissimis te offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius quam abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle sua causa nec, si cupias, posse arbitrantur? cur eorum spem exiguam reliquarum for-

tunarum, quam habent in legis et in iudicii severitate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis invittissimis his, quibus maxime lex consultum esse volt? cur de quibus in provincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur his non modo persecuendi iuris sui, sed etiam deplorandae calamitatis adimis potestatem? nam te actore quem eorum adfuturum putas, quos intellegis non ut per te alium, sed ut per alium aliquem te ipsum ulciscantur laborare?

7 At enim solum id est, ut me Siculi maxime velint; alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari velit. cequis unquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit quam ille atque illius amici, ne haec mihi delatio detur? sunt multa, quae Verres in me esse arbitratur, quae scit in te, [Q.] Caecili, non esse; quae cuius modi in utroque nostrum
23 sint paulo post commemorabo. nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi adsentiare: nullam rem in me esse quam ille contemnat, nullam in te quam pertimescat. itaque magnus ille defensor et amicus eius tibi suffragatur, me oppugnat, aperte ab iudicibus petit ut tu mihi antepone, et ait hoc se honeste, sine ulla invidia ac sine ulla offensione contendere. 'non enim' inquit 'illud peto, quod soleo, cum vehementius contendere, impetrare: reus ut absolvatur, non peto; sed ut potius ab hoc quam ab illo accusetur, id peto: da mihi hoc; concede, quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum; quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis,
24 ut is absolvatur, cuius ego causa laboro.' et ait idem, ut aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio quibus ostendi tabellas velit; id esse perfacile; non enim singulos ferre sententiam, sed universos constituere: ceratam uni cuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod cum minime res tota delectat; videt enim, si a pueris nobiles, quos adhuc elusit, si a quadruplatoribus, quos non sine causa contempsit semper ac pro nihilo putavit, accusandi voluntas ad viros fortis spectatosque homines translata sit, sese in iudiciis diutius

dominari non posse. huic ego homini iam ante denuntio, si a me causam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam et ita [tamen] mutandam, ut meliore et honestiore condicione sit quam qua ipse volt; ut imitetur homines eos, quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum et M. Antonium, qui nihil se arbitrabantur ad iudicia causasque amicorum praeter fidem et ingenium adferre oportere. nihil erit quod me agente arbitretur iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi: ego in hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror, ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiverunt, sed omnino improbitas, id quod populus Romanus iam diu flagitat, exstinguenda atque delenda sit. in quo quid eniti aut quid efficere possim malo in aliorum spe relinquere quam in oratione mea ponere.

Tu vero, Caecili, quid potes? quo tempore aut qua in re non modo ceteris specimen aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti? in mentem tibi non venit quid negotii sit causam publicam sustinere, vitam alterius totam explicare atque eam non modo in animis iudicium, sed etiam in oculis conspectuque omnium exponere, sociorum salutem, commoda provinciarum, vim legum, gravitatem iudiciorum defendere? cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si unum aliquod in te cognoveris, ego iam tibi ipse istuc, quod expectis, mea voluntate concedam: primum integritatem atque innocentiam singularem; nihil est enim quod minus ferendum sit quam rationem ab altero vitae repositum eum, qui non possit suae reddere. hic ego de te plura non dicam; unum illud credo omnis animadvertere, te adhuc a nullis nisi ab Siculis potuisse cognosci; Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis, sese tamen te actore ad iudicium non adfuturos. qua re negent ex me non audies, hos patere id suspicari, quod necesse est. illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum et suspiciosum, non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrantur, sed, quod eisdem litteris illius practura et tua quaestura consignata sit, as-

29 portare te velle ex Sicilia litteras suspicantur. deinde
 accusatorem firmum verumque esse oportet: cum ego si
 te putem cupere esse, facile intellego esse non posse.
 nec ea dico, quae si dicam, tamen infirmare non possis:
 te, ante quam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse
 cum Verre; Potamonem scribam et familiarem tuum re-
 tentum esse a Verre in provincia, cum tu decedes; M.
 Caecilium, fratrem tuum, lectissimum atque ornatissimum
 adulescentem, non modo non adesse neque tecum tuas
 iniurias persequi, sed esse cum Verre et cum illo fami-
 liarissime atque amicissime vivere. sunt et haec et alia
 in te falsi accusatoris signa permulta, quibus ego nunc
 non utor: hoc dico, te, si maxime cupias, tamen verum
 30 accusatorem esse non posse; video enim permulta esse
 crimina, quorum tibi societas cum Verre eius modi est,
 10 ut ea in accusando attingere non audeas. queritur Sicilia
 tota C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in
 cellam imperavisset et cum esset tritici modius sestertiis
 duobus, pro frumento in modios singulos duodenos sester-
 tios exegisse. magnum crimen, ingens pecunia, furtum
 impudens, iniuria non ferenda: ego hoc uno crimine
 illum condemnem necesse est: tu, Caecili, quid facies?
 31 utrum hoc tantum crimen praetermittes an obicies? si
 obicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in
 eadem provincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare
 alterum, ut quo minus tute condemnere recusare non
 possis? sin praetermittes, qualis erit tua ista accusatio,
 quae domestici periculi metu certissimi et maximi cri-
 minis non modo suspicionem, verum etiam mentionem
 32 ipsam pertimescat? emptum est ex senatus consulto fru-
 mentum ab Siculis praetore Verre, pro quo frumento pe-
 cunia omnis soluta non est. grave est hoc crimen in
 Verrem, grave me agente; te accusante nullum: eras
 enim tu quaestor; pecuniam publicam tu tractabas, ex
 qua, etiam si cuperet praetor, tamen ne qua deductio
 fieret magna ex parte tua potestas erat. huius quoque
 igitur criminis te accusante mentio nulla fiet. silebitur
 toto iudicio de maximis et notissimis illius furtis et ini-
 iuriis. mihi crede, Caecili, non potest in accusando so-
 cios vere defendere is, qui cum reo criminum societate

coniunctus est. mancipēs a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. quid? hoc Verre praetore factum est solum? non, sed etiam quaestore Caecilio. quid igitur? daturus es huic crimini quod et potuisti prohibere ne fieret et debuisti, an totum id relinques? ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quem ad modum defensurus esset non reperiebat. atque ego haec, quae in medio posita sunt, commemoro: sunt alia magis occulta furta, quae ille, ut istius, credo, animos atque impetus retardaret, benignissime cum quaestore suo communicavit. haec tu scis ad me esse delata; quae si velim proferre, facile omnes intellegent vobis inter vos non modo voluntatem fuisse coniunctam, sed ne praedam quidem adhuc esse divisam. quapropter si tibi indicium postulas dari, quod tecum una fecerit, concedo, si id lege permittitur; sin autem de accusatione dicimus, concedas oportet eis, qui nullo suo peccato impediuntur quo minus alterius peccata demonstrare possint. ac vide quantum interfuturum sit inter meam atque tuam accusationem: ego etiam quae tu sine Verre commisisti Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem; tu contra ne quae ille quidem fecit obicies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare.

Quid, illa, Caecili, contemnendane tibi videntur esse, sine quibus causa sustineri, praesertim tanta, nullo modo potest? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudiciis, legibus aut ratio aut exercitatio? intellego quam scopuloso difficilique in loco verser; nam cum omnis adrogantia odiosa est tum illa ingenii atque eloquentiae multo molestissima. quam ob rem nihil dico de meo ingenio: neque est quod possim dicere, neque, si esset, dicerem; aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quicquid est, aut, si id parum est, ego maius id commemorando facere non possum. de te, Caecili, iam mehercule hoc extra hanc contentionem certamenque nostrum familiariter tecum loquar: tu ipse quem ad modum existimes vide etiam atque etiam et tu te conlige et quis sis et quid facere possis considera: putasne te posse de maximis acerbissimisque rebus, cum causam sociorum fortunasque provinciae, ius populi Romani gra-

vitatemque iudicii legumque susceperis, tot res, tam gra-
 vis, tam varias voce, memoria, consilio, ingenio sustinere?
 38 putasne te posse, quae C. Verres in quaestura, quae in
 legatione, quae in praetura, quae Romae, quae in Italia,
 quae in Achaia, Asia Pamphyliaque peccarit, ea, quem
 ad modum locis temporibusque divisa sint, sic cri-
 minibus et oratione distinguere? putasne posse, id quod
 in huius modi reo maxime necessarium est, facere, ut
 quae ille libidinese, quae nefarie, quae crudeliter fecerit,
 ea aeque acerba et indigna videantur esse his qui au-
 39 dient atque illis visa sunt qui senserunt? magna sunt ea,
 quae dico, mihi crede; noli haec contemnere: dicenda,
 demonstranda, explicanda sunt omnia; causa non solum
 exponenda, sed etiam graviter copioseque agenda est;
 perficiendum est, si quid agere aut proficere vis, ut ho-
 mines te non solum audiant, verum etiam libenter stu-
 dioseque audiant. in quo si te multum natura adiuvaret,
 si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses
 et in his elaborasses, litteras Graecas Athenis, non Lily-
 baei, Latinas Romae, non in Sicilia didicisses, tamen
 esset magnum, tantam causam, tam exspectatam et dili-
 gentia consequi et memoria complecti et oratione expo-
 40 mere et voce ac viribus sustinere. fortasse dices: 'quid
 ergo? haec in te sunt omnia?' utinam quidem essent!
 verum tamen ut esse possent, magno studio mihi a pue-
 ritia est elaboratum. quodsi ego haec propter magnitu-
 dinem rerum ac difficultatem adsequi non potui, qui in
 omni vita nihil aliud egi, quam longe tu te ab his rebus
 abesse arbitrare, quas non modo antea numquam cogi-
 tasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quae
 13
 41 et quantae sint suspicari potes? ego, qui, sicut omnes
 sciunt, in foro iudiciisque ita verser, ut eiusdem aetatis
 aut nemo aut pauci plures causas defenderint, et qui
 omne tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in
 his studiis laboribusque consumam, quo paratior ad usum
 forensem promptiorque esse possim, tamen, ita mihi deos
 velim propitios, ut cum illius mihi temporis venit in
 mentem, quo die citato reo mihi dicendum sit, non solum
 commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco.
 42 iam nunc mente et cogitatione prospicio, quae tum studia

hominum, qui concursus futuri sint, quantam expectationem magnitudo iudicii sit adlatura, quantam auditorum multitudinem infamia C. Verris concitatura, quantam denique audientiam orationi meae improbitas illius factura sit: quae cum cogito, iam nunc timeo quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, et expectatione omnium et magnitudine rerum [dignum] eloqui possim: tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras; 43
si quid ex vetere aliqua oratione IOVEM EGO OPTIMUM MAXIMUM, aut VELLEM, SI FIERI POTUISSET, IUDICES, aut aliquid eius modi ediscere potueris, praeclare te paratum in iudicium venturum arbitraris? ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam causam, ut ego arbitror, demonstrare non posses: nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo et ad dicendum paratissimo futurum esse certamen, quicum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum certandumque sit? cuius ego ingenium ita laudo, ut non pertimescam, ita probo, ut me ab eo delectari facilius quam decipi putem posse; numquam ille me opprimet consilio; numquam ullo artificio pervertet; numquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabitur; novi omnis hominis petitiones rationesque dicendi; saepe in isdem, saepe in contrariis causis versati sumus: ita contra me ille dicet, quamvis sit ingeniosus, ut non nullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. te 45
vero, Caecili, quem ad modum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, videre iam videor: quotiens ille tibi potestatem optionemque facturus sit, ut eligas utrum velis, factum esse necne, verum esse an falsum; utrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi aestus, qui error, quae tenebrae, di immortales! erunt, homini minime malo? quid? cum accusationis tuae membra dividere coeperit et in digitis suis singulas partis causae constituere? quid? cum unum quidque transigere, expedire, absolvere? ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. quid? cum commiserari, conqueri et ex illius invidia deonerare aliquid et in te traicere coeperit, commemorare quaestoris cum praetore necessitudinem constitutam more maiorum, sortis religionem? poterisne eius orationis subire invidiam? vide modo, etiam atque etiam 46

considera: mihi enim videtur periculum fore ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso ac motu corporis praestringat aciem ingenii tui teque ab institutis tuis cogitationibusque abducat. atque huiusce rei iudicium iam continuo video futurum: si enim mihi hodie respondere ad haec, quae dico, potueris, si ab isto libro, quem tibi magister ludi nescio qui ex alienis orationibus compositum dedit, verbo uno discesseris, posse te et illi quoque iudicio non deesse et causae atque officio tuo satis facere arbitrabor; sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus?

15   Esto: ipse nihil est, nihil potest: at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis et disertis. est tamen hoc aliquid, tametsi non est satis; omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus et paratissimus esse debet. verum tamen L. Appuleium esse video proximum subscriptorem, hominem non aetate, sed usu forensi atque

45   exercitatione tironem. deinde, ut opinor, habet Alienum, hunc tamen ab subselliis, qui quid in dicendo posset numquam satis attendi, in clamando quidem video cum esse bene robustum atque exercitatum. in hoc spes tuae sunt omnes; hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. at ne is quidem tantum contendet in dicendo quantum potest, sed consulet laudi et existimationi tuae, et ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videre; ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat, sic faciet Alienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur, minus aliquanto contendet

49   quam potest. iam hoc considerate, cuius modi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum et ipse Alienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit et Caecilius tum denique se aliquid futurum putet, si Alienus minus vehemens fuerit et sibi primas in dicendo partis concesserit. quantum quem sit habiturus non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque vos delationem dedissetis;

50   ex quibus alienissimis hominibus — ita paratus venis,

— tibi hospes aliquis est recipiendus; quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quae dixerint, certo loco aut singillatim uni cuique respondeam: sic breviter, quoniam non consulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi praeteriens satis faciam universis. tantane 16 vobis inopia videor esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est, ut mihi causam praeripere conemini potius quam aliquos ad columnam Maeniam vestri ordinis reos reperiatis? ‘custodem’ in- 51 quit ‘Tullio me apponite.’ quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero? qui non solum ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas custodiendus sis. sed de isto custode toto sic vobis brevissime respondebo: non esse hos talis viros commissuros, ut ad causam tantam, a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor me invito aspirare possit; etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat.

Verum ut ad te, Caecili, redeam, quam multa te defi- 52 ciant vides; quam multa sint in te quae reus nocens in accusatore suo cupiat esse profecto iam intellegis. quid ad haec dici potest? non enim quaero quid tu dicturus sis: video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet; qui si te recte monere volet, suadebit tibi ut hinc discedas neque mihi verbum ullum respondeas. quid enim dices? an id quod dictitas, iniuriam tibi fecisse Verrem? arbitror; neque enim esset veri simile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi unum eximum cui consuleret fuisse: sed ceteri Siculi ultorem 53 suarum iniuriarum invenerunt; tu, dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis ut ceterorum quoque iniuriae sint impunitae atque inultae; et hoc te praeterit, non id solum spectari solere qui debeat, sed etiam illud qui possit ulcisci; in quo utrumque sit, eum superiorem esse, in quo alterum, in eo non quid is velit, sed quid facere possit quaeri solere. quodsi ei po- 54 tissimum censes permitti oportere accusandi potestatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit, utrum tandem censes hos [iudices] gravius ferre oportere, te ab illo

laesum an provinciam Siciliam esse vexatam ac perditam? opinor, concedes multo hoc et esse gravius et ab omnibus ferri gravius oportere. concede igitur ut tibi anteponatur in accusando provincia; nam provincia accusat, cum is agit causam, quem sibi illa defensorem sui iuris, ultorem iniuriarum, actorem causae totius adoptavit. at eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quae ceterorum quoque animos possit alieno incommodo commovere. minime. nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quae causa inimicitiarum proferatur: cognoscite ex me; nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, numquam proferet. Agonis quaedam est Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae, quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane et locuples fuit: ab hac praefectus Antonii quidam symphonicos servos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti velle dicebat; tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Veneriorum et eorum, qui a Venere se liberaverunt, ut praefecto illi religionem Veneris nomine obiceret, dixit et se et sua Veneris esse. ubi hoc quaestori Caecilio, viro optimo et homini aequissimo, nuntiatum est, vocari ad se Agonidem iubet: iudicium dat statim: **SI PARET EAM SE ET SUA VENERIS ESSE DIXISSE.** iudicant recuperatores id, quod necesse erat; neque enim erat cuiquam dubium quin illa dixisset: iste in possessionem bonorum mulieris intrat; ipsam Veneri in servitutem adiudicat; deinde bona vendit; pecuniam redigit: ita dum pauca mancipia Veneris nomine [Agonis] ac religione retinere volt, fortunas omnis libertatemque suam istius iniuria perdidit. Lilybaeum Verres venit postea; rem cognoscit; factum improbat; cogit quaestorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis rede-gisset, eam mulieri omnem adnumerare et reddere. est adhuc, id quod vos omnis admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem, aequius ad levandam mulieris calamitatem, vehementius ad quaestoris libidinem coer-cendam? summe haec omnia mihi videntur esse laudanda. sed [repente] e vestigio ex homine tamquam aliquo Circaeo poculo factus est Verres; rediit ad se atque ad mores suos: nam ex illa pecunia magnam partem ad se vertit, mulieri reddidit quantum visum est. hic tu si laesum

te a Verre esse dicis, patiar et concedam; si iniuriam tibi factam quereris, defendam et negabo. denique de iniuria quae tibi facta sit neminem nostrum graviorem iudicem esse oportet quam te ipsum cui facta dicitur: si tu cum illo postea in gratiam redisti, si domi illius aliquotiens fuisti, si ille apud te postea cenavit, utrum te perfidiosum an praevaricatorem existimari mavis? video esse necesse alterutrum, sed ego tecum in eo non pugnabo quo minus utrum velis eligas. quod si ne iniuriae quidem, quae tibi ⁵⁹ ab illo facta sit, causa remanet, quid habes quod possis dicere quam ob rem non modo mihi, sed cuiquam antepondere? nisi forte illud, quod te dicturum esse audio, quaestorem illius fuisse; quae causa gravis esset, si certares mecum uter nostrum illi amicior esse deberet: in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare causam necessitudinis ad inferendum periculum iustam videri oportere. etenim si plurimas a praetore tuo ⁶⁰ iniurias accepisses, tamen cas ferendo maiorem laudem quam ulciscendo mererere; cum vero nullum illius in vita rectius factum sit quam id, quod tu iniuriam appellas, hi statuent hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam ad necessitudinem violandam videri? qui si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen quoniam quaestor eius fuisti, non potes cum sine ulla vituperatione accusare: si vero non ulla tibi facta est iniuria, sine scelere cum accusare non potes. qua re cum iam actum sit de iniuria, quemquam horum esse putas qui non malit te sine vituperatione quam cum scelere discedere?

Ac vide quid differat inter meam opinionem ac tuam: ¹⁹₆₁ tu cum omnibus rebus inferior sis, hac una [in] re te mihi anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris; ego si superior ceteris rebus esses, hanc unam ob causam te [accusatorem] repudiari putarem oportere. sic enim a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere; nullam neque iustiore[m] neque graviorem causam necessitudinis posse reperiri quam coniunctionem sortis, quam provinciae, quam officii, quam publici muneris societatem; quam ob rem si ⁶² iure posses cum accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses; cum vero ne-

que iniuriam acceperis et praetori tuo periculum crees, fatearis necesse est te illi iniustum impiumque bellum inferre conari. etenim ista quaestura ad eam rem valet, ut elaborandum tibi inratione reddenda sit quam ob rem eum, cui quaestor fueris accuses, non ut ob eam ipsam causam postulandum sit ut tibi potissimum accusatio detur. neque fere unquam venit in contentionem de accusando qui quaestor fuisset quin repudiaretur; itaque neque L. Philoni in C. Servilium nominis deferendi potestas est data neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum neque Cn. Pompeio in T. Albucium; quorum nemo propter indignitatem repudiatum est, sed ne libido violandae necessitudinis auctoritate iudicium comprobaretur. atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Julio contendit, ut tu mecum; quaestor enim Albucii fuerat, ut tu Verris: Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum adferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad causam accesserat. semper haec causa plurimum valuit, semper haec ratio accusandi fuit honestissima, pro sociis, pro salute provinciae, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere.

²⁰ etenim si probabilis est eorum causa, qui iniurias suas ⁶¹persequi volunt, qua in re dolori suo, non rei publicae commodis serviunt, quanto illa honestior est causa, quae non solum probabilis videri, sed etiam grata esse debet, nulla privatim accepta iniuria sociorum atque amicorum populi Romani dolore atque iniuriis commoveri? nuper cum in P. Gabinium vir fortissimus et innocentissimus L. Piso delationem nominis postularet et contra Q. Caecilius peteret, isque se veteres inimicitias iam diu susceptas persequi diceret, cum auctoritas et dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat causa iustissima, quod eum sibi ⁶⁵Achaci patronum adoptarant. etenim cum lex ipsa de pecuniis repetundis sociorum atque amicorum populi Romani patrona sit, iniquum est non eum legis iudicii que actorem idoneum maxime putari, quem actorem causae suae socii defensorcinque fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. an quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet aequius? utra igitur est splendidior, utra illustrior com-

memoratio? ‘accusavi eum, cui quaestor fueram, quicum me sors consuetudoque maiorum, quicum me deorum hominumque iudicium coniunxerat?’ an ‘accusavi rogatu sociorum atque amicorum, delectus sum ab universa provincia qui eius iura fortunasque defenderem?’ dubitare quisquam potest quin honestius sit eorum causa, apud quos quaestor fueris, quam eum, cuius quaestor fueris, accusare? clarissimi viri nostrae civitatis temporibus optimis hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus clientibusque suis, ab exteris nationibus, quae in amicitiam populi Romani dicionemque essent, iniurias propulsare eorumque fortunas defendere. M. Catonem illum Sapientem, clarissimum virum et prudentissimum, cum multis gravis inimicitias gessisse accepimus propter Hispanorum, apud quos consul fuerat, iniurias. nuper Cn. Domitium scimus M. Silano diem dixisse propter unius hominis Aegritomari paterni amici atque hospitis iniurias. neque enim magis animos hominum nocentium res umquam ulla commovit quam haec maiorum consuetudo longo intervallo repetita ac relata, sociorum querimoniae delatae ad hominem non inertissimum, susceptae ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide diligentiaque sua posse defendere. hoc timent homines, hoc laborant, hoc institui atque adeo institutum referri ac renovari moleste ferunt; putant fore ut, si paulatim haec consuetudo serpere ac prodire coeperit, per homines honestissimos virosque fortissimos, non imperitos adulescentulos aut illius modi quadruplatores leges iudiciaque administrentur; cuius consuetudinis atque instituti patres maioresque nostros non paenitebat tum, cum P. Lentulus, is qui princeps senatus fuit, accusabat M. Aquilium, subscriptore C. Rutilio Rufo, aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, postea quam bis consul et censor fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. iure tum florebat populi Romani nomen; iure auctoritas huius imperii civitatisque maiestas gravis habebatur; nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine parvis opibus ac facultatibus praedito, simulant sese mirari, cum moleste ferunt. quid sibi iste volt? accusatoremne se existimari, qui antea defendere consuerat, nunc praesertim, ea iam aetate, cum aedilitatem petat? ego vero et aetatis non modo meae, sed multo etiam superioris et honoris amplissimi puto esse et accusare improbos et miseros calamitososque defendere;

et profecto aut hoc remedium est aegrotanti ac prope desperatae rei publicae iudiciisque corruptis et contaminatis paucorum vitio ac turpitudine homines ad legum defensionem iudiciorumque auctoritatem quam honestissimos et integerrimos diligentissimosque accedere, aut si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla umquam
 71 medicina his tot incommodis reperietur. nulla salus rei publicae maior est quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua quam illos, qui accusantur, de capite ac fortunis suis pertimescere; itaque semper ei diligentissime laboriosissimeque accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt.

22 Quam ob rem hoc statuere, iudices, debetis, Q. Caecilium, de quo nulla umquam opinio fuerit nullaque in hoc ipso iudicio exspectatio futura sit, qui neque ut ante conlectam famam conservet neque uti reliqui temporis spem confirmet laborat, non nimis hanc causam severe, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum; habet enim nihil quod in offensione deperdat; ut turpissime flagitiosissimeque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis requiret.
 72 a nobis multos obsides habet populus Romanus, quos ut incolumis conservare, tueri, confirmare ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum: habet honorem quem petimus, habet spem quam propositam nobis habemus, habet existimationem multo sudore, labore vigiliisque conlectam; ut si in hac causa nostrum officium ac diligentiam probaverimus, haec, quae dixi, retinere per populum Romanum incolumia ac salva possimus: si tantulum offensum titubatumque sit, ut ea, quae singillatim ac diu conlecta sunt, uno tempore uni-
 73 versa perdamus. quapropter, iudices, vestrum est deligere quem existimetis facillime posse magnitudinem causae ac iudicii sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. vos si mihi Q. Caecilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor; populus Romanus ne tam honestam, tam severam diligentemque accusationem neque vobis placuisse neque ordini vestro placere arbitretur providete.

M. TULLII CICERONIS IN C. VERREM
ACTIO PRIMA.

Quod erat optandum maxime, iudices, et quod unum ¹
ad invidiam vestri ordinis infamiamque iudiciorum se-
dandam maxime pertinebat, id non humano consilio, sed
prope divinitus datum atque oblatum vobis summo rei
publicae tempore videtur; inveteravit enim iam opinio
perniciosa rei publicae nobisque periculosa, quae non modo
apud populum Romanum, sed etiam apud exteras nationes
omnium sermone percrebruit, his iudiciis, quae nunc sunt,
pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse
damnari: nunc in ipso discrimine ordinis iudiciorumque ²
vestrorum cum sint parati qui contionibus et legibus hanc
invidiam senatus inflammare conentur, [C. Verres] in iudicium
adductus est [C. Verres] homo vita atque factis omnium
iam opinione damnatus, pecuniae magnitudine sua spe et
praedicatione absolutus. huic ego causae, iudices, cum
summa voluntate et exspectatione populi Romani actor
accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut in-
famiae communi succurrerem; adduxi enim hominem in
quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, re-
dire in gratiam cum populo Romano, satis facere exteris
nationibus possetis, depeculatorem aerarii, vexatorem
Asiae atque Pamphyliae, praedonem iuris urbani, labem
atque perniciem provinciae Siciliae; de quo si vos vere ³
ac religiose iudicaveritis, auctoritas ea, quae in vobis re-
manere debet, haerebit; sin istius ingentes divitiae iudi-
ciorum religionem veritatemque perfregerint, ego hoc
tamen adsequar, ut iudicium potius rei publicae quam
aut reus iudicibus aut accusator reo defuisse videatur.

Equidem ut de me confitear, iudices, cum multae mihi ²
a C. Verre insidiae terra marique factae sint, quas partim
mea diligentia devitarim, partim amicorum studio officio-
que reppulerim, numquam tamen neque tantum periculum

mihi adire visus sum neque tanto opere pertimui, ut nunc
 4 in ipso iudicio; neque tantum me expectatio accusationis
 meae concursusque tantae multitudinis, quibus ego rebus
 vehementissime perturbor, commovet quantum istius in-
 sidiae nefariae, quas uno tempore mihi, vobis, M'. Gla-
 brioni, populo Romano, sociis, exteris nationibus, ordini,
 nomini denique senatorio facere conatur: qui ita dicitur,
 eis esse metuendum, qui quod ipsis solis satis esset sur-
 ripuissent, se tantum eripuisse, ut id multis satis esse
 5 possit; nihil esse tam sanctum quod non violari, nihil
 tam munitum quod non expugnari pecunia possit. quodsi
 quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in
 agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset;
 verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incre-
 dibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. nam
 ut apertus in corripendis pecuniis fuit, sic in spe cor-
 rumpendi iudicii perspicua sua consilia conatusque omni-
 bus fecit: semel ait se in vita pertimuisse, tum cum
 primum a me reus factus sit, quod cum e provincia re-
 cens esset invidiaque et infamia non recenti, sed vetere
 ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum
 6 tempus alienum offenderet. itaque cum ego diem inqui-
 rendi in Siciliam perexiguam postulavisset, invenit iste
 qui sibi in Achaïam biduo breviorum diem postularet,
 non ut is idem conficeret diligentia et industria sua, quod
 ego meo labore et vigiliis consecutus sum: etenim ille
 Achaïcus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit; ego
 Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium
 populorum privatorumque litteras iniuriasque cognosce-
 rem; ut perspicuum cuivis esse posset hominem ab isto
 quaesitum esse non qui reum suum adduceret, sed qui
 7 meum tempus obsideret. nunc homo audacissimus atque
 amentissimus hoc cogitat: intellegit me ita paratum atque
 instructum in iudicium venire, ut non modo in auribus
 vestris, sed in oculis omnium sua furta atque flagitia de-
 fixurus sim; videt senatores multos esse testis audaciae
 suae, videt multos equites Romanos, frequentis praeterea
 civis atque socios, quibus ipse insignis iniurias fecerit,
 videt etiam tot tam gravis ab amicissimis civitatibus le-
 8 gationes cum publicis auctoritatibus convenisse: quae

cum ita sint, usque eo de omnibus bonis male existimat, usque eo senatoria iudicia perdita profligataque esse arbitratur, ut hoc palam dicitur, non sine causa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam in pecunia tantum praesidium experiatur esse: sese, id quod difficillimum fuerit, tempus ipsum emisse iudicii sui, quo cetera facilius emere postea posset; ut quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis devitaret. quod si non modo in causa, verum in aliquo honesto praesidio aut in alicuius eloquentia aut gratia spem aliquam collocasset, profecto non haec omnia conligeret atque aucuparetur, non usque eo despiceret contemneretque ordinem senatorium, ut arbitrato eius deligeretur ex senatu qui reus fieret, qui, dum hic quae opus essent compararet, causam interea ante eum diceret. quibus ego rebus quid iste speret et quo animum intendat facile perspicio; quam ob rem vero se confidat aliquid proficere posse hoc praetore et hoc consilio intellegere non possum: unum illud intellego, quod populus Romanus in reiectione iudicium iudicavit, ea spe istum fuisse praeditum, ut omnem rationem salutis in pecunia constitueret; hoc erepto praesidio, ut nullam sibi rem adiumento fore arbitraretur. etenim quod est ingenium tantum, quae tanta facultas dicendi aut copia, quae istius vitam tot vitiis flagitiisque convictam, iam pridem omnium voluntate iudicioque damnatam aliqua ex parte possit defendere? cuius ut adulescentiae maculas ignominiasque praeteream, quaestura [primus gradus honoris] quid aliud habet in se nisi [Cn. Carbonem spoliatum] a quaestore suo pecunia publica nudatum et proditum consulem, desertum exercitum, relictam provinciam, sortis necessitudinem religionemque violatam? cuius legatio exitium fuit Asiae totius et Pamphylicae; quibus in provinciis multas domos, plurimas urbis, omnia fana depopulatus est tum, cum [in Cn. Dolabellam] suum scelus illud pristinum renovavit et instauravit quaestorium, cum eum, cui et legatus et pro quaestore fuisset, et in invidiam suis maleficiis adduxit et in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnavit ac prodidit; cuius praetura urbana aedium sacrarum fuit publicorumque operum depopulatio, simul in iure dicundo

bonorum possessionumque contra omnium instituta ad-
 dictio et condonatio. iam vero omnium vitiorum suorum
 plurima et maxima constituit monumenta et indicia in
 provincia Sicilia, quam iste per triennium ita vexavit ac
 perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo
 possit, vix autem per multos annos innocentisque prae-
 tores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur.

13 hoc praetore Siculi neque suas leges neque nostra sena-
 tus consulta neque communia iura tenuerunt: tantum
 quisque habet in Sicilia, quantum hominis avarissimi et
 libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit aut satietati

5 superfuit; nulla res per triennium nisi ad nutum istius
 indicata est, nulla res cuiusquam tam patria atque avita
 fuit quae non ab eo imperio istius abiudicaretur. in-
 numerabiles pecuniae ex aratorum bonis novo nefarioque
 instituto coactae, socii fidelissimi in hostium numero
 existimati, cives Romani servilem in modum cruciati et
 necati, homines nocentissimi propter pecunias iudicio li-
 berati, honestissimi atque integerrimi absentes rei facti
 indicta causa damnati et eieci, portus munitissimi, ma-
 ximae tutissimaeque urbes piratis praedonibusque pate-
 factae, nautae militesque Siculorum socii nostri atque
 amici fame necati, classes optimae atque opportunissimae
 cum magna ignominia populi Romani amissae et per-
 ditae.

14 idem iste praetor monumenta antiquissima partim
 regum locupletissimorum, quae illi ornamento urbibus
 esse voluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum,
 quae victores civitatibus Siculis aut dederunt aut red-
 diderunt, spoliavit nudavitque omnia; neque hoc solum
 in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra
 omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus
 est, deum denique nullum Siculis qui ei paulo magis ad-
 fabre atque antiquo artificio factus videretur reliquit. in
 stupris vero et flagitiis nefarias eius libidines commemo-
 rare pudore deterreor; simul illorum calamitatem comme-
 morando augere nolo, quibus liberos coniugesque suas
 integras ab istius petulantia conservare non licitum est.

15 at enim haec ita commissa sunt ab isto, ut non cognita
 sint ab hominibus: hominem arbitror esse neminem qui
 nomen istius audierit quin facta quoque eius nefaria com-

memorare possit, ut mihi magis timendum sit ne multa crimina praetermittere quam ne qua in istum fingere existimer; neque enim mihi videtur haec multitudo, quae ad audiendum convenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea, quae scit, mecum recognoscere.

Quae cum ita sint, iste homo amens ac perditus alia ⁶ mecum ratione pugnat: non id agit ut alicuius eloquentiam mihi opponat, non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur. simulat his se rebus confidere, sed video quid agat, neque enim agit occultissime: proponit inania mihi nobilitatis, hoc est, hominum adrogantium nomina, qui non tam me impediunt, quod nobiles sunt, quam adiuvant, quod noti sunt. simulat se eorum praesidio confidere, cum interea aliud quiddam iam diu machinetur. quam spem nunc habeat in manibus ¹⁶ et quid moliatur breviter iam, iudices, vobis exponam; sed prius ut ab initio res ab eo constituta sit, quaeso, cognoscite: ut primum e provincia rediit, redemptio est huius iudicii facta grandi pecunia. mansit in condicione atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt; postea quam reiectio iudicum facta est, quod et in sortitione istius spem fortuna populi Romani et in reiciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renuntiata est tota condicio. praeclare se res ha- ¹⁷ bebat: libelli nominum vestrorum consiliique huius in manibus erant omnium, nulla nota, nullus color, nullae sordes videbantur his sententiis adlini posse, cum iste repente ex alacri atque laeto sic erat humilis atque demissus, ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur caedemque vestrae famae fortunisque omnium insidiae per eosdem homines comparantur. quae res primo, iudices, pertenui nobis argumento indicioque patefacta est; post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore pervenimus. nam ut Hortensius consul designatus domum reducebatur e campo cum maxima frequentia ⁷ ac multitudine, fit obviam casu ei multitudini C. Curio, ¹⁸ quem ego hominem honoris [potius quam contumeliae]

causa nominatum volo: etenim ea dicam, quae ille si commemorari noluisset, non tanto in conventu tam aperte palamque dixisset, quae tamen a me pedetemptim cauteque dicentur, ut et amicitiae nostrae et dignitatis illius habita ratio esse intellegatur. videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem; appellat hominem et ei voce maxima gratulatur; ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit; cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse: 'renuntio' inquit 'tibi te hodiernis comitiis esse absolutum.' quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur: ridiculum eis, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitiis consularibus positam arbitrabantur; indignum eis, qui altius aspiciebant et hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare videbant. etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se et mecum loquebantur: aperte iam et perspicue nulla esse iudicia; qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, postea quam defensor eius consul est factus, absolvitur. quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicae privataeque litterae Romae sunt, nihilne id valebit? nihil invito consule designato. quid, iudices non crimina, non testis, non existimationem populi Romani sequentur? non: omnia in unius potestate ac moderatione vertentur. vere loquar, iudices: vehementer me haec res commovebat. optimus enim quisque ita loquebatur: 'iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius; etenim quis poterit Verre absoluto de transferendis iudiciis recusare?' erat omnibus molestum: neque eos tam istius hominis perditum subita laetitia quam hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. cupiebam dissimulare me id moleste ferre; cupiebam animi dolorem voltu tegere et taciturnitate celare. ecce autem illis ipsis diebus, cum praetores designati sortirentur et M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis quaereret, nuntiatur mihi tantam isti gratulationem esse factam, ut is domum quoque pueros mitteret qui

uxori suae nuntiarent. sane ne haec quidem mihi res pla-²²
 cebat: neque *tamen* tanto opere quid in hac sorte metuen-
 dum mihi esset intellegebam. unum illud ex hominibus
 certis, ex quibus omnia comperi, reperiēbam: fiscos com-
 pluris cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem
 Romanum esse translatos; ex his quasi decem fiscos ad
 senatorem illum relictos esse comitorum meorum nomine;
 divisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. ex²³
 quibus quidam, qui se omnia mea causa debere arbitra-
 batur, eadem illa nocte ad me venit; demonstrat qua iste
 oratione usus esset; commemorasse istum quam libera-
 liter eos tractasset [etiani] antea, cum ipse praeturam
 petisset, et proximis consularibus praetoriisque comitiis;
 deinde continuo esse pollicitum quantam vellent pecuniam,
 si me aedilitate deieccissent. hic alios negasse audere,
 alios respondisse non putare id perfici posse; inventum
 tamen esse fortem amicum ex eadem familia, Q. Verrem,
 Romilia, ex optima divisorum disciplina, patris istius
 discipulum atque amicum, qui HS quingentis milibus
 depositis id se perfecturum polliceretur, et fuisse tum
 non nullos qui se una facturos esse dicerent. quae cum
 ita essent, sane benevolo animo me ut magno opere ca-
 verem praemonebat. sollicitabar rebus maximis uno at-⁹
 que eo perexiguo tempore: urgebant comitia, et in eis²⁴
 ipsis oppugnabar grandi pecunia; instabat iudicium; ei
 quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. agere quae
 ad iudicium pertinebant libere comitorum metu deterre-
 bar; petitioni toto animo servire propter iudicium non
 licebat; minari denique divisoribus ratio non erat, pro-
 pterea quod eos intellegere videbam me hoc iudicio
 districtum atque obligatum futurum. atque hoc ipso tem-²⁵
 pore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hor-
 tensio, domum ad illum ut venirent: Siculos in eo sane
 liberos fuisse, qui quam ob rem accesserentur cum in-
 tellegerent, non venisse. interea comitia nostra, quorum
 iste se, ut ceterorum hoc anno comitorum, dominum
 esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. cursare iste homo
 potens cum filio blando et gratioso circum tribus: paternos
 amicos, hoc est, divisores appellare omnis et convenire:
 quod cum esset intellectum et animadversum, fecit animo

libentissimo populus Romanus, ut cuius divitiae me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunia de honore deiceret. postea quam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi multo magis vacuo ac soluto nihil aliud nisi de iudicio agere et cogitare. reperio, iudices, haec ab istis consilia inita et constituta, ut, quaecumque posset ratione, res ita duceretur, ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur; in eo esse haec commoda: primum M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium consulem [non solum, sed] * etiam Q. Metellum, qui quam isti sit amicus attendite: dedit enim praerogativam suae voluntatis eius modi, ut isti pro praerogativis eam reddidisse videatur; an me taciturnum tantis de rebus existimavistis et me in tanto rei publicae existimationisque meae periculo cuiquam consulturum potius quam officio et dignitati meae? accessit alter consul designatus Siculos; veniunt non nulli, propterea quod L. Metellus esset praetor in Sicilia: cum his ita loquitur: se consulem esse; fratrem suum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repetundis; Verri ne noceri possit multis rationibus esse provisum. quid est, quaeso, Metelle, iudicium corrumpere, si hoc non est? testis, praesertim [Siculos] timidos homines et afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu et duorum praetorum potestate? quid faceres pro innocente homine et propinquo, cum propter hominem perditissimum atque alienissimum de officio ac dignitate decedis et committis, ut, quod ille dicitur, alicui, qui te ignoret, verum esse videatur? nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, ut ceteros ex vestra familia, sed opera sua consulem factum. duo igitur consules et quaesitor erunt ex illius voluntate; ‘non solum effugiemus’ inquit ‘hominem in quaerendo nimium diligentem, nimium servientem populi existimationi, M. Glabrationem; accedet etiam nobis illud: iudex est M. Caesonius, collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus et cognitus, quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere; propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter

tulit, sed etiam in medium protulit: hunc iudicem ex Kal. Ianuariis non habebimus; Q. Manlium et Q. Cornificium, duos severissimos atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus; P. Sulpicius, iudex tristis et integer, magistratum ineat oportet Nonis Decembribus, M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia et disciplina, L. Cassius ex familia cum ad ceteras res tum ad iudicandum severissima, Cn. Tremellius homo summa religione et diligentia, tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati: ex Kal. Ianuariis non iudicabunt. subsortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est: ita secundum Kalendas Ianuarias et praetore et prope toto consilio commutato magnas accusatoris minas magnamque expectationem iudicii ad nostrum arbitrium libidinemque eludemus.' Nonae sunt hodie Sextiles; hora VIII convenire coepistis: hunc diem iam ne numerant quidem. decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus est: hi ludi dies quindecim auferent; deinde continuo Romani consequentur: ita prope XL diebus interpositis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur; deinde se ducturos et dicendo et excusando facile ad ludos Victoriae; cum his plebeios esse coniunctos, secundum quos aut nulli aut perpauca dies ad agendum futuri sunt: ita defessa ac refrigerata accusatione rem integram ad M. Metellum praetorem esse venturam: quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem; nunc tamen hoc animo sum, ut eo iudice quam praetore hanc rem transigi malim et iurato suam quam iniurato aliorum tabellas committere.

Nunc ego, iudices, iam vos consulo quid mihi faciendum putetis; id enim consilii mihi profecto taciti dabit, quod egomet mihi necessario capiendum intellego: si utar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, industriae diligentiaeque capiam fructum et [ex accusatione] perficiam ut nemo umquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur; sed in hac laude industriae meae reus ne elabatur summum periculum est. quid est igitur quod fieri possit? non ob-

33 securum, opinor, neque absconditum: fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque litteris auctoritatibusque accusemus. res omnis mihi tecum erit, Hortensi; dicam aperte: si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando atque in explicandis criminibus operam consumerem; nunc quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura quam ex istius tempore et causa [malitiose], necesse est istius
 31 modi rationi aliquo consilio obsistere. tua ratio est ut secundum binos ludos mihi respondere incipias, mea ut ante primos ludos comperendinem; ita fiet ut tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium.
 12 verum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huius modi est: ego cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem idque mihi amplum et praecclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiaeque fecissent, tum suscepto negotio maius quiddam mihi proposui, in quo meam in rem publicam voluntatem populus Romanus per-
 35 spicere posset; nam illud mihi nequaquam dignum industria conatuque meo videbatur, istum a me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia et ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. nunc vero, quoniam haec te omnis dominatio regnumque iudiciorum tanto opere delectat et sunt homines, quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat neque taedeat, qui quasi de industria in odium offensionemque populi Romani inruere videantur, hoc me profiteor suscepisse magnum fortasse onus et mihi periculosissimum, verum tamen dignum in quo omnis
 36 nervos aetatis industriaeque meae contenderem: quoniam totus ordo paucorum improbitate et audacia premitur et urgetur infamia iudiciorum, profiteor huic generi hominum me inimicum accusatorem, odiosum, adsiduum, acerbum adversarium; hoc mihi sumo, hoc mihi depono, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex Kal. Ianuariis secum agere de

re publica ac de hominibus improbis voluit; hoc munus aedilitatis meae populo Romano amplissimum pulcherrimumque pollicor. moneo, praedico, aute denuntio: qui aut deponere aut accipere aut recipere aut polliceri aut sequestres aut interpretes corrumpendi iudicii solent esse quique ad hanc rem aut potentiam aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus animosque ab hoc scelere nefario. erit tum consul Hortensius cum summo imperio et potestate, ego autem aedilis, hoc est, paulo amplius quam privatus, tamen huius modi haec res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque iucunda, ut ipse consul in hac causa prae minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam expositis certis rebus agentur, quae inter decem annos, postea quam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie flagitioseque facta sunt. cognoscat ex me populus Romanus quid sit quam ob rem cum equester ordo iudicaret, annos prope quinquaginta continuos, in nullo iudice [equite Romano iudicante] ne tenuissima quidem suspitio acceptae pecuniae ob rem iudicandam constituta sit; quid sit quod iudiciis ad senatorium ordinem translatis sublataque populi Romani in unum quemque vestrum potestate Q. Calidius damnatus dixerit minoris HS triciens praetorium hominem honeste non posse damnari; quid sit quod P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio praetore, de pecuniis repetundis HS aestimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset, quod in C. Herennio, quod in C. Popilio, senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt, quod in M. Atilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum sit, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse; quod inventi sint senatores, qui C. Verre praetore urbano sortiente exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent, quod inventus sit senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio et ab reo pecuniam acciperet quam iudicibus divideret et ab accusatore ut reum condemnaret. iam vero quo modo ego illam labem, ignominiam calamitatemque totius ordinis conquerar, hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo iudi-

caret, ut discoloribus signis iuratorum hominum sententiae notarentur? haec omnia me diligenter severeque
 14 acturum esse polliceor. quo me tandem animo fore putatis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum atque commissum? cum planum facere multis testibus possim C. Verrem in Sicilia multis audientibus saepe dixisse, se habere hominem potentem, cuius fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis distributum habere, ut secum praeclare agi diceret, si unius anni quaestum in rem suam converteret, alterum patronis et defensoribus traderet, tertium illum uberrimum quaestuosissimumque annum totum iudicibus reservaret.
 41 ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M. Glabrionem nuper cum in reiciendis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Romanum commoveri, me arbitrari fore uti nationes exterae legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur: si enim iudicia nulla sint, tantum unum quemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur; nunc, quod eius modi iudicia sint, tantum unum quemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetori, iudicibus satis futurum sit; hoc profecto infinitum esse: se avarissimi hominis cupiditati satis facere posse, nocentissimi victoriae non
 42 posse. o commemoranda iudicia praeclaramque existimationem nostri ordinis, cum socii populi Romani iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a maioribus nostris sociorum causa comparata sunt! an iste unquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in avaritia, scelere, periurio vos sui similis esse arbitretur.

15 Cui loco, per deos immortalis, iudices, consulite ac
 43 providete. moneo praedicoque id, quod intellego, tempus hoc vobis divinitus datum esse, ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia; itaque a populo Romano contemnimur, despiciimur;

gravi diuturnaue iam flagramus infamia. neque enim ⁴⁴
 ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam
 potestatem tanto studio requisivit, quam cum poscebat,
 verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat;
 neque hoc Q. Catulum hominem sapientissimum atque
 amplissimum fugit, qui Cn. Pompeio viro fortissimo et
 clarissimo de tribunicia potestate referente cum esset
 sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate
 usus: patres conscriptos iudicia male et flagitiose tueri:
 quod si in rebus iudicandis populi Romani existimationi
 satis facere voluissent, non tanto opere homines fuisse
 tribuniciam potestatem desideraturos. ipse denique Cn. ⁴⁵
 Pompeius cum primum contionem ad urbem consul de-
 signatus habuit, ubi, id quod maxime exspectari videba-
 tur, ostendit se tribuniciam potestatem restitutum, factus
 est in eo strepitus et grata contionis admurmuratio. idem
 in eadem contione cum dixisset populatas vexatasque
 esse provincias, iudicia autem turpia ac flagitiosa fieri;
 ei rei se providere ac consulere velle, tum vero non stre-
 pitu, sed maximo clamore suam populus Romanus signi-
 ficavit voluntatem. nunc autem homines in speculis ¹⁶
 sunt, observant quem ad modum sese unus quisque ⁴⁶
 nostrum gerat in retinenda religione conservandisque
 legibus. vident adhuc post legem tribuniciam unum sen-
 natorem *hominem* vel tenuissimum esse damnatum: quod
 tametsi non reprehendunt, tamen magno opere quod lau-
 dent non habent; nulla est enim laus ibi esse integrum,
 ubi nemo est qui aut possit aut conetur corrumpere: hoc ⁴⁷
 est iudicium, in quo vos de reo, populus Romanus de
 vobis iudicabit; in hoc homine statuetur, possitne sena-
 toribus iudicantibus homo nocentissimus pecuniosissimus-
 que damnari; deinde est eius modi reus in quo homine
 nihil sit praeter summa peccata maximamque pecuniam,
 ut, si liberatus sit, nulla alia suspitio nisi ea quae tur-
 pissima est residere possit. non gratia, non cognatione,
 non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio
 tot tantaue eius vitia sublevata esse videbuntur. postremo ⁴⁸
 ego causam sic agam, iudices, eius modi res, ita notas,
 ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, ut nemo

a vobis ut istum absolvatis per gratiam conetur contendere. habeo autem certam viam atque rationem, qua omnis illorum conatus investigare et consequi possim; ita res a me agetur, ut in eorum consiliis omnibus non modo aures hominum, sed etiam oculi [populi Romani] interesse videantur. vos aliquot iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis: constat inter omnis post haec constituta iudicia, quibus nunc utimur, nullum hoc splendore atque hac dignitate consilium fuisse. hic si quid erit offensum, omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur. quapropter primum ab dis immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem, iudices, opto, ut in hoc iudicio nemo improbus praeter eum, qui iam pridem inventus est, reperiat. deinde si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Romano, iudices, confirmo, vitam mehercule mihi prius quam vim perseverantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam.

Verum quod ego laboribus, periculis inimicitiisque meis tum, cum admissum erit, dedecus severe me persecuturum esse polliceor, id ne accidat, tu tua auctoritate, sapientia, diligentia, M. Glabrio, potes providere. suscipe causam iudiciorum, suscipe causam veritatis, integritatis, fidei, religionis, suscipe causam senatus, ut is hoc iudicio probatus cum populo Romano et in laude et in gratia esse possit. cogita, qui sis, quo loco sis, quid dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas: fac tibi paternae legis [Aciliae] veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis iudiciis severissimisque iudicibus usus est. circumstant te summae auctoritates, quae te oblivisci laudis domesticae non sinant, quae te noctis diesque commoneant fortissimum tibi patrem, sapientissimum avum, gravissimum socerum fuisse. qua re si [Glabrionis] patris vim et acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis, si avi [Scaevolae] prudentiam ad prospiciendas insidias, quae tuae atque horum famae comparantur, si soceri

[Scauri] constantiam, ut ne quis te de vera et certa possit sententia demovere, intelletget populus Romanus integerrimo atque honestissimo praetore delectoque consilio nocenti reo magnitudinem pecuniae plus habuisse momenti ad suspicionem criminis quam ad rationem salutis.

Mihi certum est non committere, ut in hac causa 53 praetor nobis consiliumque mutetur. non patiar rem in id tempus adduci, ut [Siculi], quos adhuc servi designatorum consulum non moverunt, cum eos novo exemplo universos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent: ut homines miseri, antea socii atque amici populi Romani, nunc servi ac supplices, non modo ius suum fortunasque omnis eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi iuris sui potestatem non habeant. non sinam 54 profecto, causa a me perorata [quadraginta diebus interpositis] tum nobis denique responderi, cum accusatio nostra in oblivionem diurnitate adducta sit; non committam ut tum haec res iudicetur, cum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit, quae convenit uno tempore undique comitorum, ludorum censendique causa. huius iudicii et laudis fructum et offensionis periculum vestrum, laborem sollicitudinemque nostram, scientiam quid agatur memoriamque quid a quoque dictum sit omnium puto esse oportere. faciam hoc non novum, sed 55 ab eis, qui nunc principes nostrae civitatis sunt, ante factum, ut testibus utar statim: illud a me novum, iudices, cognoscetis, quod ita testis constituam, ut crimen totum explicem, ut ubi id [interrogando] argumentis atque oratione firmavero, tum testis ad crimen adcommo-dem, ut nihil inter illam usitatam accusationem atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur, hic in singulas res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi dicendique sit. si quis erit qui perpetuam orationem accusationemque desideret, altera actione audiet; nunc id, quod facimus — ea ratione facimus, ut malitiae illorum consilio nostro occurramus — necessario fieri intellegat. haec primae actionis erit accusatio: dicimus C. Verrem, 56

cum multa libidinoſe, multa crudeliter in civis Romanos atque in ſocios, multa in deos homineſque nefarie fecerit, tum praeterea quadringentiens ſeſtertium ex Sicilia contra leges abſtulſiſſe: hoc teſtibus, hoc tabulis privatis publicisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus, ut hoc ſtatuatis, etiam ſi ſpatium ad dicendum noſtro commo-
vacuoſque dies habuiſſemus, tamen oratione longa nihil opus fuiſſe. dixi.

M. TULLII CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE

LIBER PRIMUS

DE PRAETURA URBANA.

Neminem vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc ¹
per hosce dies sermonem volgi atque hanc opinionem po- ¹
puli Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum
non esse neque ad iudicium adfuturum; quae fama non
idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat ac de-
liberaverat non adesse, verum etiam, quod nemo quem-
quam tam audacem, tam amentem, tam impudentem
fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis
testibus convictus ora iudicum aspiceret aut os suum po-
pulo Romano ostendere auderet: est idem Verres, qui ²
fuit semper, ut ad audendum proiectus, sic paratus ad
audiendum: praesto est, respondet, defenditur: ne hoc
quidem sibi reliqui facit, ut in rebus turpissimis cum
manifesto teneatur, si reticeat et absit, tamen impuden-
tiae suae pudentem exitum quaesisse videatur. patior,
iudices, et non moleste fero me laboris mei, vos virtutis
vestrae fructum esse laturos; nam si iste id fecisset, quod
prius statuerat, ut non adesset, minus aliquanto quam
mihî opus esset cognosceretur quid ego in hac accusa-
tione comparanda constituendaque elaborassem, vestra ³
vero laus tenuis plane atque obscura, iudices, esset: ne-
que hoc a vobis populus Romanus exspectat neque eo
potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse
noluerit, et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus
defendere. immo vero adsit, respondeat; summis opibus,
summo studio potentissimorum hominum defendatur,
certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate,
vestra integritas cum illius pecunia, testium constantia

cum illius patronorum minis atque potentia: tum demum
 illa omnia victa videbuntur, cum in contentionem cer-
 4 tamenque venerint. absens si esset iste damnatus, non
 tam sibi consuluisse quam invidisse vestrae laudi videre-
 2 tur; neque enim salus ulla rei publicae maior hoc tem-
 pore reperiri potest quam populum Romanum intellegere
 diligenter reiectis ab accusatore iudicibus socios, leges,
 rem publicam senatorio consilio maxime posse defendi,
 neque tanta fortunis omnium perniciēs potest accidere
 quam opinione populi Romani rationem veritatis, integri-
 5 tatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. itaque
 mihi videor, iudices, magnam et maxime aegram et prope
 depositam rei publicae partem suscepisse; neque in eo
 magis meae quam vestrae laudi existimationique servisse.
 accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam vituperationemque tollendam, ut, cum haec res pro voluntate populi
 Romani esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia con-
 stituta auctoritas iudiciorum videretur, † postremo ut esset
 hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariae controversiae
 6 constitueretur. etenim sine dubio, iudices, in hac causa
 ea res in discrimen adducitur. reus est enim nocentissimus,
 qui si condemnatur, desinent homines dicere his
 iudiciis pecuniam plurimum posse, sin absolvitur, desinemus nos de iudiciis transferendis recusare.

Tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat
 nec populus Romanus metuit, de impudentia singulari,
 quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi pro
 cetera eius audacia atque amentia ne hoc quidem mirandum
 videtur: multa enim et in deos et in homines impie
 nefarieque commisit, quorum scelerum poenis agitatur et
 3 a mente consilioque deducitur. agunt eum praecipitem
 7 poenae civium Romanorum, quos partim securi percussit,
 partim in vinculis necavit, partim implorantis iura
 libertatis et civitatis in crucem sustulit. rapiunt
 eum ad supplicium di patrii, quod iste unus inventus
 est, qui et e complexu parentum abreptos filios ad
 necem duceret et parentes pretium pro sepultura liberum
 posceret. religiones vero caerimoniaeque omnium sacerorum
 fanorumque violatae simulacraque deorum, quae
 non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent

in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere eius
 animum sine furore atque amentia non sinunt; neque iste ⁸
 mihi videtur se ad damnationem solum offerre neque hoc
 avaritiae supplicio communi, qui se tot sceleribus ob-
 strinxerit, contentus esse: singularem quandam poenam
 istius immanis atque importuna natura desiderat. non id
 solum quaeritur ut isto damnato bona restituantur eis,
 quibus erepta sunt, sed et religiones deorum immortalium
 expiandae et civium Romanorum cruciatus multorumque
 innocentium sanguis istius supplicio luendus est. non ⁹
 enim furem, sed ereptorem, non adulterum, sed expu-
 gnatorem pudicitiae, non sacrilegum, sed hostem sacro-
 rum religionumque, non sicarium, sed crudelissimum
 carnificem civium sociorumque in vestrum iudicium ad-
 duximus, ut ego hunc unum eius modi reum post ho-
 minum memoriam fuisse arbitrer cui damnari expediret.
 nam quis hoc non intellegit, istum absolutum dis homini- ⁴
 busque invitis tamen ex manibus populi Romani eripi
 nullo modo posse? quis hoc non perspicit, praeclare
 nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius
 supplicio contentus fuerit ac non sic statuerit, non istum
 maius in sese scelus concepisse, cum fana spoliavit, cum
 tot homines innocentis necavit, cum civis Romanos morte,
 cruciatu, cruce adfecerit, cum praedonum duces accepta
 pecunia dimiserit, quam eos, si qui istum tot, tantis, tam
 nefariis sceleribus coopertum iurati sententia sua libera-
 rint? non est, non est in hoc homine cuiquam pec- ¹⁰
 candi locus, iudices; non is est reus, non id tempus,
 non id consilium, — metuo ne quid adrogantius apud
 talis viros videar dicere — ne actor quidem est is, cui
 reus tam nocens, tam perditus, tam convictus aut oc-
 culte surripi aut impune eripi possit. his ego iudicibus
 non probabo C. Verrem contra leges pecuniam cepisse?
 sustinebunt tales viri se tot senatoribus, tot equitibus
 Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex
 tam illustri provincia, tot populorum privatorumque lit-
 teris non credidisse? tantae populi Romani voluntati
 restituisse? sustineant. reperiemus, si istum vivum ad ¹¹
 aliud iudicium perducere poterimus, quibus probemus
 istum in quaestura pecuniam publicam Cn. Carboni con-

suli datam avertisse, quibus persuadeamus istum alieno nomine a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. erunt qui [et] in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite quantum commodum fuerit frumenti decumani detraxerit. erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste M. Marcelli et P. Africani monumenta, quae nomine illorum, re vera populi Romani et erant et habebantur, ex fanis religiosissimis et ex urbibus sociorum atque amicorum non dubitarit auferre. emerserit ex peculatus etiam iudicio, meditetur de ducibus hostium, quos accepta pecunia liberavit, videat quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suae reservavit, quaerat non solum quem ad modum nostro crimini, verum etiam quo pacto suae confessioni possit mederi, meminerit se priore actione clamore populi Romani infesto atque inimico excitatum confessum esse duces praedonum a se securi non esse percussos, se iam tum esse veritum ne sibi crimini daretur eos ab se pecunia liberatos, fateatur id, quod negari non potest, se privatum hominem praedonum duces vivos atque incolumis domi suae, postea quam Roman redierit, usque dum per me licuerit, retinuisse. hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. ex hoc quoque evaserit: proficiscar eo, quo me iam pridem vocat populus Romanus: de iure enim libertatis et civitatis suum putat esse iudicium et recte putat. confringat iste sane vi sua consilia senatoria, quaestiones omnium perrumpat, evolet ex vestra severitate: mihi credite, artioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. credet eis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos ante producti testes ipsis inspectantibus ab isto civem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. credent omnes quinque et triginta tribus homini gravissimo atque ornatissimo M. Annio, qui se praesente civem Romanum securi percussum esse dixit. audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus, L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, cum *eum* Syracusis amplius centum cives

Romani cognoscerent lacrimantesque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. probabit fidem et auctoritatem et religionem suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui iuratus apud vos dixit multos civis Romanos in lautumiis istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani de loco superiore, non vereor ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere aut a me ullum munus aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit. quapropter omnes in hoc iudicio contentur omnia: nihil est iam quod in hac causa peccare quisquam, iudices, nisi vestro periculo possit. mea quidem ratio cum in praeteritis rebus est cognita tum in reliquis explorata atque provisa est: ego meum studium in rem publicam iam illo tempore ostendi, cum longo intervallo veterem consuetudinem rettuli et rogatu sociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli; quod meum factum lectissimi viri atque ornatissimi, quo in numero e vobis complures fuerunt, ita probarunt, ut ei, qui istius quaestor fuisset et ab isto laesus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. in Siciliam sum inquirendi causa profectus: quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum et testium declaravit, pudorem vero ac religionem, quod cum venissem senator ad socios populi Romani, qui in ea provincia quaestor fuisset, ad hospites meos ac necessarios causae communis defensor deverti potius quam ad eos, qui a me auxilium petivissent: nemini meus adventus labori aut sumptui neque publice neque privatim fuit. vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram illorum studio, quos iste vexarat. Romam ut ex Sicilia redii, cum iste atque istius amici, homines lauti et urbani, sermones eius modi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur nemini, quod et ex Sicilia testes erant ei, qui quaestorem me in provincia cognoverant, et hinc homines maxime

industres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unum quem-
 que optime norunt, tamen usque eo timui ne quis de mea
 fide atque integritate dubitaret, donec ad reiciundos iu-
 7 dicees venimus. sciebam in reiciundis iudicibus non nullos
 memoria nostra pactionis suspicionem non vitasse, cum
 ipsa in accusatione eorum industria ac diligentia pro-
 15 baretur. ita reieci iudices, ut hoc constet, post hunc
 statum rei publicae, quo nunc utimur, simili splendore
 et dignitate consilium nullum fuisse: quam iste laudem
 communem sibi ait esse mecum: qui cum P. Galbam iu-
 dicem reieisset, M. Lucretium retinuit, et cum eius
 patronus ex eo quaereret cur suos familiarissimos, Sex.
 Peducaeam, Q. Considium, Q. Iunium reici passus esset,
 respondit, quod eos in iudicando nimium sui iuris sen-
 19 tentiaeque cognosset. itaque iudicibus reiectis sperabam
 iam onus meum vobiscum esse commune; putabam non
 solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem
 esse et diligentiam; quod me non fefellit: nam comitiis
 meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, po-
 pulus Romanus iudicavit istius pecuniam, quae apud me
 contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra ho-
 norem meum nihil posse debere. quo quidem die primum,
 iudices, [citati in hunc reum] consedistis, quis tam ini-
 quus huic ordini fuit, quis tam novarum rerum [iudi-
 ciorum iudicumque] cupidus qui non aspectu consessuque
 20 vestro commoveretur? cum in eo vestra dignitas mihi
 fructum diligentiae referret, id sum adsecutus, ut una
 hora, qua coepi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso,
 perduto spem iudicii corrumpendi praeciderem, ut primo
 die testium tanto numero citato populus Romanus iudi-
 caret isto absoluto rem publicam stare non posse, ut alter
 dies amicis istius ac defensoribus non modo spem victo-
 riae, sed etiam voluntatem defensionis auferret, ut tertius
 dies sic hominem prosterneret, ut morbo simulato non
 quid responderet, sed quem ad modum non responderet
 deliberaret; deinde reliquis diebus his criminibus, his
 testibus et urbanis et provincialibus sic obrutus atque
 oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis nemo
 istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret.
 8
 21 quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici: non

enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupivi. meum fuit cum causa accedere ad accusandum: quae causa fuit honestior, quam a tam illustri provincia defensorem constitui et deligi? rei publicae consulere: quid tam e re publica fuit quam in tanta invidia iudiciorum adducere hominem cuius damnatione totus ordo cum populo Romano et in laude et in gratia posset esse? ostendere ac persuadere hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Romano, qui hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si unum in locum conferantur, vix cum huius parva parte aequari conferrique posse? vos, ²² quod ad vestram famam, existimationem salutemque communem pertinet, iudices, prospicite atque consulite; splendor vester facit, ut peccare sine summo rei publicae detrimento ac periculo non possitis. non enim potest sperare populus Romanus esse alios in senatu, qui recte possint iudicare, vos si non potueritis; necesse est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum atque aliam rationem requirat iudiciorum. hoc si vobis ideo levius videtur, quod putatis onus esse grave et incommodum iudicare, intellegere debetis, primum interesse utrum id onus vosmet ipsi reieceritis an, quod probare populo Romano fidem vestram et religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit; deinde etiam illud cogitare, quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium nostri populus Romanus de nobis voluerit iudicare. verum ut vobis dicam id, quod ²³ intellexi, iudices: homines scitote esse quosdam, quos tantum odium nostri ordinis teneat, ut hoc palam iam dicitent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolvi velle, ut ab senatu iudicia per ignominiam turpitudinemque auferantur. haec me pluribus verbis, iudices, vobiscum agere coegit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quae cum Verrem a porta subito ad iudicium retraxisset, non nulli suspicati sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

Nunc ne novo querimoniae genere uti possit Hortensius et ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat ⁹₂₄

accusator: nihil esse tam periculosum fortunis innocentium quam tacere adversarios, et ne aliter quam ego velim, meum laudet ingenium, cum dicat me, si multa dixissem, sublevaturum fuisse eum, quem contra dicerem; quia non dixerim, perdidisse; morem illi geram, utar oratione perpetua, non quo iam hoc sit necesse, verum ut experiar utrum ille ferat molestius me tunc tacuisse
 25 an nunc dicere. hic tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam; nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, querere, deum atque hominum fidem implorabis, circumveniri C. Verrem, quod accusator nolit tam diu quam diu liceat dicere. quod mihi lex mea causa dedit, eo mihi non uti non licebit? nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea crimina causamque explicare: hoc si non utor, non tibi iniuriam facio, sed de meo iure aliquid et commodo detraho. 'causam enim' inquit 'cognosci oportet.' et ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest: id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse quo minus iste condemnari posset? nam causa cognita possunt multi
 26 absolvi; incognita quidem condemnari nemo potest. adimo enim comperendinatum: quod habet lex in se molestissimum, [bis ut causa dicatur,] quod aut mea causa potius est constitutum quam tua aut nihilo tua potius quam mea: nam si bis est dicere commodum, certe commune utriusque est; si eum, qui posterius dixerit, opus est redargui, accusatoris causa ut bis ageretur constitutum est. verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus; antea vel iudicari primo poterat vel amplius pronuntiari. utram igitur putas legem molliorem? opinor illam veterem, qua vel cito absolvi vel tarde condemnari licebat: ego tibi [illam] Aciliam legem restituo, qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus condemnati sunt, nequaquam tam manifestis neque tantis criminibus quantis tu convinceris: puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere; accusabo; respondebis: testibus editis ita mittam in consilium, ut etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen
 10
 27 isti turpe sibi existiment non primo iudicare. verum si

causam cognosci opus est, parumne cognita est? dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus: quis nos magno opere attendit umquam, in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid creptum aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis aut in testibus omnis exspectatio iudicum est? dixi prima actione me planum esse facturum C. Verrem HS quadringentiens contra leges abstulisse. quid? hoc planius egissem, si ita narrassem: Dio quidam fuit Halesinus, qui, cum eius filio praetore C. Sacerdote hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit tum neque negotii neque controversiae: Verres simul ac tetigit provinciam, statim Messana litteras dedit; Dionem evocavit, calumniatores ex sinu suo apposuit qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dicerent; hac de re ostendit se ipsum cogniturum. possem deinceps totam rem explicare, deinde ²⁸ ad extremum id, quod accidit, dicere: Dionem HS deciens centena milia numerasse, ut causam certissimam obtineret, praeterca greges equorum eius istum abigendos curasse, argenti, vestis stragulae quod fuerit curasse auferendum. haec neque cum ego dicerem neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. quo tempore igitur auris iudex erigeret animumque attenderet? cum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuissent, cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, praedia vendidisse, cum tabulae virorum bonorum proferrentur, cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse eos nummos sumi ut Verri darentur, cum amici, hospites, patroni Dionis homines honestissimi haec eadem se audisse dicerent: opinor cum haec fierent, tum vos audiretis, ²⁹ sicut audistis, tum causam agi vere videretur. sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requireret; nego esse quicquam a testibus dictum quod aut vestrum cuiquam esset obscurum aut cuiusquam oratoris eloquentiam quaereret. etenim sic me ipsum ¹¹ egisse memoria tenetis, ut in testibus interrogandis omnia crimina proponerem et explicarem, ut cum rem totam in

medio posuissem, tum denique testem interrogarem. itaque non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis, sed etiam populus Romanus totam accusationem causamque cognovit.

Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius quam vestra iniuria adductus fecerim: 20 interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi c et x dies solos in Siciliam postulassem, c et viii sibi in Achaiam postularet. mensis mihi tris cum eripuissetis ad agendum maxime appositos, reliquum omne tempus huius anni me vobis remissurum putastis, ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu binis ludis interpositis quadragesimo post die responderes, deinde ita tempus duceretur, ut a M. Glabrione praetore et magna parte horum iudicium 30 ad praetorem alium iudicesque alios veniremus. hoc si ego non vidissem, si me non omnes noti ignotique monuissent, id agi, id cogitari, in eo elaborari, ut res in illud tempus reiceretur, credo, si meis horis in accusando uti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viresque deficerent, ne quem nemo prima actione defendere ausus esset, cum ego bis accusare non possem. ego meum consilium cum iudicibus tum populo Romano probavi; nemo est qui alia ratione istorum iniuriae atque impudentiae potuisse ob-
sisti arbitretur. etenim qua stultitia fuisset, si quam diem qui istum eripiendum redemerunt in cautione viderunt, cum ita caverent, si post Kalendas Ianuarias in consilium iretur, in eam diem ego, cum potuissem vitare, 32 incidissem? nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est causam omnem ex-
12 ponere, habenda ratio est diligenter. itaque primum illum actum istius vitae turpissimum et flagitiosissimum praetermittam: nihil a me de pueritiae suae flagitiis audiet, nihil ex illa impura adolescentia sua, quae qualis fuerit aut meministis aut ex eo, quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis; omnia praeteribo, quae mihi turpia dictu videbuntur, neque solum quid istum audire, verum etiam quid me deceat dicere considerabo; vos, quaeso, date hoc et concedite pudori meo, ut aliquam partem de 33 istius impudentia reticere possim. omne illud tempus, quod

fuit, ante quam iste ad magistratus remque publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum; sileatur de nocturnis eius bacchationibus ac vigiliis, lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat, damna, dedecora, quae res patris eius, actas ipsius pertulit, praetereantur, lucretur indicia veteris infamiae, patiatur eius vita reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere: quaestor³⁴ Cn. Papirio consule fuisti abhinc annos quattuordecim: ex ea die ad hanc diem quae fecisti, in iudicium voco; hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. hi sunt anni consumpti in quaestura et legatione Asiatica et praetura urbana et praetura Siciliensi; qua re haec eadem erit quadripertita distributio totius accusationis meae.

Quaestor ex senatus consulto provinciam sortitus es;¹³ obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Carbone esses eamque provinciam obtineres. erat tum dissensio civium, de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris: unum hoc dico in eius modi tempore ac sorte statuere te debuisse, utrum malles sentire atque defendere. Carbo graviter ferebat sibi quaestorem obtigisse hominem singulari luxuria atque inertia; verum tamen ornabat eum beneficiis officiisque omnibus. ne diutius teneam, pecunia attributa, numerata est; profectus est quaestor in provinciam; venit exspectatus in Galliam ad exercitum consularem cum pecunia: simul ac primum ei occasio visa est — cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum et rei publicae administrandae — aversa pecunia publica quaestor consulem, exercitum, sortem provinciamque deseruit. video quid egerim: erigit se; sperat³⁵ sibi auram posse aliquam adflari in hoc crimine voluntatis defensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit, quibus illam relictionem proditionemque consulis sui gratam sperat fore; quasi vero id cupiditate defendendae nobilitatis aut studio partium fecerit ac non apertissime consulem, exercitum provinciamque compilarit et propter impudentissimum furtum aufugerit. est enim obscurum et eius modi factum eius, ut possit aliquis suspicari C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, nihil

36 fecisse propter pecuniam. videamus rationes quem ad modum rettulerit: iam ipse ostendet quam ob rem Cn. 14 Carbonem reliquerit; iam se ipse indicabit. primum brevitate cognoscite. 'ACCEPI INQUIT VICIENS DUCENTA TRIGINTA QUINQUE MILIA QUADRINGENTOS DECEM ET SEPTEM NUMMOS. DEDI STIPENDIO, FRUMENTO, LEGATIS, PRO QUAESTORE, COHORTI PRAETORIAE HS MILLE SESCENTA TRIGINTA QUINQUE MILIA QUADRINGENTOS DECEM ET SEPTEM NUMMOS. RELIQUI ARIMINI HS SESCENTA MILIA.' hoc est rationes referre? hoc modo aut ego aut tu, Hortensi, aut quisquam omnium rettulit? quid hoc est? quae impudentia? quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huius modi est? illa tamen HS sescenta milia, quae ne falso quidem potuit quibus data essent describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa HS sescenta milia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit neque Sulla vidit neque in aerarium relata sunt. oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum direptumque erat: non suspicabatur, id quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testis nobis in 37 hanc rem reliquos esse. recita denuo. P. LENTULO, L. TRIARIO QUAESTORIBUS URBANIS RES RATIONUM RELATARUM. recita. EX SENATUS CONSULTO. ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus est, non ut honos et dignitas nobilitati restitueretur.

Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria proditio consulis tui conscelerata iudicaretur. 'malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit.' fuerit aliis: quando tibi esse coepit? postea quam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnis suas exercitumque commisit. nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses quod anno post M. Piso: quaestor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est: quod de re publica sensit, ita sensit, ut nec fidem suam nec morem maiorum nec necessitudinem sortis laederet. etenim si haec perturbare omnia ac permiscere volumus, totam vitam periculosam, insidiosam infestamque reddemus; si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundae dubiaeque fortunae, nullam auctoritatem mores institutaque maiorum.

omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum; nemo umquam sapiens proditori credendum putavit; ipse Sulla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem atque ab exercitu suo removit; Beneventi esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intellegebat, ubi iste summae rei causaeque nocere nihil posset. ei postea praemia tamen liberaliter tribuit: bona quaedam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit; habuit honorem ut proditori, non ut amico fidem. nunc quamvis sint homines qui mortuum Cn. ³⁹ Carbonem oderint, tamen hi debent non quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit cogitare; commune est hoc malum, communis metus, commune periculum; nullae sunt occultiores insidiae, quam eae, quae latent in simulatione officii aut in aliquo necessitudinis nomine. nam cum, qui palam est adversarius, facile cavendo vitare possis; hoc vero occultum intestinum ac domesticum malum non modo existit, verum etiam opprimit ante quam prospicere atque explorare potueris. itane vero? tu, cum quaestor ad exercitum missus sis, ⁴⁰ custos non solum pecuniae, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat, repente relin- quas, deseras, ad adversarios transeas? o scelus! o portentum in ultimas terras exportandum! non enim potest ea natura, quae tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta; necesse est semper aliquid eius modi molliatur, necesse est in simili audacia perfidiaque versetur. itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea, ⁴¹ C. Malleolo occiso, pro quaestore habuit — haud scio an maior etiam haec necessitudo fuerit quam illa Carbonis ac plus iudicium voluntatis valere quam sortis debeat — idem in Cn. Dolabellam qui in Cn. Carbonem fuit; nam quae in ipsum valebant crimina contulit in illum causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit; ipse in eum, cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. ille miser cum esset [Cn. Dolabella] cum prodicione istius nefaria cum improbo ac falso eiusdem testimonio, tum multo ex maxima parte istius furthorum ac flagitiorum invidia con-

¹⁶ flagravit. quid hoc homine faciatis aut ad quam spem
⁴² tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui
 in Cn. Carbonem sortem, in Cn. Dolabellam voluntatem
 neglexerit ac violarit eosque ambo non modo deseruerit,
 sed etiam prodiderit atque oppugnarit; nolite, quaeso,
 iudices, brevitatem orationis meae potius quam rerum ipsarum
 magnitudine crimina ponderare; mihi enim pro-
 perandum necessario est, ut omnia vobis, quae mihi con-
⁴³ stituta sunt, possim exponere. quam ob rem quaestura
 istius demonstrata primique magistratus et furto et scelere
 perspecto reliqua attendite; in quibus illud tempus Sul-
 lanarum proscriptionum ac rapinarum praetermittam, ne-
 que ego istum sibi ex communi calamitate defensionem
 ullam sinam sumere; suis eum certis propriisque crimini-
 bus accusabo. quam ob rem hoc omni tempore Sullano
 ex accusatione circumscripto legationem eius praeclaram
¹⁷ cognoscite. postea quam Cn. Dolabellae provincia con-
⁴⁴ stituta est Cilicia, o di immortales! quanta iste cupidi-
 tate, quibus adlegationibus illam sibi legationem ex-
 pugnavit! id quod Cn. Dolabellae principium maximae
 calamitatis fuit: nam ut est iste profectus, quacumque
 iter fecit eius modi fuit non ut legatus populi Romani,
 sed ut quaedam calamitas pervadere videretur. in Achaia
 — praetermittam minora omnia, quorum simile forsitan
 alius quoque aliquid aliquando fecerit; nihil dicam nisi
 singulare, nisi id, quod si in alium reum diceretur, in-
 credibile videretur — magistratum Sicyonium nummos po-
 poscit. ne sit hoc crimen in Verrem; fecerunt alii. cum
 ille non daret, animadvertit: improbum, sed non inau-
⁴⁵ ditum. genus animadversionis videte; quaeritis ex quo
 genere hominem istum iudicetis: ignem ex lignis viridi-
 bus atque humidis in loco angusto fieri iussit; ibi hominem
 ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque
 amicum fumo excruciatum semivivum reliquit. iam quae iste
 signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit non dicam
 hoc loco; est mihi alius locus ad hanc istius cupiditatem
 demonstrandam separatus. Athenis audistis ex aede Mi-
 nervae grande auri pondus ablatum; dictum est hoc in Do-
 labellae iudicio; dictum? etiam aestimatum: huius consilii
 non participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis.

Delum venit; ibi ex fano Apollinis religiosissimo ⁴⁶ noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima. eaque in onerariam navem suam conicienda curavit. postridie cum fanum spoliatum viderent ei, qui Delum incolebant, graviter ferebant; est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas, ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur; verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. tum subito tempestates coortae sunt maximae, ¹⁸ iudices, ut non modo proficisci cum cuperet Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret; ita magni fluctus eiciebantur. hic navis illa praedonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur; in litore signa [illa] Apollinis reperiuntur; iussu Dolabellae reponuntur; tempestas sedatur; Dolabella Delo proficiscitur. non dubito quin tametsi nullus in te sensus ⁴⁷ humanitatis, nulla ratio unquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi scelerum veniat in mentem. potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris in deos immortalis quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illinc tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas adferre conatus es? si in pueritia non his artibus ac disciplinis institutus eras, ut ea, quae litteris mandata sunt, disceres atque cognosceres, ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod est proditum memoria ac litteris, Latonam ex longo errore et ⁴⁸ fuga gravidam et iam ad pariendum temporibus exactis confugisse Delum atque ibi Apollinem Dianamque peperisse? qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur; tantaque eius auctoritas religionis et est et semper fuit, ut ne Persae quidem, cum bellum toti Graeciae, dis hominibusque indixissent et mille numero navium classem ad Delum appulissent, quicquam conarentur aut violare aut attingere. hoc tu fanum depopulari, homo improbissime atque amentissime, audebas? fuit ulla cupiditas tanta, quae tantam exstingeret religionem? et si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem recordaris nullum esse tantum malum quod non tibi pro

19 sceleribus tuis iam diu debeatur? in Asiam vero post-
 40 quam venit, quid ego adventus istius, prandia, cenas,
 equos muneraque commemorem? nihil cum Verre de co-
 tidianis criminibus acturus sum: Chio per vim signa pul-
 cherrima dico abstulisse; item Erythris et Halicarnasso.

Tenedo — praetereo pecuniam quam eripuit — Tenem
 ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur,
 qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine
 Tenedus nominatur hunc ipsum, inquam, Tenem, pul-
 cherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abs-
 50 tulit magno cum gemitu civitatis. illa vero expugnatio
 fani antiquissimi et nobilissimi Iunonis Samiae quam
 luctuosa Samiis fuit! quam acerba toti Asiae! quam
 clara apud omnis! quam nemini vestrum inaudita! de
 qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam
 Samo venissent, responsum tulerunt eius modi queri-
 monias, quae ad legatum populi Romani pertinerent, non
 ad praetorem, sed Romam deferri oportere. quas iste
 tabulas illinc, quae signa sustulit! quae cognovi egomet
 apud istum in aedibus nuper, cum obsignandi gratia
 51 venissem; quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quaero,
 quae apud te nuper ad omnis columnas, omnibus etiam
in intercolumniis, in silva denique disposita sub divo
 vidimus: cur ea, quam diu alium praetorem cum eis iu-
 dicibus, quos in horum locum subsortitus esses, de te in
 consilium iturum putasti, tam diu domi fuerunt, postea
 quam nostris testibus nos quam horis [tuis] uti malle
 vidisti, nullum signum domi reliquisti praeter duo, quae
 in mediis aedibus sunt, quae ipsa Samo sublata sunt?
 non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia
 denuntiaturum, qui tuae domi semper fuissent; ex quibus
 quaererem signa scirentne *ibi* fuisse, quae *nunc* non
 20 essent? quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es,
 52 cum viderent te iam non contra accusatorem tuum, sed
 contra quaestorem sectoremque pugnare? qua de re
 Charidemum Chium testimonium priore actione dicere
 audistis: sese, cum esset trierarchus et Verrem ex Asia
 decedentem prosequeretur iussu Dolabellae, fuisse una
 cum isto Sami, seseque tum scire spoliatum esse fanum
 Iunonis et oppidum Samum; posteaque se causam apud

Chios civis suos Samiis accusantibus publice dixisse; eoque se esse absolutum, quod planum fecisset ea, quae legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se pertinere. Aspendum vetus oppidum et nobile in Pamphylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. non dicam illine hoc signum ablatum esse et illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse; omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plaustri vecta exportataque esse; atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo saepe audistis id, quod est Graecis hominibus in proverbio, quem omnia intus canere dicebant, sustulit et in intimis suis aedibus posuit, ut etiam illum ipsum [suo] artificio superasse videatur. Pergae fanum antiquissimum et sanctissimum Dianae scimus esse; id quoque a te nudatum ac spoliatum esse, ex ipsa Diana quod habebat auri detractum atque ablatum esse dico.

Quae, malum, est ista tanta audacia atque amentia? quas enim sociorum atque amicorum urbis adisti legationis iure et nomine, cum in eas vi cum exercitu imperioque invasisses, tamen, opinor, quae signa atque ornamenta ex eis urbibus sustulisses, haec non in tuam domum neque in suburbana amicorum, sed Romam in publicum deportasses. quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracusas urbem ornatissimam cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit Antiochumque regem potentissimum vicit? quid de Flaminio, qui regem Philippum et Macedoniam subegit? quid de L. Paulo, qui regem Persen vi ac virtute superavit? quid de L. Munmio, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam Corinthum plenissimam rerum omnium sustulit urbisque Aethiopiae Bocotiaeque multas sub imperium populi Romani dicionemque subiunxit? quorum domus cum honore ac virtute florerent, signis et tabulis pictis erant vacuae; at vero urbem totam templaque deorum omnisque Italiae partis illorum donis ac monumentis exornatas videmus. vereor ne haec forte cuiquam nimis antiqua et iam obsoleta videantur; ita enim tum aequabiliter omnes erant eius modi, ut haec laus eximiae virtutis et innocentiae non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse

videatur: P. Servilius, vir clarissimus, maximis rebus gestis, adest de te sententiam laturus; Olympum vi, copiis, virtute, consilio cepit, urbem antiquam et omnibus rebus auctam et ornatam; recens exemplum fortissimi viri profero; nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum urbem hostium cepit, quam tu in isdem illis locis legatus quaestorius oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curasti. tu, quae
 57 ex fanis religiosissimis per scelus et latrocinium abstulisti, ea nos videre nisi in tuis amicorumque tuorum tectis non possumus; P. Servilius, quae signa atque ornamenta ex urbe hostium vi et virtute capta belli lege atque imperatorio iure sustulit, ea populo Romano apportavit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad aerarium perscribenda curavit. cognoscite ex litteris publicis hominis amplissimi diligentiam. recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. non solum numerum signorum, sed etiam unius cuiusque magnitudinem, figuram, statum litteris definiri vides. certe maior est virtutis victoriaeque iucunditas quam ista voluptas, quae percipitur ex libidine et cupiditate. multo diligentius habere dico Servilium praedam populi Romani quam te tua furta notata atque perscripta.
 22 dices tua quoque signa et tabulas pictas ornamento urbi
 58 foroque populi Romani fuisse. memini: vidi simul cum populo Romano forum comitiumque adornatum ad speciem magnifico ornatu, ad sensum cogitationemque acerbo et lugubri; vidi conlucere omnia furtis tuis, praeda provinciarum, spoliis sociorum atque amicorum; quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum *veniae* nactus est: vidit enim eos, qui iudiciorum se dominos dici volebant, harum cupiditatum
 59 esse servos; socii vero nationesque exterae spem omnem tum primum abiecerunt rerum ac fortunarum suarum, propterea quod casu legati ex Asia atque Achaia plurimi Romae tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex fanis suis sublata in foro venerabantur, itemque cetera signa et ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrimantes intuebantur; quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: nihil esse quod quisquam dubitaret de exito sociorum atque amicorum, cum quidem viderent in foro

populi Romani, quo in loco antea, qui sociis iniurias fecerant, accusari et condemnari solebant, ibi esse palam posita ea, quae ab sociis per scelus ablata ereptaque essent.

Hic ego non arbitror illum negaturum signa se plurima, tabulas pictas innumerabilis habere, sed, ut opinor, solet haec, quae rapuit et furatus est, non numquam dicere se emisse, quoniam quidem in Achaïam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico et legationis nomine mercator signorum tabularumque pictarum missus est. habeo et istius et patris eius [accepti] tabulas omnis, quas diligentissime legi atque digessi, patris quoad vixit, tuas quoad ais te confecisse; nam in isto, iudices, hoc novum reperietis: audimus aliquem numquam tabulas confecisse; quae est opinio hominum de M. Antonio falsa; nam fecit diligentissime; verum sit hoc genus aliquod minime probandum; audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse; est aliqua etiam huiusce rei ratio; hoc vero novum et ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularem, usque ad M. Terentium C. Cassium consules confecisse, postea destitisse. alio loco hoc cuius modi sit considerabimus; nunc nihil ad me attinet; horum enim temporum, in quibus nunc versor, habeo tabulas et tuas et patris. plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas optimas deportasse te negare non potes; atque utinam neges! unum ostende in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse: vicisti. ne haec quidem duo signa pulcherrima, quae nunc ad impluvium tuum stant, quae multos annos ante valvas Iunonis Samiae steterunt, habes *dicere* quo modo emeris, haec, inquam duo, quae in aedibus tuis sola iam sunt, quae sectorem exspectant, relicta ac destituta a ceteris signis.

At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupiditates atque effrenatas habebat; ceterae libidines eius ratione aliqua aut modo continebantur. quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa taetra atque impura legatione vim attulisse existimatis? ecquo in oppido pedem posuit ubi non plura [stuprorum flagitiorumque suorum] adventus sui vestigia reliquerit? sed

ego omnia. quae negari poterunt, praetermittam; etiam haec, quae certissima sunt et clarissima, [ego] relinquam; unum aliquod de nefariis istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc ^{ca} oneris negotiique imposuit, pervenire. oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in primis Asiae provinciae clarum et nobile; homines [autem] ipsi [Lampsaceni] cum summe in omnis civis Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati et quieti, prope praeter ceteros ad summum [Graecorum] otium potius quam ad ullam vim aut tumultum adcommodati. accidit, cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset ut se ad regem Nicomedem regemque Sadalam mitteret cumque iter hoc sibi magis ad quaestum suum quam ad rei publicae tempus adcommodatum depoposcisset, ut in illo itinere veniret Lampsacum cum magna calamitate et prope pernicie civitatis. deducitur iste ad Ianitorem quendam hospitem comitesque eius item apud ceteros hospites conlocantur. ut mos erat istius atque ut cum suae libidines flagitiosae facere monebant statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti videant et investigent, ²⁵ ⁶⁴ qua virgo sit aut mulier digna quam ob rem ipse Lampsaci diutius commoretur. erat [comes eius] Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio quocumque venerat haec investigare omnia solebat. is ad eum rem istam defert: Philodamum esse quendam genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quae cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulcritudine, sed eam summa integritate pudicitiaque existimari. homo, ut haec audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. hospes [Ianitor], qui nihil suspicaretur, veritus ne quid in ipso se offenderet, hominem summa vi retinere coepit: iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit: Rubrium, delicias suas, in omnibus eius modi rebus adiutorem suum et conscium, ⁶⁵ parum laute deversari dicit; ad Philodamum deduci iubet. quod

ubi est Philodamo nuntiatum, [tametsi erat] ignarus quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur, [tamen] ad istum venit; ostendit munus illud suum non esse; se, cum suae partes essent hospitem recipiendorum, tum ipsos tantum praetores et consules, non legatorum adsecularas, recipere solere. iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum causamque neglexit; per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit. hic Philodamus, postea quam ius suum 26
obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinemque suam retineret laborabat: homo, qui semper hospitalissimus amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitum domum suam recepisse; magnifice et ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium apparat; rogat Rubrium ut quos ei commodum sit invitet; locum sibi soli, si videatur, relinquat; etiam filium suum, lectissimum adolescentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad cenam. Rubrius istius comites invitat; eos omnis Verres 66
certiores facit quid opus esset. mature veniunt; discumbitur. fit sermo inter eos et invitatio, ut Graeco more biberetur; hortatur hospes; poscunt maioribus poculis; celebratur omnium sermone laetitiaque convivium. postea quam satis calere res Rubrio visa est, 'quaeso' inquit 'Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes?' homo, qui et summa gravitate et iam id aetatis et parens esset, obstupuit hominis improbi dicto; instare Rubrius. tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. hic tum alius ex alia parte 'enim vero ferendum hoc quidem non est; vocetur mulier.' et simul servis suis Rubrius, ut ianuam clauderent et ipsi ad foris ad- 67
sisterent imperat. quod ubi ille intellexit, id agi atque id parari ut filiae suae vis adferretur, servos suos ad se vocat; his imperat ut se ipsum neglegant, filiam defendant; excurrat aliquis qui hoc tantum domestici mali filio nuntiet. clamor interea fit tota domo et pugna inter servos Rubrii atque hospitis; iactatur domi suae vir primarius et homo honestissimus; pro se quisque manus adfert; aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfun-

ditur. haec ubi filio nuntiata sunt, statim exanimatus ad aedis contendit, ut et vitae patris et pudicitiae sororis succurreret. omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audierunt, quod eos cum Philodami dignitas tum iniuriae magnitudo movebat, ad aedis noctu convenerunt. hic licitor istius Cornelius, qui cum eius servis erat a Rubrio quasi in praesidio ad auferendam mulierem conlocatus, occiditur; servi non nulli volnerantur; ipse Rubrius in turba sauciatur; iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua evolare, si posset.

²⁷
⁶⁸ postridie homines mane in contionem conveniunt; quaerunt quid optimum factu sit; pro se quisque, ut in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur; inventus est nemo cuius non haec et sententia esset et oratio: non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni uli vi manuque essent, ne senatus populusque Romanus in eam civitatem animadvertendum putaret. quod si hoc iure legati populi Romani in socios nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret, quidvis esse perpeti

⁶⁹ satius quam in tanta vi atque acerbitate versari. haec cum omnes sentirent et cum in eam rationem pro suo quisque sensu ac dolore loqueretur, omnes ad eam domum, in qua iste deversabatur, profecti sunt; caedere ianuam saxis, instare ferro, ligna et sarmenta circumdare ignemque circum subicere coeperunt. tunc cives Romani, qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt; orant Lampsacenos, ut gravius apud eos nomen legationis quam iniuria legati putaretur; sese intellegere hominem illum esse impurum ac nefarium, sed quoniam nec perfecisset quod conatus esset neque futurus esset Lampsaci postea, levius eorum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent quam si legato non pepercissent.

⁷⁰ sic iste multo sceleratior et nequior quam ille Hadrianus, aliquanto etiam felicior fuit: ille, quod eius avaritiam cives Romani ferre non potuerunt, Uticae domi suae vivus exustus est; idque illi merito accidisse existimatum est, ut lactarentur omnes neque ulla animadversio constitueretur: hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma periculoque evolavit; neque adhuc causam ullam excogitare potuit quam ob rem

commiserit aut quid evenerit ut in tantum periculum veniret. non enim potest dicere ‘cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique rei publicae causa gererem; quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum,’ quae si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando sociis in tantum adductus periculum videretur. nunc cum ipse causam illius tumultus neque veram dicere neque falsam confingere audeat, homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius, haec eadem se Lampsaci cognosse dixerit, vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, haec eadem ipso se ex Philodamo audisse dicat, potestis dubitare quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit quam ad vestrum iudicium reservare? nisi vero illud dicet, quod et in Tettii testimonio priore actione interpellavit Hortensius, quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset quod posset dicere, se tacere non posse, ut quam diu tacuit in ceteris testibus, scire omnes possemus nihil habuisse quod diceret: *sed* hoc tum dixit, Philodamum et filium eius a C. Nerone esse damnatos. de quo ne multum disseram, tantum dico, secutum id esse Neronem et eius consilium, quod Cornelium licitorem occisum esse constaret, putasse non oportere esse cuiquam ne in ulciscenda quidem iniuria hominis occidendi potestatem: in quo video Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse caedis. verum ista damnatio tamen cuius modi fuerit audite, quaeso, iudices, et aliquando miseremini sociorum et ostendite aliquid his in vestra fide praesidii esse oportere. quod toti Asiae iure occisus videbatur istius ille verbo licitor, re vera minister improbissimae cupiditatis, pertinuit iste ne Philodamus [Neronis iudicio] liberaretur: rogat et orat Dolabellam ut de sua provincia decedat, ad Neronem proficiscatur; se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo vivere atque aliquando Romam venire licuisset. commotus est Dolabella: fecit id, quod multi reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret et [in Asiam] hominis nequissimi causa in alienam

28
71

72

29

73

provinciam proficisceretur. postea quam ad Neronem venit, contendit ab eo ut Philodami causam cognosceret; venerat ipse qui esset in consilio et primus sententiam diceret; adduxerat etiam praefectos et tribunos militaris suos, quos Nero omnis in consilium vocavit; erat in consilio etiam acquissimus iudex ipse Verres; erant non nulli togati creditores Graecorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia: 74 ille miser defensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus qui Dolabellae gratia aut Graecus qui eiusdem vi et imperio non moveretur? accusator autem apponitur civis Romanus de creditoribus Lampsaecenorum; qui si dixisset quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. cum haec omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur, cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet cumque Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio, Verres fortunas agi suas diceret, idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset: haec cum omnia fierent et cum hominem constaret occisum, tamen tanta vis istius iniuriae, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo AMPLIUS pronuntiaretur. 30 quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid huius lacrimas et concursationes 75 proferam? quid C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi, non nullis in rebus animum nimium timidum atque demissum? qui in illa re quid facere statueret non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre et sine Dolabella; quicquid esset sine his actum, omnes probarent; tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam creptum existimabatur. condemnatur enim per paucis sententiis Philodamus et eius filius. adest, instat, urget Dolabella ut quam primum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere 36 audire possent. constituitur in foro Laodiciae spectaculum acerbum et miserum et grave toti Asiae provinciae: grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius; ille quod pudicitiam liberorum, hic quod vitam patris famamque sororis defenderat. flebat

uterque, non de suo supplicio, sed pater de filii morte, de patris filius. quid lacrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse? quem luctum et genitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentis, nobilis, socios populi Romani atque amicos propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem? iamiam, ⁷⁷ Dolabella, neque me tui neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate atque in solitudine reliquisti, misereri potest: Verresne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentium sanguine elui velles? idcircone exercitum atque hostem relinquebas, ut tua vi et crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublevares? quod enim eum tibi quaestoris in loco constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? nesciebas ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re vera quaestor fuit, non modo relictum, sed etiam spoliatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum et proditum? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum ipse se ad inimicos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad aerarium nisi damnato te referre noluit. tantacne tuae, Verres, libidines erunt, ut eas capere ac ³¹ ₇₈ sustinere non provinciae populi Romani, non nationes exterae possint? tunc quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatieque paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, civitates non modo pacatae, verum etiam sociorum atque amicorum ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque a liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? nam quaero abs te, circumsessusne sis Lampsaci, coeperitne domum, in qua deversabare, illa multitudo incendere, voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampsaceni? negare non potes: habeo enim testimonium [publicum] tuum, quod apud Neronem dixisti; habeo quas ad eundem litteras misisti. recita hunc ipsum ⁷⁹ locum de testimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM. NON MULTO POST IN DOMUM. . . . bellumne populo Romano Lampsacena civitas facere conabatur? deficere ab imperio ac nomine nostro volebat? video enim et ex

eis, quae legi et audiui, intellego, in qua civitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satis factum sit, ei civitati bellum ⁸⁰ iudici atque inferri solere. quae fuit igitur causa cur cuncta civitas Lampsacenorū de contione, quem ad modum tute scribis, domum tuam concurrerit? tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in testimonio causam tanti tumultus ostendis ullam; obsessum te dicis, ignem adlatum, sarmenta circumdata; lictorem tuum occisum esse dicis; prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam huius tanti terroris occultas. nam si quam Rubrius iniuriam suo nomine ac non impulsu tuo et tua cupiditate fecisset, de tui comitis iniuria questum ad te potius quam te oppugnatum venirent. cum igitur quae causa illius tumultus fuerit testes a nobis producti dixerint, ipse celarit, nonne causam hanc, quam nos proposuimus, cum illorum testimonia tum istius taciturnitas confirmat perpetua? huic homini parcetis igitur, ³² iudices, cuius tanta peccata sunt, ut ei, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus ad ulciscendum exspectare neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint? circumsessus es. a quibus? a Lampsacenis: barbaris hominibus, credo, aut eis, qui populi Romani nomen contemnerent? immo vero ab hominibus et natura et consuetudine et disciplina lenissimis, porro autem populi Romani condicione sociis, fortuna servis, voluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriae, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius quam perpetiendum putarent, numquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuae quam metu legationis ⁸¹ ⁸² verentur. nolite, per deos immortalis, cogere socios atque exteras nationes hoc uti perfugio, quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in istum numquam ulla res mitigasset, nisi cum poenas Romae daturum credidissent: etsi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi possent, tamen incommoda sua nostris committere legibus et iudiciis quam dolori suo permittere maluerunt. tu mihi, cum circum-

sessus a tam inlustri civitate sis propter tuum scelus atque flagitium, cum coëgeris homines miseros et calamitosos, quasi desperatis nostris legibus et iudiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere, cum te in oppidis et civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed tyrannum libidinosum crudelemque praebueris, cum apud exteras nationes imperii nominisque nostri famam tuis probris flagitiisque violaris, cum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris atque ex flamma sociorum evolaris, hic tibi perfugium speras futurum? erras. ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te vivum exire passi sunt. et ais iudicium esse factum te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. quid, si doceo, si planum facio teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso, inquam, teste doceo, te huius circumsessionis tuae causam et culpam in alios contulisse, neque in eos, quos tu insimulabas, esse animadversum? iam nihil te iudicium Neronis adiuvat. recita quas ad Neronem litteras misit. *EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS ET THESSALUS . . .* Themistagoram et Thessalum scribis populum concitasse. quem populum? qui te circumsedet, qui te vivum comburere conatus est. ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis ius nomenque legati? in Philodami iudicio dices id actum? cedo mihi ipsius Verris testimonium. videamus quid idem iste iuratus dixerit. *AB ACCUSATORE ROGATUS RESPONDIT IN HOC IUDICIO NON PERSEQUI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQUI.* quid igitur te iuvat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? legatus cum esses circumsessus cumque, quem ad modum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano communique causae legatorum facta esset insignis iniuria, non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur causam populi Romani deseruisti ac prodidisti? cur iniurias tuas coniunctas cum publicis reliquisti? non te ad senatum causam deferre, non de tam atrocibus iniuriis conqueri, non eos homines, qui populum concitarant, consulum litteris evocandos curare oportuit? nuper M. Aurelio Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi pro-

33
83

84

85

hibitum esse dicebat. quo minus e fano Dianae servum suum, qui in illud asyllum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor illius iniuriae fuisse arguebatur: tu, si te legatum ita Lampsaci tractatum esse senatum docuisses, ut tui comites volnerentur, lictor occideretur, ipse circumsessus paene incenderere, eius autem rei duces et auctores et principes fuisse, quos scribis, Themistagoram et Thessalum, quis non commoveretur? quis non ex iniuria, quae tibi esset facta, sibi provideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? etenim nomen legati eius modi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

34
86

Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis atque improbissimae cupiditatis: accipite vero avaritiae prope modum in suo genere non levius: Milesios navem poposcit, quae cum praesidii causa Myndum prosequeretur; illi statim myoparonem egregium de sua classe ornatum atque armatum dederunt; hoc praesidio Myndum profectus est. nam quid a Milesiis lanæ publice abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis et iniuriis in magistratum Milesium tametsi dici cum verum graviter et vehementer potest, tamen dicere praetermittam eaque omnia testibus integra reservabo; illud, quod neque taceri ullo modo neque dici pro dignitate potest, cognoscite: milites remigesque Miletum Myndo pedibus reverti iubet; ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorum navibus electum, L. Magio et L. Fannio, qui Myndi habitabant, vendidit. hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit: hoc illi navigio ad omnis populi Romani hostis usque a Dianio ad Sinopam navigaverunt. o di immortales! incredibilem avaritiam singularemque audaciam! navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? si te magnitudo maleficii, si hominum existimatio non movebat, ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti sive adeo nefariae praedae tam inlustrem ac tam nobilem civitatem testem futuram? an quia tum Cn. Dolabella in

88

eum, qui ei myoparoni praefuerat Milesiisque rem gestam renuntiavit, animadvertere tuo rogatu conatus est, renuntiationemque eius, quae erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iusserat, idcirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? multum te ista fefellit opinio 35 et quidem multis in locis. semper enim existimasti et maxime in Sicilia satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas vetuisses aut quod relatum esset tolli coëgisses. hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce: sunt illi quidem dicto audientes, quam diu adsunt ei, qui imperant; simulac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam ascribunt cur non tum in litteras relatum sit. manent istae litterae 80 Mileti, manent et dum erit illa civitas manebunt. decem enim navis iussu L. Murenæ populus Milesius ex pecunia vectigali populo Romano fecerat, sic ut pro sua quaeque parte Asiae ceterae civitates; quam ob rem unam ex decem, non praedonum repentino adventu, sed legati latrocinio, non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam in litteras publicas rettulerunt. sunt 90 Romae legati Milesii, homines nobilissimi ac principes civitatis; qui tametsi mensem Februarium et consulum designatorum nomen expectant, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt; dicent, inquam, et religione adducti et domesticarum legum metu quid illo myoparone factum sit; ostendent C. Verrem in ea classe, quae contra piratas aedificata sit, piratam ipsum consecretum fuisse.

C. Malleolo quaestore C. Dolabellae occiso duas sibi 36 hereditates venisse arbitratus est, unam quaestoriae procuratoris; nam a Dolabella statim pro quaestore iussus est esse; alteram tutelae; nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in 91 provinciam sic [copiose] profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret; praeterea pecunias occuparat apud populos et syngraphas fecerat; argenti optimi caelati grande pondus secum tulerat; nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo et cupiditate; grande pondus argenti, fami-

liam magnam, multos artifices, multos formosos homines
 reliquit. iste quod argenti placuit invasit; quae mancipia
 voluit abduxit; vina ceteraque, quae in Asia facile com-
 parantur, quae ille reliquerat, asportavit; reliqua ven-
 92 didit, pecuniam exegit: cum ad HS viciens quinquies
 redegissee constaret, ut Romam rediit, nullam litteram
 pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit;
 servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes
 autem homines formosos et litteratos, suos esse dicebat,
 se emisse. cum saepius mater et avia pueri postularent,
 uti, si non redderet pecuniam nec rationem daret, diceret
 saltem quantum pecuniae Malleoli deportasset, a multis
 efflagitatus aliquando dixit HS deciens; deinde in codicis
 extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit;
 expensa Chrysogono servo HS sexcenta milia accepta
 pupillo Malleolo rettulit. quo modo ex deciens HS sex-
 centa sint facta, quo modo de eodem modo quadrarint,
 ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta facta
 sint, quo modo Chrysogono expensa lata sint, cur id
 93 nomen infimum in lituraque sit vos existimabitis. tamen
 HS sexcenta milia cum accepta rettulisset, HS quinquaginta
 milia soluta non sunt; homines, postea quam reus
 factus est, redditii alii sunt, alii etiam nunc retinentur;
 37 peculia omnium vicariique retinentur. haec est istius
 praeclara tutela. en cui tuos liberos committas; en me-
 moriam mortui sodalis, en metum vivorum existimationis.
 cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam prae-
 buisset, cum tibi exposita esset omnis ad praedandum
 Pamphylia, contentus his tam opimis rebus non fuisti,
 manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio
 abstinere non potuisti? iam te non Siculi, non aratores,
 ut dictitas, circumveniunt; non hi, qui decretis edictis-
 que tuis in te concitati infestique sunt; Malleolus a me
 productus est et mater eius atque avia, quae miserae
 flentes eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt.
 94 quid exspectas? an dum ab inferis ipse Malleolus existat
 atque abs te officia tutelae, sodalitatii familiaritatisque
 flagitet? ipsum putato adesse. homo avarissime et spur-
 cissime, redde bona sodalis filio; si non quae abstulisti,
 at quae confessus es. cur cogis sodalis filium hanc primam

in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam sodalis mortui contra te testimonium dicere? cur pudentissimas lectissimasque feminas in tantum virorum conventum insolitas invitasque prodire cogis? recita omnium testimonia. TESTIMONIUM MATRIS ET AVIAE.

Pro quaestore vero quo modo iste commune Milyadum vexarit, quo modo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam Phrygiamque totam frumento imperando, aestimando, hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi aestimatione afflixerit non est necesse demonstrare verbis. hoc scitote, [his nominibus, quae res per hunc gestae sunt,] cum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret neque ea sumeret proque his rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis Cn. Dolabellae HS ad triciens litem esse aestimatam; quae omnia etiam si voluntate Dolabellae fiebant, per istum tamen omnia gerebantur. consistam in uno nomine; multa enim sunt ex eodem genere. recita. DE LITIBUS AESTIMATIS CN. DO-³⁸₉₅LABELLAE PR. PECUNIAE REDACTAE. QUOD A COMMUNI MILYADUM... te haec coëgisse, te aestimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico, eademque vi et iniuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnis partis provinciae te tamquam aliquam calamitosam pestem tempestatemque pervasisse demonstro. itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusavit, istum in sua potestate ac ditione tenuit: homo adulescens cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosset, fecit perite et callide: volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit; ab homine quae voluit in Dolabellam abstulit; istum testem produxit; dixit iste quae velle accusatorem putavit. quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti voluissem, magna copia fuisset; qui ut se periculo litium, coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem descensuros pollicebantur. eorum ego voluntatem omnium re-⁹⁶₉₇pudiavi: non modo proditori, sed ne perfugae quidem locus in meis castris cuiquam fuit. forsitan meliores illi accusatores habendi sint, qui haec omnia fecerunt. ita est: sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem, maxime laudari volo. rationes ad acrarium, ante

quam Dolabella condemnatus est, non audet referre; impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret, perinde quasi exscribendi potestatem non haberet. solus
 39 est hic, qui numquam rationes ad aerarium referat. audistis quaestoriam rationem tribus versiculis relatum; legationis non, nisi condemnato et eiecto eo, qui posset reprehendere; nunc denique praeturae, quam ex senatus consulto statim referre debuit, usque ad hoc tempus non
 99 rettulit. quaestores sese in senatu exspectare dixit, perinde quasi non, ut quaestor sine praetore possit rationem referre — ut tu, Hortensi, ut omnes — eodem modo sine quaestore praetor. dixit idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis quam causa placuit: probaverunt. verum quaestores quoque iam pridem venerunt. cur non rettulisti? illarum rationum ex ea facce legationis quaestoriaeque tuae procurationis illa sunt nomina, quae Dolabellae necessario sunt aestimata [Ex LITIBUS
 100 AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PRO PR.] quod minus Dolabella Verri acceptum rettulit, quam Verres illi expensum tulerit, HS quingenta triginta quinque milia, et quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, HS ducenta triginta duo milia, et quod plus frumenti fecit accepisse istum, HS deciens et octingenta milia, quod tu homo castissimus aliud in tabulis habebas. hinc illae extraordinariae pecuniae, quas nullo duce tamen aliqua ex particula investigamus, redundarunt; hinc ratio cum Q. et Cn. Postumis Curtiis, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum; hinc HS quater deciens P. Tadio numeratum Athenis testibus planum faciam; hinc empta apertissime praetura, nisi forte id etiam dubium est quo modo iste praetor
 101 factus sit. homo scilicet aut industria aut opera probata aut frugalitatis existimatione praeclara aut denique, id quod levissimum est, adsiduitate, qui ante quaesturam cum meretricibus lenonibusque vixisset, quaesturam ita gessisset, quem ad modum cognovistis, Romae post quaesturam illam nefariam vix triduum constitisset, absens non in oblivione iacuisset, sed in adsidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset, is repente,

ut Romam venit, gratis praetor factus est. alia porro pecunia ne accusaretur data. cui sit data nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror; datam quidem esse tum inter omnis recenti negotio facile constabat. homo stultissime et amentissime, tabulas cum conficeres et cum extraordinariae pecuniae crimen subterfugere velles, satis te elapsurum omni suspitione arbitrabare, si, quibus pecuniam credebas, his expensum non ferres neque in tuas tabulas nomen ullum referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? quid proderat tibi te expensum illis non tulisse? an tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti?

Verum ad illam iam veniamus praecelaram praeturam criminaque ea, quae notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus; in quibus non dubito quin offensionem negligentiae vitare atque effugere non possim. multi enim ita dicent ‘de illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam non attigit, quae mihi aut quae amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui.’ his omnibus, qui istius iniurias norunt, [hoc est, populo Romano universo,] me vehementer excusatum volo non negligentia mea fore, ut multa praeteream, sed quod alia testibus integra reservari velim, multa autem propter rationem brevitatis ac temporis praetermittenda existimem. fatebor etiam illud invitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuum peccato praeterire passus sit, omnia, quae ab isto commissa sint, non potuisse cognoscere. quapropter ita me de praeturae criminibus auditote, ut ex utroque genere et iuris dicendi et sartorum tectorum exigendorum ea postuletis, quae maxime digna sint eo reo, cui parvum ac mediocre obici nihil oporteat. nam ut praetor factus est, qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanae provinciae, magis ex sua Chelidonisque quam ex populi Romani voluntate; qui principio qualis in edicto constituendo fuerit cognoscite. C. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote praetore; is cum haberet unicam filiam neque census esset, quod cum natura hortabatur, lex nulla prohibebat fecit, ut filiam bonis suis heredem institueret. heres erat filia. omnia faciebant cum pupilla,

legis aequitas, voluntas patris, edicta praetorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste praetor designatus — utrum admonitus an temptatus an, qua est ipse sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice pervenerit ad hanc improbitatem nescio: vos tantum hominis audaciam amentiamque cognoscite — appellat heredem L. Annum, qui erat institutus secundum filiam; non enim mihi persuadetur istum ab illo prius appellatum; dicit se posse ei condonare edicto hereditatem, docet hominem quid possit fieri. illi bona res, huic vendibilis videbatur. iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem summittebat; malebat pecuniam accipere ne quid novi ediceret quam ut hoc edictum tam improbum et tam inhumanum interponeret. tutores pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quem ad modum in rationem inducerent, quem ad modum sine periculo suo dare possent non videbant; simul istum fore tam improbum non arbitrabantur: saepe appellati pernegaverunt. iste ad arbitrium eius, cui condonabat hereditatem ereptam a liberis, quam aequum edictum conscripserit, quaeso, cognoscite. CUM INTELLEGAM, LEGEM VOCONIAM... quis umquam crederet mulierum adversarium Verrem futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? cupiditati hominum ait se obviam ire. quis potius non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? dic, quaeso, cetera: delectat enim me hominis gravitas, scientia iuris, praetoris auctoritas. recita. QUI AB A. POSTUMIO, Q. FULVIO CENSORIBUS, POSTVE EA . . . . FECIT, FECERIT. 'fecit, fecerit?' quis umquam edixit isto modo? quis umquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum reprehendi neque ante edictum provideri potuit? iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat non improbum, non inofficiosum, non inhumanum. quod si ita fecisset, tamen post illius mortem nihil de testamento illius novi iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat: imitatus esses ipsum illum Voconium, qui lege sua here-

ditatem ademit nulli neque virgini neque mulieri; sanxit in posterum, qui post eos censores census esset, ne quis heredem virginem neve mulierem faceret. in lege Voconia non est FECIT, FECERIT; neque in ulla praeteritum tempus reprehenditur nisi eius rei, quae sua sponte tam scelerata et nefaria est, ut, etiam si lex non esset, magno opere vitanda fuerit; atque in eis ipsis rebus multa videmus ita sancta esse legibus, ut ante facta in iudicium non vocentur: Cornelia testamentaria, nummaria, ceterae complures, in quibus non ius aliquod novum populo constituitur, sed sancitur, ut quod semper malum facinus fuerit, eius quaestio ad populum pertineat ex certo tempore. de iure vero civili si quis novi quid instituit, is non omnia, quae ante acta sunt, rata esse patietur? cedo mihi leges Atinias, Furias, Fusias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnis praeterea de iure civili: hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem populus utatur. qui plurimum tribuunt edicto praetoris edictum legem annuam dicunt esse: tu edicto plus amplecteris quam lege. si finem edicto praetoris adferunt Kalendae Ianuariae, cur non initium quoque edicti nascitur a Kalendis Ianuariis? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo praetor alius futurus est: in illum, quo alius praetor fuit, regredietur? ac si hoc iuris non unius hominis causa edixisses, cautius composuisses. scribis: QUI... HEREDEM FECIT, FECERIT. quid, si plus legarit quam ad heredem heredesve perveniat, quod per legem Voconiam ei, qui census non sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit, non caves? quia non iuris, sed hominis causam verbis amplecteris, ut facile appareat te pretio, non iure esse commotum. atque hoc si in posterum edixisses, etsi minus esset nefarium, tamen esset improbum; sed tum vituperari posset, in discrimen venire non posset, nemo enim committeret: nunc est eius modi edictum, ut quis intellegat non populo esse scriptum, sed P. Annii secundis heredibus. itaque cum abs te caput illud tam multis verbis mercenarioque prooemio esset ornatum, equis inventus est postea praetor qui idem illud ediceret? non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam ne quis ediceret. nam post te praetorem multi in isdem

causis fuerunt: in his nuper Annaea de multorum propinquorum sententia pecuniosa mulier quod censa non erat. testamento fecit heredem filiam. iam hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse ne quis reperiretur qui [istius institutum] sequi vellet; solus enim tu inventus es cui non satis fuerit corrigere testamenta vivorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti; voluisti, ex improvise si quae res nata esset, ex urbano edicto decernere: quam postea tibi tu defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto provinciali repudiabas. atque ego non dubito quin, ut mihi, cui mea filia maxime cordi est, res haec acerba videtur atque indigna, sic uni cuique vestrum, qui simili sensu atque indulgentia filiarum commovemini. quid enim natura nobis iucundius, quid carius esse voluit? quid est dignius in quo omnis nostra diligentia indulgentiaque consumatur? homo importunissime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona patria, voluntate patris, iure, legibus tradita eriperes et cui tibi esset commodum condonares? quibuscum vivi bona nostra partimur, eis praetor adimere, nobis mortuis, bona fortunasque poterit? NEC PETITIONEM inquit NEC POSSESSIONEM DABO. eripies igitur pupillae togam praetextam? detrahes ornamenta non solum fortunae, sed etiam ingenuitatis? miramur ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? miramur istum de provincia decedentem clam Syracensis profugisse? nos si alienam vicem pro nostra iniuria doleremus, vestigium istius in foro nullum esset relictum. pater dat filiae: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, ut ab iure non abeat: quid habes quod reprehendas? nihil, opinor. at ego concedo: prohibe, si potes, si habes qui te audiat, si potest tibi dicto audiens esse quisquam. eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, ius omnibus? hoc populus Romanus non manu vindicasset, nisi te huic tempori atque huic iudicio reservasset?

Postea quam ius praetorium constitutum est, semper

hoc iure usi sumus: si tabulae testamenti non proferrentur, tum, uti quemque potissimum heredem esse oporteret, si is intestatus mortuus esset, ita secundum eum possessio daretur. qua re hoc sit acquissimum facile est dicere, sed in re tam usitata satis est ostendere omnis antea ius ita dixisse et hoc vetus edictum translaticiumque esse. cognoscite hominis aliud in re vetere edictum novum, et simul, dum est unde ius civile discatur, adulescentis in disciplinam ei tradite: mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum praetorem; eius testamentum erat nullum; lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. si habuisset iste edictum, quod ante istum et postea omnes habuerunt, possessio Minuciae genti esset data: si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non exstaret, lege ageret in hereditatem, aut, pro praede litis vindictiarum cum satis accepisset, sponsionem faceret et ita de hereditate certaret. hoc, opinor, iure et maiores nostri et nos semper usi sumus. videte ut hoc iste correxerit. componit edictum eis verbis, ut quivis intellegere posset unius hominis causa conscriptum esse: tantum quod hominem non nominat, causam quidem totam perscribit, ius, consuetudinem, aequitatem, edicta omnium negligit. **EX EDICTO URBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITUR.... SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET.** iam quid ad praetorem, uter possessor sit? nonne id quaeri oportet, utrum possessorem esse oporteat? ergo quia possessor est, non moves possessione; si possessor non esset, non dares. nusquam enim scribis neque tu aliud quicquam edicto amplecteris nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas. iam hoc ridiculum est: **SI DE HEREDITATE AMBIGITUR ET TABULAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINUS MULTIS SIGNIS QUAM E LEGE OPORTET AD ME PROFERENTUR, SECUNDUM TABULAS TESTAMENTI POTISSIMUM POSSESSIONEM DABO.** hoc translaticium est; sequi illud oportet: **SI TABULAE TESTAMENTI NON PROFERENTUR.** quid ait? **SE EI DATURUM, QUI SE DICAT HEREDEM ESSE.** quid ergo interest proferantur necne? si protulerit, uno signo ut sit minus quam ex lege oportet, non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. quid nunc dicam neminem unquam hoc postea alium

45
115

116

117

edixisse? valde sit mirum neminem fuisse qui istius se similem dici vellet. ipse in Siciliensi edicto hoc non habet; exegerat enim iam mercedem; item ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis edixit idem, quod omnes Romae praeter istum: **EX EDICTO SICILIENSI. SI DE HEREDITATE AMBIGITUR. . . .**

46
118 ac. per deos immortales, quid est quod de hoc dici possit? iterum enim iam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris? utrum digniores homines esse existimasti eos, qui habitant in provincia, quam nos, qui aequo iure uterentur, an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus. nam in utroque genere video non modo ceteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romae solet. quae Romae magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video.

119 Et, cum edictum totum eorum arbitrato, quam diu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur, tum vero in magistratu contra illud ipsum edictum suum sine ulla religione decernebat; itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter atque ut edixerat decrevisset. quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit convenire; quem iste conlegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro; sed eo leviores istius iniuriae videbantur, quod erat in acquitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines

120 uterentur. nam, quaeso, redite in memoriam, iudices, quae libido istius in iure dicundo fuerit, quae varietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure civili consuli solent, quam plena ac referta Chelidonis: a qua muliere cum erat ad eum ventum et in aurem eius insusurratum, alias revocabat eos,

inter quos iam decreverat decretumque mutabat, alias inter aliquos contrarium sine ulla religione decernebat ac proximis paulo ante decreverat. hinc [illi] homines erant ¹²¹ [qui] etiam ridiculi [inveniebantur] ex dolore: quorum alii, id quod saepe audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequam esse verrinum; alii etiam frigidiores erant, sed quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem execrabantur, qui verrem tam nequam reliquisset. quae ego non commemorarem — neque enim perfacete dicta neque porro hac severitate digna sunt — nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam [et iniquitatem tum] in ore vulgi atque in communibus proverbii esse versatam.

In plebem vero Romanam utrum superbiam prius ⁴⁷ commemorem an crudelitatem? ¹²² sine dubio crudelitas gravior est atque atrocior. oblitosne igitur hos putatis esse quem ad modum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus plebis in contione egit, cum eum, quem iste virgis ceciderat, in conspectum populi Romani produxisset; cuius rei recognoscendae faciam vobis suo tempore potestatem. ¹²³ superbia vero quae fuerit quis ignorat? quem ad modum iste tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse nunquam duxerit? P. Trebonius viros bonos et honestos compluris fecit heredes; in eis fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum: ei cum cautum vellet, scripsit ut heredes iurarent se curaturos, ut ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium illum proscriptum perveniret. libertus iurat; ceteri heredes adeunt ad Verrem; docent non oportere se id iurare facturos esse, quod contra legem Corneliam esset: [quae proscriptum iuvare vetaret.] impetrant ut ne iurent; dat his possessionem. id ego non reprehendo: etenim erat iniquum homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quicquam dari. libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur; itaque ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuvare; simul ut esset poena, quod alterius patroni testamento obtemperasset. das possessionem ei, qui non iuravit: concedo; praetorium est. ¹²⁴

tu ei, qui iuravit: quo exemplo? 'proscriptum iuvat; lex est; poena est.' quid ad eum, qui ius dicit? utrum reprehendis, quod patronum iuvabat eum, qui in miseriis erat, an, quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? utrum horum reprehendis? et hoc tum de sella vir optimus dixit 'equiti Romano tam locupleti libertinus homo sit heres?' o modestum ordinem, quod illinc vivus surrexerit!

- 125 Possum sexcenta decreta proferre, in quibus ut ego non dicam pecuniam intercessisse, ipsa decretorum novitas iniquitasque declarat. verum, ut ex uno de ceteris coniecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis, audite. C. Sulpicius Olympus fuit; is mortuus est C. Sacerdote praetore, nescio an ante quam Verres praeturam petere coepit; fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligur hereditatem adiiit; possedit Sacerdote praetore sine ulla controversia. postea quam Verres magistratum iniit, ex edicto istius [quod edictum Sacerdos non habuerat,] Sulpicii patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere coepit. Ligur non aderat; L. frater eius causam agebat; aderant amici, propinqui. dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat; docebat edictum eius non oportere in eas hereditates valere, quae ante eum praetorem venissent; si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. venit Romam Ligur; non dubitabat quin, si ipse Verrem convenisset, aequitate causae, auctoritate sua commovere hominem posset: domum ad eum venit; rem demonstrat; quam pridem sibi hereditas venisset docet. quod facile homini ingenioso fuit in causa acquissima, multa quae quemvis commovere possent dixit; ad extremum petere coepit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiam contemneret, ut se tanta iniuria adficeret. homo Ligurem accusare coepit, qui in re adventicia atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset; debere eum aiebat suam quoque rationem ducere; multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. non possum illa planius commemorare, quam
- 126

ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. quid est, ¹²⁷ Verres? utrum ne his quidem testibus credetur, an haec ad rem non pertinent? non credemus M. Octavio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est, [Verres,] quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? an id, quod dicunt, leve est? nihil levius, quam praetorem urbanum hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus, quibus hereditas venerit, coheredem praetorem esse oportere. an vero dubitamus quo ore iste ceteros homines inferiores loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipiis, quo denique ore, quos numquam liberos putavit, libertinos homines solitus sit appellare, qui ob ius dicendum M. Octavium Ligurem, hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis, poscere pecuniam non dubitarit?

In sartis tectis vero quem ad modum se gesserit, quid ⁴⁹ ego dicam? dixerunt qui senserunt; sunt alii qui dicant; notae res atque manifestae prolatae sunt et proferentur. dixit Cn. Fannius, eques Romanus, frater germanus Q. ¹²⁸ Titinii, iudicis tui, tibi pecuniam se dedisse. RECITA CN. FANNII TESTIMONIUM. nolite Cn. Fannio [dicenti] credere; noli, inquam, tu, Q. Titini, Cn. Fannio, fratri tuo credere. dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat avaritiae et audaciae, quae vitia videntur in quemvis potius quam in istum convenire. dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere et nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. RECITA NOMINA Q. TADII. RECITA TESTIMONIUM Q. TADII. ne Tadii quidem tabulis nec testimonio credemus? quid igitur in iudiciis sequemur? quid est aliud omnibus omnia peccata et maleficia concedere, nisi hoc hominum honestorum testimoniis et virorum bonorum tabulis non credere? nam quid ego de cotidiano sermone querimoniaque ¹²⁹ populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto seu potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento, quod templum in oculis cotidianoque aspectu populi Romani positum est, quo saepe numero senatus convocatur, quo maximarum rerum frequentissimae cotidie advocations fiunt, in eo loco, in sermone hominum, audaciae

⁵⁰⁾ ¹³⁰ suae monumentum aeternum relinquere? aedem Castoris, indices, P. Iunius habuit tuendam de L. Sulla Q. Metello consulibus. is mortuus est; reliquit pupillum parvum filium. cum L. Octavius C. Aurelius consules aedis sacras locavissent neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ei praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos et M. Caesius, factum est senatus consultum, quibus de sartis tectis cognitum et iudicatum non esset, uti C. Verres P. Caelius praetores cognoscerent et iudicarent. qua potestate iste permissa, ***, ut ex Cn. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis, verum tamen cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque praedatus, hoc voluit clarissimum relinquere iudicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed
¹³¹ videre cotidie possemus. quaesivit quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat; scire volebat ad quem illa res pertineret. audit pupillum esse filium. homo, qui semper ita palam dietitasset, pupillos et pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat: monumentum illa amplitudine, illo opere quamvis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inventurum in quo moliri praedarique posset arbitrabatur. L. Habonio aedem Castoris tradi oportebat; is
¹³² casu pupilli Iunii tutor erat testamento patris; cum eo sine ullo intertrimento convenerat iam quem ad modum traderetur. iste ad se Habonium vocat; quaerit ecquid sit quod a pupillo traditum non sit quod exigi debeat. cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse; signa et dona comparere omnia; ipsum templum omni opere esse integrum, indignum isti videri coepit ex tanta aede tantoque opere se non opimum
⁵¹ ¹³³ praeda, praesertim a pupillo, discedere. venit ipse in aedem Castoris; considerat templum; videt undique tectum pulcherrime laqueatum, praeterea cetera nova atque integra: versat se; quaerit quid agat. dicit [ei] quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos 'tu, Verres, hic quod moliare non habes, nisi forte vis ad perpendicularum columnas exigere.' homo omnium rerum imperitus quaerit quid sit ad perpendicularum.

dicunt ei fere nullam esse columnam, quae ad perpendiculum esse possit. ‘nam meherecule’ inquit ‘sic agamus: columnae ad perpendiculum exigantur.’ Habonius, qui 134 legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla, et qui non putaret sibi expedire ita accipere, ne eodem modo tradendum esset, negat id sibi deberi; negat oportere exigi. iste Habonium quiescere iubet et simul ei non nullam spem societatis ostendit; hominem modestum et minime pertinacem facile coërcet; columnas ita se exacturum esse confirmat. nova res atque improvisa pupilli calamitas 135 nuntiatur statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Titio tutori, homini frugalissimo. hi rem ad virum primum, summo officio ac virtute praeditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. venit ad Verrem M. Marcellus; petit ab eo pro sua fide ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patriis conetur evertere. iste, qui iam spe atque opinione praedam illam devorasset, neque ulla aequitate orationis neque auctoritate M. Marcelli commotus est; itaque quem ad modum ostendisset, se id exacturum esse respondit. cum sibi omnis 136 ad istum adlegationes difficilis, omnis aditus arduos ac potius interclusos viderent, apud quem non ius, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas [pro pretio], non gratia valeret, statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuius venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone, quae isto praetore non modo in iure civili privatorumque omnium controversiis populo Romano praefuit, verum etiam in his sartis tectisque dominata est. venit ad Chelidonem 52 137 C. Mustius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus; venit M. Iunius, patruus pueri, frugalissimus homo et castissimus; venit homo summo pudore, summo officio, spectatissimus ordinis sui, P. Titius tutor. o multis acerbam, o miseram atque indignam praeturam tuam! ut omittam cetera, quo tandem pudore talis viros, quo dolore meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla condicione istam turpitudinem subissent, nisi officii necessitudinisque ratio coëgisset. veniunt, ut

dico, ad Chelidonem. domus erat plena: nova iura,
 nova decreta. nova iudicia petebantur. 'mihī det pos-
 sessionem' 'mihī ne adimat' 'in me iudicium ne det'
 'mihī bona addicat.' alii nummos numerabant; ab aliis
 tabellae obsignabantur; domus erat non meretricio con-
 138 ventu, sed praetoria turba referta. simul ac potestas
 primum data est, adeunt hi, quos dixi. loquitur C.
 Mustius; rem demonstrat; petit auxilium; pecuniam pol-
 licetur. respondit illa, ut meretrix, non inhumaniter:
 libenter ait se esse facturam et cum isto se diligenter
 sermocinaturam; reverti iubet. tum discedunt; postridie
 revertuntur. negat illa posse hominem exorari; per-
 magnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse.
 153 vereor ne quis forte de populo, qui priore actione non
 adfuit, haec, quia propter insignem turpitudinem sunt in-
 credibilia, fingi a me arbitretur: ea vos antea, iudices,
 159 cognovistis. dixit iuratus P. Titius, tutor pupilli Iunii;
 dixit M. Iunius tutor et patruus; Mustius dixisset, si vi-
 veret; sed recenti re de Mustio auditum est; dixit L. Do-
 mitius, qui cum sciret me ex Mustio vivo audisse, quod eo
 sum usus plurimum — etenim iudicium, quod prope om-
 nium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno de-
 fendente vicit — cum hoc, ut dico, sciret L. Domitius, me
 scire ad eum res omnis Mustium solitum esse deferre, tamen
 de Chelidone reticuit quoad potuit; alio responsionem suam
 derivavit. tantus in adolescente clarissimo ac principe
 iuventutis pudor fuit, ut aliquam diu, cum a me premeretur,
 omnia potius responderet, quam Chelidonem nomi-
 naret. primo necessarios istius ad eum adlegatos esse
 dicebat; deinde aliquando coactus Chelidonem nominavit.
 110 non te pudet, Verres, eius mulieris arbitrato gessisse
 praeturam, quam L. Domitius ab se nominari vix sibi
 54 honestum esse arbitrabatur? reiecti a Chelidone capiunt
 consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. cum
 Habonio tutore, quod erat vix IIS quadraginta milium,
 transigunt IIS ducentis milibus. refert ad istum rem
 Habonius: ut sibi videatur, satis grandem pecuniam et
 satis impudentem esse. iste, qui aliquanto plus cogitasset,
 male accipit verbis Habonium; negat eum sibi illa deci-
 sione satis facere posse; ne multa, locaturum se esse

confirmat. tutores hoc nesciunt; quod actum erat cum ¹⁴¹ Habonio, putant id esse certissimum; nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. iste vero non procrastinat; locare incipit, non proscripta neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. itaque renuntiat Habonius illam decisionem tutoribus. accurrunt tamen ad tempus tutores; digitum tollit Iunius patruus; isti color immutatus est; voltus, oratio, mens denique excidit. quid ageret coepit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam praedam esse. itaque excogitat — quid? nihil ingeniose, nihil ut quisquam posset dicere ‘improbe, verum callide;’ nihil ab isto vafrum, nihil veteratorium exspectaveritis; omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. si pupillo ¹⁴² opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. ubi illa consuetudo in bonis, praedibus praediisque vendundis omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique, ut optima condicione sit is, cuius res, cuius periculum? excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam oportebat. quid enim? quisquam ad meam pecuniam me invito aspirat, quisquam accedit? locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur; ego me refecturum dico; probatio futura est tua, qui locas; praedibus et praediis populo cautum est; [et,] si non putas cautum, scilicet tu, praetor, in mea bona quos voles immittes; me ad meas fortunas defendendas accedere non sines? operae pretium est legem ipsam cognoscere: dicetis ⁵⁵ eundem conscripsisse qui illud edictum de hereditate: ¹⁴³ recita. LEX OPERI FACIUNDO. QUAE PUPILLI IUNII.... die, die, quaeso, clarius. C. VERRES PRAETOR URBANUS ADDIDIT. corriguntur leges censoriae. quid enim? video in multis veteribus legibus: CN. DOMITIUS L. METELLUS CENSORES ADDIDERUNT; L. CASSIUS CN. SERVILIUS CENSORES ADDIDERUNT. volt aliquid eiusmodi C. Verres. die. quid addidit? recita. QUI DE L. MARCIO M. PERPERNA CENSORIBUS...., SOCIUM NE ADMITTITO NEVE PARTEM DATO NEVE REDIMITO. quid ita? ne vitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples esset? at erat et esset amplius, si velles, populo cautum

141 praedibus et praediis. hic te si res ipsa, si indignitas in-
 iuriae tuae non commovebat, si pupilli calamitas, si pro-
 pinquorum laerimae, si D. Bruti, cuius praedia suberant,
 periculum, si M. Marcelli tutoris auctoritas apud te pon-
 deris nihil habebat, ne illud quidem animadvertebas, eius
 modi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare
 posses — in tabulas enim legem rettulisti — neque cum
 defensione aliqua confiteri? addicitur opus HS 10LX mili-
 bus, cum tutores HS LXXX milibus id opus ad illius in-
 iquissimi hominis arbitrium se effecturos esse clamarent.
 145 etenim quid erat operis? id, quod vos vidistis: omnes
 illae columnae, quas dealbatas videtis, machina apposita
 nulla impensa deiectae eisdem lapidibus repositae sunt.
 hoc tu HS 10LX locavisti. atque in illis columnis dico
 esse, quae a tuo redemptore commotae non sint; dico
 esse ex qua tantum tectorium vetus delitum sit et novum
 inductum. quod si tanta pecunia columnas dealbari pu-
 56
 116 tassetem, certe numquam aedilitatem petivissem. at ut
 videatur tamen res agi et non eripi pupillo: SI QUID OPERIS
 CAUSA RESCIDERIS, REFCITO. quid erat quod rescinderet,
 cum suo quemque loco lapidem reponeret? QUI REDEMERIT,
 SATIS DET DAMNI INFECTI EI, QUI A VETERE REDEMPTORE ACCE-
 PIT. deridet, cum sibi ipsum iubet satis dare Habonium.
 PECUNIA PRAESENS SOLVETUR. cuius de bonis? eius, qui,
 quod tu HS 10LX locasti, se HS LXXX milibus effectu-
 rum esse clamavit. cuius de bonis? pupilli, cuius aeta-
 tem et solitudinem, etiam si tutores non essent, defen-
 dere praetor debuit; tutoribus defendentibus non modo
 patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum una ad-
 emisti. HOC OPUS BONUM SUO CUIQUE FACITO. quid est suo
 147 CUIQUE? lapis aliquis caedendus et apportandus fuit? ma-
 china una; nam illo non saxum, non materies ulla ad-
 vecta est; tantum operis in ista locatione fuit, quantum
 paucae operae [fabrorum] mercedis tulerunt et manu
 pretii machina. utrum existimatis minus operis esse
 unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide
 redivivo an quattuor illas reponere? nemo dubitat quin
 multo maius sit novam facere. ostendam in aedibus pri-
 vatis longa difficilique vectura columnas singulas ad im-
 118 pluvium HS 2000 2000 non minus magnas locatas. sed

ineptum est de tam perspicua eius impudentia pluribus verbis disputare, praesertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum ascripserit REDIVIVA SIBI HABETO, quasi quicquam redivivi ex opere illo tolleretur ac non totum opus ex redivivis constitueretur. at enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum pervenire; poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. omnes exclusi sunt non minus aperte quam pupillus. diem praestituit operi faciundo Kalendas Decembris; locat circiter Idus Septembris; angustiis temporis excluduntur omnes. quid ergo? Habonius istam diem quo modo adsequitur? nemo Habonio molestus est neque Kalendis Decembribus neque Nonis neque Idibus; denique aliquanto ante in provinciam iste proficiscitur, quam opus effectum est: postea quam reus factus est, primo negabat se opus in acceptum referre posse; cum instaret Habonius, in me causam conferebat, quod cum codicem obsignassem; petit a me Habonius et amicos adlegat; facile impetrat; iste quid ageret nesciebat: si in acceptum non rettulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum; Habonium porro intellegebat rem totam esse patefacturum — tametsi quid poterat esse apertius, [quam nunc est] ut uno minus teste haberet? Habonio opus in acceptum rettulit quadriennio post quam diem operi dixerat. hac condicione, si quis de populo redemptor accessisset, non esset usus: cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem venire nolebant, qui sibi ereptam praedam arbitrarentur. nunc ne argumentum quo ista pecunia pervenerit, facit ipse indicium: primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS 10LX milia numeravit, quod iam iste ferre non poterat, opere addicto, praedibus acceptis, de HS 10LX milibus remisit D. Bruto HS cx milia: hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset; deinde nummi numerati sunt Cornificio, quem scribam suum fuisse negare non potest; postremo ipsius Habonii tabulae praedam illam istius fuisse clamant. RECITA NOMINA HABONII. hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium praetextatum venisse in vestrum conspectum et stetisse

57
149

150

58
151

cum patruo testimonium dicente questus est et me populariter agere atque invidiam commovere quod puerum producerem clamitavit. quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid invidiosum? Gracchi credo aut Saturnini aut alicuius hominis huius modi produxeram filium, ut nomine ipso et memoria patris animos imperitiae multitudinis commoverem? P. Iunii erat hominis de plebe Romana filius, quem pater moriens cum tutoribus et propinquis tum legibus, tum aequitati magistratuum, tum iudiciis vestris commendatum putavit: hic istius scelerato nefarioque latrocinio bonis patriis fortunisque omnibus spoliatus venit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut cum, cuius opera ipse multos annos esset in sordibus, paulo tamen obsoletius vestitum videret. itaque tibi, Hortensi, non illius aetas, sed causa, non vestitus, sed fortuna popularis videbatur, neque te tam commovebat, quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla venerat; vestitus enim neminem commovebat is, quem illi mos et ius ingenuitatis dabat: quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone creptum esse graviter tum et acerbè homines ferebant. neque erant illae lacrimae populares magis quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt; ideo quod communis est causa, commune periculum; communi praesidio talis improbitas tamquam aliquod incendium restinguendum est. habemus enim liberos parvos; incertum est quam longa cuiusque nostrum vita futura sit; consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo et pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. quis est enim qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? mater, credo. scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, femina primaria; minus illa deos hominesque implorante iste infanti pupillae fortunas patrias ademit. tutoresne defendent? perfacile vero apud istius modi praectorem, a quo M. Marcelli tutoris in causa pupilli Iunii et oratio et voluntas et auctoritas repudiata est.

59

154

Quaerimus etiam quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphylicae partibus fecerit, qualis in bello

praedonum praedo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? dubitamus quid iste in hostium praeda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit, qui maiore pecunia quattuor columnas dealbandas quam ille omnis aedificandas locaverit? expectamus quid dicant ex Sicilia testes? quis unquam templum illud aspexit quin avaritiae tuae, quin iniuriae, quin audaciae testis esset? quis a signo Vortumni in circum maximum venit quin is uno quoque gradu de avaritia tua commoneretur? quam tu viam tensorum atque pompae eius modi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. te putet quisquam, cum ab Italia freto diiunctus esses, sociis temperasse, qui aedem Castoris testem tuorum furtorum esse volueris, quam populus Romanus cotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferent, videbunt?

Atque etiam iudicium in praetura publicum exercuit: non enim praetereundum est ne id quidem. ⁶⁰petita multa ¹⁵⁵est apud istum praetorem a Q. Opimio, qui adductus est in iudicium, verbo, quod, cum esset tribunus plebis, intercessisset contra legem Corneliam; re vera, quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis voluntatem. de quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi laedendique sint, id quod mihi non est necesse: tantum dicam, paucos homines, ut levissime appellem, adrogantis hoc adiutore Q. Opimium per ludum et iocum fortunis omnibus evertisse. ¹⁵⁶is mihi etiam queritur, quod a nobis ix solis diebus prima actio sui iudicii transacta sit, cum apud istum ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? cuius propter indignitatem iudicii saepissime est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum atque eius modi iudiciorum tolleretur. iam vero in bonis Q. Opimii vendendis quas iste praedas, quam aperte, quam improbe fecerit longum est dicere; hoc dico: nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis causa ¹⁵⁷putatote. iam qui ex calamitate senatoris populi Romani, cum praetor iudicio eius praefuisset, spolia domum suam referre et manubias detrahare conatus sit, is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari?

61 Nam de subsortitione illa Iuniana iudicium nihil dico. quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est: non enim me tua solum et iudicium auctoritas, sed etiam anulus aureus scribae tui deterret. non dicam id, quod probare difficile est; hoc dicam, [quod ostendam,] multos ex te viros primarios audisse, cum diceres ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris; nam qua invidia C. Iunius conflagravit, ea, nisi providisses, tibi ipsi tum pereundum fuisset. hoc modo iste sibi et salutis suae prospicere didicit, referendo in tabulas et privatas et publicas quod gestum non esset, tollendo quod esset et semper aliquid demendo, mutando, interpolando; eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. cuius modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicium fore putavit per sodalem suum Q. Curtium, iudicem quaestionis suae; cui ego nisi vi populi et hominum clamore atque convitio restitsem, ex hac decuria vestra, cuius mihi copiam quam largissimam factam oportebat, quos iste adnuerat, in suum consilium sine causa subsortiebatur.

M. TULLII CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
LIBER SECUNDUS
DE PRAETURA SICILIENSI.

Multa mihi necessario, iudices, praetermittenda sunt, ¹
ut possim aliquo modo aliquando de eis rebus, quae meae ¹
fidei commissae sunt, dicere: recepi enim causam Sici-
liae: ea me ad hoc negotium provincia attraxit. ego ta-
men hoc onere suscepto [et recepta causa Siciliensi] am-
plexus animo sum aliquanto amplius: suscepti enim causam
totius ordinis, suscepti causam rei publicae, quod putabam
tum denique recte iudicari posse, si non modo reus im-
probus adduceretur, sed etiam diligens et firmus accusa-
tor ad iudicium veniret: quo mihi maturius ad Siciliae ²
causam veniendum est relictis ceteris eius furtis atque
flagitiis, ut et viribus quam integerrimis agere et ad di-
cendum temporis satis habere possim.

Atque antequam de incommodis Siciliae dico, pauca
mihi videntur esse de provinciae dignitate, vetustate, uti-
litate dicenda; nam cum omnium sociorum provinciarum-
que rationem diligenter habere debetis, tum praecipue
Siciliae, iudices, plurimis iustissimisque de causis: primum,
quod omnium nationum exterarum princeps Sicilia se
ad amicitiam fidemque populi Romani applicavit: prima
omnium, id quod ornamentum imperii est, provincia est
appellata, prima docuit maiores nostros, quam praecla-
rum esset exteris gentibus imperare; sola fuit ea fide
benevolentiaque erga populum Romanum, ut civitates
eius insulae, quae semel in amicitiam nostram venissent,
numquam postea deficerent, pleraeque autem et maxime ³
inlustres in amicitia perpetuo manerent. itaque maioribus
nostris in Africam ex hac provincia gradus imperii factus
est; neque enim tam facile opes Karthaginis tantae con-

cidissent, nisi illud et rei frumentariae subsidium et re-
 2 ceptaeculum classibus nostris pateret. qua re P. Africanus
 Karthagine deleta Siculorum urbis signis monumentis-
 que pulcherrimis exornavit, ut quos victoria populi Ro-
 mani maxime laetari arbitrabatur, apud eos monumenta
 victoriae plurima conlocaret. denique ille ipse M. Mar-
 cellus, cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiam
 victi, fidem ceteri [Siculi] perspexerunt, non solum sociis
 in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus
 temperavit: urbem pulcherrimam, Syracusas, quae cum
 manu munitissima esset tum loci natura terra ac mari
 clauderetur, cum vi consilioque cepisset, non solum in-
 columem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut
 esset idem monumentum victoriae, mansuetudinis, con-
 tinentiae, cum homines viderent et quid expugnasset et
 quibus pepercisset et quae reliquisset: tantum ille hono-
 rem habendum Siciliae putavit, ut ne hostium quidem
 5 urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. itaque
 ad omnis res sic illa provincia semper usi sumus, ut quic-
 quid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed
 domi nostrae conditum iam putaremus: quando illa fru-
 mentum, quod deberet non ad diem dedit? quando id,
 quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando
 id, quod imperaretur, recusavit? itaque ille M. Cato sa-
 piens cellam penariam rei publicae nostrae, nutricem ple-
 bis Romanae Siciliam nominabat: nos vero experti sumus
 [Italico] maximo difficillimoque bello Siciliam nobis non
 pro penaria cella, sed pro aerario illo maiorum vetere ac
 referto fuisse; nam sine ullo sumptu nostro coriis, tunicis
 frumentoque suppeditando maximos exercitus nostros
 3 vestivit, aluit, armavit. quid? illa quae forsitan ne sen-
 6 tiamus quidem, iudices, quanta sunt! quod multis locu-
 pletioribus civibus nostris utimur, quod habent propin-
 quam fidelem fructuosamque provinciam, quo facile ex-
 currant, ubi libenter negotium gerant, quos illa partim
 mercibus suppeditandis cum quaestu compendioque di-
 mittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari
 libeat, ut denique sedes ac domicilium conlocare; quod
 commodum non mediocre rei publicae est, tantum civium
 numerum tam prope ab domo, tam bonis fructuosisque

rebus detineri. et quoniam quasi quaedam praedia populi Romani sunt vectigalia nostra atque provinciae, quem ad modum vos propinquis vestris praediis maxime delectamini, sic populo Romano iucunda suburbanitas est huiusce provinciae. iam vero hominum ipsorum, iudices, ea patientia, virtus frugalitasque est, ut proxime ad nostram disciplinam illam veterem, non hanc, quae nunc increbruit, videantur accedere: nihil ceterorum simile Graecorum: nulla desidia, nulla luxuries; contra summus labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. sic porro nostros homines diligunt, ut his solis neque publicanus neque negotiator odio sit; magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt, ut numquam ante hoc tempus ad aram legum praesidiumque vestrum publico consilio confugerint, tametsi et illum annum pertulerant, qui sic eos afflixerat, ut salvi esse non possent, nisi C. Marcellus quasi aliquo fato venisset, ut bis ex eadem familia salus Siciliae constitueretur, et post M. Antonii infinitum illud imperium senserant: sic a maioribus suis acceperant, tanta populi Romani in Siculos esse beneficia, ut etiam iniurias nostrorum hominum perferendas putarent. in neminem civitates ante hunc testimonium publice dixerunt; hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno aliquo in genere peccasset; sed cum perferre non possent luxuriam, crudelitatem, avaritiam, superbiam, cum omnia sua commoda, iura, beneficia senatus populi que Romani unius scelere ac libidine perdidissent, hoc statuerunt, aut istius iniurias per vos ulcisci ac persequi aut, si vobis indigni essent visi quibus opem auxiliumque ferretis, urbis ac sedis suas relinquere, quando quidem agros iam ante istius iniuriis exagitati reliquissent. hoc consilio a L. Metello legationes universae petiverunt, ut quam primum isti succederet; hoc animo totiens apud patronos de suis miseriis deplorarunt; hoc commoti dolore postulata consulibus, quae non postulata, sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. fecerunt etiam ut me, cuius fidem continentiamque cognoverant, prope de vitae meae statu dolore ac lacrimis suis deducerent, ut ego istum accusarem, a quo mea longissime ratio volun-

tasque abhorrebat; quamquam in hac causa multo pluris
 partis mihi defensionis quam accusationis suscepisse vi-
 11 deor; postremo homines ex tota provincia nobilissimi
 primique publice privatimque venerunt, gravissima atque
 amplissima quaeque civitas vehementissime suas iniurias
 persecuta est. at quem ad modum, iudices, venerunt?
 videor enim mihi iam liberius apud vos pro Siculis lo-
 qui debere, quam forsitan ipsi velint: saluti [enim] po-
 tius eorum consulam quam voluntati: eequem existima-
 tis ulla umquam in provincia reum absentem contra in-
 12 quisionem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate
 praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt; his
 porro qui successerunt, vehementer istius cupidi, libe-
 raliter ex istius cibariis tractati, non minus aeres contra
 me fuerunt. videte quid potuerit, qui quattuor in una
 provincia quaestores studiosissimos defensores propugna-
 toresque habuerit; praetorem vero cohortemque totam sic
 studiosam, ut facile appareret non tam illis Siciliam,
 quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum, qui
 plenus decesserat, provinciam fuisse. minari Siculis, si
 decrevissent legationem quae contra istum diceret; minari,
 si qui essent profecti; aliis, si laudarent, benignissime
 promittere; gravissimos privatarum rerum testis, quibus
 nos praesentibus denuntiavimus, eos vi custodiisque re-
 5 tinere. quae cum omnia facta sint, tamen unam solam
 13 scitote esse civitatem Mamertinam quae publice legatos
 qui istum laudarent miserit; eius autem legationis prin-
 cipem, civitatis nobilissimum civem, C. Heium, iuratum
 dicere audistis isti navem onerariam maximam Messanae
 esse publice coactis operis aedificatam; idemque Mamer-
 tinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona
 sua, verum etiam sacra deosque penatis a maioribus tra-
 ditos ex aedibus suis eripuisse dixit. praeclara laudatio,
 cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in
 laudando atque in repetendo. atque ea ipsa civitas qua
 ratione isti amica sit dicetur certo loco; reperietis enim
 quae causae benevolentiae Mamertinis erga istum sint,
 eas ipsas causas [satis] iustas esse damnationis. alia ci-
 14 vitas nulla, iudices, publico consilio laudat: vis illa

summi imperii tantum potuit apud perpauca homines, non civitates, ut aut levissimi quidam ex miserrimis desertissimisque oppidis invenirentur qui iniussu populi ac senatus proficiscerentur, aut ei, qui contra istum legati decreti erant et testimonium publicum ac mandata acceperant, vi ac metu retinerentur; quod ego in paucis tamen usu venisse non moleste tuli, quo reliquae tot et tantae et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi potuisse quo minus experirentur ecquid apud vos querimoniae valerent antiquissimorum fidelissimorumque sociorum. nam quod 15 fortasse non nemo vestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari, id, tametsi priore actione ex Heraclii Syracusani testimonio cuius modi esset cognovistis, tamen vobis alio loco ut se tota res habeat, quod ad eam civitatem attinet, demonstrabitur; intellegetis enim nullis hominibus quemquam tanto odio quanto istum Syracusanis et esse et fuisse.

At enim istum Siculi soli persequuntur; cives Romani, 6 qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. primum, si ita esset, tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est [lege iudicioque sociali], sociorum querimonias audire oporteret; sed intellegere potuistis priore actione 16 civis Romanos honestissimos ex Sicilia plurimos maximis de rebus et quas ipsi accepissent iniurias et quas scirent aliis esse factas pro testimonio dicere. ego hoc, quod intellego, iudices, sic confirmo: videor mihi gratum fecisse Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitis, periculo sum persecutus; non minus hoc gratum me nostris civibus intellego fecisse, qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumque suarum salutem in istius damnatione consistere. quapropter de istius praetura Si- 17 ciliensi non recuso quin ita me audiatis, ut, si cuiquam generi hominum sive Siculorum sive nostrorum civium, si cuiquam ordini sive aratorum sive pecuariorum sive mercatorum probatus sit, si non horum omnium communis hostis praedoque fuerit, si cuiquam denique ulla in re unquam temperaverit, ut vos quoque ei temperetis; qui

simul atque ei sorte provincia Sicilia obvenit, statim Romae et ad urbem, ante quam proficisceretur, quaerere ipse secum et agitare cum suis coepit quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere posset. nolebat in agendo discere, tametsi non provinciae rudis erat et tiro, sed [Siciliae] paratus ad praedam
 18 meditatusque venire cupiebat. o praeclare coniectum [a volgo] in illam provinciam omen communis famae atque sermonis! cum ex nomine istius quid iste in provincia facturus esset perridicule homines augurabantur. etenim quis dubitare posset, cum istius in quaestura fugam et furtum recognosceret, cum in legatione oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret, cum videret in foro latrocinia praeturae, qualis iste in quarto actu improbitatis
 7 futurus esset. atque ut intellegatis eum Romae quaesisse non modo genera furandi, sed etiam nomina, certissima accipite argumenta, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis.

19 Quo die Siciliam tetigit, — videte satisne paratus ex illo omine urbano ad everrendam provinciam venerit — statim Messana litteras Halaesam mittit, quas ego istum in Italia scripsisse arbitror; nam simul atque e navi egressus est, dedit operam ut Halaesinus ad se Dio continuo veniret: se de hereditate velle cognoscere, quae eius filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone venisset.
 20 ea erat, iudices, pergrandis pecunia. hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus, de quo multis viris primariis testibus multorumque tabulis vobis priore actione satis factum est, HS deciens numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret; praeterea greges nobilissimorum equorum abactos, argenti vestisque stragulae domi quod fuerit esse direptum: ita HS deciens Q. Dionem, quod hereditas ei venisset, nullam
 21 aliam ob causam perdidisse. quid? haec hereditas quo praetore Dionis filio venerat? eodem, quo *Anniae C. Annii* senatoris [filiae], eodem quo M. Liguri senatori *C. Sulpicii*, C. Sacerdote. quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? *non plus quam Anniae*, non plus quam Liguri Sacerdote praetore. quid? ad Verrem quis detulit? nemo; nisi forte

existimatis ei quadruplatores ad fretum praesto fuisse. ad urbem cum esset, audivit Dioni cuidam Siculo per- 8
 magnam venisse hereditatem; statuas iussum esse in foro
 ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinae esse multatum.
 tametsi positae essent ex testamento, tamen putabat,
 quoniam Veneris nomen esset, causam calumniae se re-
 perturum; itaque opponit qui petat Veneri Erycinae illam 22
 hereditatem. non enim quaestor petit, ut est consuetudo,
 is, qui Erycum montem obtinebat: petit Naevius Turpio
 quidam, istius excursor et emissarius, homo omnium ex
 illo conventu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote
 praetore condemnatus iniuriarum. etenim erat eius modi
 causa, ut ipse praetor cum quaereret calumniatorem,
 paulo tamen considerationem reperire non posset. † hunc
 hominem Veneri absolvit, sibi condemnat: maluit vide-
 licet homines peccare quam deos; se potius a Dione quod
 non licebat quam Venerem quod non debebatur auferre.
 quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlorigestimonium re- 23
 citem, qui causam Dionis egit, qui omnibus rebus inter-
 fuit, hominis honestissimi, tametsi civis Romanus virtutis
 causa iam diu est, tamen omnium Siculorum primi ac
 nobilissimi? quid ipsius Q. Caecili Dionis, hominis prob-
 atissimi ac pudentissimi? quid L. Vecilii Liguris, T.
 Manlii, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac
 Dionis pecunia confirmatum est: dixit hoc idem M. Lu-
 cullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod
 sibi cum eo esset, iam ante cognosse. quid? Lucullus, 24
 qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit, quam
 tu, Hortensi, qui Romae fuisti? ad quem Dio confugit?
 qui de Dionis iniuriis gravissime per litteras cum Verre
 questus es? nova tibi haec sunt et inopinata? nunc pri-
 mum aures tuae hoc crimen accipiunt? nihil ex Dione,
 nihil ex socru tua, femina primaria, Servilia, vetere
 Dionis hospita, audisti? nonne multa mei testes quae tu
 scis nesciunt? nonne te mihi testem in hoc crimine eri-
 puit non istius innocentia, sed legis exceptio? RECITA
 TESTIMONIA LUCULLI, CHLORIGESTIMONIA DIONIS. satisne vobis ma- 9
 gnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis sinu in
 provinciam profectus esset, Veneris nomine quaesisse
 videtur?

25 Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus et Philocrates fratres sunt Agyrinenses; horum pater abline duo et viginti annos est mortuus, in cuius testamento quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri: ipso vigesimo anno, cum tot interea praetores, tot quaestores, tot calumniatores in provincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita est. Verres cognoscit; pecuniam per Volcatium accipit, fere HS cccc milia, ab duobus fratribus multorum testimonia audistis antea: vicerunt Agyrinenses

10
26 fratres ita, ut egentes inanesque discederent. 'at enim ad Verrem pecunia ista non pervenit.' quae est ista defensio? utrum adseveratur in hoc an temptatur? mihi enim nova res est: Verres calumniatores apponebat; Verres adesse iubebat; Verres cognoscebat; Verres iudicabat; pecuniae maximae dabantur; qui dabant, obtinebant causas: tu mihi ita defendis 'non est ista Verri numerata pecunia'? adiuvo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. quae vis erat in Volcatio tanta, ut HS cccc milia duobus hominibus auferret? cequis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset? veniat nunc; experiatur; tecto recipiet nemo. at ego amplius dico: HS quadringentiens cepisse te arguo contra leges; nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum; sed cum ob tua decreta, [edicta,] ob imperia, ob iudicia pecuniae dabantur, non erat quaerendum cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur.

27 comites illi tui delecti manus erant tuae; praefecti, scribae, accensi, medici, haruspices, praecones manus erant tuae; ut quisque te maxime cognatione, adfinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur; cohors tota [tua] illa, quae plus mali dedit Siciliae, quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit. quicquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. nam si hanc defensionem probabitur 'non accepit ipse,' licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis; nemo umquam [reus] tam convictus, tam nocens adducetur qui ista defensione non possit uti: etenim cum Verres utatur, quis erit umquam

posthac reus tam perditus qui non ad Q. Mucii innocentiam referatur, si cum isto conferatur? neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur, quam in Verre defensionis temptare rationem. qua de re, iudices, magno 28 opere vobis providendum est; pertinet hoc ad summam rem publicam et existimationem ordinis nostri salutemque sociorum: si enim innocentes existimari volumus, non solum nos [abstinentis], sed etiam comites nostros praestare debemus. primum [omnium] opera danda est, 11 ut eos nobiscum educamus, qui nostrae famae capitique consulant; deinde si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi — verum tamen ea liberalitas est probanda, quae sine periculo existimationis est, ut in illo fuit—: cum ab eo quidam vetus ad- 29 sectator et ex numero amicorum non impetraret, uti se praefectum in Africam duceret et id ferret moleste, ‘noli’ inquit ‘mirari, si tu hoc a me non impetras: ego iam pridem ab eo, cui meam existimationem caram esse arbitror, peto ut mecum praefectus proficiscatur et adhuc impetrare non possum.’ etenim re vera multo magis est petendum ab hominibus, si salvi et honesti esse volumus, ut eant nobiscum in provinciam, quam [hoc illis] in beneficii loco deferendum. sed tu, cum et tuos amicos in provinciam quasi in praedam invitabas et cum eis ac per eos praedabare et eos in contione anulis aureis donabas, non statuebas tibi non solum de tuis, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam?

Cum hos sibi quaestus constituisset, magnos atque 30 uberes, ex eis causis, quas ipse constituerat cum consilio, hoc est, cum sua cohorte cognoscere, tum illud infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam conripendam: dubium nemini est quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant, 12 et eorum, qui iudicant, quin nemo vestrum possit acdis suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, cum haec a quopiam vestrum petita sint, praetor improbus, cui nemo intercedere possit, det quem velit iudicem, iudex nequam et levis quod praetor iusserit iudicet: si vero illud 31

quoque accedet ut in ea verba praetor iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus iudex, homo et iuris et officii peritissimus, non possit aliter iudicare, si iudicium sit eius modi: L. OCTAVIUS IUDEX ESTO: SI PARET FUNDUM CAPENATEM, QUO DE AGITUR, EX IURE QUIRTIUM P. SERVILII ESSE NEQUE IS FUNDUS Q. CATULO RESTITUETUR, non necesse erit L. Octavio iudici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere aut condemnare eum quem non oporteat? eiusdem modi totum ius praetorium, eiusdem modi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre praetore. decreta eius modi: SI NON ACCIPIT, QUOD TE DEBERE DICIS, ACCUSES: SI PETIT, DUCAS. C. Fuficium duci iussit peti-
 32 torem, L. Suctium, L. Racilium. iudicia huius modi: qui cives Romani erant, si Siculi essent, cum Siculos eorum legibus dari oporteret; qui Siculi, si cives Romani
 13 essent. verum, ut totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, ut quod civis cum cive agat, domi certet suis legibus; quod Siculus cum Siculo non eiusdem civitatis, ut de eo praetor iudices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam illi legem Rupilianam vocant, sortiatur; quod privatus a populo petit aut populus a privato, senatus ex aliqua civitate qui iudicet datur, cum alternae civitates reiectae sunt; quod civis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur; quod Siculus a civi Romano, civis Romanus datur; ceterarum rerum selecti iudices ex conventu civium Romanorum proponi solent; inter aratores et decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. haec
 33 omnia isto praetore non modo perturbata, sed plane et Siculis et civibus Romanis erepta sunt; primum suae leges: quod civis cum civi ageret, aut cum iudicem, quem commodum erat, praeconem, haruspicem, medicum suum dabat, aut, si legibus erat iudicium constitutum, et ad suum civem iudicem venerant, libere civi iudicare non licebat. edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: SI QUI PERPERAM IUDICASSET, SE COGNITURUM; CUM COGNOVISSET, ANIMADVERSURUM. idque cum faciebat, nemo dubitabat quin, cum iudex alium de suo iudicio putaret iudicaturum seque in

eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectaret eius, quem statim de capite suo putaret iudicaturum. . selecti e³⁴ conventu aut propositi ex negotiatoribus iudices nulli: haec copia, quam dico, iudicum, cohors non Q. Scaevo^{lae}, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verri^s. cuius modi cohortem putatis hoc principe fuisse? * * sicut, videtis edictum: SI QUID PERPERAM IUDICARIT SENATUS. eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius quod non senserit iudicasse. ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intererat istius. lege Hieronica iudicia plurimarum controversiarum sublata uno nomine omnia; de conventu ac negotiatoribus nulli iudices. quantam potestatem habuerit videtis; quas res gesserit cognoscite.

Heraclius est Hieronis filius Syracusanus, homo in primis domi suae nobilis et ante hunc praetorem vel pecuniosissimus Syracusanorum, nunc nulla alia calamitate nisi istius avaritia atque iniuria pauperrimus. huic hereditas ad HS facile triciens venit testamento propinqui sui Heraclii: plena domus caelati argenti optimi multaeque stragulae vestis pretiosorumque mancipiorum, quibus in rebus istius cupiditates et insanias quis ignorat? erat in sermone res, magnam pecuniam Heraclio relictam: non solum Heraclium divitem, sed etiam ornatum supellectile, argento, veste, mancipiis futurum. audit haec etiam³⁵ Verres, et primo illo suo leniore artificio Heraclium adgredi conatur, ut eum roget inspicienda quae non reddat. deinde a quibusdam Syracusanis admonetur: hi autem quidam erant adfines istius, quorum iste uxores numquam alienas existimavit, Cleomenes et Aeschrio, qui quantum apud istum [et quam turpi de causa] potuerint ex reliquis criminibus intellegitis —: hi, ut dico, hominem admonent rem esse praeclaram, refertam omnibus rebus, ipsum autem Heraclium hominem esse maiorem natu, non promptissimum; eum praeter Marcellos patronum quem iure suo adire aut appellare posset habere neminem: esse in eo testamento, quo ille heres esset scriptus, ut statuas in palaestra deberet ponere: ‘faciemus ut palaestritae negent ex testamento esse positas, petant hereditatem, quod eam palaestrae commissam esse dicant.’ placuit ratio³⁶ Verri; nam hoc animo providebat, cum tanta hereditas

in controversiam venisset iudicioque peteretur, fieri non posse ut sine praeda ipse discederet. approbat consilium; auctor est ut quam primum agere incipiant hominemque id aetatis minime litigiosum quam tumultuosissime ad-
15 oriantur; scribitur Heraclio dica. primo mirantur omnes improbitatem calumniae; deinde qui istum nossent partim suspicabantur, partim plane videbant adiectum esse oculum hereditati. interea dies advenit, quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat: paratus ad hanc dicam sortiendam venerat. tum cum docet Heraclius non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus xxx sortiri dicam quibus scripta esset; dies xxx nondum fuerant. sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium, quem provincia tum maxime exspectabat, successurum.
38 iste omnibus dieis diem distulit et eam diem constituit, ut hanc Heraclii dicam sortiri post dies xxx ex lege posset; postquam ea dies venit, iste incipit simulare se velle sortiri. Heraclius cum advocatis adit et postulat, ut sibi cum palaestritis, hoc est cum populo Syracusano, aequo iure disceptare liceat: adversarii postulant, ut in eam rem iudices dentur ex eis civitatibus, quae in id forum convenirent, electi, qui Verri viderentur: Heraclius contra, ut iudices ex lege Rupilia dentur, ut ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium
16
39 Siculorum ne recedatur. quid ego istius in iure dicendo libidinem et scelera demonstrarem? quis vestrum non in urbana iuris dictione cognovit? quis umquam isto praetore Chelidone invita lege agere potuit? non istum, ut non neminem, provincia corrupit; idem fuit qui Romae. cum id, quod omnes intellegebant, diceret Heraclius, ius esse certum Siculis inter se quo iure certarent, legem esse Rupiliam quam P. Rupilius consul de decem legatorum sententia dedisset, hanc omnis semper in Sicilia consules praetoresque servasse, negavit se iudices ex lege Rupilia sortiturum: quinque iudices quos commodum ipsi
40 fuit dedit. quid hoc homine facias? quod supplicium dignum libidine eius invenias? praescriptum tibi cum esset, homo [deterime et] impudentissime, quem ad modum iudices inter Siculos dares, cum imperatoris populi

Romani auctoritas, legatorum decem summorum hominum dignitas, senatus consultum intercederet, cuius consulto P. Rupilius de decem legatorum sententia leges in Sicilia constituerat, cum omnes ante te praetorem Rupilianas leges et in ceteris rebus et in iudiciis maxime servassent, tu ausus es pro nihilo prae tua praeda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullus iudicii metus? nullus apud te gravis auctoritas? nullum exemplum quod sequi velles? verum, ut institui dicere, quinque iudicibus nulla lege, ⁴¹ nullo instituto, nulla reiectione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui quod imperatum esset iudicarent, eo die nihil actum est; adesse iubentur postridie. Heraclius interea, cum omnis insidias ¹⁷ fortunis suis a praetore fieri videret, capit consilium de amicorum et propinquorum sententia non adesse ad iudicium; itaque Syracusis illa nocte profugit: iste postridie mane, cum multo maturius quam umquam antea surrexisset, iudices citari iubet; ubi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos ut absentem Heraclium condemnent. illi eum commonefaciunt ut, si sibi videatur, utatur instituto suo nec cogat ante horam decimam de absente secundum praesentem iudicare: impetrant. interea sane perturbatus ⁴² et ipse et eius amici et consiliarii moleste ferre coeperunt Heraclium profugisse; putabant absentis damnationem, praesertim tantae pecuniae, multo invidiosiore fore quam si praesens damnatus esset. eo accedebat quod iudices ex lege Rupilianae dati non erant: multo etiam rem turpiorem fore et iniquiorem visum iri intellegebant. itaque hoc dum corrigere volt, apertior eius cupiditas improbitasque facta est: nam illis quinque iudicibus uti se negat; iubet, id quod initio lege Rupilianae fieri oportuerat, citari Heraclium et eos, qui dicam scripserant: ait se iudices ex lege velle sortiri. quod ab eo pridie, cum multis lacrimis cum oraret atque obsecraret, Heraclius impetrare non potuerat, id ei postridie venit in mentem, ex lege Rupilianae sortiri dicam oportere. educit ex urna tris: eis ut absentem Heraclium condemnent imperat; itaque condemnant. quae, malum, ista fuit amentia? ⁴³ cequando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ce-

quando his de rebus talis viros audituros existimasti? petatur hereditas [ea], quae nulla debetur, in praedam praetoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honestae civitati turpissima persona calumniae? neque hoc solum; sed ita res agatur, ut ne simulatio quidem aequitatis ulla adhibeatur? nam per deos immortalis, quid interest utrum praetor imperet vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere an huiusce modi iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omnibus everti necesse sit? profecto enim negare non potes te ex lege Rupilia sortiri iudices debuisse, cum praesertim Heraclius id postularret; sin illud dicis, te Heraclii voluntate ab lege recessisse, ipse te impedies, ipse tua defensione implicabere: qua re enim primum ille adesse noluit, cum ex eo numero iudices haberet quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas voluntate? deinde ceteras dicas omnis illo foro M. Postumius quaestor sortitus est; hanc solam tu illo conventu reperire sortitus.

45 'ergo' inquiet aliquis 'donavit populo Syracusano illam hereditatem.' primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est; neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. verum ex ista reperietis hereditate istum ita praedatum, ut perpauca occulte fecerit; populum [quidem] Syracusanum in maximam invidiam sua infamia, alieno praemio pervenisse; paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publice laudationis causa venisse dicunt, et tum participes praedae fuisse et nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium aestimationem venisse. postea quam damnatus est absens, non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quae erat HS triciens, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclii, quae non minor erat pecunia, palaestrae Syracusanorum, hoc est Syracu-

46 sanis, possessio traditur. quae est ista praetura? eripis hereditatem, quae venerat a propinquo, venerat testamento, venerat legibus; quae bona is, qui testamentum fecerat, huic Heraclio, ante aliquanto quam est mortuus, omnia utenda ac possidenda tradiderat, cuius hereditatis, cum ille aliquanto ante te praetorem esset

mortuus, controversia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. verum esto: eripe hereditatem propinquis, da palae-¹⁹ stritis; praedare in bonis alienis nomine civitatis; evertē leges, testamenta, voluntates mortuorum, iura vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit? qui simul ac profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbe, di immortales! illa bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quaestuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! nam illud quidem statim curatur ut quicquid caelati argenti fuit in illis bonis ad istum deferatur, quicquid Corinthiorum vasorum, stragulae vestis: haec nemo dubitabat quin non modo ex illa domo capta et oppressa, verum ex tota provincia ad istum comportari necesse esset. mancipia quae voluit abduxit; alia divisit; auctio facta est, in qua cohors istius invicta dominata est. verum⁴⁷ illud est praeclarum: Syracusani, qui praefuerunt his Heraclii bonis verbo redigendis, re dissipandis reddebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant scyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam vestem stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse; dicebant quantum cuique eius iussu nummorum esset datum. gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur. repente recitatur, uno nomine HS trecenta milia iussu praetoris data esse. fit maximus clamor omnium non modo optimi cuiusque neque eorum, quibus indignum semper visum erat, privata bona populi nomine per summam iniuriam esse crepta, verum etiam ipsi illi auctores iniuriae et ex aliqua particula socii praedae ac rapinarum clamare coeperunt, sibi ut haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus²⁰ est, ut populus concurreret. res ab omni conventu cognita⁴⁸ celeriter isti domum nuntiat; homo inimicus eis, qui recitassent, hostis omnibus, qui adclamassent, exarsit iracundia ac stomacho; verum tamen fuit tum sui dissimilis: nostis os hominis, nostis audaciam; tamen tum rumore et clamore populi et manifesto furto grandis pecuniae perturbatus est. ubi se conlegit, vocat ad se Syracusanos: qui non posset negare ab illis pecuniam datam, non quaesivit procul alicunde, — neque enim probaret — sed proximum, paene alterum filium, quem illam

pecuniam diceret abstulisse: ostendit se reddere coacturum: qui postea quam id audivit, habuit et dignitatis et aetatis et nobilitatis suae rationem: verba apud senatum fecit: docuit ad se nihil pertinere; de isto, id quod omnes videbant, ne ille quidem obscure locutus est. itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt; et is, ut primum
 49 potuit, istum reliquit de provinciaque decessit. et tamen aiunt eum queri solere non nunquam se miserum, quod non suis, sed suorum peccatis criminibusque prematur. triennium provinciam obtinuisti: gener, lectus adulescens, unum annum tecum fuit; sodales, viri fortes, legati tui, primo anno te reliquerunt; unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita tecum multum fuit; qui si semper tecum una fuisset, tamen summa cura cum tuae tum multo etiam magis suae famae pepercisset. quid est quod tu alios accuses? quid est quam ob rem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare cum
 50 altero posse? numerantur illa HS trecenta Syracusanis: ea quem ad modum ad istum postea per pseudothyrum revertantur, tabulis vobis testibusque, iudices, planum faciam.

21 Ex hac iniquitate istius et improbitate, iudices, quod praeda ex illis bonis ad multos Syracusanos invito populo senatuque Syracusano venerat, et illa scelera [quae per Theomnastum et Aeschrionem et Dionysodorum et Cleomenem] invitissima civitate illa facta sunt, primum ut urbs tota spoliaretur, qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus, ut omnia signa iste per eos homines, quos nominavi, omne ebur ex aedibus sacris, omnis undique tabulas pictas, deorum denique simulacra quae vellet auferret; deinde ut in curia Syracusis, quem locum illi *βουλευτηρίου* nomine appellant, honestissimo loco et apud illos clarissimo, ubi illius ipsius M. Marcelli, qui eum, quem eripere belli ac victoriae lege posset, conservavit ac reddidit, statua ex aere facta est, ibi inauratam istius et alteram filio statuam ponerent, ut, dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus
 51 sine lacrimis et gemitu in curia esse non posset. per eosdem istius furtorum, iniuriarum uxorumque socios istius imperio Syracusis Marcellia tolluntur maximo gemitu luctuque civitatis; quem illi diem festum cum recentibus

beneficiis C. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiae Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam provinciam totam occupasset, Mucia non sustulit: hostis et hostis in ceteris rebus nimis ferus et immanis, tamen honorem hominis deorum religione consecratum violare noluit; tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impertire noluisti, per quos illi adepti sunt ut ceteros dies festos agitare possent: at ⁵² vero praecclarum diem illis reposuisti, Verria ut agerent, et ut ad eum diem quae sacris epulisque opus essent, in compluris annos locarentur. iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur; nam me dies, vox, latera deficient, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum indignumque sit istius nomine apud eos diem festum esse, qui se istius opera funditus extinctos esse arbitrentur. o Verria praeclara! quo, quaeso, accessisti, quo non attuleris istum tecum diem? etenim quam tu domum, quam urbem adisti, quod fanum denique quod non eversum atque extersum reliqueris? qua re appellentur sane ista Verria, quae non ex nomine, sed ex manibus naturaque tua constituta esse videantur.

Quam facile serpat iniuria et peccandi consuetudo, ²²₅₃ quam non facile reprimatur videte, iudices. Bidis oppidum est tenue sane, non longe a Syracusis; huius longe primus civitatis est Epicrates quidam: ei hereditas HS quingentorum milium venerat a muliere quadam propinqua atque ita propinqua, ut, ea etiamsi intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse deberet. recens [Syracusana] erat illa res, quam ante demonstravi, de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset, nisi ei venisset hereditas. huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hereditas. cogitare coeperunt eius ini- ⁵¹ micii nihilo minus eodem praetore hunc everti bonis posse, quam Heraclius esset eversus. rem occulte instituunt: ad Verrem per eius interpretes deferunt. ita causa componitur, ut item palaestritae Bidini peterent ab Epicrate hereditatem, quem ad modum palaestritae Syracusani ab Heraclio petivissent. numquam vos praetorem tam palaestricum vidistis; verum ita palaestritas defendebat, ut

ab illis ipse unctior abiret; qui statim, † quod praesens esset, iubet euidam amicorum suorum numerari HS LXXX. 55 res occultari satis non potuit: per quendam eorum, qui interfuerant, fit Epierates certior. primum negligere coepit et contemnere, quod causa prorsus quod disputari posset nihil habebat; deinde cum de Heraclio cogitaret et istius libidinem nosset, commodissimum putavit esse de provincia clam abire; itaque fecit: profectus est Re- 23 gium. quod ubi auditum est, aestuare illi, qui pecuniam dederant; putare nihil agi posse absente Epierate. nam Heraclius tamen adfuerat, cum primo sunt dati iudices: de hoc, qui, ante quam aditum in ius esset, ante quam mentio denique controversiae facta esset ulla, discessisset, putabant nihil agi posse. homines Regium proficiscuntur; Epieratem conveniunt; demonstrant id, quod ille sciebat, se HS LXXX dedisse: rogant eum, ut sibi id, quod ab ipsis abisset pecuniae, curet; ab sese caveat, quem ad modum velit de illa hereditate cum ipso neminem esse 56 acturum. Epierates homines multis verbis male ab se acceptos dimittit; redeunt illi Regio Syracusas; queri cum multis, ut fit, incipiunt, sese HS LXXX nummum frustra dedisse. res pererebruit et in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres refert illam suam Syracusanam: ait se velle de illis HS LXXX cognoscere: advocat multos. dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius. Volcatium vocat; pecuniam referri iubet; Volcatius animo acquissimo nummos adfert, qui nihil amitteret; reddit inspectantibus multis; Bidini 57 nummos auferunt. dicet aliquis: 'quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse?' attendite: iam intellegitis hanc pecuniam, quae via modo visa est exire ab isto, eam semita revertisse: quid enim debuit praetor facere, cum consilio cognita causa, cum comperisset suum comitem iuris, decreti, iudicii corrumpendi causa, qua in re ipsius praetoris caput existimatioque ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem pecuniam contra praetoris famam ac fortunas dedisse? non et in eum, qui accepisset, animadvertisset et in eos, qui dedissent? tu, qui institueras in eos animadvertere, qui perperam iudicassent, quod saepe

per imprudentiam fit, hos pateris impune discedere, qui [ob tuum decretum,] ob tuum iudicium pecuniam aut dandam aut accipiendam putabant? Volcatius idem apud te postea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum quam in conventu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui si animo esset eo quo non modo eques Romanus, sed quisvis liber debet esse, aspicere te postea non potuisset, inimicus, hostis esset tanta contumelia accepta, nisi tecum conluisset et tuae potius existimationi servisset quam suae; qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quam diu tecum in provincia fuit, verum etiam nunc sit, cum iam a ceteris amicis relictus es, et tu intellegis et nos existimare possumus. an hoc solum argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non susceperat? quod iste nec in Volcatium nec in Bidinos animadvertit? est magnum argumentum, verum illud maximum, quod illis ipsis [Bidinis], quibus iratus esse debuit, a quibus comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil possent, etiam si adesset, idcirco suum decretum pecunia esse temptatum: his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quae Epicrati venerat, sed, ut in Hieracilio Syracusano, item in hoc, paulo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria fortunasque eius Bidinis tradidit: ostendit enim novo modo, si quis quid de absente peteret, se auditurum. adeunt Bidini; petunt hereditatem; procuratores postulant, ut se ad leges suas reiciat aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat: adversarii non audebant contra dicere; nullus exitus reperiebatur. insimulant hominem fraudandi causa discessisse; postulant ut bona possidere liceat. debebat Epicrates nummum nemini: amici, si quis quid peteret, iudicio se passuros, iudicatum solvi satis daturos esse dicebant. cum omnia consilia frigerent, admonitu istius insimulare coeperunt Epicratem litteras publicas corrupisse, a qua suspitione ille aberat plurimum; actionem eius rei postulant. amici recusare ne quod iudicium neve ipsius cognitio illo absente de existimatione eius constitueretur; et simul illud item postulare non desistebant; ut se ad leges suas reiceret. iste amplam occasionem

24
58

59

60

25

61

calumniae nactus, ubi videt esse aliquid quod amici absente Epicrate nollent defendere, adseverat se eius rei in primis actionem daturum. cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, revertisse, sed multo etiam pluris eum postea nummos abstulisse, amici Epicratem defendere destiterunt, iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere et sibi habere iussit. ad illa HS Io milia hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindecimens pecunia. utrum res ab initio ita ducta est an ad extremum ita perducta, an ita parva est pecunia an is [homo] Verres, ut haec, quae dixi, gratis facta esse videantur?

62 Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. et Heraclius ille Syracusanus et hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam venerunt; sordidati, maxima, barba et capillo, Romae biennio prope fuerunt, quoad L. Metellus in provinciam profectus est; tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus simul ac venit Syracusas, utrumque rescindit, et de Epicrate et de Heraclio. in utriusque bonis nihil erat quod restitui posset, nisi quod moveri loco non poterat. fecerat hoc egregie primo adventu Metellus, ut omnis istius iniurias quas modo posset rescinderet et inritas faceret. Heraclium restitui iusserat; non restituebatur: quisquis erat eductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat; itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo est restitutus. alia iudicia Lilybaei, alia Agrigenti, alia Panhormi restituta sunt. census, qui isto praetore sunt habiti, non servaturum se Metellus ostenderat; decumas, quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, sese venditurum Hieronica lege edixerat. omnia erant Metelli eius modi, ut non tam suam praeturam gerere quam istius praeturam retexere videretur. simul atque
 26
 63
 64 ego in Siciliam veni, mutatus est: venerat ad eum illo biduo Laetilius quidam, homo non alienus a litteris; itaque eo iste tabellario semper usus est: is epistulas compluris attulerat; in his unam domo, quae totum immutarat hominem: repente coepit dicere se omnia Verres causa velle; sibi cum eo amicitiam cognationemque esse. mirabantur omnes hoc ei tum denique in mentem venisse,

postea quam tam multis eum factis decretisque iugulasset. erant qui putarent Laetilium legatum a Verre venisse, qui gratiam, amicitiam cognationemque commemoraret. ex illo tempore a civitatibus laudationes petere, testis non solum detertere verbis, sed etiam vi retinere coepit: quod nisi ego meo adventu illius conatus aliquantum repressissem et apud Siculos non Metelli, sed Gla-
 brionis litteris ac lege pugnassem, tam multos testis huc evocare non potuissem. verum, quod institui dicere, 27
 miserias cognoscite sociorum: Heraclius ille et Epicrates 65
 longe mihi obviam cum suis omnibus processerunt; venienti Syracusas egerunt gratias flentes; Romam mecum decedere cupiverunt. quod erant oppida mihi complura etiam reliqua quae adire vellem, constitui cum hominibus, quo die mihi Messanae praesto essent: eo mihi nuntium miserunt se a praetore retineri: quibus ego testimonium denuntiavi, quorum edidi nomina Metello, cupidissimi veniendi, maximis iniuriis adfecti, adhuc non venerunt. hoc iure sunt socii, ut eis ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.

Iam Heraclii Centuripini optimi nobilissimique ad- 66
 ulescentis testimonium audistis; a quo HS c milia per calumniam malitiamque petita sunt: iste poenis compromissisque interpositis HS cccc extorquenda curavit; quodque iudicium secundum Heraclium de compromisso factum erat, cum civis Centuripinus inter duos civis iudicavisset, id inritum iussit esse cumque iudicem falsum iudicasse iudicavit; in senatu esse, locis commodisque publicis uti vetuit; si quis eum pulsasset, edixit sese iudicium iniuriarum non daturum; quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum, ipsi autem nullius actionem rei se daturum: quae istius auctoritas tantum valuit, ut neque 67
 illum pulsaret quisquam, cum praetor in provincia sua verbo permetteret, re hortaretur, neque quisquam ab eo quicquam peteret cum iste calumniae licentiam sua auctoritate ostendisset; ignominia autem illa gravis tam diu in illo homine fuit quam diu iste in provincia mansit. hoc iniecto metu iudicibus, novo more, nullo exemplo, eequam rem putatis esse in Sicilia nisi ad nutum istius iudicatam? utrum id solum videtur esse actum, quod est

tamen actum, ut haec Heraclio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo praeda erat maxima, ut nomine iudiciorum omnium bona atque fortunae in istius unius essent potestate?

28
68
69
29
70

Iam vero in rerum capitalium quaestionibus quid ego unam quamque rem conligam et causam? ex multis similibus ea sumam, quae maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicyensis, homo domi suae cum primis locuples atque honestus; is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro eidem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt. res Sopatro facilis videbatur, et quod erat innocens et quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. citatur reus; causa agitur Syracusis; crimina tractantur ab accusatore ea, quae erant antea non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta. causam Sopatri defendebat Q. Minucius eques Romanus in primis splendidus atque honestus vobisque, iudices, non ignotus. nihil erat in causa quod metuendum aut omnino quod dubitandum videretur. interea istius libertus et accensus Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusce modi omnium transactor et administer, ad Sopatrum venit: monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis et causae suae confidat; accusatores inimicosque eius habere in animo pecuniam praetori dare; praetorem tamen ob salutem malle accipere, et simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improvisum atque inopinatum accidisset, commotus est sane, neque in praesentia Timarchidi quid responderet habuit, nisi se consideraturum quid sibi [de ea re] esset faciendum; et simul ostendit se in summa difficultate esse nummaria. post ad amicos retulit; qui cum ei fuissent auctores redimendae salutis, ad Timarchidem venit. expositis suis difficultatibus hominem ad HS LXXX perducit, eamque ei pecuniam numerat. postea quam ad causam dicendam ventum est, tum vero sine metu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant: crimen nullum erat; res erat iudicata; Verres

nummos acceperat. quis posset dubitare quidnam esset futurum? res illo die non peroratur; dimittitur iudicium. iterum ad Sopatrum Timarchides venit; ait accusatores eius multo maiorem pecuniam praetori polliceri quam quantam hic dedisset; proinde, si saperet, videret [quid sibi esset faciendum]. homo, quamquam erat et Siculus et reus, hoc est, et iure iniquo et tempore adverso, ferre tamen atque audire diutius Timarchidem non potuit: 'facite' inquit 'quod [vobis] libet: daturus non sum amplius.' idemque hoc amicis eius et defensoribus videbatur; atque eo etiam magis, quod iste, quoquo modo se in ea quaestione praebat, in consilio tamen habebat homines honestos e conventu Syracusano, qui Sacerdoti quoque in consilio fuerant tum, cum est idem hic Sopater absolutus: hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse ut eodem crimine, eisdem testibus Sopatrum condemnarent [eidem homines], qui antea absolvissent. itaque hac ⁷¹ una spe ad iudicium venit; quo postea quam ventum est, cum in consilium frequentes convenissent eidem, qui solebant, et hac spe tota defensio Sopatri niteretur, consilii frequentia et dignitate et quod erant, ut dixi, eidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant, cognoscite hominis apertam ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem et audaciam: M. Petilium equitem Romanum, quem habebat in consilio, iubet operam dare, quod rei privatae iudex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in consilio esse vellet, ipse [Verres] retineret in consilio. iste homo liberalis negat se quemquam retinere eorum, qui Petilio vellent adesse; itaque discedunt omnes; nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur, qui se velle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iudicium habebant, adesse. itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur. non dubitabat Minucius, qui Sopatrum defen- ⁷² debat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset, cum repente iubetur dicere. respondet 'ad quos?' 'ad me', inquit 'si tibi idoneus videor qui de homine Siculo ac Graeculo iudicem.' 'idoneus es', inquit 'sed perveilem adessent ei, qui adfuerant antea causamque cognorant.' 'dic,' inquit

'illi adesse non possunt.' 'nam hercule' inquit Minucius
 'me quoque Petilius, ut sibi in consilio essem, rogavit';
 73 et simul a subselliis abire coepit: iste iratus hominem
 verbis vehementioribus prosequitur atque ei gravius etiam
 minari coepit, quod in se tantum crimen invidiamque con-
 30 flaret. Minucius, qui Syracusis sic negotiaretur, ut sui
 iuris dignitatisque meminisset, et qui sciret, ita se in pro-
 vincia rem augere oportere, ut ne quid de libertate de-
 perderet, homini quae visa sunt et quae tempus illud tulit
 et causa, respondit; causam sese dimisso atque ablegato
 consilio defensurum negavit. itaque a subselliis discessit;
 idemque hoc praeter Siculos ceteri Sopatri amici advo-
 74 catique fecerunt. iste, quamquam est incredibili impor-
 tunitate et audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit
 et conturbatus est; quid ageret, quo se verteret nesciebat:
 si dimisisset eo tempore quaestionem, post illis adhibitis
 in consilium, quos ablegaverat, absolutum iri Sopatrum
 videbat; sin autem hominem miserum atque innocentem
 ita condemnasset, cum ipse [praetor] sine consilio, reus
 autem sine patrono atque advocatis fuisset, iudiciumque
 C. Sacerdotis rescidisset, invidiam se sustinere tantam
 non posse arbitrabatur: itaque aestuabat dubitatione; ver-
 sabat se in utramque partem non solum mente, verum
 etiam corpore, ut omnes qui aderant intellegere possent
 in animo eius metum cum cupiditate pugnare. erat ho-
 minum conventus maximus, summum silentium, summa
 expectatio quonam esset eius cupiditas, eruptura; crebro
 75 se accensus demittebat ad aurem [Timarchides]: tum iste
 aliquando: 'age, dic', inquit. reus orare atque obsecrare,
 ut cum consilio cognosceret, cum repente iste testis citari
 iubet: dicit unus et alter breviter; nihil interrogatur;
 praeco dixisse pronuntiat. iste, quasi metueret ne Petilius
 privato illo iudicio transacto aut prolato cum ceteris in
 consilium reverteretur, ita properans de sella exsilit; ho-
 minem innocentem, a C. Sacerdote absolutum, indicta
 causa de sententia scribae, medici haruspicisque con-
 demnat.

31 Retinete, retinete hominem in civitate, iudices; par-
 76 cite et conservate, ut sit qui vobiscum res iudicet, qui in
 senatu sine ulla cupiditate de bello et pace sententiam

ferat. tametsi minus id quidem nobis, minus populo Romano laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit. quae enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit aut poterit? quando autem homo tantae luxuriae atque desidia nisi Februario mense aspirabit in curiam? verum veniat sane: decernat bellum Cretensibus, liberet Byzantios, regem appellet Ptolemaeum; quae volt Hortensius, omnia dicat et sentiat: minus haec ad nos, minus ad vitae nostrae discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinent. illud, illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, si ex hoc iudicio aliqua vi sese eripuerit, in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite civis Romani ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere volt. hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest; clamat, permittitque vobis, ut, si istis hominibus delectemini, si ex isto genere splendorem ordini atque ornamentum curiae constituere velitis, habeatis sane istum vobiscum senatorem, etiam de vobis iudicem, si voltis, habeatis: de se homines, [si qui extra istum ordinem sunt,] quibus ne reiciendi quidem amplius quam trium iudicum praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt iudicare. etenim si illud est iam flagitiosum, quod mihi omnium rerum turpissimum maximeque nefarium videtur, ob rem iudicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem et religionem, quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, a quo pecuniam ob absolvendum acceperis, condemnare, ut ne praedonum quidem praetor in fide retinenda consuetudinem conservet? scelus est accipere ab reo, quanto maius ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab utroque? fidem cum proposuisses venalem in provincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam maiorem dedit: concedo; forsitan aliquis aliquando eius modi quippiam fecerit; cum vero fidem ac religionem tuam iam alteri addictam pecunia accepta habueris, post eandem adversario tradideris maiore pecunia, [utrumque falles? et trades cui voles? et] ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? quem mihi tu Bulbum, quem Staienum? quod umquam

32
78

huiusce modi monstrum aut prodigium audivimus aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat? honestos homines, qui causam norint, ablegat a consilioque dimittat? ipse solus reum absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniam non reddat? hunc hominem in iudicium numero habebimus? [hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit?] hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur? quam iste non modo cera, verum etiam sanguine, si visum erit, notabit. quid enim horum se negat fecisse? illud videlicet unum, quod necesse est, pecuniam accepisse. quidni iste neget? at eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consiliis rebusque interfuit, Q. Minucius [iuratus dicit pecuniam datam;] iuratus dicit Timarchidem dixisse maiorem pecuniam ab accusatoribus dari; dicent hoc multi Siculi, dicent omnes Halicyenses, dicet etiam praetextatus Sopatri filius, qui ab isto homine crudelissimo patre innocentissimo pecuniaque patria privatus est.

81 verum, si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso viris primariis, qui in consilio C. Sacerdoti fuerant tibi que esse solebant, remotis de re iudicata iudicavisse? teque eum, quem C. Sacerdos adhibito consilio, causa cognita absolvisset, eundem remoto consilio, causa incognita condemnasse? cum haec confessus eris, quae in foro palam Syracusis in ore atque in oculis provinciae gesta sunt, negato tum sane, si voles, te pecuniam accepisse: reperies, credo, aliquem qui, cum haec, quae palam gesta sunt, videat, quaerat quid tu occulte egeris, aut qui dubitet utrum malit meis testibus an tuis defensoribus credere.

82 Dixi iam ante me non omnia istius, quae in hoc genere essent, enumeraturum, sed electurum ea, quae maxime excellerent: accipite nunc aliud eius facinus nobile et multis locis saepe commemoratum et eius modi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur. attendite diligenter; invenietis enim id facinus natum a cupiditate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum atque conclusum.

83 Sthenius est hic qui adsidet, Thermitanus, antea multis propter summam virtutem summamque nobi-

litatem, nunc propter suam calamitatem atque istius insignem iniuriam omnibus notus: huius hospitio Verres cum esset usus et [cum] apud eum [non solum] Thermis saepe numero fuisset, [sed etiam habitasset,] domo eius omnia abstulit, quae paulo magis animum cuiuspiam aut oculos possent commovere. etenim Sthenius ab adolescentia paulo studiosius haec compararat, suppellectilem ex aere elegantiolem, et Deliacam et Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis; quae, cum esset in Asia adulescens, studiose, ut dixi, compararat, non tam suae delectationis causa quam ad invitationes adventusque nostrorum hominum, amicorum suorum atque hospitem. quae postea quam iste omnia abstulit, alia rogando, alia ⁸⁴ poscendo, alia sumendo, ferebat Sthenius, ut poterat; angebatur animi necessario, quod domum eius exornatam et instructam fere iam iste reddiderat nudam atque inanem; verum tamen dolorem suum nemini impertiebat; praetoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. interea iste cupiditate illa sua nota atque apud ⁸⁵ omnis pervagata, cum signa quaedam pulcherrima atque antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamavit; a Sthenio petere coepit, ut ad ea tollenda operam suam profiteretur seseque adiuicaret. Sthenius vero non solum negavit, sed etiam ostendit fieri id nullo modo posse, ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum incolumi illa civitate imperioque populi Romani tollerentur. etenim ut simul Africani quo- ³⁵ ⁸⁶ que humanitatem et aequitatem cognoscatis, oppidum Himeram Karthaginenses quondam ceperant, quod fuerat in primis Siciliae clarum et ornatum: Scipio, qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus Karthagine capta, quae potuit, restituenda curavit. Himera deleta, quos civis belli calamitas reliquos fecerat, ei sese Thermis conlocarant in eisdem agri finibus nec longe ab oppido antiquo: ei se patrum fortunas et dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorum ornamenta in eorum oppido conlocabantur. erant signa ex ⁸⁷ aere complura; in his eximia pulchritudine ipsa Himera in

muliebrem figuram habitumque formata [ex oppidi nomine et fluminis]; erat etiam Stesichori poëtae statua senilis, incurva cum libro, summo, ut putant, artificio facta, qui fuit Himeræus, sed et est et fuit tota Græcia summo propter ingenium honore et nomine. hæc iste ad insaniam concupiverat. etiam, quod paene præterii, capella quaedam est, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intellegere possumus, scite facta et venuste. hæc et alia Scipio non neglegenter abiecerat, ut homo intellegens [Verres] auferre posset, sed Thermitanis restituerat, non quo ipse hortos aut suburbanum aut locum omnino ubi ea poneret nullum haberet, sed quod, si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscumque illius morte venissent: nunc eis locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore videantur itaque dicantur. hæc cum iste postea posceret agereturque ea res in senatu, Sthenius vehementissime restitit, multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemoravit: urbem relinquere Thermitanis esse honestius quam pati tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia societatis populi Romani atque amicitiae. commoti animi sunt omnium; repertus est nemo quin mori diceret satius esse. itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil eius modi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil precario posset auferre. verum tamen hasce eius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium revertar.

89 iratus iste vehementer Sthenio et incensus hospitium ei renuntiat; domo eius emigrat atque adeo exit; nam iam ante emigrarat. eum autem inimicissimi Sthenii domum suam statim invitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent ementiendo aliquid et criminando; hi autem erant inimici Agathinus homo nobilis et Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam Agathini [eius] filiam, de qua iste audierat; itaque ad generum [Agathini] migrare maluit. una nox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, ut diceres omnia inter eos esse communia, Agathinum ita observabat ut aliquem adfinem atque propinquum. contemnere etiam signum illud Himeræ iam

videbatur, quod cum multo magis figura et liniamenta hospitae delectabant. itaque hortari homines coepit, ut aliquid Sthenio periculi crearent criminisque confingerent. dicebant se illi nihil habere quod dicerent. tum iste his aperte ostendit et confirmavit eos in Sthenium quicquid vellent, simul atque ad se detulissent, probaturos. itaque illi non procrastinant: Sthenium statim educunt; aiunt ab eo litteras publicas esse corruptas. Sthenius postulat ut cum secum sui cives agant de litteris publicis corruptis eiusque rei legibus Thermitanorum actio sit, senatusque et populus Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem, agros legesque suas reddidisset, Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex senatus consulto de decem legatorum sententia dedisset, ut cives inter se legibus suis agerent, idemque hoc haberet Verres ipse in edicto, ut de his omnibus causis se ad leges reiceret. iste, homo omnium acquissimus atque a cupiditate [omni] remotissimus, se cogniturum esse confirmat; paratum ad causam dicendam venire hora nona iubet. non erat obscurum quid homo improbus ac nefarius cogitaret; neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere potuerat: intellectum est id istum agere, ut, cum Sthenium sine ullo argumento ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili atque id aetatis suoque hospite virgis supplicium crudelissime sumeret. quod cum esset perspicuum, de amicorum hospitumque suorum sententia Thermis Sthenius Romam profugit: hiemi sese fluctibusque committere maluit quam non istam communem Siculorum tempestatem calamitatemque vitare. iste homo certus et diligens ad horam nonam praesto est; Sthenium citari iubet: quem postea quam videt non adesse, dolore ardere atque iracundia furere coepit; Venerios domum Sthenii mittere, equis circum agros eius villasque dimittere. itaque dum exspectat quidnam sibi certi adferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discedit. postridie mane descendit; Agathinum ad se vocat; iubet cum de litteris publicis in absentem Sthenium dicere. erat eius modi causa, ut ille ne sine adversario quidem apud iniquum iudicem reperire posset quod diceret. itaque tantum verbo posuit Sacerdote praetore Sthenium

37
9038
92

93

litteras publicas corrupisse. vix ille hoc dixerat, cum iste pronuntiat, **STHENIUM LITTERAS PUBLICAS CORRUPISSE VIDERI**; et hoc praeterea addit homo Venerius, novo modo, nullo exemplo, **OB EAM REM HS IO VENERI ERYCINAE DE STHENI BONIS EXACTURUM**; bonaque eius statim coepit vendere; et vendidisset, si tantulum morae fuisset quo minus ei pecunia illa numeraretur. ea postea quam numerata est, contentus hac iniquitate iste non fuit; palam de sella ac tribunali pronuntiat: **SI QUIS ABSENTEM STHENIUM REI CAPITALIS REUM FACERE VELLE, SESE EIUS NOMEN RECEPTURUM**; et simul, ut ad causam accederet nomenque deferret, Agathinum, novum adfinem atque hospitem, coepit hortari. tum ille clare omnibus audientibus se id non esse facturum neque se usque eo Sthenio esse inimicum, ut cum rei capitalis adfinem esse diceret. hic tum repente Pacilius quidam, homo egens et levis, accedit; ait, si liceret nomen absentis deferre, se velle; iste vero et licere et fieri solere et se recepturum. itaque defertur. edicit statim, ut Kalendis Decembribus adsit Sthenius Syracusis. hic, qui Romam pervenisset satisque feliciter anniam adverso tempore navigasset omniaque habuisset aequiora et placabiliora quam animum praetoris atque hospitis, rem ad amicos suos detulit, quae, ut erat acerba et indigna, sic videbatur omnibus. itaque in senatu continuo Cn. Lentulus et L. Gellius consules faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in provinciis rei fierent rerum capitalium: causam Sthenii totam et istius crudelitatem et iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres pater istius et flens unum quemque senatorem rogabat ut filio suo parceret, neque tamen multum proficiebat; erat enim summa voluntas senatus: itaque sententiae dicebantur, **CUM STHENIUS ABSENS REUS FACTUS ESSET, DE ABSENTE IUDICIUM NULLUM FIERI PLACERE, ET, SI QUOD ESSET FACTUM, ID RATUM ESSE NON PLACERE**. eo die transigi nihil potuit, quod et id temporis erat et ille [pater istius] invenerat homines qui dicendo tempus consumerent. postea [senex Verres] defensores atque hospites omnis Sthenii convenit; rogat eos atque orat ne oppugnent filium [suum]; de Sthenio ne laborent; confirmat eis curaturum se esse ne quid ei

per filium suum noceretur; se homines certos eius rei causa in Siciliam [et] terra et mari esse missurum. et erat spatium dierum fere triginta ante Kalendas Decembris; quo die iste, ut Syracusis Sthenius adesset, edixerat. commoventur amici Sthenii, sperant fore ut patris litteris 97 nuntiisque filius ab incepto revocetur. in senatu post ea causa non agitur. veniunt ad istum domestici nuntii, litteras a patre adferunt ante Kalendas Decembris, cum isti etiam tum de Sthenio in integro tota res esset; eodemque [ei] tempore de eadem re litterae complures a multis eius amicis ac necessariis adferuntur: hic iste, qui 40 prae cupiditate neque officii sui neque periculi neque pietatis neque humanitatis rationem habuisset umquam neque in eo, quod monebatur, auctoritatem patris neque in eo, quod rogabatur, voluntatem anteponendam putavit libidini suae, mane Kalendis Decembribus, ut edixerat, Sthenium citari iubet. si abs te istam rem parens tuus 98 alicuius amici rogatu benignitate aut ambitione adductus petisset, gravissima tamen apud te voluntas patris esse debuisset; cum vero abs te tui capitis causa peteret hominesque certos domo misisset, eique eo tempore ad te venissent, cum tibi in integro tota res esset, ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuae ratio ad officium sanitatemque reducere? citat reum: non respondet. citat accusatorem — attendite, quaeso, iudices, quanto opere istius amentiae fortuna ipsa adversata sit et simul videte qui Sthenii causam casus adiuverit —: citatus accusator, M. Paecilus, nescio quo casu non respondit [non adfuit]. si praesens Sthenius reus esset factus, si mani- 99 festo in maleficio teneretur, tamen, cum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret. etenim, si posset reus absente accusatore condemnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum ac praedonum ac tua tela venissem, quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si ego ad diem non adfuissem. quod igitur tibi erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse, cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cum eius accusator non adfuisset? ita fecit ut exitus principio simillimus reperiretur: quem ab-

sentem rem fecerat, eum absente accusatore condemnat. nuntiabatur isti primis illis temporibus, id quod pater quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agitatam rem esse in senatu; etiam in contione tribunum plebis de causa Sthenii M. Palicanum esse questum; postremo me ipsum apud hoc collegium tribunorum plebis, cum eorum omnium edicto non liceret Romae quemquam esse qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Sthenii, et cum ita rem exposuissem, quem ad modum nunc apud vos, docuissemque hanc damnationem duci non oportere, decem tribunos plebis hoc statuuisse, idque de omnium sententia pronuntiatum esse: **NON VIDERI STHENIUM IMPEDIRI EDICTO QUO MINUS EI ROMAE LICERET ESSE.** cum haec ad istum adferrentur, pertimuit aliquando et commotus est; vertit stilum in tabulis suis: quo facto causam omnem evertit suam; nihil enim sibi reliqui fecit quod defendi aliqua ratione posset. nam si ita defenderet: 'recepti nomen absentis, licet hoc fieri in provincia; nulla lex vetat', mala et improba defensione, verum aliqua tamen uti videretur. postremo illo tamen desperatissimo perfugio uti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere: quamquam haec perditissima defensio est, tamen aliquid dici videretur. tollit ex tabulis id, quod erat, [et] facit coram esse delatum. hic videte in quot se laqueos induerit, quorum ex nullo se umquam expediet. primum ipse in Sicilia saepe et palam de loco superiore dixerat et in sermone multis demonstrarat, licere nomen recipere absentis; se exemplo fecisse quod fecisset. haec eum dictitasse priore actione et Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius virtute antea commemoravi, et Cn. Pompeius Theodorus, homo et Cn. Pompeii clarissimi viri iudicio plurimis maximisque in rebus probatissimus et omnium existimatione ornatissimus, et Posides Macro Soluntinus, homo summa nobilitate, existimatione, virtute, et hac actione quam voletis multi dicent, et qui ex isto ipso audierunt viri primarii nostri ordinis et alii qui interfuerunt, cum absentis nomen reciperetur. deinde Romae, cum haec acta res est in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius hoc defendebat licere fieri; saepe esse factum; iste quod fecisset aliorum exemplo institutoque

fecisse. dicit praeterea testimonium tota Sicilia, quae in 103
 communibus postulatis civitatum omnium consulibus edi-
 dit, rogare atque orare patres conscriptos, ut statuerent
 ne absentium nomina reciperentur. qua de re Cn. Len-
 tulum, patronum Siciliae, clarissimum adolescentem, di-
 cere audistis Siculos, cum se causam, quae sibi in senatu
 pro his agenda esset, docerent, de Sthenii calamitate
 questos esse propterque hanc iniuriam, quae Sthenio facta
 esset, eos statuuisse, ut hoc, quod dico, postularetur. quae 104
 cum ita essent, tantane amentia praeditus atque audacia
 fuisti, ut in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso
 pervolgata tabulas publicas corrumpere auderes? at quem
 ad modum corrupisti? nonne ita, ut omnibus nobis ta-
 centibus ipsae te tuae tabulae condemnare possent? cedo,
 quaeso, codicem: circumfer, ostende. videtisne hoc totum
 nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? quid fuit
 istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit?
 quid a nobis, iudices, exspectatis argumenta huius cri-
 minis? nihil dicimus: tabulae sunt in medio, quae se cor-
 ruptas atque interlitas esse clamant. ex his etiam tu 105
 rebus effugere te posse confidis, cum te nos non opinione
 dubia, sed tuis vestigiis persequamur, quae tu in tabulis
 publicis expressa ac recentia reliquisti? is mihi etiam
 Sthenium litteras publicas corrupisse causa incognita iu-
 dicavit, qui defendere non poterit se non *in* ipsius Sthenii
 nomine litteras publicas corrupisse? videte porro aliam 43
 amentiam; videte, ut, dum expedire sese volt, induat: 106
 cognitorem ascribit Sthenio — quem? cognatum aliquem
 aut propinquum? non. Thermitanum aliquem, honestum
 hominem ac nobilem? ne id quidem. at Siculum, in quo
 aliquis splendor dignitasque esset? neminem. quem igitur?
 civem Romanum. cui hoc probari potest? cum esset
 Sthenius civitatis suae nobilissimus, amplissima cogna-
 tione, plurimis amicitiiis, cum praeterea tota Sicilia mul-
 tum auctoritate et gratia posset, invenire neminem Sicu-
 lum potuit qui pro se cognitor fieret? hoc probabis? an
 ipse civem Romanum maluit? cedo, cui Siculo, cum is
 reus fieret, civis Romanus cognitor factus umquam sit;
 omnium praetorum litteras, qui ante te fuerunt, profer,

explicata: si unum inveneris, ego hoc tibi, quem ad modum
 in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam.
 107 at, credo, Sthenius hoc sibi amplum putavit, eligere e
 civium Romanorum numero, ex amicorum atque hospiti-
 um suorum copia quem cognitorem daret. quem delegit?
 quis in tabulis scriptus est? C. Claudius C. F. Palatina.
 non quaero, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam
 honestus, quam idoneus propter cuius auctoritatem et
 dignitatem Sthenius ab omnium Sicularum consuetudine
 discederet et civem Romanum cognitorem daret; nihil
 horum quaero: fortasse enim Sthenius non splendorem
 hominis, sed familiaritatem secutus est. quid, si omnium
 mortalium nemo Sthenio inimicior quam hic C. Claudius
 cum semper tum in his ipsis rebus et temporibus fuit, si
 de litteris corruptis contra venit, si contra omni ratione
 pugnavit, utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem
 esse factum an te ad Sthenii periculum inimici eius no-
 144 mine abusum esse credemus? ac ne quis forte dubitet
 108 cuius modi hoc totum sit negotium, tametsi iam dudum
 omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido,
 tamen paulum etiam attendite. videtis illum subcrispo
 capillo, nigrum, qui eo voltu nos intuetur, ut sibi ipsi
 peracutus esse videatur, qui tabulas tenet, qui scribit,
 qui monet, qui proximus est? is est Claudius, qui in
 Sicilia sequester istius, interpret, confector negotiorum,
 prope conlega Timarchidi numerabatur, nunc obtinet eum
 locum, ut vix Apronio illi de familiaritate concedere
 videatur, et qui se non Timarchidi, sed ipsius Verris
 109 conlegam et socium esse dicebat. dubitate etiam, si po-
 testis, quin eum iste potissimum ex omni numero dele-
 gerit, cui hanc cognitoris falsi improbam personam im-
 poneret, quem et huic inimicissimum et sibi amicissimum
 esse arbitraretur? hic vos dubitabitis, iudices, tantam
 istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam
 vindicare? dubitabitis exemplum iudicum illorum sequi,
 qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami
 Opuntii resciderunt, quod is non absens reus factus esset,
 quae res iniquissima atque acerbissima est, sed cum ei
 legatio iam Romam a suis civibus esset data? quod illi

judices multo in leviore causa statuerunt aequitatem secuti, vos id statuere in gravissima causa, praesertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis?

At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni iniuria adfecisti? [quem hominem absentem de litteris corruptis causa incognita condemnasti?] cuius absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine et sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? quem hominem? di immortales: non dicam amicum tuum, quod apud homines carissimum est, non hospitem, quod sanctissimum est: nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro, nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, invenio, nisi quod homo frugalissimus atque integerrimus te plenum stupri, flagitii, sceleris domum suam invitavit, nisi quod, qui C. Marii, Cn. Pompeii, C. Marcelli, L. Sisennae, tui defensoris, ceterorum virorum fortissimorum hospes fuisset atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoque nomen ascripsit. qua re de hospitio violato et de tuo isto nefario scelere nihil queror: hoc dico, non eis, qui Sthenium norunt, hoc est, nemini eorum, qui in Sicilia fuerunt; nemo enim ignorat quo hic in civitate sua splendore, qua apud omnis Siculos dignitate atque existimatione sit, sed, ut illi quoque, qui in ea provincia non fuerunt, intellegere possint, in quo homine statueris exemplum huius modi, quod cum propter iniquitatem rei tum etiam propter hominis dignitatem acerbum omnibus atque intolerandum videretur: estne Sthenius is, qui omnis honores domi suae facillime cum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit? qui oppidum non maximum maximis ex pecunia sua locis communibus monumentisque decoravit? cuius de meritis in rem publicam Thermitanorum Siculosque universos fuit aënea tabula fixa Thermis in curia, in qua publice erat de huius beneficiis scriptum et incisum? quae tabula tum imperio tuo revolsa, nunc a me tamen deportata est, ut omnes eius honores inter suos et amplitudinem possent cognoscere. estne hic, qui apud Cn. Pompeium clarissimum virum cum accusatus esset, quod propter C. Marii familiaritatem et hospitium contra rem publicam sensisse eum inimici et accusatores eius dicerent cumque magis

45
11046
112

113

invidioso crimine quam vero arcesseretur, ita a Cn. Pompeio absolutus est, ut in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statueret? ita porro laudatus defensaque ab omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam a provincia tota se huius absolute inire gratiam arbitraretur? postremo estne hic, qui et animum in rem publicam habuit eius modi et tantum auctoritate apud suos civis potuit, ut perficeret in Sicilia solus te praetore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset, ut ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres, cum praesertim et essent multa
 114 praecleara et tu omnia concupisses? denique nunc vide quid inter te, cuius nomine apud Siculos festi dies agitantur et praecleara illa Verria celebrantur, cuius statuae Romae stant inauratae, a communi Siciliae, quem ad modum inscriptum videmus, datae — vide, inquam, quid inter te et hunc Siculum, qui abs te est patrono Siciliae condemnatus, intersit: hunc civitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ad eam rem missis publice laudant: te omnium Siculorum patronum una Mamertina civitas, socia tuorum furtorum ac flagitiorum [publice laudat]; ita tamen, novo more, ut legati laedant, legatio laudet; ceterae quidem civitates publice litteris, legationibus, testimoniis accusant, queruntur, arguunt; si tu absolutus sis, se eversas funditus esse arbitrantur.

47
 115 Hoc de homine ac de huius bonis etiam in Eryco monte monumentum tuorum flagitiorum crudelitatisque posuisti, in quo Sthenii Thermitani nomen ascriptum est. vidi argenteum Cupidinem cum lampade. quid tandem habuit argumenti aut rationis res quam ob rem in eo potissimum Sthenianum praemium poneretur? utrum hoc signum cupiditatis tuae an tropaeum necessitudinis atque hospitii an amoris indicium esse voluisti? faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido et voluptas, verum etiam ipsius nequitiae fama delectat, ut multis in locis notas ac vestigia suorum flagitiorum relin-
 116 qui velint: ardebat amore illius hospitae, propter quam hospitii iura violarat: hoc non solum sciri tum, verum etiam commemorari semper volebat; itaque ex illa ipsa

re, quam accusante Agathino gesserat, potissimum Veneri deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem iudiciumque conflarat. putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenii bonis dedisses, sed de tuis; quod facere debuisti, praesertim cum tibi illo ipso anno a Chelidone venisset hereditas.

Hic ego, si hanc causam non omnium Siculorum ro- 117
gatu recepissem, si hoc a me muneris non universa provin-
cia poposcisset, si me animus atque amor in rem pu-
blicam existimatioque offensa nostri ordinis ac iudiciorum
non hoc facere coëgisset atque haec una causa fuisset,
quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem ego
in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo optime
existimassem, quem in provincia existimationis meae stu-
diosissimum cupidissimumque cognossem, tam crudeliter,
scelerate nefarieque tractasses, tamen digna causa vide-
retur cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut
hospitis salutem fortunasque defenderem. fecerunt hoc 118
multi apud maiores nostros, fecit etiam nuper homo cla-
rissimus Cn. Domitius, qui M. Silanum consularem ho-
minem accusavit propter Aegritomari Transalpini hospitis
iniurias. putarem me idoneum qui exemplum sequerer
humanitatis atque officii proponeremque spem meis hospi-
tibus ac necessariis, quo tutiorem sese vitam meo prae-
sidio victuros esse arbitrarentur. cum vero in communi-
bus iniuriis totius provinciae Sthenii quoque causa con-
tineatur multique uno tempore a me hospites atque amici
publice privatinque defendantur, profecto vereri non de-
beo ne quis hoc, quod facio, non existimet me summi
officii ratione impulsum coactumque suscepisse.

Atque, ut aliquando de rebus ab isto cognitis iudica- 48
tisque et de iudiciis datis dicere desistamus et, quoniam
facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum ali-
quem et finem orationi nostrae criminibusque faciamus,
pauca ex aliis generibus sumemus. audistis ob ius dicen- 119
dum Q. Varium dicere procuratores suos isti centum tri-
ginta milia nummum dedisse; meministis Q. Varii testimo-
nium remque hanc totam C. Sacerdotis hominis ornatissimi
testimonio comprobari; scitis Cn. Sertium M. Modium
equites Romanos, sescentos praeterea civis Romanos mul-

tosque Siculos dixisse se isti pecuniam ob ius dicendum dedisse. de quo crimine quid ego disputem, cum id totum positum sit in testibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquam omnium quin is venalem in Sicilia iuris dictionem habuerit, qui Romae totum edictum atque omnia decreta vendiderit? et quin is ab Siculis ob decreta interponenda pecunias ceperit, qui M. Octavium Ligurem pecuniam ob ius dicendum poposcerit?

120 Quod enim iste praeterea genus pecuniae cogendae praeteriit? quod non ab omnibus aliis praeteritum excogitavit? aequa res apud civitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit aut potestas aut procuratio, quin eam rem tu ad tuum quaestum nundinationemque
 49 hominum traduxeris? dicta sunt priore actione et privatim et publice testimonia; legati Centuripini, Halaesini, Catinenses Panhormitanique dixerunt, multarum praeterea civitatum, iam vero privatim plurimi; quorum ex testimoniis cognoscere potuistis tota Sicilia per triennium neminem ulla in civitate senatorem factum esse gratis, neminem, ut leges eorum sunt, suffragiis, neminem nisi istius imperio aut litteris; atque in eis omnibus senatoribus cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem cooptari liceret, neque census neque aetates neque cetera
 121 Siculorum iura valuisse; quicumque senator voluerat fieri, quamvis puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco, ex quo non liceret, si is pretio apud istum idoneus esset [vinceret], factum esse semper; non modo Siculorum nihil in hac re valuisse leges, sed ne ab senatu quidem populoque Romano datas: quas enim leges sociis amicisque dat is, qui habet imperium a populo Romano, auctoritatem legum dandarum ab senatu, eae debent et populi Romani et senatus existimari.

122 Halaesini pro multis ac magnis suis maiorumque suorum in rem publicam nostram meritis atque beneficiis suo iure nuper L. Licinio Q. Mucio consulibus, cum haberent inter se controversias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiverunt. decrevit senatus honorifico senatus consulto, ut eis C. Claudius Appii filius Pulcher

praetor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halaesinis dedit; in quibus multa sanxit de aetate hominum, ne qui minor triginta annis natus, de quaestu, quem qui fecisset, ne legeretur, de censu, de ceteris rebus; quae omnia ante istum praetorem et nostrorum magistratum auctoritate et Halaesinorum summa voluntate valuerunt: ab isto et praeco, qui voluit, illum ordinem pretio mercatus est et pueri annorum senum septenumque denu senatorium nomen nundinati sunt; et, quod Halaesini, antiquissimi et fidelissimi socii atque amici, Romae impetrarant, ut apud se ne suffragiis quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset effecit.

Agrigentini [de senatu cooptando] Scipionis leges antiquas habent, in quibus et illa eadem sancta sunt et hoc amplius: cum Agrigentorum duo genera sint, unum veterum, alterum colonorum, quos T. Manlius praetor ex senatus consulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum, cautum est in Scipionis legibus, ne plures essent in senatu ex colonorum numero quam ex veterum Agrigentorum: iste, qui omnia iura pretio exaequasset omniumque rerum dilectum atque discrimen pecunia sustulisset, non modo illa, quae erant aetatis, ordinis quaestusque, permiscuit, sed etiam in his duobus generibus civium novorum veterumque turbavit. nam cum esset ex veterum numero quidam senator demortuus et cum ex utroque genere par numerus reliquus esset, veterem cooptari necesse erat legibus, ut is amplior numerus esset; quae cum ita se res haberet, tamen ad istum emptum venerunt illum locum senatorium non solum veteres, verum etiam novi; fit ut pretio novus vincat litterasque a praetore auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt qui eum leges doceant consuetudinemque omnium annorum demonstrent, ut iste intellexeret ei se locum illum vendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret; quorum oratione iste, cum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. idem fecit Heraeclae. nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit legesque similis de cooptando senatu et de numero veterum ac novorum dedit. ibi non solum iste ut apud ceteros pecuniam ac-

50
123

124

125

cepit, sed etiam genera veterum ac novorum numerumque permiscuit.

51 Nolite exspectare, dum omnis obeam oratione mea civitates: hoc uno complector omnia, neminem isto praetore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam de-
 126 disset. hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia; quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum immortalium religiones omnis repudiavit. Syracusis lex est de religione, quae in annos singulos Iovis sacerdotem sortito capi iubeat, quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur; cum suffragiis tres ex
 127 tribus generibus creati sunt, res revocatur ad sortem. perfecerat iste imperio, ut pro suffragio Theomnastus familiaris suus in tribus illis renuntiaretur: in sorte, cui imperare non potuerat, exspectabant homines quidnam acturus esset. homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri; iubet extra sortem Theomnastum renuntiari. negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo fieri posse; fas denique negant esse. iubet iste sibi legem recitari: recitatur; in qua scriptum erat, UT, QUOT ESSENT RENUNTIATI, TOT IN HYDRIAM SORTES CONICERENTUR: CUIUM NOMEN EXISSET, UT IS HABERET ID SACERDOTIUM. iste homo ingeniosus et peracutus 'optime'; inquit 'nempe scriptum ita est: quot renuntiati erunt. quot ergo' inquit 'sunt renuntiati?' respondent 'tres.' 'numquid igitur oportet nisi tris sortes conici, unam educi?' 'nihil.' conici iubet tris, in quibus omnibus esset inscriptum nomen Theomnasti. fit clamor maximus, cum id universis indignum ac nefarium videretur. ita Iovis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.

52
 128 Cephaloedi mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat. erat eius honoris cupidus Artemo quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples et domi nobilis; sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset: ei locus ille atque honos in illum annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem contra diceret. res ad istum defertur et istius more deciditur; toreumata sane nota et pretiosa auferuntur. Herodotus Romae erat; satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridie venisset. iste, ne aut alio mense ac

fas erat comitia haberentur aut Herodoto praesenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime volebat, excogitat — dixi iam dudum, non est homo acutior quisquam nec fuit — excogitat, inquam, quem ad modum mense illo legitimo comitia haberentur nec tamen Herodotus adesse posset. est consuetudo Siculorum ceterorumque Graecorum, quod suos dies mensisque congruere volunt cum solis lunaeque ratione, ut non nunquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem aut summum biduum ex mense, quos illi exaeresimos dies nominant: item non nunquam uno die longiorem mensem faciunt aut biduo. quae iste cum cognosset, novus astrologus, qui non tam caeli rationem quam caelati argenti duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumque mensem, hoc modo, ut, quo die verbi causa esse oporteret Idus Ianuarias, in eum diem Kalendas Martias proscribi iuberet. itaque fit omnibus recusantibus et plorantibus: dies is erat legitimus comitiis habendis: eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodotus cum Roma revertitur, diebus, ut ipse putabat, quindecim ante comitia, offendit eum mensem, qui consequitur mensem comitiale, comitiis iam abhinc diebus triginta factis. tunc Cephaloeditani decrerunt intercalarium xxxv dies longum, ut reliqui menses in suam rationem reverterentur. hoc si Romae fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, ut dies xxxv inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset.

Iam vero censores quem ad modum isto praetore in Sicilia creati sint operae pretium est cognoscere. ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissime mandatur a populo propter hanc causam, quod [omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt] in censu habendo potestas omnis aestimationis [habendae] summaeque faciendae censori permittitur. itaque et populus cui maximam fidem suarum rerum habeat maxima cura deligit et propter magnitudinem potestatis hic magistratus a populo summa ambitione contenditur. in ea re iste nihil obscure facere voluit, non in sortitione fallere, neque dies de fastis eximere; nihil sane vafre nec malitiose facere conatus est; sed, ut studia cupiditatesque honorum

atque ambitiones ex hominibus civitatibusque tollerentur, quae res evertendae rei publicae solerent esse, ostendit
 133 sese in omnibus civitatibus censores esse facturum. tanto
 mercau praetoris indicto concurritur undique ad istum
 Syracusas: flagrabat tota domus praetoria studio homi-
 num et cupiditate; nec mirum, omnibus comitiis tot civi-
 tatum unam in domum revocatis tantaque ambitione pro-
 vinciae totius in uno cubiculo inclusa. exquisitis palam
 pretiis et licitationibus factis describebat censores binos
 in singulas civitates Timarchides. is suo labore suisque
 accessionibus [huius negotii atque operis molestia] con-
 sequebatur, ut ad istum sine ulla sollicitudine summa
 pecuniae referretur. iam hic [Timarchides] quantam pe-
 cuniam fecerit plane adhuc cognoscere non potuistis;
 verum tamen in priore actione quam varie, quam im-
 probe praedatus esset multorum testimoniis cognovistis.
 54
 134 sed ne miremini qua ratione hic tantum apud istum liber-
 tus potuerit, exponam vobis breviter quid hominis sit, ut
 et istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo prae-
 sertim numero ac loco, et calamitatem provinciae co-
 gnoscatis: in mulierum corruptelis et in omni eius modi
 luxuria atque nequitia mirandum in modum reperiebam
 hunc [Timarchidem] ad istius flagitiosas libidines singula-
 remque nequitiam natum atque aptum fuisse; investigare,
 adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in eius modi
 rebus, quamvis callide, quamvis audacter, quamvis im-
 pudenter; eundem mira quaedam excogitare genera fu-
 randi; nam ipsum Verrem tantum avaritia semper hante
 atque imminente fuisse, ingenio et cogitatione nulla, ut,
 quicquid sua sponte faciebat, item ut vos Romae cogno-
 135 vistis, eripere potius quam fallere videretur: haec vero
 huius erat ars et malitia admiranda, quod accuratissime
 tota provincia quid cuique accidisset, quid cuique opus esset
 indagare et odorari solebat: omnium adversarios, omnium
 inimicos diligenter cognoscere, conloqui, attemptare; ex
 utraque parte [causas] voluntates perspicere, facultates
 et copias; quibus opus esset metum offerre; quibus ex-
 pediret spem ostendere; accusatorum et quadruplatorum
 quicquid erat, habebat in potestate; quod cuique negotii
 conflare volebat, nullo labore faciebat, istius omnia de-

creta, imperia, litteras peritissime et callidissime venditabat; ac non solum erat administer istius cupiditatum, 136
 verum etiam ipse sui meminerat, neque solum nummos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorumque istius ipse reliquias conligebat. itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitivum *in* omnibus oppidis per triennium scitote regnasse; in Timarchidi potestate sociorum populi Romani antiquissimorum atque amicissimorum liberos, matres familias, bona fortunasque omnis fuisse. is igitur, ut dico, [Timarchides] in omnis civitates accepto pretio censores dimisit; comitia isto praetore censorum ne simulandi quidem causa fuerunt.

Iam hoc impudentissime: palam — licebat enim vide- 55
 licet legibus — singulis censoribus denarii trecenti ad 137
 statuum praetoris imperati sunt. censores cxxx facti sunt; pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt: haec denarium xxxix milia palam salvis legibus contulerunt in statuum. primum quo tantam pecuniam? deinde quam ob rem censores ad statuum tibi conferebant? ordo aliqui censorum est? conlegium? genus aliquod hominum? nam aut publice civitates istos honores habent aut [si] generatim homines ut aratores, ut mercatores, ut navicularii. censores quidem qui magis quam aediles? ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te haec petita esse — nam empta non audebis dicere —: te eos magistratus hominibus beneficii, non rei publicae causa permisisse? hoc cum tute fatebere, quisquam dubitabit quin tu istam apud populos provinciae totius invidiam atque offensionem non ambitionis *tollendae* neque beneficiorum conlocandorum, sed pecuniae conciliandae causa susceperis? itaque illi censores fecerunt idem, quod in nostra 138
 re publica solent ei, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, ut ita potestatem gererent, ut illam lacunam rei familiaris explerent. sic census habitus est te praetore, ut eo censu nullius civitatis res publica posset administrari; nam locupletissimi cuiusque censum extenuarant, tenuissimi auxerant. itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut

etiam si homines tacerent, res ipsa illum censum repu-
 56 diaret: id quod intellegi facillime re ipsa potest. nam
 L. Metellus, qui, postea quam ego inquirendi causa in
 Siciliam veni, repente L. Laetili aduentu istius non modo
 amicus, verum etiam cognatus factus est, is, quod vide-
 bat istius censu stari nullo modo posse, eum censum ob-
 servari iussit, qui viro fortissimo atque innocentissimo
 Sex. Peducaeo praetore habitus esset. erant enim tum
 censores legibus facti, delecti a suis civitatibus, quibus,
 si quid commisissent, poenae legibus erant constitutae;
 130 te autem praetore quis censor aut legem metueret, qua
 non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut ani-
 madversionem tuam, cum id, quod abs te emerat, ven-
 didisset? teneat iam sane meos testis Metellus; cogat
 alios laudare, sicut in multis conatus est: modo haec fa-
 ciat, quae facit. quis enim umquam tanta a quoquam
 contumelia, quis tanta ignominia adfectus est? quinto
 quoque anno Sicilia tota censetur; erat censa praetore
 Peducaeo: quintus annus cum in te praetorem incidis-
 set, censa denuo est: postero anno L. Metellus men-
 tionem tui census fieri vetat; censores dicit de integro
 sibi creari placere; interea Peducaeanum censum obser-
 vari iubet. hoc si tuus inimicus fecisset, tamen, si animo
 aequo provincia tulisset, inimici iudicium grave videretur:
 fecit amicus recens et cognatus voluntarius; aliter enim,
 si provinciam retinere, si salvus ipse in provincia vellet
 57 esse, facere non potuit. exspectas etiam quid hi iudi-
 140 cent? si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia
 te adfecisset, quam cum ea, quae in magistratu gessisti,
 sustulit atque inrita iussit esse; neque in hac re sola
 fuit eius modi, sed, ante quam ego in Siciliam veni, in
 maximis rebus ac plurimis; nam et Heraclio Syracusanos
 tuos illos palaestritas bona restituere iussit et Epicrati
 Bidinos et pupillo Drepanitano A. Claudium; et, nisi
 mature Laetilius in Siciliam cum litteris venisset, minus
 xxx diebus Metellus totam triennii praeturam tuam re-
 scidisset.

141 Et quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam cen-
 sores contulerunt, dixi, non mihi praetermittendum vide-
 tur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae, quam tu

a civitatibus statuarum nomine coëgisti. video enim eius pecuniae summam esse pergrandem, ad HS viciens; tantum conficietur ex testimoniis et litteris civitatum, et iste hoc concedit nec potest aliter dicere. qua re cuius modi putamus esse illa quae negat, cum haec tam improba sint quae fatetur? quid enim vis constitui? consumptam esse omnem istam pecuniam in statu? fac ita esse; tamen hoc ferendum nullo modo est, tantam a sociis pecuniam auferri, ut in omnibus angiportis praedonis improbissimi statua ponatur, qua vix tuto transiri posse videatur. verum ubi tandem aut in quibus statu ista tanta pecunia consumpta est? ‘consumetur’, inquires. scilicet exspectemus legitimum illud quinquennium; si hoc intervallo non consumpserit, tum denique nomen eius de pecuniis repetundis statuarum nomine deferemus. reus est maximis plurimisque criminibus in iudicium vocatus; HS viciens ex hoc uno genere captum videmus: si condemnatus eris, non, opinor, id ages, ut ista pecunia in quinquennio consumatur in statu; sin absolutus eris, quis erit tam amens qui te ex tot tantisque criminibus elapsum post quinquennium statuarum nomine arcessat? ita, si neque adhuc consumpta est ista pecunia et est perspicuum non consumptum iri, licet iam intellegamus inventam esse rationem, qua re et iste HS viciens ex hoc uno genere conciliarit et ceperit et ceteri, hoc si a vobis erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint; ut iam videamur non a pecuniis capiendis homines abstertere, sed, cum genera quaedam pecuniarum capiendarum comprobarimus, honesta nomina turpissimis rebus imponere; etenim, si C. Verres HS c milia ⁵⁸ ¹⁴² ¹¹³ populum verbi gratia Centuripinum poposcisset, eamque ab eis pecuniam abstulisset, non, opinor, esset dubium quin eum, cum id planum fieret, condemnari necesse esset. quid, si eundem populum HS cc milia poposcit eaque coëgit atque abstulit, num idcirco absolvetur, quod ascriptum est eam pecuniam datam statuarum nomine? non, opinor; nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris moram accipiendi, sed ut sociis causam dandi adferre videamur. quod si quem statuae magno opere delectant et si quis earum honore aut gloria ducitur, is haec

novi postulati genus atque principium tua praetura attulit. quid enim tam novum non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera, quae sunt in eisdem postu-¹⁴⁷ latis de iniuriis tuis, sunt nova, sed tamen non novo modo postulantur: rogant et orant Siculi patres conscriptos, ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica vendant. tu primus contra vendideras. audio. ne in cellam quod imperatur aestiment. hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur, sed genus ipsum postulandi non est novum. ne absentis nomen recipiatur. ex Sthenii calamitate et tua natum est iniuria. cetera non conligam: sunt omnia [Siculorum postulata] eius modi, ut crimina conlecta in unum reum [te] esse videantur; [quae tamen] omnia novas iniurias habent, sed postulationum formulas usitatas: hoc postulatum de statu-¹⁴⁸ ridiculum esse videatur ei, qui rem sententiamque non perspiciat; postulant enim, non uti ne cogantur statuere: quid igitur? ut ipsis ne liceat. quid est hoc? petis a me quod in tua potestate est, ut id tibi facere ne liceat: pete potius ne quis te invitum polliceri aut facere cogat. ‘nihil egero’, inquit ‘negabunt enim omnes se coëgisse: si me salvum esse vis, mihi impone istam vim, ut omnino mihi ne liceat polliceri.’ ex tua praetura primum haec est nata postulatio: qua cum utuntur, hoc significant atque adeo aperte ostendunt, sese ad statuas tuas pecuniam metu ac malo coactos invitissimos contulisse. quid? si hoc¹⁴⁹ non dicant, tibi non necesse sit ipsi id confiteri? vide et perspice qua defensione sis usus: iam intelleges hoc tibi de statu-⁶¹is confitendum esse. mihi enim renuntiatur ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tuam, et eos ita abs te institui et doceri, ut quisque ex provincia Sicilia gravior homo atque honestior testimonium vehementius dixerit, sicuti [Siculi] multi primarii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: ‘inimicus est propterea, quod arator est.’ itaque uno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo atque inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. ergo aratores inimici omnes et adversarii sunt; nemo eorum est qui non perisse te cupiat. omnino praeclare te

habes, cum is ordo atque id hominum genus, quod optimum
 atque honestissimum est, [a] quo uno et summa res publica
 et illa provincia maxime continetur, tibi est inimicissimum.
 150 verum esto: alio loco de aratorum animo et iniuriis vi-
 dero; nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi
 esse inimicissimos. nempe, ita dicis, propter decumas.
 concedo; non quaero iure an iniuria sint inimici. quid
 ergo illae sibi statuae equestres inauratae volunt, quae
 populi Romani oculos animosque maxime offendunt, pro-
 pter aedem Volcani? nam inscriptum esse video quan-
 dam ex his statuam aratores dedisse. si honoris causa
 statuam dederunt, inimici non sunt: credamus testibus;
 tum enim honori tuo, nunc iam religioni suae consulunt;
 sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est te
 62 in provincia pecunias statuarum nomine per vim ac metum
 151 coëgisse. utrum tibi commodum est, elige. equidem li-
 benter hoc iam crimen de statu is relinquam, ut mihi tu
 illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi
 ad statuam honoris tui causa voluntate sua contulisse.
 da mihi hoc: iam tibi maximam partem defensionis praec-
 ideris; non enim poteris aratores tibi iratos esse atque
 inimicos dicere. o causam singularem! o defensionem
 miseram ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accu-
 satore et eum reum, qui praetor in Sicilia fuerit, aratores
 ei statuam sua voluntate statu isse; aratores de eo bene
 existimare, amicos esse, salvum cupere! metuit ne hoc
 152 vos existimetis; obruitur enim aratorum testimoniis. utar
 eo, quod datur. certe hoc vobis ita iudicandum est, eos,
 qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari volt, ad istius
 honores atque monumenta pecunias voluntate sua non
 contulisse. atque ut hoc totum facillime intellegi possit,
 quem voles eorum testium, quos produxero, qui ex Si-
 cilia testes sunt, sive togatum sive Siculum, rogato et
 eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spo-
 liatum abs te esse dicet, cequid suo nomine in tuam
 statuam contulerit: neminem reperies qui neget: etenim
 153 omnes dederunt. quemquam igitur putas dubitaturum
 quin is, quem tibi inimicissimum esse oporteat, qui abs te
 gravissimas iniurias acceperit, pecuniam statu ae nomine
 dederit vi atque imperio adductus, non officio ac volun-

tate? huius ego pecuniae, iudices, quae permagna est impudentissimeque coacta ab invitis, non habui rationem neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum a negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panhormi, qui Lilybaei negotiantur, esset coactum. quoniam intellegitis ipsius quoque confessione ab invitissimis coactam esse, venio nunc ad civitates Siciliae, de quibus facillime fieri iudicium voluntatis potest. an etiam Siculi inviti contulerunt? non est probabile. etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrisque satis facere non posset, et Siculis et togatis, officii potius in socios quam ambitionis in civis rationem duxerit; itaque eum non solum PATRONUM illius insulae, sed etiam SOTERA inscriptum esse vidi Syracusis. hoc quantum est? ita magnum, ut Latine uno verbo exprimi non possit; is est nimirum SOTER, qui salutem dedit. huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verria, non quasi Marcellia, sed pro Marcellis, quae illi istius iussu sustulerunt. huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat, ipse autem ex equo nudatam ab se provinciam prospicit; huius statuae locis omnibus; quae hoc demonstrare videantur, prope modum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis quam abstulisse; huic etiam Romae videmus in basi statuarum maximis litteris incisum: A COMMUNI SICILIAE DATAS. quam ob rem qui hoc probare potes cuiquam, tantos honores habitos esse ab invitis? hic tibi etiam multo magis, quam paulo ante in aratoribus, videndum et considerandum est quid velis: magna res est, utrum tibi Siculos publice privatimque amicos an inimicos existimari velis. si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi nitere? modo aratorum honestissimorum hominum ac locupletissimorum, et Siculorum et civium Romanorum, maximum numerum abs te abalienasti; nunc de Siculis civitatibus quid ages? dices tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, [ut in eum publice testimonium dicerent,] cum praesertim ex ea provincia condemnati sint complures [qui ibi praetores fuerunt], duo soli absoluti, hi nunc veniunt cum litteris, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimoniis publicis; qui, si te laudarent

63
154

155

64

publice, tamen id more potius suo quam merito tuo fa-
 cere viderentur, ei cum de tuis factis publice conquerun-
 tur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, ut multo
 maluerint de suo more decedere quam de tuis moribus
 156 non dicere? confitendum igitur est necessario tibi Siculos
 inimicos esse, qui quidem et in te gravissima postulata
 consulibus ediderunt et me, ut hanc causam salutisque
 suae defensionem susciperem, obsecrarunt, qui cum a
 praetore prohiberentur, a quattuor quaestoribus impedi-
 rentur, omnium minas atque omnia pericula prae salute
 sua levia duxerunt, qui priore actione ita testimonia gra-
 viter vehementerque dixerunt, ut Artemonem Centuri-
 pinum legatum et publice testem Q. Hortensius accusa-
 torem, non testem esse diceret. etenim ille cum propter
 virtutem et fidem cum Androne homine honestissimo et
 certissimo tum etiam propter eloquentiam legatus a suis
 civibus electus est, ut posset multas istius et varias in-
 iurias quam apertissime vobis planissimeque explicare.
 65 dixerunt Halaesini, Catinenses, Tyndaritani, Hennenses,
 Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani: enu-
 merare omnis non est necesse: scitis quam multi et quam
 multa priore actione dixerint; nunc et illi et reliqui dicent.
 157 omnes denique hoc in hac causa intellegent, hoc animo
 esse Siculos, ut, si in istum animadversum non sit, sibi
 relinquendas domos ac sedes suas et ex Sicilia deceden-
 dum atque adeo fugiendum esse arbitrentur. hos homines
 tu persuadebis ad honorem atque amplitudinem tuam
 pecunias maximas voluntate sua contulisse? credo, qui
 te in tua civitate incolumem esse nollent, hi monumenta
 tuae formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant.
 res declarabit, ut cupierint: iam dudum enim mihi nimium
 tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta conligere
 videor [utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti
 158 sint]: de quo hoc homine auditum est umquam, quod
 tibi accidit, ut eius in provincia statuae, in locis publicis
 positae, partim etiam in aedibus sacris, per vim et per
 universam multitudinem deicerentur? tot homines in Asia
 nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia,
 tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc umquam
 audivistis? novum est, iudices; in Siculis quidem et in

omnibus Graecis monstri simile. non crederem hoc de statuis, nisi iacentis revolsasque vidissem; propterea quod apud omnes Graecos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis eius modi non nulla religione deorum consecrari arbitrentur. itaque Rhodii, qui prope 159 soli bellum illud superius cum Mithridate rege gesserunt, omnisque eius copias acerrimumque impetum moenibus, litoribus classibusque suis exceperunt, tamen, cum ei regi inimici praeter ceteros essent, statuam eius, quae erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt; ac forsitan vix convenire videretur, quem ipsum hominem cuperent evertere, eius effigiem simulacrumque servare, sed tamen videbam, apud eos cum essem, et religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam et hoc disputari, cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset, cum homine eius, quo gereret bellum atque hostis esset. videtis igitur consuetudinem religionemque 66 Graecorum, quae monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace praetoris populi Romani statuis praesidio non fuisse. Tauromenitani, quorum est 160 civitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magistratum remoti consueverant esse praesidio foederis, ei tamen istius evertere statuam non dubitaverunt; qua abiecta basim tamen in foro manere voluerunt, quod gravius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius a Tauromenitanis esse deiectam, quam si nullam umquam positam esse arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro; et eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in civitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. nam quid ego de Syracusis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed et illorum et commune conventus illius ac prope totius provinciae? quanta illic multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum, cum statuae sunt istius deiectae et eversae? at quo loco? celeberrimo ac religiosissimo: ante ipsum Serapim, in primo aditu vestibuloque templi. quod nisi Metellus hoc tam graviter egisset atque illam rem imperio edictoque prohibuisset, vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum.

161 Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo
 impulsu, verum omnino adventu meo factum esse videatur:
 omnia ista ante facta sunt, non modo quam ego Sicilia
 verum etiam quam iste Italiam attigit: dum ego
 in Sicilia sum, nulla statua deiecta est; postea quam illinc
 167 discessi quae sunt gesta cognoscite: Centuripinorum
 senatus decrevit populusque iussit, ut, quae statuae C.
 Verris ipsius et patris eius et filii essent, eas quaestores
 demoliendas locarent, dumque ea demolitio fieret, senatores
 ne minus xxx adessent. videte gravitatem civitatis
 ac dignitatem: neque eas in urbe sua statuas esse voluerunt,
 quas inviti, per vim atque imperium dedissent, neque eius
 hominis, in quem ipsi, cum gravissimo testimonio publice,
 quod numquam antea, Romam mandata legatosque misissent,
 et id gravius esse putarunt, si publico consilio, quam si per vim
 multitudinis factum esse
 162 videretur. cum hoc consilio statuas Centuripini publice
 sustulissent, audit Metellus; graviter fert; evocat ad se
 Centuripinorum magistratus et decem primos; nisi restituis-
 sent statuas, vehementer minatur. illi ad senatum renuntiant:
 statuae, quae istius causae nihil prodessent, reponuntur;
 decreta Centuripinorum, quae de statu is erant facta, non tolluntur.
 hic ego aliud alii concedo; Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere,
 si quid stulte facit: quid? ille hoc putabat Verri crimin-
 osum fore, si eius statuae essent deiectae, quod saepe vento
 aut aliquo casu fieri solet? non erat in hoc neque crimen
 ullum neque reprehensio. ex quo igitur crimen atque accusatio
 nascitur? ex hominum iudicio et voluntate. ego, si Metellus
 163 68 statuas Centuripinos reponere non coëgisset, haec dicerem:
 videte, iudices, quantum et quam acerbum dolorem sociorum
 atque amicorum animis inusserint istius iniuriae, cum Centuripinorum
 amicissima et fidelissima civitas, quae tantis officiis cum populo
 Romano coniuncta est, ut non solum rem publicam nostram,
 sed etiam in quovis homine privato nomen ipsum Romanum
 semper dilexerit, ea publico consilio atque auctoritate iudicari
 C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere; recitarem
 decreta Centuripinorum; laudarem illam civitatem, id quod
 verissime possem; commemorarem

decem milia civium esse Centuripinorum, fortissimorum fidelissimorumque sociorum, eos omnis hoc statuisset, monumentum istius in sua civitate nullum esse oportere: haec tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. ¹⁶⁴ velim quaerere nunc ex ipso Metello quidnam sua vi et auctoritate mihi ex hac oratione praeceperit: eadem opinor omnia convenire; neque enim, si maxime statuac deiectae essent, eas ego vobis possem iacentis ostendere; hoc uno uterer, civitatem tam gravem statuas iudicasse C. Verri demoliendas: hoc mihi Metellus non eripuit; hoc etiam addidit, ut quererem, si mihi videretur, tam iniquo iure sociis atque amicis imperari, ut eis ne in suis quidem beneficiis libero iudicio uti liceret; ut vos rogarem, ut coniecturam faceretis qualem in eis rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. sed ego Metello non irascor, neque ei suam vacationem eripio, qua ille apud omnis utitur, ut nihil malitiose neque consulto fecisse videatur.

Iam igitur est ita perspicuum, ut negare non possis ⁶⁹ nullam tibi statuatam voluntate cuiusquam datam, nullam ¹⁶⁵ pecuniam statuarum nomine nisi vi expressam et coactam; quo quidem in crimine non illud solum intellegi volo, te ad statuas HS viciens coëgisse, sed multo etiam illud magis, quod simul demonstratum est, quantum odium [in te] aratorum, quantum omnium Siculorum sit et fuerit; in quo quae vestra defensio futura sit coniectura adsequi non queo. ‘oderunt Siculi: togatorum enim causa multa ¹⁶⁶ feci.’ at ei quidem acerrimi inimicissimique sunt. ‘inimicos habeo civis Romanos, quod sociorum commoda ac iura defendi.’ at socii in hostium numero sese abs te habitos queruntur. ‘aratores inimici sunt propter decumas.’ quid? qui agros immunis liberosque arant, cur oderunt? cur Halaesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Hali-cyenses? quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possum qui te non oderit, sive civium Romanorum sive Siculorum? ut, etiam si causas cur te oderint non possum dicere, tamen illud dicendum putem, quem omnes mortales oderint, eum his quoque odio esse oportere. an hoc dicere audebis, utrum de te aratores, ¹⁶⁷

utrum negotiatores, utrum denique Siculi universi bene existiment [aut quo modo existiment], ad rem id non pertinere? neque tu hoc dicere audebis, nec, si cupias, licebit: eripiunt enim tibi istam orationem contemnendorum Siculorum atque aratorum statuæ illæ equestres, quas tu paulo ante, quam ad urbem venires, poni inscribere iussisti, ut omnium inimicorum tuorum animos
 165 accusatorumque tardares. quis enim tibi molestus esset aut quis appellare te auderet, cum videret statuas a negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliae positas? quod est aliud in illa provincia genus hominum? nullum. ergo ab universa provincia, generatimque ab singulis eius partibus non solum diligitur, sed etiam ornatur. quis hunc attingere audeat? potes igitur dicere nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorum omnium testimonia, cum eorum nominibus in statuarum inscriptione oppositis omnem te speraris invidiam atque infamiam tuam posse extinguere? an, quorum tu auctoritate statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meam comprobare non potero?

169 Nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur; quæ gratia ne quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfecti, ut etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti. etenim rem totam, iudices, breviter cognoscite: in scriptura Siciliae pro
 70 magistro est quidam L. Carpinatius, qui et sui quaestus causa et fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. is cum prætorem circum omnia fora sectaretur neque ab eo unquam discederet, in eam [iam] venerat [familiaritatem] consuetudinem in vendendis istius decretis et iudiciis transigendisque negotiis, ut prope alter Timarchides numeraretur; hoc erat etiam capitalior, quod idem pecunias
 170 eis, qui ab isto aliquid mercabantur, faenori dabat; ea autem faeneratio erat eius modi, iudices, ut etiam is quaestus huic cederet: nam quas pecunias ferebat eis expensas, quibuscum contrahebat, eas aut scribae istius aut Timarchidi aut etiam isti ipsi referebat acceptas. idem præterea pecunias istius extraordinarias grandis suo nomine
 171 faenerabatur. hic primo [Carpinatius], ante quam in istius

tantam familiaritatem pervenisset, aliquotiens ad socios litteras de istius iniuriis miserat; Canuleius vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat, ea quae sine portorio Syracusis erant exportata; portum autem et scripturam eadem societas habebat. ita factum est, ut essent permulta, quae ex societatis litteris dicere in istum et proferre possemus. verum accidit ut Carpinatius, qui ¹⁷² iam cum isto summa consuetudine, praeterea re ac ratione coniunctus esset, crebras postea litteras ad socios de istius summis officiis in rem communem beneficiisque mitteret; etenim cum iste omnia, quaecumque Carpinatius postulabat, facere ac decernere solebat, tum etiam ille plura scribebat ad socios, ut, si posset, ea, quae antea scripserat, plane exstingueret; ad extremum vero, cum iste iam decedebat, eius modi litteras ad eos misit, ut huic frequentes obviam prodirent, gratias agerent, facturos se, si quid imperasset, studiose pollicerentur: itaque socii fecerunt, vetere instituto publicanorum, non quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed, quod sua interesse putabant, se memores gratosque existimari, gratias isti egerunt; Carpinatium saepe ad se de eius officiis litteras misisse dixerunt. iste cum respondisset ea ⁷¹ ₁₇₃ se libenter fecisse operasque Carpinatii magno opere laudasset, dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, ut diligenter caveret atque prospiceret, ne quid esset in litteris sociorum, quod contra caput suum aut existimationem valere posset. itaque ille multitudine sociorum remota decumanos convocat, rem defert: statuunt illi atque decernunt, ut eae litterae, quibus existimatio C. Verris laederetur, removerentur operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset. si ostendo hoc decrevisse decumanos, si planum facio hoc ¹⁷⁴ decreto remotas esse litteras, quid exspectatis amplius? possumne rem magis iudicatam adferre, magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos ei, qui severiora iudicia desiderant, arbitrantur res iudicare oportere, [publicanorum iudicio] quos videlicet nunc populus iudices poscit, de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine

non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed
 175 nobilissimo promulgatam videmus: decumani, hoc est,
 principes et quasi senatores publicanorum, removendas
 de medio litteras censuerunt. habeo ex eis, qui adfue-
 runt, quos producam, quibus hoc committam, homines
 honestissimos ac locupletissimos, istos ipsos principes
 equestris ordinis, quorum splendore vel maxime illius,
 qui legem promulgavit, oratio et causa nititur; venient
 in medium; dicent quid statuerint. profecto, si recte ho-
 mines novi, non mentientur: litteras enim communis de
 medio remove potuerunt, fidem suam et religionem re-
 move non possunt. ergo equites Romani, qui te suo
 iudicio condemnarunt, horum iudicio condemnari nolue-
 runt: vos nunc utrum illorum iudicium an voluntatem
 72
 176 sequi malitis considerate. ac vide quid te amicorum
 tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum vo-
 luntas adiuvet. dicam paulo promptius; neque enim iam
 vereor ne quis hoc me magis accusatorie quam libere
 dixisse arbitretur: si istas litteras non decreto decumano-
 rum magistri removissent, tantum possem in te dicere,
 quantum in litteris invenissem; nunc decreto isto facto
 litterisque remotis tantum mihi licet dicere, quantum
 possum, tantum iudici suspicari, quantum velit. dico te
 maximum pondus auri, argenti, eboris, purpurae, pluri-
 mam vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam
 Deliacam suppellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum
 numerum frumenti, vinum mellis maximam Syracusis ex-
 portasse; his pro rebus quod portorium non esset datum,
 litteras ad socios misisse L. Canulcium, qui in portu
 177 operas daret. satisne magnum crimen hoc videtur?
 nullum, opinor, maius. qui id defendet Hortensius? po-
 stulabit ut litteras Canuleii proferam, crimen eius modi
 nisi litteris confirmetur, inane esse dicet? clamabo litteras
 remotas esse de medio; decreto sociorum erepta mihi esse
 istius indicia ac monumenta furtorum: aut hoc contendat
 numquam esse factum aut omnium tela excipiat necesse
 est. negas esse factum? placet mihi ista defensio, de-
 scendo; aequa enim contentio, aequum certamen proponi-
 tur: producam testis et producam pluris eodem tempore;
 quoniam tum, cum actum est, una fuerunt, nunc quoque

una adsint; cum interrogabuntur, obligentur non solum iuris iurandi atque existimationis periculo, sed etiam communi inter se conscientia. si planum fit hoc ita, quem ad modum dico, esse factum, num poteris dicere, Hortensi, nihil in istis fuisse litteris quod Verrem laederet? non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuisse. ergo hoc vestro consilio et gratia perfecistis, ut, quem ad modum paulo ante dixi, mihi summa facultas ad accusandum daretur, iudici libera potestas ad credendum. quod cum ita sit, nihil fingam tamen. meminero me non sumpsisse quem accusarem, sed recepisse quos defenderem; vos ex me causam non a me prolatam, sed ad me delatam audire oportere; me Siculis satis esse facturum, si, quae cognovi in Sicilia, quae accepi ab ipsis, diligenter exposuero, populo Romano, si nullius vim, nullius potentiam pertimuero, vobis, si facultatem vere atque honeste iudicandi fide et diligentia mea fecero, mihimet, si ne minimum quidem de meo curriculo vitae, quod mihi semper propositum fuit, decessero. quapropter nihil est quod metuas ne quid in te confingam; etiam quod lactere habes; multa enim, quae scio a te esse commissa, quod aut nimium turpia aut parum credibilia sunt, praetermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis: [ut iam scire possis,] quaeram decretumne sit; cum id invenero, quaeram remotaene sint litterae; cum id quoque constabit, vos iam hoc me tacito intellegitis: si illi, qui hoc istius causa decreverunt, [equites Romani], nunc eidem in eum iudices si essent, istum sine dubio condemnarent, de quo litteras eas, quae istius furta indicarent, [et] ad se missas et suo decreto remotas scirent esse: quem igitur ab eis [equitibus Romanis], qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset, is a vobis, iudices, ulla vi aut ratione absolvi potest?

Ac ne forte ea, quae remota de medio atque erepta nobis sunt, omnia ita condita fuisse atque ita abdita latuisse videantur, ut haec diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil eorum investigare, nihil adsequi potuerit, quae consilio aliquo aut ratione inveniri

potuerunt, inventa sunt, indices: manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. nam quod in publicanorum causis vel plurimum aetatis meae versor vehementerque illum ordinem observo, satis commode mihi videor eorum consuetudinem usu tractandoque cognosse; itaque, ut hoc comperi, remotas esse litteras societatis, habui rationem eorum annorum, per quos iste in Sicilia fuisset; deinde quaesivi, quod erat inventu facillimum, qui per eos annos magistri illius societatis fuissent, apud quos tabulae fuissent. sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse, ut, cum tabulas novo magistro traderent, exempla litterarum ipsi habere non nollent; itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum primum, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quaerendus erat, primum veni. sane homini praeter opinionem improvise incidi; scrutatus sum quae potui et quaesivi omnia: inveni duos solos libellos, a L. Canuleio missos sociis ex portu Syracusis, in quibus erat ratio scripta mensium complurium rerum exportatarum istius nomine sine portorio; itaque obsignavi statim. erant ex eo [haec] genere, quod ego maxime genus ex sociorum litteris reperire cupiebam, verum tantum inveni, iudices, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem. sed tamen, quicquid erit in his libellis, quantumcumque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum erit; de ceteris ex hoc coniecturam facere debetis. recita mihi, quaeso, hunc primum libellum; deinde illum alterum. **LIBELLI CANULEIANI.** non quaero unde cccc amphoras mellis habueris, unde tantum Melitensium, unde quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra; non, inquam, iam quaero unde haec habueris, sed quo tantum tibi opus fuerit, id quaero. omitto de melle, sed tantum Melitensium, quasi etiam amicorum uxores, tantum lectorum, quasi omnium istorum villas ornaturus esses? et cum haec paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite ut vobis triennii totius veniat in mentem: sic contendo, ex his parvis libellis apud unum magistrum societatis repertis vos iam coniectura adsequi posse cuius modi praedo iste in illa provincia fuerit, quam multas cupiditates, quam varias, quam infinitas habuerit, quantam pecuniam non

74
182

183

75
184

solum numeratam, verum etiam huiusce modi in rebus positam confecerit, quae vobis alio loco planius explicabuntur. nunc hoc attendite: his exportationibus, quae ¹⁸⁵ recitatae sunt, scribit HS $\bar{\text{LX}}$ socios perdidisse ex vicissima portorii Syracusis. pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli et contempti libelli indicant, furta praetoris, quae essent HS duodecies, ex uno oppido solo exportata sunt. cogitate nunc, cum illa Sicilia sit, hoc est insula, quae undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis exportatum putetis; quid Agrigento, quid Lilybaeo, quid Panhormo, quid Thermis, quid Halaesa, quid Catina, quid ex ceteris oppidis, quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum esse arbitrabatur, ubi animo semper soluto liberoque erat, quod sibi iste Mamertinos delegerat ad quos omnia, quae aut diligentius servanda aut occultius exportanda erant, deportaret. his inventis libellis ceteri remoti et diligentius sunt reconditi; nos tamen, ut omnes intellegant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus.

Nunc ad sociorum tabulas accepti et expensi, quas ⁷⁶ ₁₈₆ remove honeste nullo modo potuerunt, et ad amicum tuum Carpinatium revertemur. inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis, quae significabant multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio fecisse, qui pecunias Verri dedissent; quod erit vobis luce clarius, iudices, tum, cum eos ipsos produxero, qui dederunt; intellegetis enim illa tempora, per quae, cum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis tabulis non solum consulibus, verum etiam mensibus ¹⁸⁷ venire. cum haec maxime cognosceremus et iam in manibus tabulas haberemus, repente aspiciamus lituras [eius modi] quasi quaedam volnera tabularum recentia: statim suspitione offensi ad ea ipsa nomina oculos animumque transtulimus: erant acceptae pecuniae C. VERRUCIO C. F., sic tamen, ut usque ad alterum R litterae constarent integrae, reliquae omnes essent in litura: alterum, tertium, quartum, permulta erant eiusdem modi nomina. cum manifesta res flagitiosa litura tabularum atque insignis turpitudine teneretur, quaerere incepimus de Carpinatio quisnam is esset Verrucius, quicum tantae pecuniae rationem ha-

beret: haerere homo, versari, rubere. quod lege excipiuntur tabulae publicanorum, quo minus Romam deportentur, ut res quam maxime clara ac testata esse posset, in ius ad Metellum Carpinatium voco, tabulasque societatis in forum adfero. fit maximus concursus hominum, et, quod erat Carpinatii nota cum isto praetore societas ac faeneratio, summe exspectabant omnes quidnam in tabulis teneretur. rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum; in his tabulis magnam rationem C. Verrucii permultis nominibus esse, meque hoc perspicere ex consulum mensiumque ratione, hunc Verrucium neque ante adventum C. Verris neque post decessionem quicquam cum Carpinatio rationis habuisse: postulo, ut mihi respondeat qui sit iste Verrucius, mercator an negotiator an arator an pecuarius; in Sicilia sit an iam decesserit. clamare omnes ex conventu neminem umquam in Sicilia fuisse Verrucium; ego instare, ut mihi responderet quis esset, ubi esset, unde esset; cur servus societatis, qui tabulas conficeret, semper in Verrucii nomine certo ex loco mendosus esset. atque haec postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, ut ad ea mihi responderet invitus, sed ut omnibus istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. itaque illum in iure metu conscientiaque peccati mutum atque exanimatum ac vix vivum relinquo; tabulas in foro, summa hominum frequentia, exscribo; adhibentur in scribendo de conventu viri primarii, litterae lituraeque omnes adsimulatae et expressae de tabulis in libros transferuntur.

haec omnia summa cura et diligentia recognita et conlata et ab hominibus honestissimis obsignata sunt. si Carpinatius mihi tum respondere noluit, responde mihi nunc tu, Verres, quem esse hunc tuum pacne gentilem Verrucium putes: fieri non potest, ut, quem video te praetore in Sicilia fuisse et quem ex ipsa ratione intellego locupletem fuisse, cum tu in tua provincia non cognoveris. atque adeo, ne hoc aut longius aut obscurius esse possit, procedite in medium atque explicite descriptionem imaginemque tabularum, ut omnes mortales istius avaritiae non iam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint. videtis Verrucium? videtis litteras primas integras? videtis ex-

77
188

189

190

78
191

tremam partem nominis, codam illam Verrinam tamquam in luto demersam in litura? sic habent se tabulae, iudices, ut videtis. quid exspectatis? quid quaeritis amplius? tu ipse, Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrucium necesse est aut te Verrucium esse fateare.

Laudantur oratores veteres, Crassi illi et Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solerent; nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam praestiterunt: nemo enim ita tum peccabat, ut defensionem locum non relinqueret; nemo ita vivebat, ut nulla eius vitae pars summae turpitudinis esset expers; nemo ita in manifesto peccatu tenebatur, ut, cum impudens fuisset in facto, tum impudentior videretur, si negaret. nunc vero quid faciat ¹⁹² Hortensius [patronus]? avaritiaene crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum nequissimumque defendit. an ab hac illius infamia, * nequitia vestros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignavior, magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non potest. at mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? at haec sine cuiusquam malo. quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior umquam fuit? in hoc homine atque in eius modi causa quid facerent omnes Crassi et Antonii? tantum, opinor, Hortensi: ad causam non accederent neque in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent; liberi enim ad causas solutique veniebant neque committebant, ut, si impudentes in defendendo esse nolissent, ingrati in deserendo existimarentur.

M. TULLII CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE

LIBER TERTIUS

DE FRUMENTO.

¹ Omnes, qui alterum, iudices, nullis impulsu inimicitiiis,
¹ nulla privatim laesi iniuria, nullo praemio adducti in iudicium rei publicae causa vocant, providere debent non solum quid oneris in praesentia tollant, sed quantum in omnem vitam negotii suscipere conentur; legem enim sibi ipsi dicunt innocentiae, continentiae virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitae reposcunt, atque eo magis, si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia nisi utilitate communi. nam qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat mores aliorum ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officii declinarit? quapropter hoc etiam magis ab omnibus eius modi civis laudandus ac diligendus est, qui non solum ab re publica civem improbum removet, verum etiam se ipsum eius modi fore profitetur ac praestat, ut sibi non modo communi voluntate virtutis atque officii, sed etiam vi quadam magis necessaria recte sit honesteque vivendum. itaque hoc, iudices, ex homine clarissimo [atque eloquentissimo], L. Crasso, saepe auditum est, cum se nullius rei tam paenitere diceret, quam quod C. Carbonem umquam in iudicium vocavisset; minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat et vitam suam pluribus quam vellet observari oculis arbitrabatur. atque ille his praesidiis ingenii fortunaeque munitus, tamen hac cura continebatur, quam sibi nondum confirmato consilio, sed ineunte aetate susceperat, qua minus etiam praecipitur eorum virtus et integritas, qui ad hanc rem [adulescentuli, quam qui iam firmata aetate] descendunt: illi enim, ante quam potuerunt existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui nemi-

nem accusarint, gloriae causa atque ostentationis accusant: nos, qui iam et quid facere et quantulum iudicare possemus ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneamus, numquam ipsimet nobis praecideremus istam licentiam libertatemque vivendi. atque ego hoc plus oneris habeo, quam qui ceteros accusarunt, si onus est id appellandum, quod cum laetitia feras ac voluptate: verum tamen ego hoc amplius suscepi quam ceteri, quod ita postulatur ab hominibus, ut ab eis se abstineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. furem aliquem aut rapacem accusaris: vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspitio. maleficum quempiam adduxeris aut erudelem: cavendum erit semper ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. corruptorem, adulterum: providendum diligenter ne quod in vita vestigium libidinis appareat: omnia postremo, quae vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur: ego in uno homine omnia vitia, quae possunt in homine perdito nefarioque esse, reprehendo; nullum esse dico indicium libidinis, sceleris, audaciae, quod non in istius unius vita perspicere possitis: ergo isto reo legem hanc, iudices, mihi statuo, vivendum ita esse, ut isti non modo factis dictisque omnibus, sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia, quam videtis, dissimillimus esse ac semper fuisse videar. patior, non moleste fero, iudices, eam vitam, quae mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege et condicione necessariam quoque futuram.

Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, quibus inimicitiiis aut qua iniuria adductus ad accusandum descenderim. mitto iam rationem officii mei necessitudinisque Siculorum; de ipsis tibi inimicitiiis respondeo: an tu maiores ullas inimicitias putas esse quam contrarias hominum sententias ac dissimilitudines studiorum et voluntatum? fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quaestor consulem suum consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? pудо-

rem ac pudicitiam qui colit, potest animo aequo istius cotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? qui religiones deorum immortalium retinere volt, ei, qui fana spoliavit omnia, qui ex tesarum orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui potest? qui iure aequo omnis putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet varietatem libidinemque decretorum tuorum? qui sociorum iniuriis provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione Asiae, vexatione Pamphyliae, squalore et lacrimis Siciliae concitetur? qui civium Romanorum iura ac libertatem sanctam apud omnes haberi velit, is non tibi plus etiam quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum securis, cum cruces ad civium Romanorum supplicia fixas recordetur?

7 an si qua in re contra rem meam decrevisset aliquid iniuria, iure ei me inimicum esse arbitrare: cum omnia contra omnium bonorum rem, causam, rationem, utilitatem voluntatemque fecerit, quaeris cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus est? qui praesertim plus etiam, quam pars virilis postulat, pro voluntate populi

4 Romani oneris ac muneris suscipere debeam? quid, illa, quae leviora videntur esse, non cuiusvis animum possunt movere, quod ad tuam ipsius amicitiam ceterorumque hominum magnorum atque nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia et audacia quam cuiusquam nostrum virtus et integritas? odistis hominum novorum industriam, despicitis eorum frugalitatem, pudorem contemnitis, ingenium vero et virtutem depressam extinctamque cupitis:

8 Verrem amatis. ita credo: si non virtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at litteris, at humanitate eius delectamini. nihil eorum est, contraque sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine tum singulari stultitia atque inhumanitate oblita. huic homini si cuius domus patet, utrum ea patere an hiare ac poscere aliquid videtur? hunc vestri ianitores, hunc cubicularii diligunt; hunc liberti vestri, hunc servi ancillaeque amant; hic cum venit, extra ordinem vocatur; hic solus introducitur; ceteri, saepe frugalissimi homines, excluduntur; ex quo intellegi potest eos vobis esse carissimos, qui ita vixerint, ut sine vestro

praesidio salvi esse non possint. quid, hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita vivere in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere velimus, ut dignitatem nostram populi Romani beneficia non copiis, sed virtute tueamur: istum rebus omnibus undique creptis impune eludentem circumfluere atque abundare? huius argento dominia vestra, huius signis et tabulis forum comitiumque ornari, praesertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem esse qui cum L. Mummio certet, ut pluris hic sociorum urbis quam ille hostium spoliasset videatur, pluris hic villas ornamentis fanorum quam ille fana spoliis hostium ornasse: et is erit ob eam rem vobis carior, ut ceteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus serviant? verum haec et dicentur alio loco et dicta sunt; nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus a vobis, iudices, deprecati: superiore omni oratione peratentos vestros animos habuimus; id fuit nobis gratum admodum: sed multo erit gratius, si reliqua voletis attendere, propterea quod in his omnibus, quae antea dicta sunt, erat quaedam ex ipsa varietate ac novitate rerum et criminum delectatio: nunc tractare causam instituimus frumentariam, quae magnitudine iniuriae et re fere criminibus ceteris antecellet, iucunditatis in agendo et varietatis minus habebit; vestra autem auctoritate et prudentia dignissimum est, iudices, in audiendi diligentia non minus religioni tribuere quam voluptati. in hac causa frumentaria cognoscenda haec vobis proponite, iudices, vos de rebus fortunisque Siculorum [omnium], de civium Romanorum, qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a maioribus traditis, de victu vitaeque populi Romani cognituros: quae si magna atque adeo maxima vobis videbuntur, quam varie et quam copiose dicantur expectare nolite.

Neminem vestrum praeterit, iudices, omnem utilitatem opportunitatemque provinciae Siciliae, quae ad comoda populi Romani adiancta sit, consistere in re frumentaria maxime; nam ceteris rebus adiuvamur ex illa provincia, hac vero alimur ac sustinemur. ea causa triperita, iudices, erit in accusatione: primum [enim] de

decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de aestimato.

- 6 Inter Siciliam ceterasque provincias, iudices, in agrorum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis et plerisque Poenorum, quasi victoriae praemium ac poena belli, aut censoria locatio constituta est, ut Asiae lege Sempronia: Siciliae civitates sic in amicitiam fidemque recepimus, ut eodem iure essent quo fuissent, eadem condicione populo Romano parerent qua
- 13 suis ante paruissent. perpaucae Siciliae civitates sunt bello a maioribus nostris subactae; quarum ager cum esset publicus populi Romani factus, tamen illis est redditus: is ager a censoribus locari solet. foederatae civitates duae sunt, quarum decumae venire non soleant, Mamertina et Tauromenitana: quinque praeterea sine foedere immunes [civitates] ac liberae, Centuripina, Hallesina, Segestana, Halicyensis, Panhormitana; praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est, itemque ante imperium populi Romani ipsorum Siculorum voluntate et institutis fuit.
- 14 videte nunc maiorum sapientiam, qui cum Siciliam tam opportunum subsidium belli atque pacis ad rem publicam adiunxissent, tanta cura Siculos tueri ac retinere voluerunt, ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum neve vendundi aut tempus aut locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem, [in Sicilia], denique ut lege Hieronica venderent: voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse eorumque animos non modo lege nova, sed ne nomine quidem legis novo
- 15 commoveri; itaque decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt, ut eis iucundior esset muneris illius functio, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non solum instituta commutato imperio, verum etiam nomen maneret. hoc iure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a maioribus traditam, condicionem amicitiae, ius societatis
- 7 convellere et commutare ausus est. qua in re primum
- 16 illud reprehendo et accuso, cur in re tam vetere, tam usitata quicquam novi feceris. ingenio aliquid adsecutus

es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? est tuum, est ingenii diligentiaeque tuae. do hoc tibi et concedo. scio te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum a liberis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transulisse; scio te edicta superiorum omnium correxisse et possessiones hereditatum non secundum eos, qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum, dedisse; easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio; eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare, ne is redimeret, cuius res esset, ne pupillo tutores propinquire consulerent quo minus fortunis omnibus everteretur; exiguam diem praefinire operi, qua ceteros ab negotio excluderes, ipse in tuo redemptore nullam certam diem observares. quam ob rem novam legem te ¹⁷ in decumis statuere non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror te aliquid excogitasse, sed quod tua sponte iniussu populi sine senatus auctoritate iura provinciae Siciliae mutaveris, id reprehendo, id accuso. C. Octavio et C. Cottae consulibus senatus permisit, ut vini ¹⁸ et olei decumas et frugum minutarum, quas ante quaestores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent legemque his rebus quam ipsis videretur dicerent. cum locatio fieret, publicani postularunt, quasdam res ut ad legem adderent neque tamen a ceteris censoriis legibus recederent. contra dixit [is], qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres, hospes, inquam, et familiaris tuus, Sthenius [hic] Thermitanus. consules causam cognorunt; cum viros primarios atque amplissimos civitatis multos in consilium advocassent, de consilii sententia pronuntiarunt se lege Hieronica vendituros. itane vero? prudentissimi ¹⁹ viri, summa auctoritate praediti, quibus senatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat populusque Romanus iusserat, Siculo uno recusante, cum amplificatione vectigalium nomen Hieronicae legis mutare noluerunt: tu, homo minimi consilii, nullius auctoritatis, iniussu populi ac senatus, tota Sicilia recu-

sante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium totam Hieronicam legem sustulisti? at quam legem [corrigit], iudices [atque adeo totam tollit]? acutissime ac diligentissime scriptam, quae lex omnibus custodiis subiectum aratorem decumano tradidit, ut neque in segetibus neque in areis neque in horreis neque in amovendo neque in deportando frumento grano uno posset arator sine maxima poena fraudare decumanum. scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia vectigalia non haberet, ita acute, ut Siculum, ita severe, ut tyrannum: qua lege Siculis tamen arare expediret; nam ita diligenter constituta sunt iura decumano, ut tamen ab
²⁰ invito aratore plus decuma non possit auferri. cum haec ita essent constituta, Verres tot annis atque adeo saeculis tot inventus est qui haec non commutaret, sed everteret, eaque, quae iam diu ad salutem sociorum utilitatemque rei publicae composita comparataque essent, ad suos improbissimos quaestus converteret: qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum suarum, per quos ostendam sic provinciam per triennium vexatam atque vastatam, iudices, ut eam multis annis multorum innocentia sapientiaque recreare
⁹ nequeamus. eorum [omnium], qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis; de cuius improbitate singulari gravissimarum legationum querimonias audistis. aspiciate, iudices, voltum hominis et aspectum, et ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Siciliensis quos fuisse putetis cogitate ac recordamini. hic est Apronius, quem in provincia tota Verres, cum undique nequissimos homines conquisisset, cum ipse secum sui similis duxisset non parum multos, nequitia, luxuria, audacia sui simillimum iudicavit. itaque istos inter se perbrevis tempore non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpido similitudoque coniunxit. Verris mores improbos
²³ impurosque nostis: fingite vobis aliquem, si potestis, qui in omnibus isti rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erit Apronius ille, qui, ut ipse non solum vita, sed corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est et gurgis vitiorum turpitudinumque

omnium. hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum ex-
pilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhi-
bebat; tantamque habet morum similitudo coniunctionem
atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac
barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur, ut
quem omnes odissent neque videre vellent, sine eo iste esse
non posset, ut cum alii ne conviviis quidem isdem qui-
bus Apronius, hic isdem etiam poculis uteretur, postremo,
ut odor Apronii taeterrimus oris et corporis, quem, ut
aiunt, ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et
iucundus videretur. ille erat in tribunali proximus, in
cubiculo solus, in convivio dominus, ac tum maxime, cum
accubante praetextato praetoris filio in convivio saltare
nudus coeperat. hunc, uti dicere institui, principem ¹⁰
Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque ²⁴
esse voluit; huius audaciae, nequitiae, crudelitati fidelis-
simos socios optimosque civis scitote hoc praetore tra-
ditos, iudices, atque addictos fuisse, novis institutis et
edictis, tota Hieronica lege, quem ad modum ante dixi,
reiecta et repudiata.

Primum edictum audite, iudices, praeclarum: quan- ²⁵
tum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare
oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur. quo
modo? quantum poposcerit Apronius, dato. quid est hoc?
utrum praetoris institutum in socios an in hostis victos
insani edictum atque imperium tyranni? ego tantundem
dabo, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum ex-
aravero. quid omne? ‘plus immo etiam’, inquit, ‘si volet.’
quid tum? quid censes? aut dabis aut contra edictum
fecisse damnabere. per deos immortalis, quid est hoc?
veri enim simile non est. sic mihi persuadeo, iudices: ²⁶
tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen
hoc vobis falsum videri. ego enim, cum hoc tota Sicilia
diceret, tamen adfirmare non auderem, si haec edicta non
ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem, sicuti
faciam. da, quaeso, scribae: recitet ex codice professio-
nem. recita. EDICTUM DE PROFESSIONE. negat me recitare
totum: nam id significare nutu videtur. quid praetereo? an
illud, ubi caves tamen Siculis et miseros respicis aratores?
dicis enim te in decumanum, si plus abstulerit quam de-

bitum sit, in octuplum iudicium daturum. nihil mihi placet praetermitti. recita hoc quoque, quod postulat: totum recita. **EDICTUM DE IUDICIO IN OCTUPLUM.** iudicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem atque iudicium. cum omnibus in aliis vectigalibus Asiae, Macedoniae, Hispaniae, Galliae, Africae, Sardiniae, ipsius Italiae, quae vectigalia sunt, cum in his, inquam, [rebus] omnibus publicanus petitor ac pignerator, non creptor neque possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est de aratoribus, ea iura constituebas, quae omnibus aliis essent contraria. utrum est aequius decumanum petere an aratorem repetere? iudicium integra re an perdita fieri? eum, qui manu quaesierit, an eum, qui digito sit licitus, possidere? quid? qui singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetorem numerus ac magna multitudo Siculorum fuit, quid facient, cum dederint Apronio, quod poposcerit? relinquent arationes? relinquent Larem familiarem suum? venient Syracusas, ut te praetore videlicet aequo iure Apronium, delicias ac vitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur? verum esto: reperietur aliqui fortis et experiens arator, qui, cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat et poenam octupli persequatur. exspecto vim edicti, severitatem praetoris; faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. quid tandem postulat arator? nihil nisi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recusat. quid praetor? iubet recuperatores reicere. 'decurias scribamus'. 'quas decurias?' 'de cohorte mea reicies' inquit. 'quid? cohors ista quorum hominum est?' 'Volusii haruspiceis et Cornelii medici et horum canum, quos tribunal meum vides lambere.' nam de conventu nullum umquam iudicem nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis aiebat omnis esse, qui ullam agri glebam possiderent. veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum Aproniani convivii crapulam exhalassent. o praeclearum et commemorandum iudicium! o severum edictum! o tutum perfugium aratorum! atque ut intellegatis cuius

modi ista iudicia in octuplum, cuius modi istius de co-
 horte recuperatores existimati sint, sic attendite: ecquem
 putatis decumanum hac licentia permissa, ut tantum ab
 aratore quantum poposcisset auferret, plus quam debere-
 tur poposcisse? considerate cum vestris animis vosmet
 ipsi ecquem putetis, praesertim cum id non solum avari-
 tia, sed etiam imprudentia accidere potuerit. multos
 necesse est. at ego omnis dico plus ac multo plus quam
 decumam abstulisse. cedo mihi unum ex triennio praeturae
 tuae qui octupli damnatus sit. damnatus? immo vero in
 quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. nemo erat
 videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset;
 nemo decumanorum qui grano amplius quam sibi debe-
 retur deberi professus esset. immo vero contra rapiebat
 et asportabat quantum a quoque volebat Apronius, omni-
 bus autem locis aratores spoliati ac vexati querebantur,
 neque tamen ullum iudicium reperietur. quid est hoc? 30
 tot viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites
 Romani ab homine nequissimo [ac turpissimo] laesi poe-
 nam octupli sine ulla dubitatione commissam non per-
 sequebantur? quae causa, quae ratio est? una illa, iu-
 dicee, quam videtis, quod ultro etiam inlusos se et in-
 risos ab iudicio discessuros videbant. etenim quod esset
 iudicium, cum ex Verris turpissimo flagitiosissimoque co-
 mitatu tres recuperatorum nomine adsedissent, adseculae
 istius non a patre ei traditi, sed a meretricula commen-
 dati? ageret videlicet causam arator: nihil sibi frumenti 31
 ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsa-
 tum verberatumque diceret; conferrent viri bona capita,
 de comissione loquerentur inter se ac de mulierculis, si
 quas a praetore abeuntis possent deprehendere: res agi
 videretur. surrexisset Apronius, nova dignitas publicani,
 non ut decumanus squaloris plenus ac pulveris, sed un-
 guentis oblitus, vino vigiliisque languidus; omnia primo
 motu ac spiritu suo, vini, unguenti, corporis odore com-
 plesses: dixisset haec, quae volgo dicere solebat, non se
 decumas emisse, sed bona fortunasque aratorum, non se
 decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum dominum
 illorum ac tyrannum. quae cum dixisset, illi optimi
 [viri] de cohorte istius recuperatores non de absolvendo

13 Apronio deliberarent, sed quaererent ecquo modo petito-
 32 rem ipsum Apronio condemnare possent. hanc tu licen-
 tiam diripiendorum aratorum cum decumanis, hoc est,
 cum Apronio permisisses, ut quantum vellet posceret,
 quantum poposcisset auferret, hoc tibi defensionis ad iu-
 dicio tuum comparabas, habuisse te edictum recupera-
 tores in octuplum daturum? si meherecules ex omni copia
 conventus Syracusani, splendidissimorum honestissimo-
 rumque hominum, faceres potestatem aratori non modo
 reiciendi, sed etiam sumendi recuperatores, tamen hoc
 novum genus iniuriae ferre nemo posset, te, cum tuos
 omnis fructus publicano tradidisses et rem de manibus
 amisisses, tum bona tua repetere ac persequi lite atque
 33 iudicio: cum vero verbo iudicium sit in edicto, re quidem
 vera tuorum comitum, hominum nequissimorum, con-
 clusio cum decumanis, sociis tuis atque adeo procuratori-
 bus, tamen audes ullius iudicii mentionem facere, prae-
 sertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa
 refellatur, quod in tantis incommodis aratorum iniuriis-
 que decumanorum nullum ex isto praeclaro edicto non
 modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium in-
 34 venit? erit tamen in aratores lenior quam videtur: nam
 qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit,
 idem habuit in edicto se in aratorem in quadruplum da-
 turum. quis hunc audet dicere aratoribus infestum aut
 inimicum fuisse? quanto lenior est quam in publicanum?
 edixit, ut quod decumanus edidisset sibi dari oportere,
 id ab aratore magistratus Siculus exigeret. quid reliqui
 est iudicii, quod in aratorem dari possit? 'non malum est'
 inquit 'esse istam formidinem, ut, cum exactum sit ab
 aratore, tamen ne se commoveat reliquus metus iudicii
 sit.' si iudicio vis a me exigere, remove Siculum magi-
 stratum; si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio?
 quis porro erit quin malit decumanis tuis dare quod po-
 poscerint, quam ab adseculis tuis quadruplo condemnari?
 14 illa vero praeclara est clausula edicti, quod omnium con-
 35 troversiarum, quae essent inter aratorem et decumanum,
 si uter velit, edicit se recuperatores daturum. primum
 quae potest esse controversia, cum is, qui petere debet,
 aufert et cum is non quantum debetur, sed quantum

commodum est aufert, ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc homo luteus etiam callidus ac veterator esse volt, quod ita scribit: SI UTER VOLET, RECUPERATORES DABO. quam lepide se furari putat! utrique facit potestatem, sed utrum ita scripserit, si uter volet, an, si decumanus volet, nihil interest; arator enim tuos istos recuperatores numquam volet.

Quid? illa cuius modi sunt, quae ex tempore ab ³⁶ Apronio admonitus edixit? Q. Septicio, honestissimo equite Romano, resistente Apronio et adfirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret ante, quam cum decumano pactus esset. ferebat hanc quoque iniquitatem Septicius et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur, cum illud edictum repente uberrimum quaestuosissimumque nascitur, ut ante Kalendas Sextilis omnes decumas ad aquam deportatas haberent. hoc edicto non ³⁷ Siculi, nam eos quidem superioribus edictis satis perdidit atque adfixerat, sed isti ipsi equites Romani, qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines et aliis praetoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. attendite enim cuius modi edicta sint: 'NE TOLLAT inquit EX AREA, NISI ERIT PACTUS.' satis haec magna vis est ad inique paciscendum: malo enim plus dare quam non mature ex area tollere. at ista vis Septicium et non nullos Septicii similis non coërcet, qui ita dicunt: 'non tollam potius, quam paciscar.' his hoc opponitur: 'deportatum habeas ante Kalendas Sextilis.' 'deportabo igitur.' 'nisi pactus eris, non commovebis.' sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area; prohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

Iam vero illud non solum contra legem Hieronicam ¹⁵ nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam ³⁸ contra omnia iura Siculorum, quae habent a senatu populoque Romano, ne quis extra suum forum vadimonium promittere cogatur. statuit iste, ut arator decumano quo vellet decumanus vadimonium promitteret, ut hic quoque Apronio, cum ex Leontino usque ad Lilybaeum aliquem

vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quod edixerat, ut aratores iugerationum suarum profiterentur; quae res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendam, neque ad ullam utilitatem rei publicae pertinuit, tum vero ad calumnias, in quas omnes inciderent quos vellet Apronius. ³⁹ ut enim quisque contra voluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur, cuius iudicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus magnaeque pecuniae coactae sunt: non quo iugerum numerum vere profiteri esset difficile aut amplius etiam profiteri — quid enim in eo periculi posset esse? — sed causa erat iudicii postulandi, quod ex edicto professus non esset: iudicium autem quod fuerit isto praetore, si quae cohors et qui comitatus fuerit meministis, scire debetis.

Quid igitur est quod ex hac iniquitate novorum edictorum intellegi velim, iudices? iniuriamne factam sociis? at vidētis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit ¹⁶ negare. Apronium tantum isto praetore potuisse? confiteatur ⁴⁰ necesse est. sed vos fortasse, quod vos lex commonet, id in hoc loco quaeretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit? docebo cepisse maximas omnisque eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quaestus causa constituisse vincam, si prius illud propugnaculum, quo contra omnis meos impetus usurum se putat, ex defensione eius deiecero. ‘magno’ inquit ‘decumas vendidi.’ quid ais? an tu decumas, homo audacissime atque amentissime, vendidisti? tu partis eas, quas te senatus populusque Romanus voluit, an fructus integros atque adeo bona fortunasque aratorum omnis vendidisti? si palam praeco iussu tuo praedicasset non decumas frumenti, sed dimidias venire partis, et ita emptores accessissent, ut ad dimidias partis emendas, si pluris vendidisses tu dimidias quam ceteri decumas, cuinam mirum videretur? quid vero, si praeco decumas pronuntiavit, re vera, hoc est, lege, edicto, condicione plus etiam quam dimidiae venierunt, tamen hoc tibi praeclarum putabis, te pluris quod non licebat quam ceteros quod oportebat vendidisse? ⁴¹ pluris decumas vendidisti quam ceteri. quibus rebus id adseecu-

tus es? innocentia? aspice aedem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine: deinde dicere aude te diligentem. ingenio? qui testis interrogare priore actione nolueris et eis tacitus os tuum praebere malueris, quamvis et te et patronos tuos ingeniosos esse dicito. qua re igitur id, quod ais, adsecutus es? magna est [enim] laus, si superiores consilio vicisti, posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti: tibi fortasse idoneus fuit nemo quem imitarere, at te videlicet inventorem rerum optimarum ac principem imitantur omnes. quis arator te praetore decumam dedit? 42 quis duas? quis non maximo se adfectum beneficio putavit, cum tribus decumis pro una defungeretur, praeter paucos, qui propter societatem furtorum [tuorum] nihil omnino dederunt? vide inter importunitatem tuam senatusque bonitatem quid intersit: senatus cum temporibus rei publicae cogitur ut decernat ut alterae decumae exigantur, ita decernit, ut pro his decumis pecunia solvatur aratoribus; ut, quo plus sumitur quam debetur, id emi, non auferri putetur; tu, cum tot decumas non senatus consulto, sed novis edictis tuis nefariisque institutis exigeres et eriperes, magnum te fecisse arbitrare, si pluris vendideris quam L. Hortensius pater istius Q. Hortensii, quam Cn. Pompeius, quam C. Marcellus, qui ab aequitate, ab lege, ab institutis non recesserunt? an tibi unius 43 anni aut biennii ratio fuit habenda, salus provinciae, commoda rei frumentariae, ratio rei publicae in posteritatem fuit negligenda? cum rem ita constitutam accepisses, ut et populo Romano satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur et aratoribus tamen arare atque agros colere expediret, quid effecisti? quid adsecutus es? ut populo Romano nescio quid te praetore ad decumas accederet, deserendas arationes relinquendasque curasti. successit tibi L. Metellus. tu innocentior quam Metellus? tu laudis et honoris cupidior? tibi enim consulatus quaerebatur, Metello paternus honos et avitus neglegebatur. multo minoris vendidit non modo quam tu, sed etiam quam qui ante te vendiderunt. quaero, si ipse excogitare non poterat, quem ad modum quam plurimo venderet, ne tua 17

quidem recentia proximi praetoris vestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris abs te principe inventis et excogitatis
 41 edictis atque institutis uteretur? ille vero tum se minime Metellum fore putavit, si te ulla in re imitatus esset; qui ab urbe [Roma], quod nemo unquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in provinciam proficiscendum putaret, litteras ad civitates Siciliae miserit, per quas hortatur et rogat, ut arent, ut serant: in beneficio praetor hoc petit aliquanto ante adventum suum et simul ostendit se lege Hieronica venditurum, hoc est, in omni ratione decumarum nihil istius simile facturum; atque haec non cupiditate aliqua scribit inductus, ut in alienam provinciam litteras mittat ante tempus, sed consilio, ne si tempus sationis praeterisset, granum ex provincia Sicilia
 45 nullum haberemus. cognoscite Metelli litteras. **EPISTULA**
 18 **L. METELLI.** hae litterae, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc, quantum est ex Sicilia frumenti hornotini, exaraverunt: glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistulam non misisset. quid? Metello divinitus hoc venit in mentem an a Siculis, qui Romam frequentissimi convenerant, negotiatoribusque Siciliae doctus est? quorum quanti conventus ad Marcellos antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompeium tum consulem designatum ceterosque illius provinciae necessarios fieri soliti sint quis ignorat? quod quidem iudices nullo unquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab eis palam, quorum in bona liberosque summum imperium potestatemque haberet: tanta vis erat iniuriarum, ut homines quidvis perpeti quam non de
 46 istius improbitate deplorare et conqueri mallent. quas litteras cum ad omnis civitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte adsequi potuit: diffugerant enim permulti, id quod ostendam, nec solum arationes, sed etiam sedis suas patrias istius iniuriis exagitati reliquerant. non mehercule augendi criminis causa, iudices, dicam, sed, quem ipse accepi oculis animoque sensum, hunc vere apud vos et ut
 47 potero planissime exponam. nam cum quadriennio post in Siciliam venissem, sic mihi adfecta visa est, ut eae terrae solent, in quibus bellum acerbum diuturnumque

versatum est. quos ego campos antea collisque nitidissimos viridissimosque vidissem, hos ita vastatos nunc ac desertos videbam, ut ager ipse cultorem desiderare ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager et Hennensis, Murgentinus, Assorinus, Imacharensis, Agyrinensis ita relictus erat ex maxima parte, ut non solum iugorum, sed etiam dominorum multitudinem quaereremus, Actensis vero ager, qui solebat esse cultissimus, et, quod caput est rei frumentariae, campus Leontinus, cuius ante species haec erat, ut, cum obsitum vidisses, annonae caritatem non vererere, sic erat deformis atque horridus, ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaereremus; labe-factorat enim vehementer aratores iam superior annus, proximus vero funditus everterat. tu mihi etiam audes¹⁹ mentionem facere decumarum? tu in tanta improbitate,⁴⁸ [tu] in tanta acerbitate, in tot ac tantis iniuriis, cum in arationibus et in earum rerum iure provincia Sicilia consistat, eversis funditus aratoribus, relictis agris, cum in provincia tam locuplete ac referta non modo rem, sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices te pluris quam ceteros decumas vendidisse? quasi vero aut populus Romanus hoc voluerit aut senatus tibi hoc mandaverit, ut, cum omnis aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo commodoque frumentariae rei populum Romanum privares: deinde, si quam partem tuae praediae ad summam decumarum addidisses, bene de re publica, bene de populo Romano meritis viderere.

Atque perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem, ut aliquos summa frumenti decumani vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctoritatem repudiarit. magno tu decumas vendidisti.⁴⁹ quid, si doceo te non minus domum tuam avertisse quam Romam misisse decumarum nomine, quid habet populare oratio tua, cum ex provincia populi Romani aequam partem tu tibi sumpseris ac populo Romano miseris? quid, si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse quam populo Romano misisse, tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam iactaturum et po-

pulo se ac coronae daturum? haec vos antea, iudices, audistis. verum fortasse ita audistis, ut auctorem rumorem haberetis sermonemque hominum: cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam, ut simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis, qui se uno quaestu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat. ²⁴⁾ ₅₀ audivimus hoc iam diu, iudices; nego quemquam esse vestrum quin saepe audierit: socios istius fuisse decumanos. nihil aliud arbitror falso in istum esse dictum ab eis, qui male de isto existimarunt, nisi hoc; nam socii putandi sunt, quos inter res communicata est: ego rem totam fortunas omnis aratorum istius fuisse dico; Apronium Veneriosque servos, quod isto praetore fuit novum genus publicanorum, ceterosque decumanos procuratores istius quaestus et administros rapinarum fuisse dico. ₅₁ quo modo hoc doces? quo modo ex locatione illa columnarum docui istum esse praedatum: opinor, ex eo maxime, quod iniquam legem novamque dixisset. quis enim umquam conatus est iura omnia et consuetudinem omnium commutare cum vituperatione sine quaestu? pergam atque insequar longius: iniqua lege vendebas quo pluris venderes. cur, addictis iam et venditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum multum posset accedere, subito atque ex tempore nova nasebantur edicta? nam ut vadimonium decumano quocumque is vellet promitteretur, ut ex area nisi pactus esset arator ne tolleret, ut ante Kalend. Sext. decumas deportatas haberet, haec omnia, iam venditis decumis, anno tertio te edixisse dico: quae si rei publicae causa faceres, in vendendo essent pronuntiata; quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia praetermissum, id quaestu ₅₂ ac tempore admonitus reprehendisti. illud vero cui probari potest, te sine tuo quaestu ac maximo quaestu tantam tuam infamiam, tantum capitis tui fortunarumque tuarum periculum neglexisse, ut, cum totius Siciliae cotidie gemitus querimoniasque audires, cum, ut ipse dixisti, reum te fore putares, cum huiusce iudicii discrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen aratores indignissimis iniuriis vexari ac diripi? profecto, quamquam es singulari crudelitate et audacia, tamen abs

te totam abalienari provinciam, tot homines honestissimos ac locupletissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem et cogitationem salutis tuae pecuniae cupiditas ac praesens illa praeda superaret. etenim quoniam summam 53 ac numerum iniuriarum vobis, iudices, non possum expromere, singillatim autem de unius cuiusque incommodo dicere infinitum est, genera ipsa iniuriarum, quaeso, cognoscite.

Nympho est Centuripinus, homo gnavus et industrius, 21 et experientissimus [ac diligentissimus] arator: is cum arationes magnas conductas haberet, quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueverunt, easque magna impensa magnoque instrumento tueretur, tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret Romanque una cum multis ab isto eiectis veniret. fecit ut decumanus Nymphonem negaret ex edicto illo praeclaro, quod nullam ad aliam rem nisi ad huius modi quaestus pertinebat, numerum iugerum professum esse. Nympho 54 cum se aequo vellet iudicio defendere, dat iste viros optimos recuperatores, eundem illum medicum Cornelium — is est Artemidorus Pergaeus, qui in sua patria dux isti quondam et magister ad spoliandum Dianae templum fuit — et haruspicem Volusium et Valerium praeconem. Nympho, antequam plane constitit, condemnatur. quanti, fortasse quaeritis. nulla erat edicti poena certa: frumenti eius omnis, quod in arcis esset. sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum, sed tritici septem milia medimnum ex Nymphonis arationibus edicti poena, non redemptionis aliquo iure tollit. 22 55 Xenonis Menaeni, nobilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus; colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat: Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerum professione. Xenonem ad se pertinere negabat; fundum e locatum esse dicebat. dabat iste iudicium, SI PARERET IUGERA EIUS FUNDI PLURA ESSE QUAM COLONUS ESSET PROFESSUS, tum uti Xenonem damnaretur. dicebat ille non modo se non arasse, id quod satis erat, sed nec dominum eius esse fundi nec locatorem: uxoris esse;

eam ipsam suum negotium gerere; ipsam locavisse. defendebat Xenonem homo summo splendore et summa auctoritate praeditus, M. Cossutius. iste nihilo minus iudicium HS 1500 dabat. ille, tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat, tamen iudicium se accepturum esse dicebat. tum iste magna voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret: dum res iudicetur, hominem adservent; eum iudicata sit, ad se ut adducant; et illud simul ait, se non putare illum, si propter divitias poenam damnationis contemneret, etiam virgas contempturum. haec ille vi et hoc metu adductus tantum decumanis dedit, quantum iste imperavit. Polemarchus est Murgentinus, vir bonus atque honestus. ei cum pro iugeribus quinquaginta medimna dec decumae imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius eductus est, et, cum iste etiam cubaret, in cubiculum introductus est, quod nisi mulieri et decumano patebat alii nemini. ibi cum pugnis et calcibus concisus esset, qui dec medimnis decidere nolisset, mille promisit. Ebulidas est Grospus, Centuripinus, homo cum virtute et nobilitate domi suae tum etiam pecunia princeps. huic homini, iudices, honestissimae civitatis honestissimo non modo frumenti scitote, sed vitae et sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronii libido tulit; nam vi, malo, plagis adductus est ut frumenti daret non quantum deberet, sed quantum cogeretur. Sostratus et Numenius et Nymphodorus eiusdem civitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod eis plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant, hominibus coactis in eorum arationes Apronius venit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. postea cum ad eum Nymphodorus venisset Aetnam et oraret, ut sibi sua restituerentur, hominem conrapi ac suspendi iussit in oleastro quodam, quae est arbor, iudices, Aetnae in foro. tam diu pependit in arbore socius amicusque populi Romani in sociorum urbe ac foro, colonus aratorque vester, quam diu voluntas Apronii tulit.

Genera iam dudum innumerabilium iniuriarum, iudices, singulis nominibus profero; infinitam multitudinem iniuriarum praetermitto. vos ante oculos animosque

vestros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum
 direptiones, huius importunitatem, Apronii regnum pro-
 ponite. contempsit Siculos; non duxit homines; nec
 ipsos ad persequendum vehementis fore et vos iniurias
 eorum leviter laturos existimavit. esto: falsam de illis ²⁴
 habuit opinionem, malam de vobis: verum tamen cum de ⁵⁹
 Siculis male mereretur, civis Romanos coluit, eis indul-
 sivit, eorum voluntati et gratiae deditus fuit. iste civis Romanos?
 at nullis inimicior aut infestior fuit: mitto vincla, mitto
 carcerem, mitto verbera, mitto securis, crucem denique
 illam praetermitto, quam iste civibus Romanis testem
 humanitatis in eos ac benevolentiae suae voluit esse;
 mitto, inquam, haec omnia atque in aliud dicendi tempus
 reicio; de decumis, de civium Romanorum condicione in
 arationibus disputo; qui quem ad modum essent accepti,
 iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta dixerunt. verum ⁶⁰
 haec, quoniam eius modi casus fuit, ferenda sunt: nihil
 valuisse aequitatem, nihil consuetudinem; damna deni-
 que, iudices, nulla tanta sunt, quae non viri fortes ac
 magno et libero animo adfecti ferenda arbitrentur. quid,
 si equitibus Romanis non obscuris neque ignotis, sed
 honestis et inlustribus manus ab Apronio isto praetore
 sine ulla dubitatione adferebantur, quid expectatis? quid
 a me amplius dicendum putatis? an id agendum est, ut
 [eo celerius] de isto transigamus, quo maturius ad Apro-
 nium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus
 sum, pervenire, qui C. Matrinius, iudices, summa vir-
 tute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis
 in publico biduum tenuit? a Q. Apronio, iudices, homine
 in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris
 flagitia libidinesque adcommodato, equitem Romanum
 scitote biduum cibo tectoque prohibitum, biduum Leon-
 tinis in foro custodiis Apronii retentum atque adservatum
 neque ante dimissum quam ad condicionem eius depectus
 est. nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam, ²⁵
 equite Romano spectato atque honesto? clara res est, ⁶¹
 quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notis-
 sima: qui cum araret in Aetnensi cumque is ager Apronio
 cum ceteris agris esset traditus, equestri vetere illa aucto-
 ritate et gratia fretus adfirmavit se decumanis plus quam

deberet non daturum. refertur eius sermo ad Apronium: enim vero iste ridere ac mirari Lollium nihil de Matrino, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios: hoc quoque attendite, apparitores a praetore adsignatos habuisse decumanum, si hoc medioere argumentum videri potest istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum; adducitur a Veneriis atque adeo attrahitur Lollius, commodum cum Apronius e palaestra redisset et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, recubisset; statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum
62 convivio — non meherecule haec, quae loquor, crederem, iudices, tametsi volgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrimans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus — statuitur, ut dico, eques Romanus, annos prope xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento confricaret. ‘quid est, Lolli?’ inquit ‘tu nisi malo coactus recte facere nescis?’ homo quid ageret, taceret responderet, quid faceret denique illa aetate et auctoritate praeditus nesciebat. Apronius interea cenam ac pocula posebat; servi autem eius, qui et moribus eisdem essent quibus dominus et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. ridere convivae, cachinnare ipse Apronius, nisi forte existimatis eum in vino atque luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. ne multa, iudices: istis contumeliis scitote Q. Lollium co-
63 actum ad Apronii leges condicionisque venisse. Lollius, aetate et morbo impeditus, ad testimonium dicendum venire non potuit. quid opus est Lollio? nemo hoc nescit; nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus nunc se primum diceret audire. M. Lollius, eius filius, adulescens lectissimus, praesto est: huius verba audietis. nam Q. Lollius eiusdem filius, qui Calidium accusavit, adulescens et bonus et fortis et in primis disertus, cum his contumeliis iniuriisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est: cuius mortis causam fugitivi sustinent, re quidem vera nemo in Sicilia dubitat quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre; iste porro non dubi-

tabat quin is, qui alium antea studio adductus accusasset, sibi adveniēti praesto esset futurus, cum esset parentis iniuriis et domestico dolore commotus.

Iamne intellegitis, iudices, quae pestis, quae immanitas in nostra antiquissima, fidelissima proximaque provincia versata sit? iam videtis quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates ignominiasque perpressa hoc non potuerit novum ac singulare atque incredibile genus iniuriarum contumeliarumque perferre? iam omnes intellegunt cur universa provincia defensorem suae salutis cum quaesiverit, cuius iste fidei, diligentiae, perseverantiae nulla ratione eripi possit. tot iudiciis interfuistis; tot homines nocentis et improbos accusatos et vestra et superiorum memoria scitis esse: eequem vidistis, eequem audistis in tantis furtis, in tam apertis [in] tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat; ducebat eos circum civitates; publice sibi convivia parari, sterni triclinia et in foro sterni iubebat; eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos, ut, quicum vivere nemo unquam nisi turpis impurusque voluisset, ad eius convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. haec tu, omnium mortalium profligatissime et perditissime, cum scires, cum audires cotidie, cum videres, si sine tuo quaestu maximo fierent, cum tanto tuo periculo fieri paterere atque concederes? tantum apud te quaestus Apronii, tantum eius sermo inquinatissimus et blanditiae flagitiosae valuerunt, ut numquam animum tuum cura fortunarum tuarum cogitatioque tangeret? certis, iudices, quod et quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorum, neque solum per bona, sed etiam per iura libertatis et civitatis isto praetore pervaserit; videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios et verberari; porro alios in publico custodiri; destitui alios in convivio; condemnari alios a medico et praecone praetoris; bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. quid est hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges, iudicia in socios fidelis, in provinciam suburbanam? nonne omnia potius eius modi, quae,

26
64

65

66

si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, iudices, esset ullam partem istius nequitiae fugitivorum insolentia consecuta.

- 27 Privati hoc modo: quid? [publice] civitates tractatae quem ad modum sunt? audistis permulta, iudices, testi-
- 67 monia civitatum et reliquarum audietis; ac primum de Agyrinensi populo fideli et illustri breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta Siciliae civitas, hominum ante hunc praetorem locupletium summorumque aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit [qui cum eo] cum apparitoribus, [id est, cum vi ac minis venisset,] poscere pecuniam grandem coepit, ut accepto lucro discederet: nolle se negotii quicquam habere dicebat, sed accepta pecunia velle quam primum aliam civitatem occupare. sunt omnes Siculi non
- 68 contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines satis fortes et plane frugi ac sobrii et in primis haec civitas, de qua loquor, iudices: itaque homini impro-
- 69 bissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei quem ad modum deberent daturus; lucrum, cum ille magno praesertim emisset, non addituros. Apronius cer-
- 28 tiorem facit istum, cuius res erat. statim, tamquam coniuratio aliqua Agyrii contra rem publicam facta aut legatus praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus et quinque primi accitu istius evocantur; veniunt Syracusas; praesto est Apronius; ait eos ipsos, qui venissent, contra edictum praetoris fecisse. quaerebant, quid? respondebat se ad recuperatores esse dicturum. iste, ac-
- quisissimus homo, formidinem illam suam Agyrinensibus miseris iniciabat: recuperatores de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi, iudicio se passuros esse dicebant. ingerebat iste Artemidorum Cornelium medicum et Tlepolemum Cornelium pictorem et huiusce modi recuperatores, quorum civis Romanus nemo erat, sed Graeci sacrilegi, iam pridem improbi, repente Cornelii. videbant Agyrinenses, quicquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum: condemnari cum istius invidia infamiaque malebant quam ad eius condiciones pactionesque accedere. quaerebant quae in verba recuperatores daret: respondebat, SI PARET,

ADVERSUM EDICTUM FECISSE; in qua re, se in iudicio dicturum esse aiebat. iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus conflictari malebant quam quicquam cum isto sua voluntate decidere. submittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. pernegabant. quid ergo? in singulos HS quinquagenis milibus damnari mavoltis? malle dicebant. tum iste clare, omnibus audientibus ‘qui damnatus erit’ inquit ‘virgis ad necem caedetur.’ hic illi flentes rogare atque orare coeperunt, ut sibi suas segetes fructusque omnis arationesque vacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia molestiaque discederent. hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. dicat licet Hortensius, si volet, magno Verrem vendidisse. haec condicio fuit isto praetore aratorum, ut secum praeclare agi arbitrarentur, si vacuos agros Apronio tradere liceret; multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. etiamne, si plus edidisset quam quantum natum esset? etiam, quando magistratus ex istius edicto exigere debebant. at arator repetere poterat. poterat vero Artemidoro recuperatore. quid, si minus dedisset arator quam poposcisset Apronius? iudicium in aratorem in quadruplum. ex quo iudicium numero? ex cohorte praetoria praeclara hominum honestissimorum. quid amplius? minus te iugerum professum esse dico: recuperatores reice, quod adversus edictum feceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. quid erit extremum? si damnatus eris atque adeo cum damnatus eris, — nam dubitatio damnationis illis recuperatoribus quae poterat esse? — virgis te ad necem caedi necesse erit. his legibus, his condicionibus erit quisquam tam stultus qui decumas venisse arbitretur? qui aratori novem partis reliquas factas esse existimet? qui non intellegat istum sibi quaestui praedaeque habuisse bona, possessiones fortunasque aratorum? virgarum metu Agyrinenses quod imperatum esset facturos se esse dixerunt.

Accipite nunc quid imperarit, et dissimulate, si potestis, vos intellegere ipsum praetorem, id quod tota Sicilia perspexit, redemptorem decumarum atque adeo aratorum dominum ac regem fuisse: imperat Agyrinensibus,

ut decumas ipsi publice accipiant, Apronio lucrum dent. si magno emerat, quoniam tu es, qui pretia diligentissime exquisisti, qui, ut ais, magno vendidisti, qua re putabas emptori lucrum addi oportere? esto: putabas. quam ob rem imperabas ut adderent? quid est aliud capere conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est vi atque imperio cogere invitos lucrum dare alteri [hoc est, pecuniam dare]? quid tum? Apronio, deliciis praetoris, lucelli aliquid iussi sunt dare. putatote Apronio datum, si Apronianum lucellum ac non praetoria praeda vobis videbitur. imperas ut decumas accipiant: Apronio dent lucri tritici medimnum $\bar{x}xxii\bar{u}$. quid hoc est? una civitas ex uno agro plebis Romanae prope menstrua cibaria praetoris imperio donare Apronio cogitur. tu magno decumas vendidisti, cum tantum lucri decumano sit datum? profecto, si pretium exquisisses diligenter, tum, cum vendebas, $\bar{x}$ medimnum potius addidissent quam HS $\bar{l}cc$ postea. magna praeda videtur: audite reliqua et diligenter attendite quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium a patronis, ab consulibus, ab senatu, ab legibus, ab iudiciis petivisse. ut probaret Apronius hoc triticum, quod ei dabatur, imperat Agyrinensibus Verres, ut in medimna singula dentur Apronio HS. quid est hoc? tanto numero frumenti lucri nomine imperato et expresso, nummi praeterea exiguntur, ut probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quivis, exercitui si metiendum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si vellet, metiri licebat? frumenti tantus numerus imperio tuo datur et cogitur. non est satis: nummi praeterea imperantur. dantur. parum est. pro decumis hordei alia pecunia cogitur: iubes HS $\bar{xxx}$ lucri dari. ita ab una civitate, vi, minis, imperio iniuriaque praetoris eripiuntur tritici medimnum $\bar{xxxiii}$ et praeterea HS $\bar{l}x$. at haec obscura sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt? quae tu palam egisti, in conventu imperasti, omnibus inspectantibus coëgisti; quae de re Agyrinenses magistratus et quinque primi, quos tu tui quaestus causa evocaras, acta et imperia tua domum ad senatum suum renuntiaverunt; quorum renuntiatio legibus illorum litteris publicis mandata est; quorum legati

homines nobilissimi Romae sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. cognoscite Agyrinensium publicas litteras; deinde testimonium publicum civitatis. recita litteras publicas, testimonium publicum. animadvertistis in hoc testimonio, iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae civitatis, lacrimantem testari ac dicere numquam post populi Romani nomen ab Siculis auditum et cognitum Agyrinensis contra quemquam infimum civem Romanum dixisse aut fecisse quippiam, qui nunc contra praetorem populi Romani magnis iniuriis et magno dolore publice testimonium dicere cogentur. uni meherecule huic civitati, Verres, obsistere tua defensio non potest: tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in iniuria, tanta religio in testimonio. verum non una te, sed universae similibus adffictae iniuriis et incommodis civitates legationibus ac testimoniis publicis persequuntur.

Etenim deinceps videamus Herbitensis civitas honesta et antea copiosa quem ad modum spoliata ab isto ac vexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudiciis, controversiis, quibus parcere et consulere, homo impurissime, quod genus hominum studiosissime conservare debuisti. primo anno venierunt eius agri decumae tritici modium $\overline{\text{xviii}}$. Atidius, istius item minister in decumis, cum emisset et praefecti nomine cum venisset Herbitam cum Veneriis locusque ei publice quo deverteretur datus esset, coguntur Herbitenses lucri dare ei tritici modium xxxvii milia, cum decumae venissent tritici modium $\overline{\text{xviii}}$. atque hoc tantum lucri coguntur dare publice tum, cum iam privatim aratores ex agris spoliati atque exagitati decumanorum iniuriis profugissent. anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium xxv dccc et ipse Herbitam cum illa sua praedonum copia manuque venisset, populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium $\overline{\text{xxi}}$, et accessionis HS cto cto. de accessione dubito an Apronio ipsi data sit merces operae atque impudentiae; de tritici quidem numero tanto quis potest dubitare quin ad istum praedonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, pervenerit? anno tertio vero in hoc agro consuetudine usus est regia: solere

32
75

75

33

aiunt reges barbaros Persarum ac Syrorum plures uxores habere, eis autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo: haec civitas mulieri in redimiculum praebeat, haec in crinis. ita populos habent universos non solum conscios
 77 libidinis suae, verum etiam ministros: eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam libidinemque fuisse cognoscite: Aeschrionis Syracusani uxor est Pipa, cuius nomen istius nequitia tota Sicilia pervagatum et pervolgatum est, de qua muliere versus plurimi supra tribunal et supra praetoris caput scribebantur. hic Aeschrio, Pipae vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus. Herbitenses cum viderent, si ad Aeschrionem pretium resedisset, se ad arbitrium libidinosissimae mulieris spoliatum iri, liciti sunt usque adeo, quoad se efficere posse arbitrabantur: supra adiecit Aeschrio; neque enim metuebat ne praetore Verre decumana mulier damno adfici posset. addicitur medimnum $\overline{\text{viii}}c$, dimidio fere plures quam superiore anno. aratores funditus evertabantur, et eo magis, quod iam superioribus annis afflicti erant ac paene perditii. intellexit iste ita magno venisse, ut amplius ab Herbitensibus exprimi non
 34
 78 posset; demit de capite medimna dc ; iubet in tabulas pro med. $\overline{\text{viii}}c$ referri $\overline{\text{viii}}b$. hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. hic est Docimus, ad quem iste deduxerat Tertiam, Isidori nimirum filiam, vi abductam ab Rhodio tibicine. huius Tertiae plus etiam quam Pipae, plus quam ceterarum ac prope dicam tantum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas potuit quantum in urbana Chelidonis. veniunt Herbitam duo praetoris aemuli non molesti muliercularum deterrimarum improbissimi cognitores, incipiunt postulare, poscere, minari; non poterant tamen, cum cuperent, imitari Apronium: Siculi Siculos non [tam] pertimescebant: cum omni ratione illi tamen calumniarentur, promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. eo postea quam ventum est, coguntur Aeschrioni, hoc est Pipae, tantum dare, quantum erat de capite demptum, tritici modium $\overline{\text{iii}}dc$. mulierculae publicanae noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno suo quaestu
 79 animum ad vectigalia redimenda transferret. transactum putabant Herbitenses, cum iste ‘quid de hordeo’ inquit

‘et de Docimo, amiculo meo? quid cogitatis?’ atque hoc agebat in cubiculo, iudices, atque in lecto suo. negabant illi quicquam sibi esse mandatum. ‘non audio: numerate HS $\overline{\text{XII}}$.’ quid facerent miseri? aut quid recusarent? praesertim cum in lecto decumanae mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseverandum intellegebant? ita civitas una sociorum atque amicorum duabus deterrimis mulierculis Verre praetore vectigalis fuit. atque ego nunc eum frumenti numerum et eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico: quo illi frumento et quibus pecuniis tamen ab decumanorum iniuriis civis suos non redemerunt; perditis enim iam et direptis aratorum bonis haec decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris atque ex urbibus abirent. itaque cum Philinus Herbitensis, homo ⁸⁰ disertus et prudens et domi nobilis, de calamitate aratorum et de fuga et de reliquorum paucitate publice diceret, animadvertistis gemitum, iudices, populi Romani, cuius frequentia huic causae numquam defuit: qua de paucitate aratorum alio loco dicam.

Nunc illud, quod paene praeterii, non omnino relin- ³⁵ quendum videtur: nam, per deos immortalis! quod de capite iste dempsit, quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum videtur? unus adhuc ⁸¹ fuit post Romam conditam — di immortales faxint ne sit alter! — cui res publica se totam traderet, temporibus et malis coacta domesticis, L. Sulla. hic tantum potuit, ut nemo illo invito nec bona nec patriam nec vitam retinere posset; tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in contione non dubitaret, bona civium Romanorum cum venderet, se praedam suam vendere. eius omnis res gestas non solum obtinemus, verum etiam propter maiorum incommodorum et calamitatum metum publica auctoritate defendimus: unum hoc aliquot senatus consultis reprehensum decretumque est, ut, quibus ille de capite dempsisset, ei pecunias in aerarium referrent: statuit senatus hoc, ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum quaesitarumque rerum summas imminuere. illum viris fortissimis iudicarunt patres con- ⁸² scripti remittere de summa non potuisse; te mulieri de-

terrime recte remisisse senatores iudicabunt? ille, de quo legem populus Romanus iusserat, ut ipsius voluntas ei posset esse pro lege, tamen in hoc uno genere veterum religione legum reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tuam tibi pro lege esse voluisti? in illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remisit, quam ipse quaesierat: tibi concedetur, qui de capite vectigalium populi Romani remisisti? atque in hoc genere audaciae multo etiam impudentius in decumis Acestensium versatus est: quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est Tertiae, tritici mod. $\bar{v}$ et accessionem ascripsisset HS MD , coëgit Acestensis a Docimo tantundem publice accipere; id quod ex Acestensium publico testimonio cognoscite. recita testimonium publicum. audistis quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici mod. $\bar{v}$ et accessionem. cognoscite nunc quanti se vendidisse rettulerit. LEX DECUMIS VENDUNDIS C. VERRE PR. hoc nomine videtis tritici modium $\text{C} \text{L} \text{C} \text{L} \text{C} \text{L} \text{O}$ de capite esse dempta, quae cum de populi Romani victu, de vectigalium nervis, de sanguine detraxisset aerarii, Tertiae mimae condonavit. utrum impudentius ab sociis abstulit? an turpius meretrici dedit? an improbius populo Romano ademit? an audacius tabulas publicas commutavit? ex horum severitate te ulla vis eripiet aut ulla largitio? non eripiet; sed si eripuerit, non intellegis haec, quae iam dudum loquor, ad aliam quaestionem atque ad peculatus iudicium pertinere? itaque hoc mihi reservabo genus totum integrum: ad illam, quam institui, causam frumenti ac decumarum revertar.

Qui cum agros maximos et feracissimos per se ipsum, hoc est, per Apronium, Verrem alterum, depopularetur, ad minores civitates habebat alios, quos tamquam canis immitteret, nequam homines et improbos; quibus aut frumentum aut pecuniam publice cogeabat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo iste interprete non ad linguam Graecam, sed ad furta et flagitia uti solebat. fit hic interpres, homo levis atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis miseri atque ieiuni decumas tritici medinnis $\text{L} \text{C}$. Liparenses vocantur; ipsi accipere decumas et numerare Valentio coguntur lucri HS xxx milia. per deos immortalis! utrum tibi sumes ad defensionem?

tantone minoris te decumas vendidisse, ut ad mod. DC HS xxx milia lucri statim sua voluntate civitas adderet, hoc est tritici medimnum ii milia? an cum magno decumas vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc pecuniam? sed quid ego ex te quaero quid defensurus sis ⁸⁵ potius quam cognoscam ex ipsa civitate quid gestum sit? recita testimonium publicum Liparensium, deinde quem ad modum nummi Valentio sint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM. QUO MODO SOLUTUM SIT, EX LITTERIS PUBLICIS. etiamne haec tam parva civitas, tam procul a manibus tuis atque [a] conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta tenuique posita [in loco], cumulata aliis tuis maioribus iniuriis, in hoc quoque frumentario genere praedae tibi et quaestui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculum, condonaras, ab hac etiam haec frumentaria lucra tamquam a mediterraneis exigebantur? itaque qui tot annis agellos suos [te praetore] redimere a piratis solebant, eidem se ipsos abs te pretio imposito redemerunt.

Quid vero? a Tissensibus, perparva ac tenui civitate, ³⁸₈₆ sed aratoribus laboriosissimis frugalissimisque hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur, quam quantum omnino frumenti exararant? ad quos tu decumanum Diognetum Venerium misisti, novum genus publicani. cur hoc auctore non Romae quoque servi publici ad vectigalia accedunt? anno secundo Tissenses HS $\overline{\text{xxi}}$ lucri dare coguntur inviti: tertio anno $\overline{\text{xii}}$ mod. tritici lucri Diogneto Venerio dare coacti sunt. hic Diognetus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculii: vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit an huic exegerit. atque haec ex publico ⁸⁷ Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM. obscure, iudices, praetor ipse decumanus est, cum eius apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi lucri auferant quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi sunt! haec aequitas in tuo imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut servos Venerios Siculorum dominos esse velles; hic delectus, hoc discrimen te praetore fuit, ut aratores in

39 servorum numero essent, servi in publicanorum. quid?
 88 Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis, ut ipsi
 reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti
 sunt? addicuntur decumae M. Caesio, cum adessent le-
 gati Amestratini: statim cogitur Heraclius legatus nume-
 rare HS $\bar{\text{xxii}}$. quid hoc est? quae est ista praeda? quae
 vis? quae direptio sociorum? si erat Heraclio ab senatu
 89 mandatum ut emeret, emisset; si non erat, qui poterat
 sua sponte pecuniam numerare? Caesio renuntiat se
 dedisse. cognoscite renuntiationem ex litteris publicis.
 LITTERAE PUBLICAE. quo senatus consulto erat hoc legato
 permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit?
 tota civitas. recita testimonium publicum. TESTIMONIUM
 PUBLICUM. ab hac eadem civitate anno secundo simili ra-
 tione extortam esse pecuniam et Sex. Vennonio datam ex
 eodem testimonio cognovistis. at Amestratinos, homines
 tenuis, cum eorum decumas medimnis DCCC vendidisses
 Bariobali Venerio, — cognoscite nomina publicanorum —
 cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum
 magno venissent. dant Bariobali medimna DCCCL , HS MD .
 profecto numquam iste tam amens fuisset, ut ex agro
 populi Romani plus frumenti servo Venerio quam populo
 Romano tribui pateretur, nisi omnis ea praeda servi no-
 90 mine ad istum ipsum perveniret. Petrini, cum eorum
 decumae magno addictae essent, tamen invitissimi P.
 Naevio Turpioni, homini improbissimo, qui iniuriarum
 Sacerdote praetore damnatus est, HS $\bar{\text{lii}}$ dare coacti sunt.
 itaque dissolute decumas vendidisti, ut, cum esset me-
 dimnum HS xv , venissent autem decumae medimnum $\bar{\text{iii}}$,
 hoc est HS $\bar{\text{xxxv}}$, lucri decumano HS $\bar{\text{lii}}$ darentur? at
 permagno decumas eius agri vendidisti. videlicet gloria-
 tur non Turpioni lucrum datum esse, sed Petrinis pecu-
 40 niam ereptam. quid? Halicyenses, quorum incolae
 91 decumas dant, ipsi agros immunis habent, nonne huic
 eidem Turpioni, cum decumae c med. venissent, HS $\bar{\text{xv}}$
 dare coacti sunt? si id, quod maxime vis, posses pro-
 bare, haec ad decumanos lucra venisse, nihil te attigisse,
 tamen hae pecuniae per vim atque iniuriam tuam captae
 et conciliatae tibi fraudi et damnationi esse deberent:
 cum vero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem

fuisse, ut Apronium et Turpionem, servos homines, tuo liberumque tuorum periculo divites fieri velles, dubitatum quemquam existimas quin illis emissariis haec tibi omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad im-⁹²munem civitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur: is ab isto litteras adfert, ut sibi contra omnia senatus consulta, contra omnia iura contraque legem Rupilianam extra forum vadimonium promittant aratores. audite litteras, quas ad Segestanos miserit. LITTERAE C. VERRIS. hic Venerius quem ad modum aratores eluserit ex una pactione hominis honesti gratiosique cognoscite: in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panhormitanus,⁹³ Phimes cognomine, homo iulustris ac nobilis. arabat is agrum conductum in Segestano; nam commercium in eo agro nemini est; conductum habebat HS sex milibus: pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, decidit HS XVI milibus et *medimnis* LXXIII. id ex ipsius tabulis cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANHORMITANI. huic eidem Symmacho C. Annaeus Brocchus, senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos praeter frumentum coactus est dare. Venerione servo te praetore talis vir, senator populi Romani, quaestui fuit? hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas, ne⁴¹ hoc quidem sciebas, iudicare? antea cum equester ordo⁹⁴ iudicaret, improbi et rapaces magistratus in provinciis inserviebant publicanis; ornabant eos, qui in operis erant; quemcumque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis ac liberalitate prosequabantur; neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem eius ordinis voluntatemque fecissent. retinebatur hoc tum nescio quo modo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum putasset, ab universo ordine malo dignus iudicaretur: tu sic ordinem senatorium despexisti,⁹⁵ sic ad libidines iniuriasque tuas omnia coaequasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnis, qui habitarent in Sicilia aut qui Siciliam te praetore attigissent, iudices reicere, ut illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse venturum? in quibus, si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret,

tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria se despectos dignitatemque ordinis contemptam et abiectam; quod mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum videtur: habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati
 96 pudentes ac viri boni difficillime possunt. spoliasti Siculos: solent enim muti esse in iniuriis suis; vexasti negotiatores: inviti enim Romam raroque decedunt; equites Romanos ad Apronii iniurias dedisti: quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? quid? cum senatores summis iniuriis adficiis, quid aliud dicis nisi hoc: cedo mihi etiam istum [senatorem], ut hoc amplissimum nomen [senatorium] non modo ad invidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum natum esse videatur?
 97 neque hoc in uno fecit Annaco, sed in omnibus senatoribus, ut ordinis nomen non tantum ad honorem quantum ad ignominiam valeret. in C. Cassio, clarissimo et fortissimo viro, cum is eo ipso tempore primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est, ut, cum eius uxor, femina primaria, paternas arationes haberet in Leontino, frumentum omne decumanos auferre iusserit: hunc tu in hac causa testem, Verres, habebis, quoniam
 98 iudicem ne haberes providisti. vos autem, iudices, putare debetis esse quiddam nobis inter nos commune atque coniunctum. multa sunt imposita huic ordini munera, multi labores, multa pericula non solum legum ac iudiciorum, sed etiam rumorum ac temporum; sic est hic ordo quasi propositus atque editus in altum, ut ab omnibus ventis invidiae circumflari posse videatur. in hac tam misera atque iniqua condicione vitae ne hoc quidem retinebimus, iudices, ut magistratibus nostris in obtinendo iure nostro ne contemptissimi ac despiciatissimi esse videamur?
 42
 99 Thermitani miserunt qui decumas emerent agri sui; magni sua putabant interesse publice potius quamvis magno emi quam in aliquem istius emissarium inciderent. appositus erat Venulecius quidam qui emeret. is liceri non destitit; illi quoad videbatur ferri aliquo modo posse contenderunt; postremo liceri destiterunt; addicitur Venulecio tritici medimnum viii milibus. legatus Pasidorus renuntiat. cum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen Venulecio dantur, ne accedat, tritici mod. vii et praeterea

HS $\bar{\text{ii}}$. ex quo facile apparet quae merces decumani, quae praetoris praeda esse videatur. cedo Thermitanorum mihi litteras et testimonium. **TABULAE THERMITANORUM ET TESTIMONIUM.** Imacharensis iam omni frumento ablato, iam ¹⁰⁰ omnibus iniuriis tuis exinanitos, tributum facere miseros ac perditos coëgisti, ut Apronio darent HS xx milia. recita et decretum de tributis et publicum testimonium. **SENATUS CONSULTUM DE TRIBUTO CONFERUNDO. TESTIMONIUM IMACHARENSIUM.** Hennenses, cum decumae venissent agri Hennensis med. $\bar{\text{viii}}$ cc, Apronio coacti sunt dare tritici modium $\bar{\text{xviii}}$ et HS iii milia. quaeso, attendite, quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnis civitates, quae decumas debent, percurrit oratio mea; et in hoc genere nunc, iudices, versor, non in quo singillatim aratores eversi bonis omnibus sint, sed quae publice decumanis lucra data sint, ut aliquando ex eorum agris atque urbibus expleti atque saturati cum hoc cumulo quaestus decederent. Calactinis quam ob rem imperasti ⁴³ anno tertio, ut decumas agri sui, quas Calacte dare consueverant, Amestrati M. Caesio decumano darent, quod neque ante te praetorem illi fecerant, neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium? Theomnastus Syracusanus in agrum Mutycensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexavit, ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. iam vero ex Hy- ¹⁰² blensium pactionibus intelletis, quae factae sunt cum decumano Cn. Sergio, sexiens tanto quam quantum satum sit ablatum esse ab aratoribus. recita sationes ex litteris publicis. cognoscite pactiones Menaenorum cum Venerio servo. recita ex litteris publicis professiones sationum et pactiones Menaenorum. patiemini, iudices, ab sociis, ab aratoribus populi Romani, ab eis, qui vobis laborant, vobis serunt; qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt, ut sibi ac liberis suis tantum supersit quo ipsi ali possint, ab his per summam iniuriam, per acerbissimas contumelias plus aliquanto ablatum esse quam natum est? sentio, ¹⁰³ iudices, moderandum mihi esse iam orationi meae fugiendamque vestram satietatem: non versabor in uno genere diutius et ita cetera de oratione mea tollam, ut tamen in

causa relinquam. audietis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorum aratorum querimonias; cognoscetis Entellinorum, hominum summi laboris summaeque industriae, dolorem et iniurias; Heracliensium, Gelensium, Soluntinorum incommoda proferentur; Catinensium, locupletissimorum hominum amicissimorumque, agros vexatos ab Apronio cognoscetis; Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaloeditanam, Haluntinam, Apolloniensem, Enguinam, Capitanam perditas esse hac iniquitate decumarum intellegetis; Inensibus, Murgentinis, Assorinis, Helorinis, Ietinis nihil omnino relictum; Citarinos, Seherinos, parvarum civitatum homines, omnino abiectos esse ac perditos; omnis denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigalis fuisse, et plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse, si cui quid autem aut relictum aut remissum sit, id fuisse tantum quantum ex eo, quo istius avaritia contenta fuit, redundarit.

44

104

Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, iudices, fere optimos ac nobilissimos, Aetnensem et Leontinum. horum ego agrorum missos faciam quaestus triennii; unum annum eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim: sumam annum tertium, quod et recentissimus est et ab isto ita administratus, ut, cum se certe decesurum videret, non laboraret, si aratorem in Sicilia nullum omnino esset relicturus. agri Aetnensis et Leontini decumas agemus. attendite, iudices, diligenter. agri sunt
 105 feraces; annus tertius; decumanus Apronius. de Aetnensibus perpauca dicam: dixerunt enim ipsi priore actione publice: memoria tenetis Artemidorum Aetnensem, legationis [eius] principem, publice dicere, Apronium venisse Aetnam cum Veneriis; vocasse ad se magistratus; imperasse ut in medio foro sibi lecti sternerentur; cotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico convivari; cum in eius conviviiis symphonia caneret maximisque poculis ministraretur, retineri solitos esse aratores, atque ab eis non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti quantum Apro-
 106 nius imperasset. audistis haec, iudices, quae nunc ego omnia praetereo et relinquo; nihil de luxuria Apronii lo-

quor, nihil de insolentia, [nihil de permissa ab isto licentia,] nihil de singulari nequitia ac turpitudine: tantum de quaestu ac lucro dicam unius anni et unius agri, quo facilius vos coniecturam de triennio et de tota Sicilia facere possitis. sed mihi Aetnensium brevis est ratio; ipsi enim venerunt, ipsi publicas litteras deportaverunt; docuerunt vos quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite. *recita testimonium Aetnensium.* quid ais? dic, ⁴⁵ dic, quaeso, clarius, ut populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat. $\bar{L}$ MED. HS $\bar{L}$. per deos immortalis! unus ager uno anno trecenta milia modium tritici et praeterea HS $\bar{L}$ lucri dat Apronio! tantone minoris decumae venierunt quam fuerunt, an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniaeque numerus ab aratoribus per vim ablati est? utrum enim horum dixeris, in eo culpa et crimen haerebit. nam illud quidem non dices, quod ¹⁰⁷ utinam dicas, ad Apronium non pervenisse tantum: ita te non modo publicis tenebo, sed etiam privatis aratorum pactionibus ac litteris, ut intellegas non te diligentiore in faciendis fuisse furtis quam me in deprehendis. hoc tu feris? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? uno adventu, ex uno agro Q. Apronium praeter eam quam dixi pecuniam numeratam ccc milia modium tritici lucri nomine sustulisse? quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini, ¹⁰⁸ qui agri Aetnensis multo maximam partem possident; quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni et Artemoni, senatus ea mandata dedit, quae publice ad civitatem ipsorum pertinebant; de eis iniuriis, quas cives Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperant, senatus et populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus hominum honestissimorum et locupletissimorum, tris legatos, civis suos, delegerunt, ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates cognosceretis. arant enim tota Sicilia fere Centuripini, et hoc in te certiores gravioresque testes sunt, quod ceterae civitates suis solum incommodis commoventur,

Centuripini, quod in omnium fere finibus possessiones habent, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

46 Verum, uti dixi, ratio certa est Aetnensium, et
 109 publicis et privatis litteris consignata: meae diligentiae pensum magis in Leontino agro est exigendum propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane multum me adiuverunt; neque enim eos isto praetore hae decumanorum iniuriae laeserunt, potius etiam, iudices, adiuverunt. mirum fortasse hoc vobis aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis Leontinos, qui principes rei frumentariae fuerint, expertis incommodorum atque iniuriarum fuisse: hoc causae est, iudices, quod in agro Leontino praeter unam Mnasistrati familiam glebam Leontinorum possidet nemo; itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri testimonium, iudices, audistis: ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, exspectare nolite: etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis in quaestu sunt compendioque versati: quapropter, quoniam me Leontina civitas
 110 atque legatio propter eam quam dixi causam defecit, mihi met ineunda ratio et via reperiunda est, qua ad Apronii quaestum, sive adeo qua ad istius ingentem immanemque praedam possim pervenire: agri Leontini decumae tertio anno venierunt tritici medimnum $\overline{\text{xxxvi}}$, hoc est, tritici modium cc et xvi milibus. magno, iudices, magno; neque enim hoc possum negare; itaque necesse est aut damnum aut certe non magnum lucrum fecisse decumanos; hoc enim solet usu venire eis, qui magno redemerunt.
 111 quid, si ostendo in hac una emptione lucri fieri tritici modium c? quid, si cc? quid, si ccc? quid, si cccc milia? dubitabitis etiam cui ista tanta praeda quaesita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam capiam furti atque praedae. quid? si doceo, iudices, eos, qui $\overline{\text{cccc}}$ mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent, num quis poterit in tanto lucro tantaque iniquitate dubitare quin propter improbitatem tam magnos quaestus feceris, propter magnitudinem

quaestus improbus esse volueris? quo modo igitur hoc⁴⁷
 adsequar, iudices, ut sciam quantum lucri factum sit?¹¹²
 non ex Apronii tabulis, quas ego cum conquirerem non
 inveni, et cum in ius ipsum eduxi, expressi ut conficere
 se tabulas negaret. si mentiebatur, quam ob rem remo-
 vebat, si hae tabulae nihil tibi erant offuturæ? si omnino
 nullas confecerat litteras, ne id quidem satis significat
 illum non suum negotium gessisse? ea est enim ratio
 decumanorum, ut sine plurimis litteris confici non possit;
 singula enim nomina aratorum et cum singulis pactiones
 decumanorum litteris persequi et conficere necesse est.
 iugera professi sunt omnes aratores imperio atque insti-
 tuto tuo: non opinor quemquam minus esse professum
 quam quantum arasset, cum tot cruces, tot supplicia, tot
 ex cohorte recuperatores proponerentur. in iugero Leon-
 tini agri medimnum fere tritici seritur perpetua atque
 aequabili satione; ager efficit cum octavo, bene ut aga-
 tur, verum, ut omnes di adiuvent, cum decumo; quod si
 quando accidit, tum fit ut tantum decumae sit quantum
 severis, hoc est, ut, quot iugera sint sata, totidem medimna
 decumae debeantur. hoc cum ita esset, primum illud dico,¹¹³
 pluribus milibus medimnum venisse decumas agri Leon-
 tini, quam quot milia iugerum sata essent in agro Leon-
 tino. quod si fieri non poterat, ut plus quam decem me-
 dimna ex iugero exararent, medimnum autem ex iugero
 decumano dari oportebat, cum ager, id quod perraro
 evenit, cum decumo extulisset, quae erat ratio decumanis,
 si quidem decumae ac non bona venibant aratorum, ut
 pluribus aliquanto medimnis decumas emerent quam iu-
 gera erant sata? in Leontino iugerum subscriptio [ac
 professio] non est plus $\overline{\text{xxx}}$: decumae $\overline{\text{xxxvi}}$ medimnum⁴⁸
 venierunt. erravit aut potius insanivit Apronius? immo
 tum insanisset, si aratoribus id, quod deberent, licitum
 esset et non quod Apronius imperasset necesse fuisset
 dare. si ostendam minus tribus medimnis in iugerum¹¹⁴
 neminem dedisse decumae, concedes, opinor, ut cum
 decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus
 tribus decumis dedisse. atque hoc in beneficii loco peti-
 tum est ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis
 decidere liceret; nam cum a multis quaterna, etiam quina

exigerentur, multis autem non modo granum nullum, sed ne paleae quidem ex omni fructu atque ex annuo labore relinquerentur, tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt, hominem suae civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum et testem Centuripina civitas misit, ut is apud eum causam aratorum ageret ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula quam terna medimna exigeret. hoc vix ab Apronio in summo beneficio pro eis, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. quod si tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus quam ternas decumas darent. nunc, ut hoc tempore ea, quae regie seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius, praetermittam neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit et quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit, ex hisce ternis medimnis, quod beneficii gratiaeque causa concessit, quid lucri fiat cognoscite: professio est agri Leontini ad iugerum $\overline{\text{xxx}}$. haec sunt ad tritici medimnum $\overline{\text{xc}}$, id est, modium $\overline{\text{dxxl}}$: deductis tritici modium $\overline{\text{ccxvi}}$, quanti decumae venierunt, reliqua sunt tritici $\overline{\text{cccxxiv}}$. adde totius summae $\overline{\text{dxxl}}$ milium modium tris quinquagesimas: fit tritici modium $\overline{\text{xxxii cccc}}$ — ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur — sunt haec iam ad $\overline{\text{ccclx}}$ modium tritici. at ego $\overline{\text{cccc}}$ lucri facta esse dixeram; non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. verum, ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi HS binos, multi HS singulos semis accessionis cogebantur dare, qui minimum, singulos nummos. minimum ut sequamur, quoniam $\overline{\text{xc}}$ medimnum duximus, accedant eo novo pessimoque exemplo HS xc milia. hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro dimidio ipse plus abstulerit, quam populo Romano miserit? $\overline{\text{ccxvi}}$ agri Leontini decumas vendidisti:

si ex lege, magno; si, ut lex esset libido tua, si, ut, quae dimidiae essent, decumae vocarentur, parvo vendidisti: multo enim pluris fructus annui Siciliae venire potuerunt, si id te senatus aut populus Romanus facere voluisset. etenim saepe decumae tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verria venierunt. cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECUMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. atqui tum neque iudicium de numero iugerum dabatur neque erat Artemidorus Cornelius recuperator neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat quantum decumanus ediderat, nec beneficium petebatur ab decumano ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret, nec nummorum accessionem cogebatur arator dare nec ternas quinquagesimas frumenti addere, et tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur. quid vero istae sibi quinquagesimae, ⁵⁰ quid porro nummorum accessiones volunt? ¹¹⁸ quo id iure atque adeo quo id potius more fecisti? nummos dabat arator: quo modo? aut unde? qui si largissimus esse vellet, cumlatiore mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, cum aequa lege et condicione venibant. is nummum dabat. unde? de frumento? quasi habuisset te praetore quod venderet. de vivo igitur aliquid erat resecandum, ut esset unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. iam id porro utrum libentes an inviti dabant? libentes? amabant, credo, Apronium. inviti? qua re nisi vi et malo cogebantur? iam iste homo amentissimus in vendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas; neque multum; bina aut terna milia nummum addebat: fiunt per triennium IIS D milia fortasse. hoc neque exemplo cuiusquam neque iure ullo fecit, neque eam pecuniam rettulit, neque hoc parvum crimen quem ad modum defensurus sit, homo quisquam unquam excogitabit.

Quod cum ita sit, audes dicere te magno decumas ¹¹⁹ vendidisse, cum sit perspicuum te bona fortunasque aratorum non populi Romani, sed tui quaestus causa vendidisse? ut, si qui vilicus ex eo fundo, qui sestertia dena meritasset, excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino xx milia nummum

pro x miserit, sibi alia praeterea centum confecerit, primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat vilicoque delectetur, quod tanto plus sibi mercedis ex fundo reffectum sit, deinde, cum audierit eas res, quibus fundi fructus et cultura continetur, amotas et venditas, summo supplicio vilicum adficiat et secum male actum putet, item populus Romanus, cum audit pluris decumas vendidisse C. Verrem quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem ac vilicum: cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, arationes et agros vectigalis vastasse atque exinanisse, ipsum maximos quaestus praedasque fecisse, intellet secum esse actum pessime, istum autem summo supplicio dignum existimabit. unde ergo hoc intellegi potest? ex hoc maxime, quod ager decumanus provinciae Siciliae propter istius avaritiam desertus est; neque id solum accidit, uti ei minus multis iugis ararent, si qui in agris remanserunt, sed etiam ut permulti locupletes homines, magni et navi aratores, agros latos ac fertiles desererent totasque arationes dereliquerent. id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. recita tandem quot acceperit aratores agri Leontini Verres. LXXXIII. quot anno tertio profiteantur. XXXII. duo et quinquaginta aratores ita video deiectos, ut eis ne vicarii quidem successerint. quot aratores adveniente te fuerunt agri Mutycensis? videamus ex litteris publicis. CLXXXVII. quid? anno tertio? LXXXVI. centum et unum aratores unus ager istius iniuria desiderat, atque adeo [nostra] res publica, quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrum familias numerum desiderat et reposcit. ager Herbitensis primo anno habuit aratores CCLII, tertio cxx: hinc cxxxii patres familias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum! quam honestorum! quam locupletium! ccl aratores habuit primo anno praeturae tuae. quid? tertio anno? LXXX, quem ad modum legatos Agyrinensis recitare ex litteris publicis audistis. pro di im-

51
120

52

121

mortales! si ex provincia tota CLXX eiecisses, possesne severis iudicibus salvus esse? unus ager Agyrinensis CLXX aratoribus inanius cum sit, vos coniecturam totius provinciae nome facietis? atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis iugis remansisse, quod metuebant, si discessissent, ne reliquas fortunas omnis amitterent; quibus autem iste nihil reliqui quod perderent fecerat, eos plane non solum ex agris, verum ex civitatibus suis profugisse. illi ipsi, qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnis erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset, se decumas lege Hieronica venditurum, et nisi ab eis hoc petivisset, ut sererent quam plurimum: quod illi semper sui causa fecerant, cum eos nemo rogaret, quam diu intellegebant sese sibi et populo Romano, non Verri et Apronio serere, impendere, laborare.

Iam vero, iudices, si Sicularum fortunas neglegitis, ¹²² si quem ad modum socii populi Romani a magistratibus nostris tractentur non laboratis, at vos communem populi Romani causam suscipite atque defendite. eiectos aratores esse dico, agros vectigalis vexatos atque exinanitos a Verre, populatam vastatamque provinciam; haec omnia doceo litteris civitatum, ostendo testimoniis et publicis honestissimarum civitatum et privatis primariorum virorum: quid voltis amplius? num exspectatis dum L. Me- ⁵³ tellus, is qui multos in istum testis imperio et potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non opinor. ‘at is optime, qui successit isti, potuit cognoscere.’ ita est; verum amicitia impeditur. ‘at debet vos certiores facere quo pacto se habeat provincia.’ debet; verum tamen non cogitur. num ¹²³ quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non opinor. quid, si testimonio L. Metelli ac litteris haec omnia vera esse docebo? quid dicetis? utrum Metellum falsum scribere, an amicum laedendi esse cupidum, an praetorem quem ad modum provincia adflicta sit nescire? recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium et M. Crassum consules, quas ad M. Mummius praetorem, quas ad quaestores urbis misit.

EPISTULA L. METELLI. DECUMAS FRUMENTI LEGE HIERONICA
 VENDIDI. cum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid
 scribit? ita se vendidisse, ut omnes praeter Verrem;
 [cum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit?]
 se per istum erepta Siculis maiorum nostrorum beneficia,
 ius ipsorum, condicionem societatis, amicitiae, foederum
 reddidisse. dicit quanti cuiusque agri decumas vendiderit;
 124 deinde quid scribit? SUMMA VI DATA EST A ME OPERA, UT
 QUAM PLURIMO DECUMAS VENDEREM. cur igitur, Metelle, non
 ita magno vendidisti? quia desertas arationes, inanis
 agros, perditamque provinciam [miseram] offendisti. quid?
 id ipsum, quod satum est, qua ratione quisquam qui se-
 reret inventus est? recita. litteras ait se misisse et *prae-*
sentem confirmasse, suam se interposuisse auctoritatem:
 tantum modo aratoribus Metellus obsides non dedit, se
 non ulla in re Verris similem futurum. at quid est tan-
 dem, in quo se laborasse dicit? recita. UT ARATORES, QUI
 RELIQUI ERANT, QUAM PLURIMUM SERERENT. qui reliqui? quid
 hoc est 'reliqui?' quo ex bello? qua ex vastitate? quae
 enim in Sicilia tanta clades aut quod bellum tam diutur-
 num, tam calamitosum te praetore versatum est, ut is,
 qui tibi successerit, reliquos aratores conlegisse et re-
 creasse videatur? cum bellis Karthaginiensibus Sicilia
 54 vexata est et post nostra patrumque memoria cum bis in
 125 ea provincia magnae fugitivorum copiae versatae sunt,
 tamen aratorum interitio facta nulla est: tum sementi
 prohibita aut messe amissa fructus annuus interibat; tamen
 incolumis numerus manebat dominorum atque aratorum;
 tum, qui M. Laevino aut P. Rupilio aut M'. Aquilio prae-
 tores in eam provinciam successerant, aratores reliquos
 non conligebant. tantone plus Verres cum Apronio pro-
 vinciae Siciliae calamitatis importavit, quam aut Hasdru-
 bal cum Poenorum exercitu aut Athenio cum fugitivorum
 maximis copiis, ut temporibus illis, simul atque hostis
 superatus esset, ager araretur omnis neque aratori praetor
 per litteras supplicaret neque eum praesens oraret, ut
 quam plurimum sereret; nunc autem ne post abitum qui-
 dem huius importunissimae pestis quisquam reperiretur
 qui sua voluntate araret, pauci essent reliqui, qui L. Me-
 telli auctoritate in agros atque ad suum Larem familiarem

redirent? his te litteris, homo audacissime atque amen-¹²⁶
tissime, iugulatum esse non sentis? non vides, cum is,
qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eum di-
serte scribere, reliquos hos esse, non ex bello neque ex
aliqua eius modi calamitate, sed ex tuo scelere, impor-
tunitate, avaritia, crudelitate? recita cetera. TAMEN PRO
EO, UT TEMPORIS DIFFICULTAS ARATORUMQUE PENURIA TULIT.
'aratorum' inquit 'penuria.' si ego accusator totiens de
re eadem dicerem, vererer ne animos vestros offenderem,
iudices: clamat Metellus 'NISI LITTERAS MISISSEM' non est
satis: 'NISI PRAESENS CONFIRMASSEM.' ne id quidem satis est:
'RELIQUOS inquit ARATORES' 'reliquos?' prope lugubri verbo
calamitatem provinciae Siciliae significat; addit 'ARATORUM
PENURIA.' exspectate etiam, iudices, exspectate, si potestis,⁵⁵
auctoritatem accusationis meae: dico aratores istius avaritia
eiectos: scribit Metellus reliquos ab se esse confir-¹²⁷
matus; dico agros relictos arationesque desertas esse:
scribit Metellus aratorum esse penuriam. hoc cum scri-
bit, illud ostendit, deiectos, fortunis omnibus expulsos
esse populi Romani socios atque amicos; quibus si qua
calamitas propter istum salvis vectigalibus nostris acci-
disset, animum advertere tamen in eum vos oportebat,
praesertim cum ea lege iudicaretis, quae sociorum causa
esset constituta: cum vero perditis profligatisque sociis
vectigalia populi Romani sint deminuta, res frumentaria,
commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostro-
rum in posteritatem istius avaritia interierit; saltem po-
puli Romani commoda respicite, si sociis fidelissimis prospicere non laboratis. atque ut intellegatis ab isto prae-¹²⁸
lucro praedaeque praesenti nec vectigalium nec posterita-
tis habitam esse rationem, cognoscite quid ad extremum
scribat Metellus. 'IN RELIQUUM TAMEN TEMPUS VECTIGALIBUS
PROSPEXI.' in reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse:
non scriberet se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. quid enim
erat quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis
et in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi
Romani suo quaestu pervertisset? atque ipse Metellus,
qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores conligit,
quid adsequitur nisi hoc, ut arent, si qui possunt, quibus

aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit, qui tamen in agris spe atque expectatione Metelli remanserunt? quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris eieci sunt, sed etiam ex civitatibus suis, ex provincia, denique bonis fortunisque omnibus ereptis profugerunt? qua ratione ei revocabuntur? quot praetorum innocentia sapientiaque opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac sedibus conlocetur?

56
129

Ac ne miremini tantam multitudinem profugisse, quantum ex litteris publicis aratorumque professionibus cognovistis, scitote tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse, — incredibile dictu est, iudices, sed et factum et tota Sicilia pervagatum — ut homines propter iniurias licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi consciverint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die est ei nuntiatum Apronium decumas redemisse. Tyracinum principem civitatis eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus, Archonidas Helorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus crudelissimusque semper fuisti, tamen numquam perpeterere, propterea quod ille gemitus luctusque provinciae ad tui capitis periculum pertinebat — non, inquam, perpeterere, ut homines iniuriae tuae remedium morte ac suspendio quaererent, nisi ea res ad quaestum et ad praedam tuam pertineret.

130

Quid? illud perpeterere? attendite, iudices; omnibus enim mihi nervis conitendum est atque in hoc elaborandum, ut omnes intellegant, quam improbam, quam manifestam, quam confessam rem pecunia redimere conetur: grave crimen est hoc et vehemens et post hominum memoriam iudiciaque de pecuniis repetundis constituta gravissimum, praetorem socios habuisse decumanos. non hoc nunc primum audit privatus de inimico, reus ab accusatore: iam ante in sella sedens praetor, cum provinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum, id quod commune est, propter imperium, sed etiam, id quod

57

istius praecipuum est, propter crudelitatem metueretur, miliens audivit, cum eius animum ad persequendum non negligentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiaeque suae refrenaret; loquebantur enim decumani palam et praeter ceteros is, qui apud istum plurimum poterat maximosque agros populabatur, Apronius, perparvum ex illis magnis lucris ad se pervenire, praetorem esse socium. hoc cum palam decumani tota provincia loquerentur tuum- 131 que nomen in re tam turpi nefariaeque interponerent, nihilne tibi venit in mentem existimationi tuae consulere? nihil denique capiti ac fortunis tuis providere, cum tui nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur, cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam vim, sed tuum scelus ac nomen opponerent? ecquod iudicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla Salus servare posset, cum planum fieret decumis contra instituta, leges consuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis fortunisque diripiendis decumanos dicitasse tuas esse partis, tuam rem, tuam praedam, idque te tacuisse, et, cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti et perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem plusque aliquanto apud te pecuniae cupiditas quam iudicii metus posset? esto, cetera negare non potes: 132 ne illud quidem tibi reliquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil te eorum audisse, nihil ad tuas auras de infamia tua pervenisse? querebantur cum luctu et gemitu aratores: tu id nesciebas? fremebat tota provincia: nemo id tibi renuntiabat? Romae querimoniae de tuis iniuriis conventusque habebantur: ignorabas haec? ignorabas haec omnia? quid? cum palam Syracusis te audiente maximo conventu L. Rubrius Q. Apronium sponsione laccessivit, NI APRONIUS DICTITARET TE SIBI IN DECUMIS ESSE SOCIUM haec te vox non percudit? non perturbavit? non, ut capiti et fortunis tuis prospiceres, excitavit? tacuisti; sedasti etiam litis illorum et sponsio illa ne fieret laborasti. pro di im- 58 mortales! hoc aut innocens homo perpeti potuisset aut quamvis nocens, qui modo iudicia Romae fore putaret, non aliqua simulatione existimationi se hominum venditasset? quid est hoc? sponsio fit de capite ac fortunis 133

tuis: tu sedes et quiescis? non persequeris, [non perse-
 veras.] non perquiris, cui dixerit Apronius, quis audierit,
 unde hoc natum, quem ad modum prolatum sit? si tibi
 aliquis ad aurem accessisset et dixisset Apronium dicitare
 te sibi esse socium, commoveri te oportuit, evocare Apro-
 nium nec illum ante tibi satis facere, quam tu omnium
 existimationi satis fecisses: cum vero in foro celeberrimo,
 tanta frequentia hoc verbo ac simulatione Apronio, re vera
 tibi obiectum esset, tu umquam tantam plagam tacitus ac-
 cipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re manifesta
 134 quicquid dixisses te deterius esse facturum? quaestores,
 legatos, praefectos, tribunos suos multi missos fecerunt
 et de provincia decedere iusserunt, quod illorum culpa se
 minus commode audire arbitrarentur aut quod peccare
 ipsos aliqua in re iudicarent: tu Apronium, hominem vix
 liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non
 modo animum integrum, sed ne animam quidem puram
 conservare potuisset, eum in tanto tuo dedecore profecto
 ne verbo quidem graviore appellasses, neque apud te tam
 sancta religio societatis fuisset, ut tui capitis periculum
 neglegeres, nisi rem tam notam esse omnibus et tam
 135 manifestam videres. cum eodem Apronio postea P. Scan-
 dilius, eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem
 sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere vo-
 luerat. institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio
 HS $\bar{v}$: coepit Scandilius recuperatores aut iudicem postu-
 59 lare. satisne vobis praetori improbo circumdati cancelli
 videntur in sua provincia, immo vero in sella ac tribu-
 nali, ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur praesens
 ac sedens aut confiteatur se omnibus iudiciis convinci ne-
 cesse esse? sponsio est, NI TE APRONIUS SOCIUM IN DECUMIS
 ESSE DICAT: provincia tua est; ades; abs te iudicium postu-
 latur: quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te
 daturum. bene agis: tametsi qui tantis erunt cervicibus
 recuperatores, qui audeant in provincia, cum praetor ad-
 sit, non solum contra voluntatem eius, sed etiam contra
 136 fortunas iudicare? verum esto: manifesta res est; nemo
 est quin audisse se liquido diceret, locupletissimus quis-
 que ac certissimus testis esset; nemo erat Sicilia tota quin
 sciret decumas esse praetoris; nemo quin audisset id

Apronium dicitasse; praeterea conventus honestus Syracusis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores reici oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. instat Scandilius poscere recuperatores. tum iste homo innocens, qui illam suspicionem levare atque ab sese remove cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum. pro deum hominumque fidem! quem ego accuso? in quo meam industriam ac diligentiam spectari volo? quid est quod ego dicendo aut cogitando efficere aut adsequi debeam? teneo, teneo, inquam, in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus provinciae Siciliae furem manifesto avertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam; teneo, inquam, ita, ut negare non possit. nam quid hic dicet? sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi in decumis esse dicitaret; expectant omnes quantae tibi ea res curae sit, quem ad modum hominum existimationi te atque innocentiam tuam probari velis: hic tu medicum et haruspicem et praeconem tuum recuperatores dabis aut illum etiam ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas, si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem severum, ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius postulare de conventu recuperatores: tum iste negat se de existimatione sua cuiquam nisi suis commissurum. negotiatores sibi putant esse turpe id forum sibi iniquum eierare, ubi negotientur: praetor provinciam suam sibi totam iniquam eierat. impudentiam singularem! hic postulat se Romae absolvi, qui in sua provincia iudicavit absolvi se nullo modo posse? qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam quam apud tris negotiatores metum valere? Scandilius vero negat se apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum, et tamen auget atque onerat te bonis condicionibus, si tu uti velis: si ex provincia Sicilia tota statuas idoneum iudicem aut recuperatorem nullum posse reperiri, postulat abs te, ut Romam rem reicias. hic enimvero tu exclamas hominem improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium fieri, ubi te invidiosum esse intellegat: negas te Romanum reiecturum; negas de conventu recuperatores daturum;

60
137

138

139

cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit et suo tempore esse rediturum. quid tui tibi tum? quid facis? Scandilium cogis.... quid? spon-
 sionem acceptam facere? impudenter tollis exspectatum
 140 existimationis tuae iudicium: non facis. quid ergo? Apronio permittis, ut quos velit de cohorte sumat recuperatores? indignum uni potius ex iniquis sumendi quam utrique ex aequis reiciundi fieri potestatem. neutrum facis eorum. quid ergo? estne aliquid quod improbius fieri possit? est: cogit enim Scandilium quinque illa milia nummum dare atque adnumerare Apronio. quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis bonae, qui ab se omnem suspicionem propulsare, qui se eripere ex infamia
 61 euperet? adductus erat in sermonem, invidiam, vituperationem; dictitabat homo improbus atque impurus, Apronius, socium sibi esse praetorem; venerat res in iudicium atque [in] discrimen; potestas erat isti, homini integro atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animum advertisset, sese gravissima levaret infamia. quid excogitat poenae? quid animadversionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem atque audaciam praedicationemque nefariae societatis HS $\bar{v}$ mercedis
 111 ac praemii nomine dare. quid interfuit, homo audacissime, utrum hoc decerneres an, id quod Apronius dictitabat, tute de te confiterere ac dictitares? quem hominem, si qui pudor in te atque adeo si qui metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti, hunc abs te sine praemio discedere noluit. omnia simul intellegere potestis, iudices, ex hoc uno crimine Scandiliano: primum hoc non esse Romae natum de societate decumarum, non ab accusatore fictum, non, ut solemus interdum in defensionibus dicere, crimen domesticum ac vernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum, sed vetus, agitatum iam et te praetore iactatum et non ab inimicis Romae compositum, sed Romam ex provincia deportatum; simul illud
 142 intellegi potest istius in Apronium studium, Apronii de isto non modo confessio, verum etiam commemoratio; eodem accedit, quod hoc quoque intellegere potestis, istum statuisse in provincia sua existimationis suae iudicium extra cohortem suam committendum fuisse nemini.

Ecquis est iudex cui non ab initio decumani criminis ⁶²
 persuasum sit istum in aratorum bona fortunasque impe-
 tum fecisse? *ecquis* hoc non ex eo statim iudicavit, quod
 ostendi istum decumas nova lege atque adeo nulla lege
 contra omnium consuetudinem atque instituta vendidisse?
 verum ut istos ego iudices tam severos, tam diligentis, ¹⁴³
 tam religiosos non habeam: *ecquis* est ex iniuriarum
 magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniqui-
 tate qui hoc non iam dudum statuerit et iudicavit? etiam
 sane sit aliqui dissolutior in iudicando, legum, officii, rei
 publicae, sociorum atque amicorum negligentior: quid?
 is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra
 facta, tam iniquas pactiones vi et metu expressas cogno-
 verit, cum tanta praemia civitates vi atque imperio, vir-
 garum ac mortis metu [non modo] Apronio atque eius
 similibus [verum etiam] Veneriis servis dare coactas?
 quod si quis sociorum incommodis minus commovetur, si ¹⁴⁴
 quem aratorum fugae, calamitates, exsilia, suspendia
 denique non permovent, non possum dubitare quin is
 tamen, cum vastatam Siciliam, relictos agros ex civita-
 tum litteris et epistula L. Metelli cognoverit, statuat fieri
 non posse, ut de isto non severissime iudicetur. erit ali-
 quis etiam, qui haec omnia dissimulare ac negligere pos-
 sit: attuli sponsiones ipso praesente factas de decumarum
 societate ab ipso prohibitas iudicari: quid est quod possit
 quisquam manifestius hoc desiderare? non dubito quin
 vobis satis fecerim, iudices; verum tamen progrediar lon-
 gius, non mehercule quo vobis magis hoc persuadeatur,
 quam iam persuasum esse confido, sed ut ille aliquando
 impudentiae suae finem faciat, aliquando desinat ea se
 putare *posse* emere, quae ipse semper habuit venalia,
 fidem, ius iurandum, veritatem, officium, religionem; de-
 sinant amici eius ea dictitare, quae detrimento, maculae,
 invidiae, infamiae nobis omnibus esse possint. at qui ¹⁴⁵
 amici? o miserum, o invidiosum offensumque paucorum
 culpa atque indignitate ordinem senatorium! Albam Ae-
 milium sedentem in faucibus macelli loqui palam vicisse
 Verrem, emptos habere iudices, alium HS cccc milibus,
 alium HS l, quem minimo, ccc; atque ei eum respon-
 sum esset fieri non posse, multos testis esse dicturos, me

praeterea causae non defuturum: 'licet hercle' inquit
 'omnes omnia dicant: in illo, nisi res manifesta erit ita
 146 adlata, ut responderi nihil possit, vicimus.' bene agis,
 Alba: ad tuam veniam condicionem. nihil putas valere
 in iudiciis coniecturam, nihil suspicionem, nihil ante actae
 vitae existimationem, nihil virorum bonorum testimonia,
 nihil civitatum auctoritates ac litteras: res manifestas
 quaeris. non quaero iudices Cassianos, veterem iudicio-
 rum severitatem non requiro, vestram in hac re fidem,
 dignitatem, religionem in iudicando non imploro: Albam
 habebo iudicem, cum hominem, qui se ipse scurram im-
 probissimum existimari volt, qui a scurris semper potius
 gladiator quam scurra appellatus est: adferam rem eius
 modi in decumis, ut Alba fateatur istum in re frumen-
 taria et in bonis aratorum aperte palamque esse praeda-
 63 tum. decumas agri Leontini magno dicis te vendidisse:
 147 ostendi iam illud initio, non existimandum magno ven-
 didisse eum, qui verbo decumas vendiderit, re et condi-
 cione et lege et edicto et licentia decumanorum decumas
 aratoribus nullas reliquas fecerit; etiam illud ostendi, ven-
 didisse alios magno decumas agri Leontini ceterorumque
 agrorum, et lege Hieronica vendidisse et pluris etiam quam
 te vendidisse, nec aratorem quemquam esse questum; nec
 enim fuit quod quisquam queri posset, cum lege aequis-
 sime scripta venderent, neque illud umquam aratoris in-
 terfuit quanti decumae venirent: non enim ita est ut, si
 magno venierint, plus arator debeat, si parvo, minus: ut
 frumenta nata sunt, ita decumae veneunt; aratoris autem
 interest ita se frumenta habere, ut decumae quam plurimo
 venire possint: dum arator ne plus decuma det, expedit
 148 ei decumam esse quam maximam. verum hoc, ut opinor,
 esse vis caput defensionis tuae, magno te decumas ven-
 didisse, atque aliorum quidem agrorum pro portione
 [magno decumas vendidisse], agri vero Leontini, qui
 plurimum efficit, tritici mod. cccvi milibus. si doceo
 pluris aliquanto potuisse vendere neque eis voluisse te
 addicere, qui contra Apronium licerentur, et Apronio
 multo minoris, quam aliis potueris vendere, tradidisse —
 si hoc doceo, poteritne te ipse Alba, tuus antiquissimus
 64 non solum amicus, verum etiam amator, absolvere? dico

equitem Romanum, hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus ad decumas agri Leontini tritici modium non mille, nec duo, nec tria milia, sed ad unas unius agri decumas tritici modium triginta voluisse addere: ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. negare hoc, nisi forte negare omnia 149 constituisti, nullo modo potes: palam res gesta est, maximo conventu, Syracusis; testis est tota provincia, propterea quod undique ad emendas decumas solent eo convenire. quod sive fateris sive convinceris, quot et quam manifestis rebus tencare non vides? primum tuam rem illam et praedam fuisse: nam, ni ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes tuum procuratorem esse in decumis, tuum negotium agere loquebantur, quam Minucium, decumas agri Leontini sumere? deinde immensum atque infinitum lucrum esse factum: nam si $\overline{\text{xxx}}$ tu commotus non esses, certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere voluisset. quantam igitur illi 150 spem praedae propositam arbitramur fuisse, qui tantum praesens lucrum, nulla opera insumpta, contempserit atque despexerit? deinde ipse Minucius numquam habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes, sed quia tuis novis edictis et iniquissimis institutis plus aliquanto se quam decumas ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. at Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. quantum igitur quaestum putamus factum esse per eum, cui quidvis licitum sit, cum tantum lucri voluerit addere is, cui, si decumas emisset, idem non liceret? postremo illa quidem 151 certe tibi praecisa est defensio, in qua tu semper omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas vendidisse, plebi Romanae consuluisse, annonae prospexisse: non potest hoc dicere is, qui negare non potest se unius agri decumas xxx milibus modium minoris quam potuerit vendidisse, ut etiam, si tibi hoc concedam, Minucio te ideo non tradidisse, quod iam addixisses Apronio — aiunt enim te ita dictitare, quod ego exspecto cupioque te ita illud defendere — verum ut ita sit, tamen non potes hoc quasi praeclarum aliquid praedicare, magno te decumas

vendidisse, cum fuisse fateare qui multo pluris voluerit emere.

65
152 Tenetur igitur iam, iudices, et manifesto tenetur avaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. quid, si haec, quae dico, ipsius amici defensoresque iudicarunt? quid amplius vultis? adventu L. Metelli praetoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos reddidisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius; eduxit vir primarius C. Gallus, senator; postulavit ab L. Metello, ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, QUOD PER VIM ET METUM ABSTULISSET, quam formulam Octavianam et Romae Metellus habuerat et habebat in provincia: non impetrat, cum hoc diceret ei Metellus praeciudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio; C. Gallus, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto
153 non potest impetrare. non reprehendo Metellum: pepercit homini amico et, quem ad modum ipsum dicere audivi, necessario; non reprehendo, inquam, Metellum, sed hoc miror, quo modo, de quo homine praeciudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipse non modo praeciudicavit, verum gravissime ac vehementissime iudicavit. primum enim, si Apronium absolutum iri putabat, nihil erat quod ullum praeciudicium vereretur; deinde, si condemnato Apronio coniunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem causamque esse coniunctam, qui statueret Apronio condemnato de isto praeciudicium futurum; et simul una res utrique rei est argumento, et aratores vi et metu coactos Apronio multo plus quam debuerint dedisse et Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere atque improbitate iudicaretur.

66
154 Venio nunc ad epistolam Timarchidi liberti istius et accensi, de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum peroraro. haec epistula est, iudices, quam nos Syracusis in aedibus Apronii, cum litteras conquireremus, invenimus. missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum

Verres iam de provincia decessisset, Timarchidi manu scripta. recita epistulam. TIMARCHIDES VERRIS ACCENSUS APRONIO [SALUTEM DICIT]. iam hoc quidem non reprehendo, quod ascribit 'accensus:' cur enim hoc sibi scribae soli sumant: L. PAPIRIUS SCRIBA? volo ego hoc esse commune accensurum, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QUOD AD PRAETORIS EXISTIMATIONEM ATTINET. commendat Apronio Verrem et hortatur, ut inimicis eius resistat. bono praesidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronii constituitur diligentia atque auctoritate. HABES VIRTUTEM, ELOQUENTIAM. quam copiose laudatur Apronius a Timarchide! quam magnifice! cui ego illum non putem placere oportere, qui tanto opere Timarchidi probatus sit? HABES SUMPTUM UNDE FACIAS. necesse est, si quid redundarit de vestro frumentario quaestu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTIS ADRIPE: CUM L. VOLTEIO, QUI PLURIMUM POTEST, CAEDE, CONCIDE. videte quam valde malitiae suae confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis praecepta det. iam hoc CAEDE, CONCIDE nonne vobis verba domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiae adcommodata? VOLO, MI FRATER, FRATERCULO TUO CREDAS..... consorti quidem in lucris atque in furtis gemino et similimo nequitia, improbitate, audacia. IN COHORTE CARUS HABERIS. quid est hoc, IN COHORTE? quo pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem te monitore an sua sponte pervenerat? QUOD CUIQUE OPUS EST, OPPONE. qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait omnia pecunia effici posse; dare, profundere oportere, si velis vincere. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo praecipit. TE POSTULANTE OMNES VINCERE SOLENT. Verre quidem praetore, non Sacerdote, non Peducaeo, non hoc ipso Metello. Scis METELLUM SAPIENTEM ESSE. hoc vero ferri iam non potest, inrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium [et contemni] ac despici a fugitivo Timarchide. SI VOLTEIUM HABEBIS, OMNIA LUDIBUNDUS CONFICIES. hic vehementer errat Timarchides, qui aut Volteium corrumpi pecunia putet posse aut Metellum unius arbitrato gerere praeturam: sed errat

coniectura domestica: quia multos per se et per alios multa ludibundos [libidinose] apud Verrem effecisse videt, ad omnis eosdem patere aditus arbitratur. facilius vos efficiebatis ludibundi, quae volebatis a Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. **INCLCATUM EST METELLO ET VOLTEIO TE ARATORES EVERTISSE.** quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem everterat, aut Timarchidi, cum ob iudicandum aut decernendum aut imperandum aliquid aut remittendum pecuniam acceperat aut Sextio lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? nemo: omnes enim ei tunc attribuebant, quem nunc condemnari
157 volunt. **OBTUDERUNT EIUS AURIS TE SOCIUM PRAETORIS FUISSE.** videsne hoc quam clarum sit et fuerit, cum etiam Timarchides hoc metuat? concedisne hoc crimen in te nos non confingere, sed iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere? libertus et accensus tuus et tibi ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus ac proximus ad Apronium scribit, volgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. **FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORUM: IPSI SUDABUNT, SI DI VOLUNT.** quod istuc, per deos immortalis, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus et accensus eius tam irato animo ac
68 litteris insequatur? neque ego huius fugitivi vobis, iudices, epistulam recitassem, nisi [ut] ex ea totius familiae praecepta et instituta et disciplinam cognosceretis. videtis, ut moneat Apronium quibus rebus ac muneribus se insinuet in familiaritatem Metelli, Volteium corrumpat, scribas accensumque pretio deleniat: ea praecipit, quae vidit, ea monet alienum hominem, quae domi didicit ipse; verum in hoc errat uno, quod existimat easdem vias ad
158 omnium familiaritates esse munitas. quamquam merito sum iratus Metello, tamen haec, quae vera sunt, dicam: Apronius ipsum Metellum non pretio, [ut Verrem,] non convivio, non muliere, non sermone impuro atque improbo posset corrumpere; quibus rebus non sensim atque moderate ad istius amicitiam adreperat, sed brevi tempore totum hominem totamque eius praeturam possederat. cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat quod cor-

rumperet, ex qua recuperatores in aratorem nulli dabantur? nam quod scribit Metelli filium puerum esse, vehementer errat: non enim ad omnis praetorum filios eidem aditus sunt. o Timarchide, Metelli est filius in provincia non puer, sed adulescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine: vester iste puer praetextatus in provincia quem ad modum fuisset [non] dicerem, si pueri esse illam culpam ac non patris existimarem. tunc, cum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas? ut, etiam si natura puerum a paternis vitiis atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum et disciplina degenerare non sineret? fac enim fuisse in eo C. Laelii aut M. Catonis materiem atque indolem: quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit, ut nullum unquam pudicum neque sobrium convivium viderit? qui in epulis cotidianis adulta aetate per triennium inter impudicas mulieres et intemperantis viros versatus sit? nihil unquam audierit a patre, quo pudentior aut melior esset? nihil unquam patrem facere viderit, quod cum imitatus esset, non, id quod turpissimum est, patris similis putaretur? quibus in rebus non solum filio, Verres, sed etiam rei publicae fecisti iniuriam. suscepas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriae, qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui rei publicae possent esse; eos instituere atque erudire ad maiorum instituta, ad civitatis disciplinam, non ad tua flagitia neque ad tuas turpitudines debuisti; esset ex inertis et improbo et impuro parente navus et pudens et probus filius; haberet aliquid res publica abs te muneris. nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati, nisi forte hoc deteriolem, si fieri potest, quod tu eius modi evasisti non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis atque divisoris disciplina educatus. quid isto fore festivius arbitramur, si est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? quem ego, iudices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere; non enim me inimicitiae commovent, si quae mihi cum isto futurae sunt: nam si in omnibus rebus innocens fuero meique similis, quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verris similis fuero, non magis mihi deerit

159

160

69

161

162

inimicus quam Verri defuit; etenim, iudices, eius modi res publica debet esse et erit, veritate iudiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit neque obesse innocenti. quapropter nulla res est quam ob rem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiiis emergere; id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit; praesertim si, sicut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur, quoniam pater tam negligens ac dissolutus est. 163 verum huc longius quam voluntas fuit ab epistula Timarchidi digressa est oratio mea; qua recitata conclusurum me esse crimen decumanum dixeram, ex quo intellexistis innumerabilem frumenti numerum per triennium aversum a re publica esse ereptumque aratoribus.

70 Sequitur ut de frumento empto vos, iudices, doceam, maximo atque impudentissimo furto; de quo dum certa et pauca et magna dicam breviter attendite. frumentum in Sicilia emere debuit Verres ex senatus consulto et ex lege Terentia et Cassia frumentaria. emendi duo genera fuerunt, unum decumanum, *imperatum* alterum, quod praeterea civitatibus aequaliter esset distributum; illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset, huius imperati [in annos singulos] tritici modium DCCC milia: pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS III, imperato HS III S. ita in frumentum imperatum HS duodetriciens in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solveret, in alteras decumas fere ad nonagiens: sic per triennium ad hanc frumenti emptionem 164 Siciliensem prope centiens et viciens erogatum est. hanc pecuniam tantam, datam tibi ex acrario inopi atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est ad necessitatem salutis ac vitae, datam, ut Siculis, ut aratoribus, quibus tanta onera res publica imponeret, solveretur, abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam avertisse; etenim sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari aequissimo iudici possit: sed ego habebo rationem auctoritatis meae, meminero quo animo et quo consilio ad causam publicam accesserim; non agam tecum accusatorie, nihil fingam, nihil cuiquam probari volo me di-

cente quod non ante mihimet ipsi probatum sit. in hac 165
 pecunia publica, iudices, haec insunt tria genera furtorum:
 primum, cum posita esset pecunia apud eas societates,
 unde erat attributa, binis centesimis faeneratus est; deinde
 permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino;
 postremo, si cui civitati solvit, tantum detraxit, quantum
 commodum fuit, nulli quod debitum est reddidit.

Ac primum hoc ex te quaero, tu, cui publicani ex 71
 Carpinatii litteris gratias egerunt, pecunia publica ex ae-
 rario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum
 frumentum attributa fueritne tibi quaestui? pensaritne
 tibi binas centesimas? credo te negaturum; turpis enim
 est et periculosa confessio; mihi autem hoc perarduum 166
 est demonstrare: quibus enim testibus? publicanis? tractati
 honorifice sunt: tacebunt. litteris eorum? decreto decu-
 manorum remotae sunt. quo me igitur vertam? rem tam
 improbam, crimen tantae audaciae tantaeque impudentiae
 propter inopiam testium ac litterarum praetermittam? non
 faciam, iudices: utar teste.... quo? P. Vettio Chilone,
 homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo:
 qui isti ita et amicus et necessarius est, ut, etiam si vir
 bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, grave
 videretur, ita vir bonus est, ut, etiam si inimicissimus
 isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admira- 167
 tur et exspectat quidnam Vettius dicturus sit: nihil dicet
 ex tempore, nihil ex sua voluntate, nihil cum utrumvis
 licuisse videatur. misit litteras in Siciliam ad Carpina-
 tium, cum esset magister scripturae et sex publicorum,
 quas ego Syracusis apud Carpinatium in litterarum ad-
 latarum libris, Romae in litterarum missarum apud ma-
 gistrum L. Tullium, familiarem tuum, inveni; quibus ex
 litteris impudentiam faeneratoris, quaeso, cognoscite. LIT-
 TERAE MISSAE P. VETTI, P. SERVILII, C. ANTISTII MAGISTRO-
 RUM. praesto ait se tibi futurum Vettius et observaturum
 quem ad modum rationes ad aerarium referas; ut, si
 hanc ex faenore pecuniam populo non rettuleris, reddas
 societati. possumus hoc teste, possumus P. Servilii et 168
 C. Antistii magistrorum litteris, primorum hominum at-
 que honestissimorum, possumus auctoritate societatis,
 cuius litteris utimur, quod dicimus obtinere, an aliqua

72 firmiora aut graviora quaerenda sunt? Vettius, tuus familiarissimus, Vettius, tuus adfinis, cuius sororem habes in matrimonio, [tuae uxoris frater] Vettius, frater tui quaestoris, testatur litteris tuum impudentissimum furtum certissimumque peculatum — nam quo alio nomine pecuniae publicae faeneratio est appellanda? — scribam tuum dicit, Verres, huius perscriptorem faenerationis fuisse; ei quoque magistri minantur in litteris; et casu scribae tum duo magistri fuerunt cum Vettio. binas centesimas ab sese ablatas ferendum non putant, et recte non putant. quis enim hoc fecit unquam? quis denique conatus est facere aut posse fieri cogitavit, ut, cum senatus usura publicanos saepe iuisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usura auderet auferre? certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Ro-

169 mani iudicarent: minor esse nunc, iudices, vobis disceptantibus debet, et tanto minor, quanto est honestius alienis iniuriis quam re sua commoveri. quid ad haec respondere cogitas? utrum factum negabis an tibi hoc licitum esse defendes? negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, tot testibus publicanis convincare? licuisse vero qui? si hercule te tuam pecuniam praetorem in provincia faeneratum docerem, tamen effugere non posses, sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis faenore acceptam: hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse nihil audacius improbiusque fecisti: non mehercule hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, iudices, dicere audacius esse aut impudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: maior haec praeda fortasse, sed illa impudentia certe non minor.

170 Et quoniam de illa faeneratione satis dictum est, nunc

73 de hac tota pecunia aversa, quaeso, cognoscite: Siciliae civitates multae sunt, iudices, ornatae atque honestae, ex quibus in primis numeranda est civitas Halaesina: nullam enim reperietis aut officiis fidelio rem aut copiis locupletio rem aut auctoritate graviorem. huic iste in annos singulos cum sexagena milia tritici modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum, quos de publico nummos acceperat, retinuit

omnis. obstipui, iudices, cum hoc mihi primum Halaesae demonstravit in senatu Halaesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus, Halaesinus, Aeneas, cui senatus dederat publicam causam, ut mihi fratrique meo gratias ageret et simul qui nos ea, quae ad iudicium pertinerent, doceret. demonstrat hanc istius consuetudinem [ac rationem] fuisse: quod omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a civitatibus, frumentum improbare, quantum frumenti esset Romam mittendum, tantum de suo quaestu ac de sua copia frumenti mittere. posco rationes; inspicio litteras: video frumenti granum Halaesinos, quibus sexagena milia modium imperata erant, nullum dedisse, pecuniam Timarchidi et Volcatio scribae dedisse; reperio genus huius modi, iudices, praedae, ut praetor, qui frumentum emere debeat, non emat, sed vendat, pecunias, quas civitatibus distribuere debeat, eas omnis avertat atque auferat. non mihi iam furtum, sed monstrum ac prodigium videbatur civitatum frumentum improbare, suum probare; cum suum [frumentum] probasset, pretium ei frumento constituere; quod constituisset, id a civitatibus auferre, quod a populo Romano accepisset, tenere. quot voltis esse in uno furto peccatorum gradus, ut, si singulis insistere velim, progredi iste non possit? improbas frumentum Siculorum. quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quae tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? cum senatus decernit, ut ematur in Sicilia frumentum aut cum populus iubet, hoc, ut opinor, intellegit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere: tu, cum civitatum Siciliae volgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto aut Syria frumentum Romam missurus es? improbas Halaesinum, Thermitanum, Cephaloeditanum, Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum praeterea civitatum. quid accidit tandem ut horum populorum agri frumentum eius modi te praetore ferrent, quod nunquam antea, quod neque tibi neque populo Romano posset probari, praesertim cum ex eisdem agris eiusdem anni frumentum ex decumis Romam mancipēs advexissent? quid acciderat ut ex eodem horreo decumanum pro-

74
172

baretur, emptum improbaretur? dubiumne est quin ista
 173 omnis improbatio cogendae pecuniae causa nata sit? esto:
 improbas Halaesinum: habes ab alio populo quod probes:
 eme illud, quod placet; missos fac eos, quorum frumen-
 tum improbasti. sed ab eis, quos repudias, exigis tantum
 pecuniae, quantum ad eum numerum frumenti satis sit,
 quem ei civitati imperas emendum: in medimna singula
 video ex litteris publicis tibi Halaesinos HS quinos denos
 dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum
 eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum ven-
 175 didisse. quae est ergo ista ratio aut quae potius ista
 amentia frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex
 quo senatus et populus Romanus emi voluerit, et ex eo
 acervo, ex quo partem tu idem decumarum nomine pro-
 baris, deinde a civitatibus pecuniam ad emendum fru-
 mentum cogere, cum ex aerario acceperis? utrum enim
 te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere an
 populi Romani pecunia frumentum a Siculis emere iussit?
 174 iam vero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam
 his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucri factam
 videtis. accipis enim HS xv pro medimno: tanti enim
 est illo tempore medimnum; retines HS XXI: tanti enim
 est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. quid in-
 terest utrum hoc feceris an frumentum non improbaris,
 sed frumento probato et accepto pecuniam publicam te-
 nueris omnem, neque quicquam ulli dissolveris civitati,
 cum aestimatio legis eius modi sit, ut ceteris temporibus
 tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit?
 est enim modius lege HS ius aestimatus: fuit autem te
 praetore, ut tu in multis epistulis ad amicos tuos gloria-
 ris, HS ii. sed fuerit HS ius, quoniam tantum a civi-
 tatibus in modios singulos exegisti. cum, si solveres
 Siculis tantum, quantum populus Romanus iusserat, ara-
 toribus fieri gratissimum posset, tu non modo eos ac-
 cipere quod oportebat noluisti, sed etiam dare quod non
 175 debebant coëgisti. atque haec ita gesta esse, iudices,
 cognoscite et ex litteris publicis civitatum et ex testi-
 moniis publicis; in quibus nihil fictum, nihil ad tem-
 pus adcommodatum intellegetis. omnia, quae dicimus,
 rationibus populorum non interpositis neque perturbatis

neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata atque confecta sunt. recita rationes Halaesinorum. cui pecuniam datam dicit? dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MAEVIO. quid est, Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos? mancipes frumentum improbasse? mancipes pretio cum civitatibus decidisse et eosdem abs te illarum civitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coëmissee, nihil haec ad te pertinere? mala mehercule ac misera defensio, praetorem hoc dicere: ego frumentum neque attigi neque aspexi; mancipibus potestatem probandi improbandique permisi; mancipes a civitatibus pecunias extorserunt; ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. mala est haec quidem, ut dixi, ac potius perdita [maximorum peccatorum, huius autem et iniquitatis et inertiae confessio, non] defensio criminis, sed tamen hac ipsa tibi si uti cupias, non licet: vetat te Volcatius, tuae tuorumque deliciae, mentionem mancipis facere; Timarchides autem, columnen familiae vestrae, premit faucis defensionis tuae, cui simul et Volcatio pecunia a civitate numerata est; iam vero scriba tuus anulo aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione uti non sinet. quid igitur est reliquum nisi uti fateare te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse, publicam pecuniam domum tuam convertisse? o consuetudo peccandi quantum habes iucunditatem improbis et audacibus, cum poena afuit et licentia consecuta est! iste in hoc genere peculatus non nunc primum invenitur, sed nunc demum tenetur: vidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori ad sumptum exercitus consularis; vidimus paucis post mensibus et exercitum et consulem spoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris, quae totam rem publicam tum occuparant. iterum gessit hereditariam quaesturam, cum a Dolabella magnam pecuniam avertit, sed eius rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit. commissa est pecunia tanta praetori: non reperietis hominem timide nec leviter haec improbissima lucra ligurientem; devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. ita serpit illud insitum natura malum consuetudine

peccandi libera, finem audaciae ut statuere ipse non possit.
 115 tenetur igitur aliquando et in rebus cum maximis tum
 manifestis tenetur; atque in eam fraudem videtur mihi
 divinitus incidisse, non solum ut eas poenas, quas proxime
 meruisset, solveret, sed ut illa etiam scelera eius in Car-
 77 bonem et in Dolabellam vindicarentur. etenim nova quo-
 que alia res, iudices, exstitit in hoc crimine, quae tollat
 omnem dubitationem superioris illius decumani criminis:
 nam ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras
 decumas et in haec Ioccc milia modium, quod emptum
 populo Romano darent, non habuisse et a tuo procura-
 tore, hoc est ab Apronio, emisse; ex quo intellegi potest
 nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc practeream,
 quod multorum est testimoniis expositum, potest illo
 quicquam esse certius, in tua potestate atque in tuis hor-
 reis omne frumentum Siciliae per triennium atque omnis
 170 fructus agri decumani fuisse? cum enim a civitatibus
 pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum,
 quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum et
 compressum possidebas? ita in eo frumento primus tibi
 ille quaestus erat ipsum frumentum, quod erat ereptum
 ab aratoribus; alter, quod [frumentum] improbissime
 per triennium partum non semel, sed bis, neque uno,
 sed duobus pretiis unum et idem frumentum vendidisti:
 semel civitatibus, HS xv in medimnum, iterum populo
 Romano, a quo HS XXI in medimna pro eodem illo fru-
 180 mento abstulisti. at enim frumentum Centuripinorum et
 Agrigentinorum et non nullorum fortasse praeterea pro-
 basti et his populis pecuniam dissolvisti. sint sane ali-
 quae civitates in eo numero, quarum frumentum impro-
 bare nolueris: quid tandem? his civitatibus omnisne
 pecunia, quae pro frumento debita esset, dissoluta est?
 unum mihi reperi non populum, sed aratorem; vide,
 quaere, circumspice, si quis est forte ex ea provincia, in
 qua tu triennium praefuisti, qui te nolit perisse; unum,
 inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui tibi ad statuas
 pecunias contulerunt, qui sibi dicat omne esse pro fru-
 mento, quod oportuerit, solutum: confirmo, iudices, ne-
 78 minem esse dicturum.

181 Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti,

certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione et collybo, deinde pro nescio quo cerario. haec omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. nam collybus esse qui potest, cum utuntur omnes uno genere nummorum? cerarium vero quid? quo modo hoc nomen ad rationes magistratus, quo modo ad pecuniam publicam adlatum est? nam illud genus tertium deductionis erat eius modi, quasi non modo liceret, sed etiam oporteret, nec solum oporteret, sed quasi necesse esset plane: scribae nomine de tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. quis hoc tibi concessit? quae lex? quae senatus auctoritas? quae porro aequitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret sive de aratorum bonis sive de populi Romani vectigalibus? nam si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi, populus Romanus habeat, in tantis praesertim aerarii angustiis; sin autem et populus Romanus voluit et aequum est ita solvi aratoribus, tuus apparitor parva mercede populi conductus de aratorum bonis praedabitur? et in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius et eorum commoda a me labefactari atque oppugnari iura dicet? quasi vero hoc scribis ullo exemplo sit aut ullo iure concessum. quid ego vetera repetam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam, quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos fuisse? non *me* praeterit, iudices, vetera exempla profictis fabulis iam audiri atque haberi: in his temporibus versabor miseris ac perditis. nuper, Hortensi, quaestor fuisti: quid tui scribae fecerint tu potes dicere; ego de meis hoc dico, cum in eadem ista Sicilia pro frumento pecuniam civitatibus solverem et mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamilium et L. Sergium, non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino nummum nullum cuiquam esse deductum. dicerem hoc mihi totum esse attribuendum, iudices, si illi unquam hoc a me postulassent, si unquam omnino cogitassent. quam ob rem enim scriba deducat, et non potius mulio, qui advexit? non tabellarius, cuius adventu certiores facti petiverunt? praeco, qui adire iussit? viator aut Venerius, qui fiscum sustulit? quae pars operae aut opportunitatis

in scriba est, cur ei non [modo] merces tanta detur, sed cur cum eo tantae pecuniae partitio fiat? ordo est honestus. quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publicae periculaque magistratuum committuntur. itaque ex his scribis, qui digni sunt illo ordine, patribus familiis, viris bonis atque honestis, percontamini quid sibi istae quinquagesimae velint: iam omnibus intellegetis novam
 184 rem totam atque indignam videri. ad eos me scribas revoca, si placet: noli hos conligere, qui nummulis conrogatis de nepotum bonis ac de scenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt: eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse moleste ferunt. tametsi, cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriae propositus est et dignitati, quid mirabimur turpis aliquos ibi esse, quo
 80 cuivis pretio licet pervenire? tu ex pecunia publica HS terdeciens scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc quemquam ferre posse; hoc quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo aequo audire arbitrare, qua in civitate C. Catoni, consulari homini, clarissimo viro, HS VIII milibus lis aestimata sit, in eadem civitate apparitori tuo esse concessum, ut HS terdeciens uno
 185 mine auferret? hinc ille est anulus aureus, quo tu istum in contione donasti: quae tua donatio, singulari impudentia, nova Siculis omnibus, mihi vero etiam incredibilis videbatur; saepe enim nostri imperatores superatis hostibus, optime re publica gesta, scribas suos anulis aureis in contione donarunt, tu vero quibus rebus gestis, quo hoste superato contionem donandi causa advocare ausus es? neque enim solum scribam tuum anulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, excellentem virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris et torque donasti, M. Cossutium, sanctissimum virum atque honestissimum, M. Castricium, summo splendore, ingenio, gratia praeditum. quid haec sibi horum civium
 186 Romanorum dona voluerunt? Siculos praeterea potentissimos nobilissimosque donasti, qui non, quem ad modum

sperasti, tardiores [fuerunt], sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicenda venerunt. quibus ex hostium spoliis, de qua victoria, qua ex praeda ac manubiis haec abs te donatio constituta est? an quod te praetore paucorum adventu myoparonum classis pulcherrima, Siciliae praesidium propugnaculumque provinciae, piratarum manibus incensa est? [an] quod ager Syracusanus praedonum incendiis te praetore vastatus est? [an] quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundavit? [an] quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit? nihil possum reperire quam ob rem te in istam amentiam incidisse arbitrer, nisi forte id egisti, ut hominibus ne oblivisci quidem rerum tuarum [male gestarum] liceret. [anulo aureo scriba donatus et ad eam donationem contio est advocata.] quod erat os tuum, cum videbas [in contione] eos homines, quorum ex bonis istum anulo aureo donabas, qui ipsi anulos aureos posuerant liberisque suis detraxerant, ut esset unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? quae porro tua praefatio donationis fuit? illa scilicet vetus atque imperatoria: QUANDOQUE TU — quid? IN PROELIO? IN BELLO? IN RE MILITARI?... , cuius ne mentio quidem te praetore ulla facta est, an illa? QUANDOQUE TU NULLA UMQUAM MIHI IN CUPIDITATE AC TURPITUDE DEFUISTI OMNIBUSQUE IN EISDEM FLAGITIIS MECUM ET IN LEGATIONE ET IN PRAETURA ET HIC IN SICILIA VERSATUS ES, OB EAS RES TE, QUONIAM RE LOCUPLETAVI, HOC ANULO AUREO DONO. VERA haec fuisset oratio; neque enim iste anulus aureus abs te datus istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat; ita eundem anulum ab alio datum testem virtutis duceremus, abs te donatum comitem pecuniae iudicamus.

Dictum, iudices, est de decumano frumento, dictum de empto, extremum reliquum est de aestimato, quod cum magnitudine pecuniae tum iniuriae genere quemvis debet commovere, tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur: nam cum ex senatus consulto et ex legibus frumentum in cellam ei sumere liceret, idque frumentum senatus ita aestimasset, quaternis HS tritici modium, binis hordei, *hordei* iste numero ad summam

tritici adiecto tritici modios singulos cum aratoribus ternis denariis aestimavit. non est in hoc crimen, Hortensi, ne forte ad hoc meditare, multos saepe viros bonos, fortis et innocentis, cum aratoribus et cum civitatibus frumentum, in cellam quod sumi oporteret, aestimasse et pecuniam pro frumento abstulisse. scio quid soleat fieri, scio quid liceat; nihil quod ante fuerit in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur: hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia HS binis tritici modius esset, ut istius epistula ad te missa declarat, summum HS ternis, id quod et testimoniis omnium et tabulis aratorum planum factum antea est, tum iste pro tritici modiis singulis denarios ternos ab aratoribus exegit; hoc crimen est, ut intellegas non ex aestimatione neque ex ternis denariis pendere crimen, sed ex coniectione annonae atque aestimationis. etenim haec aestimatio nata est initio, iudices, non ex praetorum aut consulum, sed ex aratorum et civitatum commodo; nemo enim fuit initio tam impudens qui, cum frumentum deberetur, pecuniam posceret; certe hoc ab aratore primum est profectum aut ab ea civitate, cui imperabatur: cum aut frumentum vendidisset aut servare vellet aut in eum locum quo imperabatur portare nollet, petivit in beneficii loco et gratiae, ut sibi pro frumento quanti frumentum esset dare liceret. ex huius modi principio atque ex liberalitate et adcommodatione magistratum consuetudo aestimationis introducta est. secuti sunt avariores magistratus, qui tamen in avaritia sua non solum viam quaestus invenerunt, verum etiam exitum ac rationem defensionis: instituerunt semper in ultima ac difficillima ad portandum loca frumentum imperare, ut vecturae difficultate ad quam vellent aestimationem pervenirent. in hoc genere facilius est existimatio quam reprehensio, ideo quod eum, qui hoc facit, avarum possumus existimare, crimen in eum constituere non tam facile possumus, quod videtur concedendum magistratibus nostris esse, ut eis quo loco velint frumentum accipere liceat. itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt, sed ita multi, ut ei, quos innocentissimos meminimus aut audivimus, non fecerint. quaero nunc abs te, Hortensi, cum utrisne tandem istius factum conlaturus es? cum eis, credo, qui

benignitate adducti per beneficium et gratiam civitatibus concesserunt, ut nummos pro frumento darent. ita credo petisse ab isto aratores, ut, cum HS ternis tritici modium vendere non possent, pro singulis modiis ternos denarios dare liceret. an quoniam hoc non audes dicere, illuc confugies, vecturae difficultate adductos ternos denarios dare maluisse? cuius vecturae? quo ex loco in quem locum ne portarent? Philomelione Ephesum? video quid inter annonam interesse soleat, video quot dierum via sit, video Philomeliensibus expedire quanti Ephesi sit frumentum, dare potius in Phrygia quam Ephesum portare aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam et legatos mittere. in Sicilia vero quid eius modi est? Henna mediterranea est maxime: coge ut ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentum Hennenses admetiantur vel Phintiam vel Halaesam vel Catinam, loca inter se maxime diversa: eo die, quo iusseris, deportabunt. tametsi ne vectura quidem est opus; nam totus quaestus hic, iudices, aestimationis ex annonae natus est varietate; hoc enim magistratus in provincia adsequi potest, uti ibi accipiat, ubi est carissimum. ideo valet ista ratio aestimationis in Asia, valet in Hispania, valet in eis provinciis, in quibus unum pretium frumento esse non solet; in Sicilia vero quid cuiusquam intererat quo loco daret? neque enim portandum erat, et quo quisque vehere iussus esset, ibi tanti frumentum emeret quanti domi vendidisset. quam ob rem si vis, Hortensi, docere aliquid ab isto simile in aestimatione atque a ceteris esse factum, doceas oportebit aliquo in loco Siciliae praetore Verre ternis denariis tritici modium fuisse. vide quam tibi defensionem patefecerim, quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate rei publicae, quam sciunctam a voluntate ac sententia legis. tu, cum tibi ego frumentum in meis agris atque in mea civitate, denique in eis locis, in quibus [es,] versaris, rem geris, provinciam administras, paratus sim dare, angulum mihi aliquem eligas provinciae reconditum ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi emere non possim? improbum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindicatum: tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri

concedo, iudices, et largior. si ullo in loco eius provin-
 ciae frumentum tanti fuit, quanti iste aestimavit, hoc
 crimen in istum rem valere oportere non arbitror. verum
 enim vero cum esset HS binis aut etiam ternis quibusvis
 in locis provinciae, duodenos sestertios exegisti. si mihi
 tecum neque de annonae neque de aestimatione tua potest
 esse controversia, quid sedes? quid expectas? quid de-
 fendis? utrum tibi pecuniae coactae conciliatae videntur
 adversus leges, adversus rem publicam cum maxima so-
 ciorum iniuria, an vero id recte, ordine, e re publica,
 195 sine cuiusquam iniuria factum esse defendis? cum tibi
 senatus ex aerario pecuniam prompsisset et singulos tibi
 denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modiis ara-
 toribus persolveres, quid facere debuisti? si quod [L.]
 Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus
 tulit, cum emisses, quanti esset, quod superaret pecuniae
 rettulisses; si, ut ambitiosi homines aut benigni, cum
 pluris senatus aestimasset quam quanti esset annonae, ex
 senatus aestimatione, non ex annonae ratione solvisses;
 sin, ut plerique faciunt, in quo erat aliqui quaestus, sed
 is honestus atque concessus, frumentum, quoniam vilius
 erat, ne emisses, sumpsisses id nummorum, quod tibi
 85 senatus cellae nomine concesserat. hoc vero quid est?
 quam habet rationem non quaero aequitatis, sed ipsius
 improbitatis atque impudentiae? neque enim est fere quic-
 quam quod homines palam facere audeant in magistratu,
 quamvis improbe, quin eius facti si non bonam, at ali-
 126 quam rationem adferre soleant. hoc quid est? venit praetor:
 ‘frumentum’ inquit ‘me abs te emere oportet.’ ‘optime.’
 ‘modium denario.’ ‘benigne ac liberaliter: nam ego ternis
 HS non possum vendere.’ ‘mihī frumentum non opus
 est: nummos volo.’ ‘nam sperabam’ inquit arator ‘me
 ad denarios perventurum, sed, si ita necesse est, quanti
 frumentum sit considera.’ ‘video esse binis HS.’ ‘quid
 ergo a me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi
 quaternos HS dederit?’ quid poscit? attendite et, vos
 quaeso, iudices, simul aequitatem praetoris attendite:
 197 ‘quaternos HS, quos mihi senatus decrevit et ex aerario
 dedit, ego habebō et in eistam transferam de fisco.’ ‘quid
 praeterea?’ ‘quid? pro singulis modiis, quos tibi impero,

tu mihi octonos HS dato.' 'qua ratione?' 'quid quaeris rationem? non tantam rationem res habet quantam utilitatem atque praedam.' 'dic, dic' inquit ille 'planius: senatus te voluit mihi nummos, me tibi frumentum dare: tu eos nummos, quos mihi senatus dare voluit, ipse habes; a me, cui singulos dari denarios a te oportuit, binos aufers et huic praedae ac direptioni cellae nomen imponis?' haec ¹⁹⁸ deerat iniuria et haec calamitas aratoribus te praetore, qua reliquis fortunis omnibus everterentur. nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo fructum omnem amitteret, sed etiam instrumentum vendere cogeretur? quonam se verteret? ex quo fructu nummos quos tibi daret inveniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronii; pro alteris decumis emptoque frumento aut nihil datum aut tantum [datum], quantum reliqui scribae fecerant aut ultro etiam, id quod didicistis, ablatum: cogantur etiam ⁸⁶ nummi ab aratore? quo more? quo iure? quo exemplo? nam cum fructus diripiebantur aratorum atque omni lacerabantur iniuria, videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quaesisset, in quo elaborasset, quod agri segetesque extulissent; quibus iniuriis gravissimis tamen illud ¹⁹⁹ erat miserum solacium, quod id perdere videbatur, quod alio praetore eodem ex agro reparare posset: nummos vero ut det arator, quos non exarat, quos non aratro ac manu quaerit, boves et aratrum ipsum atque omne instrumentum vendat necesse est. non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis, habet [idem] in urbanis praediis. nam cum aratori munus aliquod imponitur, non hominis, si quae sunt praeterea facultates, sed arationis ipsius vis ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit ac debeat. quamquam illi quoque homines sunt ab isto omni ratione exinaniti ac perdit, tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rem publicam fungi ac sustinere velitis. imponitis decumas: patiuntur; alteras: temporibus vestris serviendum putant; [dent] emptum praeterea: dabunt, si voletis. haec quam sint gravia et ²⁰⁰ quid his rebus detractis possit ad dominos puri ac reliqui pervenire, credo vos [ex vestris impensis,] ex vestris rebus

rusticis coniectura adsequi posse. addite nunc eodem istius edicta, instituta, iniurias, addite Apronii Veneriorumque servorum in agro decumano regna ac rapinas: quamquam haec omitto; de cella loquor: placet vobis in cellam magistratibus vestris frumentum Siculos dare gratis? quid hoc indignius? quid hoc iniquius? atqui hoc scitote aratoribus Verre praetore optandum atque expendum fuisse: Sositheus est Entellinus, homo cum primis prudens et domi nobilis, cuius verba audietis, qui ad hoc iudicium legatus publice cum Artemone et Menisco primariis viris missus est: is cum in senatu Entellino multa mecum de istius iniuriis ageret, hoc dixit: si hoc de cella atque hac aestimatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris decerneremus. perspicere vos certo scio, Siculis quanto opere hoc expediat, non aequitate condicionis, sed ad minima malorum eligenda. nam qui, *si* mille modium Verri suae partis in cellam gratis dedisset, duo milia nummum aut summum tria dedisset, idem nunc pro eo numero frumenti HS VIII milia dare coactus est: hoc arator adsequi per triennium certe fructu suo non potuit, vendiderit instrumentum necesse est. quod si hoc munus et hoc vectigal aratio tolerare, hoc est, Sicilia ferre ac pati potest, populo Romano ferat potius quam nostris magistratibus. magna est enim pecunia, magnum praeclarumque vectigal, si modo id salva provincia, si sine iniuria sociorum percipere possumus. nihil detraho magistratibus: tantundem detur in cellam quantum semper datum est, quod praeterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent; si possunt, populi Romani potius hoc sit vectigal quam praeda praetoris. deinde cur in isto genere solo frumenti ista aestimatio constituatur? si est aequa et ferenda, debet populo Romano Sicilia decumas: det pro singulis modiis tritici ternos denarios; sibi habeat frumentum. data tibi est pecunia, Verres, una qua frumentum tibi emeris in cellam, altera qua frumentum emeris a civitatibus quod Romam mitteres: tibi datam pecuniam domi retines et praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers: fac idem in eo frumento, quod ad populum Romanum per-

netit: exige eadem aestimatione pecuniam a civitatibus et refer, quam accepisti: iam refertius erit aerarium populi Romani, quam umquam fuit. ‘at enim istam rem ²⁰³ in publico frumento Sicilia non ferret; [hanc rem] in meo frumento tulit.’ proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo quam in populi Romani commodo aut ea res, quam ego dico, et ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriae, non magnitudine pecuniae differat. verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt: ut omnia remittantur, ut omnibus iniuriis et calamitatibus, quas te praetore tulerunt, in posterum liberentur, istam cellam atque istam aestimationem negant ullo modo ferri posse. multa Sosippus Agrigentinus apud Cn. Pompeium ⁸⁸ ²⁰⁴ consulem nuper homo disertissimus et omni doctrina et virtute ornatissimus pro tota Sicilia de aratorum miseriis graviter et copiose dixisse ac deplorassee dicitur: ex quibus hoc eis, qui aderant, — nam magno conventu acta res est — indignissimum videbatur, qua in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque aestimasset, in ea re praedari praetorem, bonis everti aratores, et id non modo fieri, sed ita fieri quasi liceat concessumque sit.

Quid ad haec Hortensius? falsum esse crimen? hoc ²⁰⁵ numquam dicet. non magnam hac ratione pecuniam captam? ne id quidem dicet. non iniuriam factam Siculis atque aratoribus? qui poterit dicere? quid igitur dicit? fecisse alios. quid est hoc? utrum crimini defensio an comitatus exsilio quaeritur? tu in hac re publica atque in hac hominum libidine et, ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia [non ex iure, non ex aequitate,] non ex lege, non ex eo, quod oportuerit, non ex eo, quod licuerit, sed ex eo, quod aliqui fecerit, id, quod reprehenditur, recte factum esse defendes? fecerunt alii quidem alia quam multa: cur in ²⁰⁶ hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum hominem alium dici neque convenire possint; quaedam tibi cum multis communia. ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob ius dicendum pecunias acceptas, ut eius modi cetera, quae forsitan alii quoque etiam fecerint: illud, in quo te gravissime accusavi, quod ob iudicandam rem pecuniam

accepisses. eadem ista ratione defendes, fecisse alios? ut
 ego adsentiar orationi, defensionem tamen non probabo.
 potius enim te damnato ceteris angustior locus improbi-
 tatis defendendae relinquatur quam te absoluto alii, quod
 89 audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. lugent
 207 omnes provinciae; queruntur omnes liberi populi; regna
 denique [etiam] omnia de nostris cupiditatibus et iniuriis
 expostulant; locus intra Oceanum iam nullus est neque
 tam longinquus neque tam reconditus, quo non per haec
 tempora nostrorum hominum libido iniquitasque pervase-
 rit; sustinere iam populus Romanus omnium nationum
 non vim, non arma, non bellum, sed luctus, lacrimas,
 querimonias non potest. in eius modi re ac moribus, si
 is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in fla-
 gitiiis tenebitur, alios eadem fecisse dicet, illi exempla
 non decrunt, rei publicae salus decrit, si improborum ex-
 208 emplis improbi iudicio ac periculo liberabuntur. placent
 vobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut
 geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per
 haec tempora tractatos videtis? cur haec a me opera con-
 sumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea
 consurgitis atque disceditis? voltis autem istorum auda-
 cias atque libidines aliqua ex parte resecare? desinite du-
 bitare utrum sit utilius propter multos improbos uni par-
 cere an unius improbi supplicio multorum improbitatem
 90 coërcere. tametsi quae ista sunt exempla multorum? nam
 209 in causa tanta cum in crimine maximo dici a defensore
 coeptum est factitatum esse aliquid, exspectant ei, qui
 audiunt, exempla ex vetere memoria, ex monumentis ac
 litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis; haec enim
 plurimum solent et auctoritatis habere ad probandum et
 iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi et Catones et
 Laelios commemorabis et eos idem fecisse dices? quam-
 vis mihi res non placeat, tamen contra hominum auctori-
 tatem pugnare non potero. an, cum eos non poteris, pro-
 feres hos recentis, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q.
 Scaevolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes pro-
 vincias habuerunt et frumentum cellae nomine imperave-
 runt. magna est hominum auctoritas et tanta, ut etiam
 210 delicti suspicionem tegere possit: non habes ne ex his

quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem istius aestimationis. quo me igitur aut ad quae me exempla revocas? ab illis hominibus, qui tum versati sunt in re publica, cum et optimi mores erant et hominum existimatio gravis habebatur et iudicia severa fiebant, ad hanc hominum libidinem ac licentiam me abducis? et in quos aliquid exempli populus Romanus statui putat oportere. ab eis tu defensionis exempla quaeris? non fugio ne hos quidem mores, dum modo ex his ea, quae probat populus Romanus exempla, non ea, quae condemnat, sequamur. non circumspiciam, non quaeram foris; habeo iudices tecum principes civitatis, P. Servilium et Q. Catulum; qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquissimorum clarissimorumque hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. exempla quaerimus et ea non antiqua: modo uterque horum exercitum habuit. quaere, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, 211 quid fecerint. itane vero? Q. Catulus frumento est usus, pecuniam non coëgit; P. Servilius quinquennium exercitui cum praecesset et ista ratione innumerabilem pecuniam facere cum posset, non statuit sibi quicquam licere, quod non patrem suum, non avum Q. Metellum, [clarissimum hominem,] facere vidisset: C. Verres reperietur, qui, quicquid expediat, id licere dicat? quod nemo nisi improbus fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? at in Sicilia factitatum est. quae est ista condicio Siciliae? cur, quae optimo iure propter vetustatem, fidelitatem propinquitatemque esse debet, huic praecipua lex iniuriae definitur? sed in ista ipsa Sicilia non quaeram exemplum foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello. Siciliae provinciae, cum esses pro consule, praefuisti: num quae in tuo imperio pecuniae cellae nomine coactae sunt? neque ego hoc in tua laude pono: alia sunt tua facta atque consilia summa laude digna, quibus illam tu provinciam adflictam et perditam erexisti atque recreasti; nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. quae sunt tibi igitur exempla ex Sicilia cellae, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? an 212 me ad M. Antonii aestimationem frumenti exactionemque 213

pecuniae revocaturus es? 'ita,' inquit 'ad M. Antonii.' hoc enim mihi significasse et adnuisse visus est. ex omnibus igitur praetoribus, consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti et eius unum improbissimum factum quod imitarere! et hic utrum mihi difficile est dicere an his existimare ita se in isto infinito imperio M. Antonium gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere se in re improbissima voluisse M. Antonium imitari, quam si posset defendere nihil in vita se M. Antonii simile fecisse? homines in iudiciis ad crimen defendendum non quid fecerit quispiam proferre solent, sed quid probarit: Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis iniuriis eius et cupiditatibus mors oppressit: tu mihi, quasi omnia eius facta atque consilia senatus, populus, iudices comprobarint, ita M. Antonii exemplo istius audaciam defendis? 'at idem fecit Sacerdos.' hominem innocentem et summa prudentia praeditum nominas, sed tum idem fecisse erit existimandus, si eodem consilio fecerit; nam genus aestimationis ipsum a me numquam est reprehensum, sed eius aequitas aratorum commodo et voluntate perpenditur: non potest reprehendi ulla aestimatio, quae aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata est. Sacerdos, ut in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit; cum esset ante novum tritici modius denariis quinque, petiverunt ab eo civitates, ut aestimaret: remissior aliquanto eius fuit aestimatio quam annona; nam aestimavit denariis III. vides eandem aestimationem propter temporis dissimilitudinem in illo laudis causam habere, in te criminis, in illo beneficii, in te iniuriae? eodem tempore praetor Antonius denariis III aestimavit, post messem, summa in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis mallent, et aiebat se tantidem aestimasse quanti Sacerdotem, neque mentiebatur, sed eadem aestimatione alter sublevarat aratores, alter everterat: quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset et annona, non ex numero neque ex summa consideranda, numquam tam grati hi sesquimodii, Q. Hortensi, fuissent, quos tu cum ad mensurae tam exiguam rationem populo Romano in capita descripsisses, gratissimum omnibus

92
214

215

fecisti; caritas enim annonae faciebat, ut istuc, quod re parvum videtur, tempore magnum videretur: idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses, derisum tuum beneficium esset atque contemptum. noli igitur dicere istum idem fecisse, quod Sacerdotem, quoniam non eodem tempore neque simili fecit annona: dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu et vix menstruis cibariis fecerit, id istum per triennium fecisse, et istius innocentiam M. Antonii facto atque auctoritate defendito. nam de Sex. quidem Peducaco, fortissimo atque innocentissimo viro, quid dicetis? de quo quis umquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque praeturam illius hominis existimat? biennium provinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuit: num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit aut in caritate de aestimatione frumenti questus est? 'at uberiora cibaria facta sunt caritate.' credo: neque id est novum neque reprehendendum. modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti, quae fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare. quam ob rem non ego invideo commodis tuis, si quae ad te lege venerunt: iniuriam queror, improbitatem coarguo, avaritiam in crimen et in iudicium voco.

Quod si suspitiones inicere velitis, ad pluris homines, ad pluris provincias crimen hoc pertinere, non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem esse profitebor: etenim hoc dico et magna voce dico: ubicumque hoc factum est, improbe factum est; quicumque hoc fecit, supplicio dignus est. nam, per deos immortalis! videte, iudices, et prospicite animis quid futurum sit: multi magnas pecunias ab invitis civitatibus atque ab invitis aratoribus ista ratione cellae nomine coegerunt, — omnino ego neminem video praeter istum, sed do hoc vobis et concedo esse multos — in hoc homine rem adductam in iudicium videtis: quid facere potestis? utrum, cum iudices sitis de pecunia capta conciliata, tantam pecuniam captam neglegere, an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non

210 audire? verum hoc quoque vobis remitto: negligite praeterita, si volitis, sed ne reliquas spes turbetis atque omnis provincias evertatis, id providete, ne avaritiae, quae antehac occultis itineribus atque angustis uti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis inlustrem atque latam; nam si hoc probatis et si licere pecunias isto nomine capi iudicatis, certe hoc, quod adhuc nemo nisi improbissimus fecit, posthac nemo nisi stultissimus non faciet. [improbi sunt qui pecunias contra leges cogunt, stulti qui, quod
 220 licere iudicatum est, praetermittunt.] deinde, iudices, videte quam infinitam istis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi sitis: si ternos denarios qui coëgit, erit absolutus, quaternos, quinos, denos denique aut viceenos coget alius. quae erit reprehensio? in quo primum iniuriae gradu resistere incipiet severitas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus et in quo primum aestimationis iniquitas atque improbitas reprehendatur? non enim a vobis summa, sed genus aestimationis erit comprobatum; neque hoc potestis iudicare, ternis denariis aestimare licere, denis non licere: ubi enim semel ab annonae ratione et ab aratorum voluntate res ad praetorum libidinem translata est, non est iam in lege neque in officio, sed in voluntate hominum atque avaritia positus
 95 modus aestimandi. quapropter si vos semel in iudicando finem acquitatis et legis transieritis, scitote vos nullum ceteris in aestimando finem improbitatis et avaritiae reli-
 221 quisse. videte igitur quam multa simul a vobis postulentur: absolvite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse: non est satis: sunt alii quoque complures, idem qui fecerint. absolvite etiam illos, si qui sunt, ut uno iudicio quam plurimos improbos liberetis: ne id quidem satis est: facite ut ceteris posthac idem liceant: licebit. adhuc parum est: permittite ut liceat quanti quisque velit tanti aestimare: permissum esto: stultissimus quisque posthac minimo aestimabit. videtis iam profecto, iudices, hac aestimatione a vobis comprobata neque modum posthac avaritiae cuiusquam neque
 222 poenam improbitatis futuram. quam ob rem quid agis, Hortensi? consul es designatus, provinciam sortitus es: de aestimatione frumenti cum dices, sic te audiemus,

quasi id, quod ab isto recte factum esse defendes, te facturum profiteri et quasi, quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere: atqui, si id licebit, nihil est quod putetis quemquam posthac commissurum, ut de pecuniis repetundis condemnari possit; quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellae nomen aestimationis magnitudine consequatur.

At enim est quiddam, quod, etiam si palam in defendendo non dicet Hortensius, tamen ita dicet, ut vos id suspicari et cogitare possitis: pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in provinciis cum potestate aut legatione se futuros aliquando arbitrentur. praeclaros vero existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsis peccare liceat. ergo id volumus populum Romanum, id provincias, [id] socios nationesque exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certe unum genus infinitae pecuniae per summam iniuriam cogendae nullo modo posse reprehendi? quod si ita est, quid possumus contra illum praetorem dicere, qui cotidie templum tenet, qui rem publicam sistere negat posse, nisi ad equestrem ordinem iudicia referantur? quod si ille hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae senatorium commune et iam prope concessum ordini, quo genere ab sociis maxima pecunia per summam iniuriam auferatur, neque id ullo modo senatoriis iudiciis reprehendi posse, idque, dum equester ordo iudicavit, numquam esse commissum, quis obsistet? quis erit tam cupidus vestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudiciis possit recusare?

Atque utinam posset aliqua ratione hoc crimen, quamvis falsa, modo humana atque usitata defendere: minore periculo vestro, minore periculo provinciarum omnium iudicaretis. negaret hac aestimatione se usum, vos id credidissetis: homini credidisse, non factum comprobasse videremini. nullo modo negare potest: urgetur a tota Sicilia; nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cellae nomine non sit exacta. vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere, per quaestores rem frumentariam esse administratam. ne id

quidem ei licet dicere, propterea quod ipsius litterae recitantur, ad civitates de ternis denariis missae. quae est igitur defensio? ‘feci quod arguis; cepi pecunias maximas cellae nomine: sed hoc mihi licuit, vobis, si prospicitis, licebit.’ periculosum provinciis genus iniuriae confirmari iudicio, perniciosum nostro ordini, populum Romanum existimare non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiose defendere. atque isto praetore, iudices, non solum aestimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem; neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperavit. summam faciam vobis ex litteris publicis ac testimoniis civitatum frumenti in cellam imperati: reperietis quinquens tanto, iudices, amplius istum quam quantum in cellam sumere ei licitum sit, civitatibus imperasse. quid ad hanc impudentiam addi potest, si et aestimavit tanti, ut homines ferre non possent, et tanto plus, quam erat ei concessum legibus, imperavit?

226 Quapropter cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillime perspicere poteritis amissam esse populo Romano Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam provinciam, nisi eam vos istius damnatione recuperaveritis. quid est enim Sicilia, si agri cultionem sustuleris et si aratorum numerum ac nomen exstinxeris? quid autem potest esse in calamitate residui quod non ad miseros aratores isto praetore per summam iniuriam ignominiamque pervenerit? quibus cum decumas dare deberent, vix ipsis decumae relictae sunt; cum pecunia deberetur, soluta non est; cum optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset, etiam instrumenta agrorum vendere coacti sunt. dixi iam antea, iudices, ut has omnis iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis et iucunditate quadam quam fructu atque emolumento teneri: etenim ad incertum casum et eventum certus quotannis labor et certus sumptus impenditur; annonae porro pretium nisi in calamitate fructuum non habet, si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis, ut aut male vendendum intellegas, si bene processit, aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. totae autem res rusticae eius modi

sunt, ut eas non ratio neque labor, sed res incertissimae, venti tempestatesque moderentur. hinc cum unae decumae lege et consuetudine detrahantur, alterae novis institutis propter annonae rationem imperentur, ematur praeterea frumentum quotannis publice, postremo etiam in cellam magistratibus et legatis imperetur, quid aut quantum praeterea est quod aut liberum possit habere ille arator ac dominus in potestate suorum fructuum aut in ipsis fructibus solutum? quod si haec ferunt omnia, si ²²³ potius vobis ac rei publicae, quam sibi et suis commodis opera, sumptu, labore deserviunt, etiamne haec nova debent edicta et imperia praetorum et Apronii dominationem et Veneriorum servorum furta rapinasque ferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare, ultro pecuniam grandem addere? etiamne haec tot detrimenta atque damna cum maximis iniuriis contumeliisque perferre? itaque haec, iudices, quae pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt: arationes omnis tota Sicilia desertas atque ab dominis relictas esse cognoscitis, neque quicquam aliud agitur hoc iudicio nisi uti antiquissimi socii et fidelissimi [Siculi] coloni populi Romani atque aratores vestra severitate et diligentia me duce et auctore in agros atque in sedis suas revertantur.

M. TULLII CICERONIS
 ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
 LIBER QUARTUS
 D E S I G N I S .

- ¹ Venio nunc ad istius, quem ad modum ipse appellat,
¹ studium, ut amici eius, morbum et insaniam, ut Siculi, latrocinium: ego quo nomine appellem nescio: rem vobis proponam; vos eam suo, non nominis pondere penditote. genus ipsum prius cognoscite, iudices; deinde fortasse non magno opere quaeritis quo id nomine appellandum putetis. nego in Sicilia tota, tam locupletis, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam gemmam aut margaritam, quicquam ex auro aut ebore factum, signum ullum aëneum, marmoreum, eburneum, nego ullam picturam neque in tabula neque in textili quin conquisierit, inspexerit, quod placitum sit
² abstulerit. magnum videor dicere: attendite etiam quem ad modum dicam; non enim verbi neque criminis augendi causa complector omnia: cum dico nihil istum eius modi rerum in tota provincia reliquisse, Latine me scitote, non accusatorie loqui. etiam planius: nihil in aedibus cuiusquam, ne in hospitis quidem; nihil in locis communibus, ne in fanis quidem; nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum, denique nihil istum quod ad oculos animumque acciderit neque privati neque publici, neque profani neque sacri tota in Sicilia reliquisse.
- ³ Unde igitur potius incipiam quam ab ea civitate, quae tibi una in amore atque in deliciis fuit? aut ex quo potius numero quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur, cum apud tuos Mamertinos
² inveniare improbissima ratione esse praedatus. C. Heius

est Mamertinus — omnes hoc mihi, qui Messanam accesserunt, facile concedunt — omnibus rebus illa in civitate ornatissimus. huius domus est vel optima Messanae, notissima quidem certe et nostris hominibus apertissima maximeque hospitalis. ea domus ante istius adventum ornata sic fuit, ut urbi quoque esset ornamento; nam ipsa Messana, quae situ, moenibus portuque ornata est, ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua atque nuda est. erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a maioribus traditum, perantiquum, in quo signa pulcherrima quattuor, summo artificio, summa nobilitate, quae non modo istum hominem ingeniosum et intellegendem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis marmoreum Praxiteli. nimirum didici etiam, dum in istum inquiri, artificum nomina. idem, opinor, artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespieae visuntur; nam alia visendi causa nulla est; atque ille L. Mummius, cum Thespiadas, quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. verum ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore; ex altera parte Hercules, egregie factus ex aere. is dicebatur esse Myronis, ut opinor: et recte. item ante hos deos erant arulae, quae cuius religionem sacrarii significare possent. erant aënea duo praeterea signa, non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephorae ipsae vocabantur; sed earum artificem, quem? quemnam? recte admones, Polyclitum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, haec visere solebat; omnibus haec ad visendum patebant cotidie; domus erat non domino magis ornamento quam civitati. C. Claudius, cuius aedilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tam diu, dum forum dis immortalibus populoque Romano habuit ornatum; et, cum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit

ad reportandum. nuper homines nobiles huius modi, iudices, sed quid dico nuper? immo vero modo ac plane paulo ante vidimus, qui forum et basilicas non spoliis provinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium ornarent: qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant, non ablata ex urbibus sociorum atque amicorum quadridui causa per simulationem aedilitatis domum deinde atque ad suas
 7 villas auferebant. haec omnia, quae dixi, signa, iudices, ab Heio e sacrario Verres abstulit; nullum, inquam, horum reliquit neque aliud ullum tamen praeter unum pervetus ligneum, Bonae Fortunae, ut opinor: eam iste habere
 4 domi suae noluit. pro deum hominumque fidem! quid hoc est? quae haec causa est? quae ista impudentia? quae dico signa, ante quam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit quin viserit: tot praetores, tot consules in Sicilia cum in pace tum etiam in bello fuerunt; tot homines cuiusque modi; non loquor de integris, innocentibus, religiosis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces, quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est qui ex illo sacrario quicquam poscere aut tollere aut attingere auderet. Verres quod ubique erit pulcherrimum auferet? nihil habere cuiquam praeterea licebit? tot domus locupletissimas istius domus una capiet? idcirco nemo superiorum attigit, ut hic tolleret? ideo C. Claudius Pulcher rettulit, ut C. Verres posset auferre? at non requirebat ille Cupido lenonis domum ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio continebatur; Heio se a maioribus relictum esse sciebat in hereditate sacrorum; non quaerebat meretricis heredem.

8 Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo uno repellar. 'emi' inquit. di immortales! praeclaram defensionem! mercatorem in provinciam cum imperio ac securibus misimus, omnia qui signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret, nihil cuiquam relinqueret! haec enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur, emisse. primum, si id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris, quoniam in toto hoc genere hac una defensione usus es, quaero cuius modi tu iudicia Romae putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti,

te in praetura atque imperio tot res tam pretiosas, omnis denique res, quae alicuius pretii fuerint, tota ex provincia coemisse? videte maiorum diligentiam, qui nihil dum etiam ⁵ istius modi suspicabantur, verum tamen ea, quae parvis ⁹ in rebus accidere poterant, providebant: neminem, qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico; ut vestem; praebebatur enim legibus: mancipium putarunt, quo et omnes utimur et non praebetur a populo. sanxerunt, NE QUIS EMERET NISI IN DEMORTUI LOCUM. si qui Romae esset demortuus? immo, si quis ibidem. non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia, sed illum usum provinciae supplere. quae fuit causa cur tam diligenter nos in provinciis ab ¹⁰ emptionibus removerent? haec, iudices, quod putabant creptionem esse, non emptionem, cum venditori suo arbitrato vendere non liceret: in provinciis intellegebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset emere vellet idque ei liceret, fore uti quod quisque vellet, sive esset venale sive non esset, quanti vellet auferret. dicit aliquis: noli isto modo agere cum Verre; noli eius facta ad antiquae religionis rationem exquirere; concede ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per iniuriam. sic agam: si quid venale habuit Heius, si id, quanti aestimabat, tanti vendidit, desino quaerere cur emeris. quid igitur nobis faciendum est? num argumentis utendum in re eius modi? quaerendum credo, est, Heius iste ⁶ num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit; si fecit, ¹¹ num tanta difficultas eum rei nummariac tenuerit, tanta egestas, tanta vis presserit, ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios venderet. at hominem video auctionem fecisse nullam, vendidisse praeter fructus suos nihil unquam, non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse et semper fuisse. si haec contra ac dico essent omnia, tamen illum haec, quae tot annos in familia sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse. quid, si magnitudine pecuniae persuasum est? veri simile non est, ut ille homo tam locuples, tam honestus religioni suae monumentisque maiorum pecuniam anteponeret. sunt ¹²

ista; verum tamen abducuntur homines non numquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae. videamus quanta ista pecunia fuerit, quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, religione deducere. ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referre haec omnia signa Praxiteli, Myronis, Polycliti, HS sex milibus 10 Verri vendita esse. rettulit. recita ex tabulis. iuvat me haec praecleara nomina artificum, quae isti ad caelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxiteli HS c100c! profecto hinc ⁷ ₁₃ natum est: malo emere quam rogare. dicet aliquis: quid? tu ista permagno aestimas? ego vero ad meam rationem usumque meum non aestimo, verum tamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum iudicio, qui studiosi sunt harum rerum, aestimentur, quanti venire soleant, quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire possent, denique ipse Verres quanti aestimet: numquam, si denariis quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset ut propter eum in sermonem hominum atque ₁₁ in tantam vituperationem veniret. quis vestrum igitur nescit quanti haec aestimentur? in auctione signum aeneum non maximum HS XL milibus venire non vidimus? quid, si velim nominare homines qui aut non minoris aut etiam pluris emerint, nonne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis; difficile est [enim] finem facere pretio, si libidini non feceris. video igitur Heium neque voluntate neque difficultate aliqua temporis nec magnitudine pecuniae adductum esse, ut haec signa venderet; teque ista simulatione emptionis vi, metu, imperio, fascibus ab homine eo, quem una cum ceteris sociis non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus Romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse.

₁₅ Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam ut haec eadem dicat ipse Heius? nihil profecto; sed ne difficilia optemus: Heius est Mamertinus; Mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat; omnibus iste ceteris Siculis odio est, ab his solis amatur; eius autem legationis, quae ad istum laudandum missa est, princeps est Heius — etenim est primus civita-

tis —: ne forte, dum publicis mandatis serviat, de privatis iniuriis reticeat. haec cum scirem et cogitarem, commisi ¹⁶ tamen, iudices, Heio; produxi *eum* prima actione; neque id tamen ullo periculo feci: quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus, si sui dissimilis? esse illa signa domi suae, non esse apud Verrem? qui poterat quicquam eius modi dicere? ut homo turpissimus esset impudentissimeque mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse venalia eaque sese quanti voluerit vendidisse. homo domi suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existimare maxime vellet, primo dixit se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde neque se illa habuisse venalia neque ulla condicione, si utrum vellet liceret, adduci umquam potuisse ut venderet illa, quae in sacrario fuissent a maioribus suis relicta et tradita. quid sedes, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinensi, ab Halaesina, Tyndaritana, Hennensi, Agrinensi ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? tua te altera patria, quem ad modum dicere solebas, Messana circumvenit; tua, inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, praedarum ac furtorum receptrix. adest enim vir amplissimus eius civitatis, legatus huius iudicii causa domo missus, princeps laudationis tuae, qui te publice laudat; ita enim mandatum atque imperatum est: tametsi rogatus de cybaea tenetis memoria quid responderit: aedificatam publicis operis publice coactis eique aedificandae publice Mamertinum senatorem praefuisse; idem ad vos privatim, iudices, confugit; utitur hac lege, qua iudicium est, communi arce sociorum; tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tanto opere desiderat, sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit; deos penatis te patrios reposit. ¹⁸ ecqui pudor est? ecquae religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messanae; res illum divinas apud eos deos in suo sacrario prope cotidiano facere vidisti: non movetur pecunia; denique quae ornamenti causa fuerunt, non requirit; tibi habe Canephoros: decorum simulacra restitue. quae quia dixit, quia tempore dato modeste apud vos socius amicusque populi Romani

questus est, quia religioni suae non modo in dis patriis
 repetendis, sed etiam in ipso testimonio ac iure iurando
 proximus fuit, hominem missum ab isto scitote esse Mes-
 sanam de legatis unum, illum ipsum, qui navi istius ae-
 dificandae publice praefuit, qui a senatu peteret, ut Heius
 9 adficeretur ignominia. homo amentissime, quid putasti?
 10 impetraturum te? quanti is a civibus suis fieret, quanti
 auctoritas eius haberetur ignorabas? verum fac te impetra-
 visse, fac aliquid gravius in Heium statuisse Mamertinos:
 quam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si
 in eum, quem constet verum pro testimonio dixisse, poe-
 nam constituerint? tametsi quae est ista laudatio, cum
 laudator interrogatus laedat necesse est? quid? isti lau-
 datores tui non testes mei sunt? Heius est laudator:
 laesit gravissime. producam ceteros: reticebunt quae
 poterunt libenter, dicent quae necesse erit ingratis. negent
 isti onerariam navem maximam aedificatam esse Messanae?
 negent, si possunt. negent ei navi * senatorem Mamerti-
 num publice praefuisse? utinam negent! sunt etiam cetera,
 quae malo integra reservare, ut quam minimum dem illis
 temporis ad meditandum confirmandumque periurium.
 20 haec tibi laudatio procedat in numerum; hi te homines
 auctoritate sua sublevant, qui te neque debent adiuvare,
 si possint, neque possunt, si velint; quibus tu privatim
 iniurias plurimas contumeliasque imposuisti, quo in op-
 pido multas familias totas in perpetuum infamis tuis stu-
 pris flagitiisque fecisti. at publice commodasti. non sine
 magno quidem rei publicae provinciaeque Siciliae detri-
 mento: tritici modium LX milia empta populo Romano
 dare debebant et solebant; abs te solo remissum est. res
 publica detrimentum fecit, quod per te imperii ius in una
 civitate imminutum est; Siculi, quod ipsum non de summa
 frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos
 et Halaesinos, immunis populos, et hoc plus impositum
 21 quam ferre possent. navem imperare ex foedere de-
 buisti: remisisti in triennium; militem nullum umquam
 poposcisti per tot annos. fecisti item, ut praedones so-
 lent; qui cum hostes communes sint omnium, tamen ali-
 quos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant,
 verum etiam praeda quos augeant, et eos maxime, qui

habent oppidum opportuno loco, quo saepe adeundum sit navibus; non numquam etiam necessario. Phaselis illa, 10 quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs. antea Cilicum et praedonum: Lycii illam, Graeci homines, incolebant; sed quod erat eius modi loco atque ita proiecta in altum, ut et exeuntes e Cilicia praedones saepe ad eam necessario devenirent, et, cum se ex hisce locis reciperent, eodem deferrentur, asciverunt sibi illud oppidum piratae primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina 22 civitas improba antea non erat; etiam erat inimica improborum, quae C. Catonis, illius, qui consul fuit, impedimenta retinuit. at cuius hominis? clarissimi ac potentissimi; qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est: [ita, C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Pauli et M. Catonis et P. Africani sororis filius, quo damnato tunc, cum iudicia fiebant, HS III milibus lis aestimata est.] huic Mamertini irati fuerunt, qui maiorem sumptum, quam quanti Catonis lis aestimata est, in Timarchidi prandium saepe fecerunt. verum haec civitas 23 isti praedoni ac piratae Siciliensi Phaselis fuit: huc omnia undique deferebantur; apud istos relinquebantur; quod celari opus erat, habebant sepositum et reconditum; per istos quae volebat clam imponenda, occulte exportanda curabat; navem denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam curavit: pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiae, rerum denique omnium; per triennium soli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus in omni orbe terrarum vacui, expertes, soluti ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc 24 illa Verria nata sunt, quod in convivium Sex. Cominium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est, quem obtorta gula de convivio in vincla atque in tenebras abripi iussit; hinc illa crux, in quam iste civem Romanum multis inspectantibus sustulit; quam non ausus est usquam defigere nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua ac latrocinia communicavit. laudatum etiam 11 vos quemquam venitis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatum, an quam apud populum Romanum habere debetis? ecqua civitas est non in provinciis nostris, verum 25

in ultimis nationibus aut tam potens aut tam libera aut etiam tam immanis ac barbara, rex denique equis est qui senatorem populi Romani tecto ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios et exteris nationes, ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt: me cum dico, leve est: senatorem populi Romani si non invitarunt, honorem debitum detraxerunt non homini, sed ordini. nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima Cn. Pompeii Basilisci, quo, etiam si esset invitatus a vobis, tamen devertisset; erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeii sunt, domus honestissima, quo L. frater meus summa illorum voluntate devertit: senator populi Romani, quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit et pernoctavit in publico. nulla hoc civitas unquam alia commisit. 'amicum enim nostrum in iudicium vocabas.' tu quod ego privatim negotii geram interpretabere imminuendo honore senatorio? verum haec tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est: in populi Romani quidem conspectum quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quae etiam nunc civis Romani sanguine redundat, quae fixa est ad portum urbemque vestram, revellistis neque in profundum abiicistis locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? in Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. vestrane urbs electa est, ad quam cum adirent ex Italia, crucem civis Romani prius quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Reginis, quorum civitati invidetis, itemque incolis vestris, civibus Romanis, ostendere soletis, quo minus sibi adrogent minusque vos despiciant, cum videant ius civitatis illo supplicio esse maectatum.

¹²
²⁷ Verum haec emisse te dicis. quid? illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio [peripetasmata] emere oblitus es? licuit eodem modo, ut signa. quid enim actum est? an litteris pepercisti? verum hominem amentem hoc fugit: minus clarum putavit fore quod de armario quam

quod de sacrario esset ablatum. at quo modo abstulit? non possum dicere planius quam ipse apud vos dixit Heius. cum quaesissem, num quid aliud de bonis eius pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata; quaesivi an misisset: respondit id, quod necesse erat [scilicet], dicto audientem fuisse *se* praetori: misisse. rogavi pervenissentne Agrigentum: dixit pervenisse. quaesivi quem ad modum revertissent: negavit adhuc revertisse. risus populi atque admiratio omnium vestrum facta est. hic tibi in mentem non venit iubere, ut haec quoque referret HS vi milibus Io se tibi vendidisse? metuisti ne aes alienum tibi cresceret, si HS vi milibus Io tibi constarent ea, quae tu facile posses vendere HS cc milibus? fuit tanti, mihi crede; haberes quod defenderes; nemo quaereret quanti illa res esset; si modo te posses docerè emisse, facile cui velles tuam causam et factum probares: nunc de peripetasmatis quem ad modum te expedias non habes.

Quid? a Phylarcho Centuripino, homine locuplete ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti an emisti? in Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam — non enim parum res erat clara —: tam te has phaleras a Phylarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobilis ab Aristo Panhormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano: etenim si Phylarchus vendidisset, non ei, postea quam reus factus es, redditurum te promisisses; quod quia vidisti pluris scire, cogitasti, si ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihilo minus testatam futuram: non reddidisti. dixit Phylarchus pro testimonio se, quod nosset tuum istum morbum, ut amici tui appellant, cupisse te celare de phaleris; cum abs te appellatus esset, negasse habere sese; apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua invenirentur: istius tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositae; tum se deprehensum negare non potuisse; ita ab se invito phaleras sublatas gratis.

Iam, ut haec omnia reperire ac perscrutari solitus sit, iudices, est operae pretium cognoscere. Cibratae sunt fratres quidam, Tlepolemus et Hiero; quorum alterum

fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. hosce opinor, Cibyrae cum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam iudicii ac legis domo profugisse: quod Verrem artificii sui cupidum cognoverant tum, cum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibyrum cum inanibus syngraphis venerat, domo fugientes ad eum se exsules, cum iste esset in Asia, contulerunt. habuit eos secum illo tempore et in legationis praedis atque furtis multum illorum opera consilioque
³¹ usus est. hi sunt illi, quibus in tabulis refert sese Q. Tadius dedisse iussu istius Graccis pictoribus. eos iam bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit. quo postea quam venerunt, mirandum in modum — canis venaticos diceret — ita odorabantur omnia et pervestigabant, ut ubi quidque esset aliqua ratione invenirent. aliud minando, aliud pollicendo, aliud per servos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebant: quicquid illis placuerat perdendum erat; nihil aliud optabant, quorum posebatur argentum, nisi ut id Hieroni et Tlepolemo displiceret. verum mehercule hoc, iudices,
¹⁴
³² dicam: memini Pamphilum Lilybaetanum, amicum et hospitem meum, nobilem hominem, mihi narrare, cum iste ab sese hydriam Boëthi manu factam, praeclaro opere et grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas eius modi, quod sibi a patre et a maioribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitem adventus, a se esset ablatum. ‘cum sederem’ inquit ‘domi tristis, accurrit Venerius; iubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim adferre: permotus sum’: inquit ‘binos habebam; iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nasceretur, et mecum ad praetoris domum ferri. eo cum venio, praetor quiescebat; fratres illi Cibyratae inambulabant, qui me ubi viderunt: ‘ubi sunt, Pamphile,’ inquit ‘scyphi?’ ostendo tristis. laudant. incipio queri me nihil habiturum quod alicuius esset pretii, si etiam scyphi essent ablati: tum illi, ubi me conturbatum vident ‘quid vis nobis dare, ut isti abs te ne auferantur?’ ‘ne multa, sestertios clo me’ inquit ‘poposcerunt; dixi me daturum. vocat interea praetor; poscit scyphos.’ tum illos coepisse

praetori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius pretii scyphos esse Pamphili: luteum negotium esse, non dignum quod in suo argento Verres haberet. ait ille idem sibi videri: ita Pamphilus scyphos optimos aufert.

Et mehercule ego antea, tametsi hoc nescio quid nu-³³ gatorium sciebam esse, ista intellegere, tamen mirari solebam istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quicquam simile hominis habere: tum primum intellexi ad eam rem istos fratres Cibratas¹⁵ fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. at ita studiosus est huius praeclearae existimationis, ut putetur in hisce rebus intellegens esse, ut nuper — videte hominis amentiam — postea quam est comperendinatus, cum iam pro damnato mortuoque esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam, virum primarium, cum essent triclinia strata argentumque expositum in aedibus, cum pro dignitate L. Sisennae domus esset plena hominum honestissimorum, accessit ad argentum, contemplari unum quidque otiose et considerare coepit. mirari stultitiam alii, quod [in ipso iudicio] eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem auget, alii amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quicquam illorum venisset in mentem; pueri autem Sisennae, credo qui audissent quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deicere neque ab argento digitum discedere. est boni iudicis parvis ex re-³⁴ bus coniecturam facere unius cuiusque [cupiditatis et] continentiae: qui reus et reus lege comperendinatus, re et opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit maximo conventu quin L. Sisennae argentum tractaret et consideraret, hunc praetorem in provincia quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem aut manus abstinere potuisse?

Verum, uti Lilybaeum, unde digressa est oratio, re-¹⁶ vertamur, Diocles est, Pamphili gener illius, a quo hy-³⁵ dria ablata est, Popilius cognomine: ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerunt, abstulit. dicat se licet emisse; etenim hic propter magnitudinem furti sunt, ut opinor, litterae factae. iussit Timarchidem aestimare argentum, quo modo qui umquam tenuissime in donationem histrio-

num aestimavit. tametsi iam dudum ego erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam et quaeram, utrum emeris neene et quo modo et quanti emeris; quod verbo transigere possum: ede mihi scriptum, quid [argenti] in provincia Sicilia pararis, unde quidque aut quanti emeris. quid fit? quamquam non debebam ego abs te has litteras poscere: me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. verum negas te horum amorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento; de reliquo videro. 'nec scriptum habeo nec possum edere.' quid futurum igitur est? quid existimas hos [iudices] facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum iam ante praeturam; multa ad villas tuas posita, multa deposita apud amicos, multa aliis data atque donata; tabulae nullum indicant emptum. omne argentum ablatum ex Sicilia est, nihil cuiquam quod suum dici vellet relictum; fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coëmissee; tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. si, quas tabulas profers, in eis quae habes quo modo habeas scriptum non est, horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicis, tabulas omnino nullas profers, nonne te et prolatis et non prolatis tabulis condemnari necesse est?

¹⁷
³⁷ Tu a M. Caelio, equite Romano, lectissimo adolescente quae voluisti Lilybaei abstulisti; tu C. Cacurii, prompti hominis et experientis et in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti; tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio ab L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus, Lilybaei abstulisti. non tibi obicio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es; taceo: non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito et collum in laqueum inserenti subvenisti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es: gaudeo etiam, si quid ab eo abstulisti, et abs te nihil rectius factum esse dico. ab Lysone vero Lilybaetano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum ablatum certe non oportuit. dices te

emisse. scio: HS cIo. ita opinor. scio, inquam; proferam litteras: tamen id factum non oportuit. a pupillo Heio, cui C. Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum empta esse dicis an confiteris erepta?

Sed quid ego istius in eius modi rebus mediocris iniurias conligo, quae tantum modo in furtis istius et damnis eorum, a quibus auferebat, versatae esse videantur? accipite, si voltis, iudices, rem eius modi, ut amentiam singularem et furorem iam, non cupiditatem eius perspicere possitis: Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit: is Lilybaei multos iam annos habitat, homo et domi nobilis et apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus et gratiosus. de hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata; in eis pocula quaedam, quae Thericlia nominantur, Mentoris manu summo artificio facta; quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspicendi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret ac posceret: ille, qui illa non invitus haberet, respondit Lilybaei se non habere, Melitae apud quemdam propinquum suum reliquisse. tum iste continuo mittit homines certos Melitam; scribit ad quosdam Melitensis, ut ea vasa perquirant; rogat Diodorum, ut ad illum propinquum suum det litteras; nihil ei longius videbatur quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, ad propinquum suum scribit, ut eis, qui a Verre venissent, responderet illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybacum; ipse interea recedit; abesse a domo paulisper maluit quam praesens illud optime factum argentum amittere: quod ubi iste audivit, usque eo commotus est, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur: quia non potuerat eripere argentum ipse, a Diodoro erepta sibi vasa optime facta dicebat; minitari absentem [Diodoro]; vociferari palam; lacrimas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate fuisse, ut, cum vidisset monile, ut opinor, ex auro et gemmis, pulchritudine eius incensa salutem viri proderet: similis istius cupiditas; hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id, quod viderat, huius libi-

dines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. 19
 40 conquiri Diodorum tota provincia iubet: ille ex Sicilia
 iam castra commoverat et vasa conlegerat. homo, ut
 aliquo modo in provinciam illum revocaret, hanc excogitat
 rationem, si haec ratio potius quam amentia nominanda
 est: apponit de suis canibus quendam, qui dicat se Dio-
 dorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. primo
 mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietis-
 simum, ab omni non modo facinoris, verum etiam minimi
 errati suspitione remotissimum; deinde esse perspicuum,
 fieri omnia illa propter argentum. iste non dubitat iubere
 nomen deferri, et tum primum, ut opinor, istum absentis
 41 nomen recepisse. res clara Sicilia tota, propter caelati
 argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium neque
 solum reos fieri, sed etiam absentis. Diodorus Romae
 sordidatus circum patronos atque hospites cursare; rem
 omnibus narrare: litterae mittuntur isti a patre vehemen-
 tes, ab amicis item, videret quid ageret de Diodoro, quo
 progredetur; rem claram esse et invidiosam; insanire
 hominem; periturum hoc uno crimine, nisi cavisset. iste
 etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum
 numero putabat; ad iudicium nondum se satis instruxerat;
 primus annus erat provinciae, non ut in Sthenio, iam re-
 fertus pecunia: itaque furor eius paululum, non pudore,
 sed metu ac timore repressus est. condemnare Diodorum
 non audet absentem; de reis eximit. Diodorus interea
 praetore isto prope triennium provincia domoque caruit.
 42 ceteri non solum Siculi, sed etiam cives Romani hoc sta-
 tuerant: quoniam iste tantum cupiditate progredetur,
 nihil esse quod quisquam putaret se, quod isti paulo magis
 20 placeret, conservare aut domi retinere posse; postea vero
 quam intellexerunt isti virum fortem, quem summe pro-
 vincia exspectabat, Q. Arrium, non succedere, statuerunt
 nihil se tam clausum neque tam reconditum posse habere,
 quod non istius cupiditati apertissimum promptissimum-
 que esset.

Tum iste ab equite Romano splendido et gratioso,
 Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi Romani
 et iudicem esse, eculeos argenteos nobilis, quique maximi
 43 fuerant, aufert. imprudens huc incidi, iudices: emit enim,

non abstulit; nollem dixissem; iactabit se et in his equitabit eculeis. 'emi; pecuniam solvi.' credo; etiam tabulae proferentur. est tanti; cedo tabulas; dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. verum tamen quid erat quod Calidius Romae quereretur se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, a te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam una cum ceteris Siculis despoliaretur, si emeris? quid erat quod confirmabat se abs te argentum esse repetiturum, si id tibi sua voluntate vendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes, praesertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, et cum ceteris familiaribus Sissenae reddidisses? denique non opinor negaturum esse 44 te homini honesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Curidio te argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse; qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit: nam cum te compluribus confirmasses redditurum, postea quam Curidius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti, quod intellexisti praeda te de manibus amissa testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnis alios praetores licuit habere argentum bene factum, licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium; multi domi Cn. Calidii cum potestate atque imperio fuerunt: nemo inventus est tam amens qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet, nemo tam audax qui posceret, nemo tam impudens qui postularet ut venderet; superbum 45 est enim, iudices, et non ferendum dicere praetorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido 'vende mihi vasa caelata;' hoc est enim dicere: non es dignus tu qui habeas quae tam bene facta sunt, meae dignitatis ista sunt. tu dignior, Verres, quam Calidius? qui? ut non conferam vitam neque existimationem tuam cum illius; neque enim est conferenda; hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod HS ccc milia divisoribus, ut praetor renuntiarere, dedisti, ccc accusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem et despicias? ea re tibi indignum visum est quicquam quod tibi placeret Calidium potius habere quam te?

21 Iactat se iam dudum de Calidio: narrat omnibus emisse
 40 se. num etiam de L. Papinio, viro primario, locupleti honestoque equite Romano, turibulum emisti? qui pro testimonio dixit te, cum inspiciendum poposcisses, evolso emblemate remisisse: ut intellegatis in homine intellegentiam esse, non avaritiam, artificii cupidum, non argenti fuisse. nec solum in Papinio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in turibulis omnibus, quaecumque in Sicilia fuerunt; incredibile est autem quam multa et quam praeclara fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula; nam domus erat ante istum praetorem nulla paulo locupletior, qua in domo haec non essent, etiam si praeterea nihil esset argenti, patella grandis cum sigillis ac simulacris deorum, patera, qua mulieres ad res divinas uterentur, turibulum. *erant* autem haec omnia antiquo opere et summo artificio facta; ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peraeque pro portione cetera, sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quae religio
 47 retinisset. dixi, iudices, multa fuisse fere apud omnis Siculos: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. quid hoc est? quod hoc monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias, cum Romam revertisset, expleret? qui simul atque in oppidum quodpiam venerat, immittebantur illi continuo Cibyrici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia; si quod erat grande vas et maius opus inventum, laeti adferebant; si minus eius modi quippiam venari potuerant, illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, turibula. hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur, sed magnum et acerbum dolorem commovent, mulierculis praesertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas uti consuerunt, quae a suis acceperunt,
 22
 45 quae in familia semper fuerunt. hic nolite exspectare, dum ego haec crimina agam ostiatim, ab Aeschilo Tyn-
 daritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tyn-
 daritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum.

cum testis ex Sicilia dabo, quem volet ille eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem ulla paulo locupletior expers huius iniuriae reperietur; qui cum in convivium venisset, si quicquam caelati aspexerat, manus abstinere, iudices, non poterat. Cn. Pompeius est Philo, qui fuit Tyndaritanus; is cenam isti dabat apud villam in Tyndaritano; fecit quod Siculi non audebant, ille, civis Romanus quod erat, impunius id se facturum putavit: adposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere, sed tamen, quod ante de istius abstinentia dixeram, sigillis avolsis reliquum argentum sine ulla avaritia reddidit. quid? Eupolemo Calactino, homini nobili, Lucullorum ⁴⁹ hospiti ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? cenabat apud eum; argentum ille ceterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur; duo pocula non magna, verum tamen cum emblemate: hic tanquam festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem convivis spectantibus emblemata evellenda curavit.

Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor neque opus est nec fieri ullo modo potest: tantum unius cuiusque de varia improbitate generis indicia apud vos et exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus, tanquam rationem aliquando esset redditurus, sed prorsus ita, quasi aut reus numquam esset futurus aut quo plura abstulisset, eo minore periculo in iudicium venturus esset; qui haec, quae dico, iam non occulte, non per amicos atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret, pro imperio et potestate. Catinam cum venisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se proagorum, hoc est, summum magistratum, vocari iubet: ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quemque esset Catinae, conquirendum curaret et ad se adferendum. Phylarchum Centuripinum, primum hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem iuratum dicere audistis, sibi istum negotium dedisse atque imperasse, ut Centuripinis, in civitate totius Siciliae multo maxima et locu-

pletissima. omne argentum conquireret et ad se compor-
tari iuberet? Agyrio similiter istius imperio vasa Corin-
thia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas
51 deportata sunt. illa vero optima [est], quod, cum Halun-
tium venisset praetor laboriosus et diligens, ipse in op-
pidum noluit accedere, quod erat difficili ascensu atque
arduo, Archagathum Haluntinum, hominem non solum
domi, sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari iussit; ei
negotium dedit, ut quicquid Haluntii esset argenti caelati
aut si quid etiam Corinthiorum, ut omne statim ad mare
ex oppido deportaretur. ascendit in oppidum Archagathus:
homo nobilis, qui a suis amari et diligere vellet, ferebat
graviter illam sibi ab isto provinciam datam nec quid fa-
ceret habebat; pronuntiat quid sibi imperatum esset; iubet
omnis proferre quod haberent. metus erat summus; ipse
enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum et
argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum ex-
52 spectabat. quem concursum in oppido factum putatis?
quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui vide-
ret, equum Troianum introductum, urbem captam diceret.
efferi sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulie-
rum, effringi multorum foris, revelli claustra. quid enim
putatis? scuta si quando conquiruntur a privatis in bello
ac tumultu, tamen homines inviti dant, etsi ad salutem
communem dari sentiunt; ne quem putetis sine maximo
dolore argentum caelatum domo quod alter eriperet pro-
tulisse. omnia deferuntur. Cibratae fratres vocantur:
pauca improbant; quae probarant, eis crustae aut emble-
mata detrahebantur: sic Haluntini excussis deliciis cum
24
53 argento puro domum revertuntur. quod umquam, iudices,
huiusce modi everriculum ulla in provincia fuit? avertere
aliquid de publico quam obscurissime per magistratum
solebant, etiam cum aliquid a privato non numquam, oc-
culte auferebant, et ei tamen condemnabantur. et, si
quaeritis, ut ipse de me detraham, illos ego accusatores
puto fuisse, qui eius modi hominum furta odore aut ali-
quo leviter presso vestigio persequerentur: nam nos qui-
dem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum to-
tius corporis vestigiis invenimus? permagnum est in eum
dicere aliquid, qui praeteriens, lectica paulisper deposita,

non per praestigias, sed palam per potestatem, uno imperio, ostiatim totum oppidum compilaverit? ac tamen, ut posset dicere se emisse, Archagatho imperat, ut illis aliquid, quorum argentum fuerat, nummularum dicis causa daret. invenit Archagathus paucos qui vellent accipere; eis dedit. eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. voluit Romae repetere Archagathus; Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. recita Archagathi et Lentuli testimonium.

Et, ne forte hominem existimetis hanc tantam vim ⁵⁴ emblematum sine causa coacervare voluisse, videte quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges et iudicia, quanti [testis] Siculos [negotiatores] fecerit. postea quam tantam multitudinem conlegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis in regia maximam; palam artifices omnis, caelatores ac vasculares, convocari iubet, et ipse suos compluris habebat: eos concludit, magnam hominum multitudinem. mensis octo continuos his opus non defuit, cum vas nullum fieret nisi aureum. tum illa, ex patellis et turibulis quae evellerat, ita scite in aureis poculis inligabat, ita apte in scaphiis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceretis: ipse tamen praetor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat et pallio. haec ego, iudices, non auderem proferre, ni vererer ne ²⁵ forte plura de isto ab aliis in sermone quam a me in iudicio vos audisse diceretis. quis enim est qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio [pullo] non audierit? quem voles e conventu Syracusano virum bonum nominato: producam: nemo erit quin hoc se audisse aut vidisse dicat. o tempora, o mores! nihil nimium vetus proferam: ⁵⁵ sunt vestrum aliquam multi, qui L. Pisonem cognorunt, huius L. Pisonis, qui praetor fuit, patrem: ei, cum esset in Hispania praetor, qua in provincia occisus est, nescio quo pacto, dum armis exercetur, anulus aureus, quem habebat, fractus et comminutus est. cum vellet sibi anulum facere, aurificem iussit vocari in forum ad sellam Cordubae et ei palam appendit aurum: hominem in foro iubet sellam ponere et facere anulum omnibus praesen-

tibus. nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem; haecenus reprehendet, si qui volet: nihil amplius. verum fuit ei concedendum; filius enim L. Pisonis erat, eius, 37 qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. ridiculum est me nunc de Verre dicere, cum de Pisonis Frugi dixerim: verum tamen quantum intersit videte: iste cum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit quid non modo in Sicilia, verum etiam Romae in iudicio audiret: ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit unde praetori anulus fieret. nimirum, ut hic nomen suum comprobavit, sic ille cognomen.

26 Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi aut oratione complecti: genera ipsa cupio breviter attingere, ut hic modo me commonuit Pisonis anulus quod totum effluerat: quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis anulos abstulisse? numquam dubitavit, quotienscumque alicuius aut gemma aut anulo delectatus est. incredibile dicam, sed ita clarum, ut ipsum 58 negaturum non arbitrer: cum Valentio eius interprete epistula Agrigento adlata esset, casu signum iste animadvertit in cretula: placuit ei; quaesivit unde esset epistula. respondit, Agrigento. iste litteras ad quos solebat misit, ut is anulus ad se primo quoque tempore adferretur. ita litteris istius patri familias, L. Titio, civi Romano, anulus de digito detractus est. illa vero eius cupiditas incredibilis est; nam ut in singula conclavia, quae iste non modo Romae, sed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime stratos cum ceteris ornamentis convivii quaereret, nimium multa comparare videretur: nulla domus in Sicilia locuples 59 fuit, ubi iste non textrinum instituerit. mulier est Segestana perdives et nobilis, Lamia nomine: ea per triennium isti, plena domo telarum, stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctum; Attalus, homo pecuniosus, Neti, Lyso Lilybaei, Critolaus Aetnae, Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus, Helori Archonidas. dies me citius defecerit, quam nomina. ipse dabat purpuram, tantum operam amici. credo: iam enim non libet omnia criminari; quasi hoc mihi non satis sit ad crimen habuisse tam multum quod daret, voluisse deportare tam multa, hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in

huiusce modi rebus usum. iam vero lectos aeratos et candelabra aënea num cui praeter istum Syracusis per triennium facta esse existimatis? ‘emebat.’ credo. sed tantum vos certiores, iudices, facio quid iste in provincia praetor egerit, ne cui forte neglegens ninium fuisse videatur neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse et ornasse.

Venio nunc non iam ad furtum, non ad avaritiam, non ad cupiditatem, sed ad eius modi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videantur, in quo di immortales violati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani imminuta, hospitium spoliatum ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi nationesque, quae in eorum regno ac ditione sunt: nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, scitis Romae nuper fuisse; qui venerant non propter Syriae regnum; nam id sine controversia obtinebant, ut a patre et a maioribus acceperant; sed regnum Aegypti ad se et ad Selenen matrem suam pertinere arbitrabantur. ei postea quam temporibus rei publicae exclusi per senatum agere quae voluerant non potuerunt, in Syriam in regnum patrium profecti sunt. eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit; itaque isto praetore venit Syracusas. hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est, quod in eius regnum ac manus venerat is, quem iste et audierat multa secum praeclara habere et suspicabatur: mittit homini munera satis large haec ad usum domesticum: olei, vini quod visum est; etiam tritici quod satis esset, de suis decumis. deinde ipsum [regem] ad cenam vocat; exornat ample magnificeque triclinium; exponit ea, quibus abundabat, plurima et pulcherrima vasa argentea; nam haec aurea nondum fecerat; omnibus curat rebus instructum et paratum ut sit convivium. quid multa? rex ita discessit, ut et istum copiose ornatum et se honorifice acceptum arbitraretur. vocat ad cenam deinde ipse praetorem; exponit suas copias omnis, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro, quae, ut mos est regius et maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis. erat etiam [vas vinarium] ex una gemma pergrandi trulla excavata cum manubrio

aureo; de qua satis credo idoneum, satis gravem testem,
 28 Q. Minucium, dicere audistis: iste unum quodque vas in
 64 manus sumere, laudare, mirari. rex gaudere praetori
 populi Romani satis iucundum et gratum illud esse con-
 vivium: postea quam inde discessum est, cogitare nihil
 iste aliud, quod ipsa res declaravit, nisi quem ad modum
 regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret.
 mittit rogatum vasa ea, quae pulcherrima apud eum vide-
 rat; ait se suis caelatoribus velle ostendere: rex, qui istum
 non nosset, sine ulla suspitione libentissime dedit. mittit
 etiam trullam gemmeam rogatum; velle se eam diligentius
 28 considerare: ea quoque ei mittitur. nunc reliquum, iudices,
 64 attendite, de quo et vos audistis et populus Romanus non
 nunc primum audiet et in exteris nationibus usque ad ul-
 timas terras pervagatum est. candelabrum e gemmis cla-
 rissimis opere mirabili perfectum reges ei, quos dico, Ro-
 mam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent, quod non-
 dum perfectum templum offenderant, neque ponere potue-
 runt neque volgo ostendere ac proferre voluerunt, ut et
 magnificentius videretur, cum suo tempore in cella Iovis
 Optimi Maximi poneretur, et clarius, cum pulchritudo eius
 recens ad oculos hominum atque integra perveniret: statue-
 runt id secum in Syriam reportare, ut, cum audissent simu-
 lacrum Iovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent,
 qui cum ceteris rebus illud quoque eximium ac pulcher-
 rimum donum in Capitolium adferrent. pervenit res ad
 istius aures, nescio quo modo; nam rex id celatum vo-
 luerat, non quo quicquam metueret aut suspicaretur, sed
 ut ne multi illud ante praecipere oculis quam populus
 Romanus. iste petit a rege et cum pluribus verbis rogat,
 ut id ad se mittat: cupere se dicit inspicere neque se aliis
 65 videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo
 et puerili esset et regio, nihil de istius improbitate suspi-
 catus est: imperat suis, ut id in praetorium involutum
 quam occultissime deferrent. quo postea quam attulerunt
 involucrisque reiectis constituerunt, clamare iste coepit
 dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere,
 dignam Capitolio: etenim erat eo splendore, qui ex cla-
 rissimis et pulcherrimis gemmis esse debebat; ea varie-
 tate operum, ut ars certare videretur cum copia; ea

magnitudine, ut intellegi posset non ad hominum apparatus, sed ad amplissimi templi ornatum esse factum. cum satis iam perspexisse videretur, tollere incipiunt, ut referrent. iste ait se velle illud etiam atque etiam considerare; nequaquam se esse satiatum. iubet illos discedere et candelabrum relinquere; sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur. rex primo nihil metuere, nihil suspicari; dies unus, alter, plures: non referri. tum mittit, si videatur, ut reddat: iubet iste posterius ad se reverti. mirum illi videri, mittit iterum: non redditur. ipse hominem appellat; rogat ut reddat: os hominis insignemque impudentiam cognoscite: quod sciret, quod ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Iovi Optimo Maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut donaret, rogare et vehementissime petere coepit. cum ille se et religione Iovis Capitolini et hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis ac muneris, iste homini minari acerrime coepit: ubi videt eum nihilo magis minis quam precibus removeri, repente hominem de provincia iubet ante noctem decedere; ait se comperisse ex eius regno piratas ad Siciliam esse venturos: rex maximo conventu Syracusis in foro, ne quis forte me in crimine obscuro versari atque adfingere aliquid suspitione hominum arbitretur, in foro, inquam, Syracusis flens ac deos hominesque contestans, clamare coepit, candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo populo Romano monumentum suae societatis amicitiaeque esse voluisset, id ab se C. Verrem abstulisse; de ceteris operibus ex auro et gemmis, quae sua penes illum essent, se non laborare; hoc sibi eripi miserum esse et indignum. id etsi antea iam mente et cogitatione sua fratrisque sui consecratum esset, tamen tum se, in illo conventu civium Romanorum, dare, donare, dicare, consecrare Iovi Optimo Maximo testemque ipsum Iovem suae voluntatis ac religionis adhibere. quae vox, quae latera, quae vires huius unius criminis querimoniam possunt sustinere? rex Antiochus, qui Romae ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio atque ornatu fuisset, is cum amicus et socius populi Romani esset, ami-

29
66

67

30

cissimo patre, avo, maioribus, antiquissimis et clarissimis regibus, opulentissimo et maximo regno, praeceps provinciae populi Romani exturbatus est. quem ad modum hoc accepturas nationes exteras, quem ad modum huius tui facti famam in regna aliorum atque in ultimas terras perventuram putasti, cum audirent, a praetore populi Romani in provincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Romani atque amicum? nomen vestrum populique Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius haec tanta iniuria impunita discesserit: sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebruerit, non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarint. multi reges, multae liberae civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas imperiique nostri nomen desiderat: qui si intellexerint interverso hoc regali dono graviter vos tulisse, grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur; sin hoc vos in rege tam nobili, re tam eximia, iniuria tam acerba neglexisse audient, non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur.

31
69

Hoc loco, Q. Catule, te appello; loquor enim de tuo clarissimo pulcherrimoque monumento: non iudicis solum severitatem in hoc crimine, sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. tuus enim honos illo templo senatus populique Romani beneficio, tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur, tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quem ad modum magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit quam fuit; ut illa flamma divinitus exstitisse videatur, non quae deleret Iovis Optimi Maximi templum, sed quae praeclarius magnificentiusque deposceret. audisti Q. Minucium dicere domi suae deversatum esse Antiochum regem Syracusis; se illud *candelabrum* scire ad istum esse delatum; se scire non redditum; audisti et audies homines e conventu Syracusano qui ita dicant, sese audientibus illud Iovi Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho et consecratum. si iudex non esses et

haec ad te delata res esset, te potissimum hoc persequi, te petere, te agere oporteret. qua re non dubito quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem multo acrior, quam ego sum, actor accusatorque esse deberes. vobis autem, iudices, quid hoc indignius aut quid minus ferendum videri potest? Verresne habebit domi suae candelabrum Iovis, e gemmis auroque perfectum? cuius fulgore conlucere atque inlustrari Iovis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in eius modi convivii constituetur, quae domesticis stupris flagitiisque flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis Capitolii ornamenta ponentur? quid huic sacri umquam fore aut quid religiosi fuisse putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat, qui in iudicium veniat, ubi ne precari quidem Iovem Optimum Maximum atque ab eo auxilium petere more omnium possit, a quo etiam di immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetendas est constitutum? miramur Athenis Minervam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergae Dianam, multos praeterea ab isto deos tota Asia Graeciaque violatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? quod privati homines de suis pecuniis ornant ornaturique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non passus est.

Itaque hoc nefario scelere concepto nihil postea tota in Sicilia neque sacri neque religiosi duxit esse; ita sese in ea provincia per triennium gessit, ut ab isto non solum hominibus, verum etiam dis immortalibus bellum indictum putaretur. Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia atque in haec loca veniente conditum esse demonstrant: itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione se cum populo Romano coniunctos esse arbitrantur. hoc quondam oppidum, cum illa civitas cum Poenis suo nomine ac sua sponte bellaret, a Karthaginensibus vi captum atque deletum est, omniaque, quae ornamento urbi esse possent, Karthaginem sunt ex illo loco deportata. fuit apud Segestanos ex aere Dianae simulacrum, cum summa atque antiquissima praeditum religione tum singulari opere artificioque perfectum. hoc

translatum Karthaginem locum tantum hominesque mutarat; religionem quidem pristinam conservabat; nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna quam
73 sanctissime colerent videbatur. aliquot saeculis post P. Scipio [bello Punico tertio] Karthaginem cepit: qua in victoria — videte hominis virtutem et diligentiam, ut et domesticis praeclarissimae virtutis exemplis gaudeatis et eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis — convocatis Siculis omnibus, quod diutissime saepissimeque Siciliam vexatam a Karthaginensibus esse cognorat, iubet omnia conquiri; pollicetur sibi magnae curae fore, ut omnia civitatibus, quae cuiusque fuissent, restituerentur. tum illa, quae quondam erant Himera sublata, de quibus ante dixi, Thermitanis sunt reddita; tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis; in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos supplicii causa demittere homines et subicere flammam solebat; quem taurum cum Scipio redderet Agrigentinis, dixisse dicitur aequum esse illos cogitare, utrum esset Agrigentinis utilius, suisne servire anne populo Romano obtemperare, cum idem monumentum et domesticae crudelitatis et nostrae mansuetudinis haberent. illo tempore Segestanis
34 maxima cum cura haec ipsa Diana, de qua dicimus, redditur;
74 reportatur Segestam; in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium et laetitia reponitur. haec erat posita Segestae sane excelsa in basi, in qua grandibus litteris P. Africani nomen erat incisum eumque Karthagine capta restituisset perscriptum. colebatur a civibus; ab omnibus advenis visebatur; cum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. erat admodum amplum et excelsum signum cum stola; verum tamen inerat in illa magnitudine actas atque habitus virginalis; sagittae pendebant ab umero; sinistra manu retinebat arcum;
75 dextra ardentem facem praeferebat: hanc cum iste sacerorum omnium et religionum hostis praedoque vidisset, quasi illa ipsa face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit. imperat magistratibus, ut eam demoliantur et sibi dent; nihil sibi gratius ostendit futurum: illi vero dicere sibi id nefas esse seseque cum summa

religione tum summo metu legum et iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. opponebant illi nomen interdum P. Africani; populi Romani illud esse dicebant; nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus urbe hostium capta monumentum victoriae populi Romani esse voluisset. cum iste nihilo remissius atque etiam multo vehementius 76 instaret cotidie, res agitur in senatu: vehementer ab omnibus reclamatur; itaque illo tempore ac primo istius adventu pernegatur. postea, quicquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis praeter ceteros imponebat, aliquanto amplius quam ferre possent; praeterea magistratus eorum evocabat; optimum quemque et nobilissimum ad se arcessebat; circum omnia provinciae fora rapiebat; singillatim uni cuique calamitati fore se denuntiabat; universis se funditus eversurum esse illam civitatem minabatur. itaque aliquando multis malis magnoque metu victi Segestani praetoris imperio parendum esse decreverunt. magno cum luctu et gemitu totius civitatis, multis cum lacrimis et lamentationibus virorum mulierumque omnium simulacrum Dianae tollendum locatur. videte quanta religio 35 fuerit: apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote 77 neminem neque liberum neque servum neque civem neque peregrinum qui illud signum auderet attingere: barbaros quosdam Lilybaeo scitote adductos esse operarios; ei denique illud, ignari totius negotii ac religionis, mercede accepta, sustulerunt: quod cum ex oppido exportabatur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum maiorum natu? quorum non nulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam Karthagine revecta victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! tum imperator populi Romani, vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum praetor eiusdem populi turpissimus atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnis Segestae matronas et virgines convenisse, cum Diana exportaretur ex oppido, unxisse unguentis, com-

78 plesse coronis et floribus, ture, odoribus iucensis usque
 ad agri finis prosecutas esse? hanc tu tantam religionem
 si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam
 non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo libero-
 rumque tuorum periculo perhorrescis? quem tibi aut ho-
 minem invitis dis immortalibus aut vero deum tantis eorum
 religionibus violatis auxilio futurum putas? tibi illa Diana
 in pace atque in otio religionem nullam attulit? quae cum
 duas urbis, in quibus locata fuerat, captas incensasque
 vidisset, bis ex duorum bellorum flamma ferroque servata
 est; quae Karthaginiensium victoria loco mutata religio-
 nem tamen non amisit, P. Africani virtute religionem si-
 mul cum loco recuperavit. quo quidem scelere suscepto
 cum inanis esset basis et in ea P. Africani nomen inci-
 sum, res indigna atque intoleranda videbatur omnibus,
 non solum religiones esse violatas, verum etiam P. Afri-
 cani, viri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam
 79 virtutis, monumenta victoriae C. Verrem sustulisse: quod
 cum isti renuntiaretur de basi ac litteris, existimavit ho-
 mines in oblivionem totius negotii esse venturos, si etiam
 basim, tamquam indicem sui sceleris, sustulisset: itaque
 tollendam istius imperio locaverunt; quae vobis locatio ex
 publicis litteris Segestanorum priore actione recitata est.

36 Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum ornatissimumque
 adolescentem appello: abs te officium tuo
 debitum generi et nomini requiro et flagito. cur pro
 isto, qui laudem honoremque familiae vestrae depeculatus
 est, pugnas? cur eum defensum esse vis? cur ego tuas
 partis suscipio? cur tuum munus sustineo? cur M. Tullius
 P. Africani monumenta requirit, P. Scipio eum, qui illa
 sustulit, defendit? cum mos a maioribus traditus sit, ut
 monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea
 ne ornari quidem nomine aliorum sinat, tu isti aderis,
 qui non obstruxit aliqua ex parte monumento P. Scipionis,
 80 sed id funditus delevit ac sustulit? quisnam igitur, per
 deos immortalis! tuebitur P. Scipionis memoriam mortui,
 quis monumenta atque indicia virtutis, si tu ea relinquis
 aut deseris, nec solum spoliata illa pateris, sed eorum
 etiam spoliatorem vexatoremque defendis? adsunt Se-
 gestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici;

certiorem te faciunt P. Africanum Karthagine deleta simulacrum Dianae maioribus suis restituisse, idque apud Segestanos eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum et asportandum nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse; orant te atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem gloriamque restituas, ut, quod per P. Africanum ex urbe hostium recuperarint, id per te ex praedonis domo conservare possint. quid aut tu his re- 37
spondere honeste potes aut illi facere, nisi ut te ac fidem tuam implorent? adsunt et implorant. potes domesticae laudis amplitudinem, Scipio, tueri; potes: omnia sunt in te, quae aut fortuna hominibus aut natura largitur; non praerupto fructum officii tui, non alienam mihi laudem appeto, non est pudoris mei, P. Scipione, florentissimo adolescente, vivo et incolumi me propugnatorem P. Scipionis defensoremque profiteri: quam ob rem si suscipis 81
domesticae laudis patrocinium, me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam laetari, P. Africani eius modi fortunam esse mortui, ut eius honos ab eis, qui ex eadem familia sint, defendatur neque ullum adventicium auxilium requiratur: sin istius amicitia te impedit, si hoc, quod ego abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrare, succedam ego vicarius tuo muneri, suscipiam partis, quas alienas esse arbitrabar. deinde ista praeclara nobilitas desinat queri populum Romanum hominibus novis industriis libenter honores mandare semperque mandasse: non est querendum in hac civitate, quae propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. sit apud alios imago P. Africani; ornentur alii mortui genere ac nomine: talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae, sed universae civitati commendatus esse debeat. est aliqua mea pars virilis, quod eius civitatis sum, quam ille amplam, inlustrem claramque reddidit, praecipue quod in eis rebus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, aequitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: quae cognatio studiorum et artium prope modum non minus est coniuncta, quam ista, qua vos delectamini, generis et no-

38 minis. repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani:
 82 causam Siculorum, quam suscepi, relinquo; iudicium de
 pecuniis repetundis ne sit hoc tempore; Segestanorum
 iniuriae neglegantur: basis P. Scipionis restituatur; no-
 men invicti imperatoris incidatur; signum pulcherrimum
 Karthagine captum reponatur. haec abs te non Siculo-
 rum defensor, non tuus accusator, non Segestani postu-
 lant, sed is, qui laudem gloriamque P. Africani tuendam
 conservandamque suscepit. non vereor ne hoc officium
 meum P. Servilio iudici non probem, qui cum res maxi-
 mas gesserit monumentaque suarum rerum gestarum cum
 maxime constituat atque in eis elaboret, profecto volet
 haec non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris
 fortibus et bonis civibus defendenda, non spolianda im-
 probis tradere. non vereor ne tibi, Q. Catule, displiceat,
 cuius amplissimum orbi terrarum clarissimumque monu-
 mentum est, quam plurimos esse custodes monumento-
 rum et putare omnis bonos alienae gloriae defensionem
 83 ad officium suum pertinere. equidem ceteris istius furtis
 atque flagitiis ita moveor, ut ea reprehendenda tantum
 putem: hic vero tanto dolore adficio, ut nihil mihi in-
 dignius, nihil minus ferendum esse videatur: Verres Afri-
 cani monumentis domum suam plenam stupri, plenam
 flagitii, plenam dedecoris ornabit? Verres temperantis-
 simi sanctissimique viri monumentum, Dianae simulacrum
 virginis, in ea domo conlocabit, in qua semper meretri-
 cum lenonumque flagitia versantur?

39 At hoc solum Africani monumentum violasti? quid,
 84 a Tyndaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum
 simulacrum Mercurii pulcherrime factum sustulisti? at
 quem ad modum, di immortales! quam audacter, quam
 libidinese, quam impudenter! audistis nuper dicere lega-
 tos Tyndaritanos, homines honestissimos ac principes ci-
 vilitatis, Mercurium, qui sacris anniversariis apud eos ac
 summa religione coleretur, quem P. Africanus Kartha-
 gine capta Tyndaritanis non solum suae victoriae, sed
 etiam illorum fidei societatisque monumentum atque in-
 ducium dedisset, huius vi, scelere imperioque esse subla-
 tum; qui ut primum in illud oppidum venit, statim, tam-
 quam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse

esset, tamquam hoc senatus mandasset, populus Romanus iussisset, ita continuo, signum ut demolirentur et Messanam deportarent, imperavit: quod cum illis, qui aderant, ⁸⁵ indignum, qui audiebant, incredibile videretur, non est ab isto, primo illo adventu, perseveratum. discedens mandat proagoro Sopatro, cuius verba audistis, ut demoliretur: cum recusaret, vehementer minatur, et statim ex illo oppido proficiscitur. refert rem ille ad senatum: vehementer undique reclamatur. ne multa, iterum iste ad illos aliquanto post venit, quaerit continuo de signo. respondetur ei senatum non permittere; poenam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset; simul religio commemoratur. tum iste ‘quam mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum? vivum te non relinquam: moriere virgis, nisi mihi signum traditur.’ Sopater iterum flens ad senatum rem defert, istius cupiditatem minasque demonstrat. senatus Sopatro responsum nullum dat, sed commotus perturbatusque discedit. ille praetoris arcessitus nuntio rem demonstrat, negat ullo modo fieri posse. atque haec — nihil enim praetermittendum de istius impudentia videtur — agebantur in conventu, palam, de sella ac de loco superiore. erat hiems summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida, imber maximus, cum iste imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem in forum deiciant nudumque constituent. vix erat hoc plane imperatum, cum illum spoliatum stipatumque lictoribus videres. omnes id fore putabant, ut miser atque innocens virgis caederetur: fefellit hic homines opinio. virgis iste caederet sine causa socium populi Romani atque amicum? non usque eo est improbus; non omnia sunt in uno vitia; numquam fuit crudelis; leniter hominem elementerque accepit: equestres sunt medio in foro Marcellorum statuae, sicut fere ceteris in oppidis Siciliae; ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit, cuius officia in illam civitatem totamque provinciam recentissima erant et maxima: in ea Sopatrum, hominem cum domi nobilem tum summo magistratu praeditum, divaricari ac deligari iubet. quo cruciatu sit adfectus venire in mentem necesse est omnibus, cum esset vinctus nudus in aëre, in ⁸⁷

imbri, in frigore; neque tamen finis huic iniuriae crudelitate fiebat, donec populus atque universa multitudo, atrocitate rei misericordiaeque commota, senatum clamore cogit, ut isti simulacrum illud Mercurii polliceretur. clamabant fore, ut ipsi se di immortales ulciscerentur; hominem interea perire innocentem non oportere. tum frequens senatus ad istum venit; pollicetur signum: ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam paene obriguisset, vix vivus aufertur. non possum disposite istum accusare, si cupiam: opus est non solum ingenio, verum etiam artificio quodam singulari. unum hoc crimen videtur esse et a me pro uno ponitur [de Mercurio Tyndaritano]: plura sunt, sed ea quo pacto distinguere ac separare possim nescio: est pecuniarum captarum, quod signum ab sociis pecuniae magnae sustulit; est peculatus, quod publicum populi Romani signum, de praeda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitavit auferre; est maiestatis, quod imperii nostri, gloriae, rerum gestarum monumenta evertere atque asportare ausus est; est sceleris, quod religiones maximas violavit; est crudelitatis, quod innocentem in hominem, in socium vestrum atque amicum, novum et singulare supplicii genus excogitavit. illud vero quid sit iam non queo dicere, quo nomine appellem nescio, quod in C. Marcelli statua. quid est hoc? patronusne quod erat? quid tum? quo id spectat? utrum ea res ad opem an ad calamitatem clientium atque hospitem valere debebat? an ut hoc ostenderes contra vim tuam in patronis praesidii nihil esse? quis non hoc intellexeret, in improbi praesentis imperio maiorem esse vim quam in bonorum absentium patrocínio? an vero ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti: itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni; Verres in eorum locum substitutus est. quam in te tantam virtutem esse aut dignitatem arbitratus es, ut conarere clientelam tam splendidae, tam inlustri provinciae traducere ad te, auferre a certissimis antiquissimisque patronis? tu ista nequitia, stultitia, inertia non modo totius Siciliae, sed unius tenuissimi Siculi clientelam tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in

clientis Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorem illi habuerant, supplicia quaerebas? quid postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an vero id quod accidit? nam Tyndaritani statuam istius, quam sibi propter Marcellos altiore etiam basi poni iusserat, deturbarunt, simul ac successum isti audierunt. dedit igitur tibi nunc fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, ut, cuius ad statuam [Siculi] te praetore adligabantur, eius religioni te ipsi devinctum astrictumque dedant. ac primo, iudices, hoc signum Mercurii dicebat iste Tyndaritanos M. Marcello huic Aesernino vendidisse, atque hoc sua causa etiam M. Marcellum ipsum sperabat esse dicturum: quod mihi numquam veri simile visum est, adolescentem illo loco natum, patronum Siciliae, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. verum tamen ita mihi res tota provisiva atque praecautiva est, ut, si maxime esset inventus, qui in se suscipere istius culpam crimenque cuperet, tamen is proficere nihil posset: eos enim deduxi testis et eas litteras deportavi, ut de istius facto dubium esse nemini possit. publicae litterae sunt, deportatum Mercurium esse Messanam sumptu publico; dicent, quanti; praefuisse huic negotio publice legatum Poleam. quid? is ubi est? praesto est: testis est. proagori Sopatri iussu. [quis est hic? qui ad statuam astrictus est.] quid? is ubi est? vidistis hominem et verba eius audistis. demoliendum curavit Demetrius gymnasiarchus, quod is ei loco praecerat. quid? hoc nos dicimus? inmo vero ipse praesens: Romae nuper ipsum istum esse pollicitum sese id signum legatis redditurum, si eius rei testificatio tolleretur cautumque esset eos testimonium non esse dicturos. dixit hoc apud vos Zosippus et Ismenias, homines nobilissimi et principes Tyndaritanae civitatis.

Quid? Agrigento nonne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femore litteris minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapii religiosissimo fano sustulisti? quod quidem, iudices, cum iste clam fecisset, cum ad suum scelus illud furtumque nefarium quosdam homines improbos duces atque adiutores adhibuisset, vehementer commota civitas est. uno enim tempore Agrigentiini beneficium Africani,

religionem domesticam, ornamentum urbis, iudicium victoriarum, testimonium societatis requirebant. itaque ab eis, qui principes in ea civitate erant, praecipitur et negotium datur quaestoribus et aedilibus, ut noctu vigiliam agerent ad aedis sacras. etenim iste Agrigenti, credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, et quod cives Romani, viri fortes atque honesti, permulti in illo oppido coniunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur, non audebat palam poscere aut tollere quae placebant: Herculis templum est [apud Agrigentinos] non longe a foro, sane sanctum apud illos et religiosum: ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile dixerim quicquam me vidisse pulchrius, tametsi non tam multum in istis rebus intellego, quam multa vidi, usque eo, iudices, ut rictum eius ac mentum paulo sit attritius, quod in precibus et gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, servorum armatorum fit concursus atque impetus: clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur; qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repelluntur; postea convolsis repagulis effractisque valvis demoliri signum ac vectibus labefactare conantur. interea ex clamore fama tota urbe percrebruit expugnari deos patrios non hostium adventu necopinato neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque ex cohorte praetoria manum fugitivorum instructam armatamque venisse. nemo Agrigenti neque aetate tam adfecta neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit telumque, quod cuique fors offerebat, adripuerit: itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. horam amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur; illud interea nulla lababat ex parte, cum alii vectibus subiectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. ac repente Agrigentini concurrunt; fit magna lapidatio; dant sese in fugam istius praecleari imperatoris nocturni milites: duo tamen sigilla perparvola tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum revertantur. num-

quam tam male est Siculis quin aliquid facete et com-
mode dicant, velut in hac re aiebant in labores Herculis
non minus hunc immanissimum verrem, quam illum aprum
Erymanthium referri oportere.

Hanc virtutem Agrigentinarum imitati sunt Assorini ⁴⁴₉₆
postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla
neque tam ex nobili civitate. Chrysas est annis, qui per
Assorinarum agros fluit: is apud illos habetur deus et re-
ligione maxima colitur. fanum eius est in agro propter
ipsam viam, qua Assoro itur Hennam; in eo Chryssae
simulacrum est, praeclare factum e marmore. id iste
poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem
non ausus est; Tlepolemo dat et Hieroni negotium. illi
noctu, facta manu armataque, veniunt; foris aedis effrin-
gunt: aeditumi custodesque mature sentiunt; signum,
quod erat notum vicinitati, bucina datur; homines ex agris
concurrunt; eicitur fugaturque Tlepolemus; neque quic-
quam ex fano Chryssae praeter unum perparvolum signum
ex acre desideratum est.

Matris magnae fanum apud Enguinos est — iam enim ⁹⁷
non modo breviter mihi de uno quoque dicendum, sed
etiam praetereunda videntur esse permulta, ut ad maiora
istius et illustriora in hoc genere furta et scelera veniamus
— in hoc fano loricas galeasque aeneas, caelatas opere
Corinthio hydriasque grandis, simili in genere atque ca-
dem arte perfectas idem ille Scipio, vir omnibus rebus
praecellentissimus, posuerat et suum nomen inscripserat.
quid iam de isto plura dicam aut querar? omnia illa, iu-
dices, abstulit; nihil in religiosissimo fano praeter vestigia
violatae religionis nomenque P. Scipionis reliquit; hostium
spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta
fanorum posthac, his praeclaris nominibus amissis, in in-
strumento atque in supellectile Verris nominabuntur. tu ⁹⁸
videlicet solus vasis Corinthiis delectaris; tu illius aeris
temperationem, tu operum liniamenta sollertissime per-
spicis? haec [Scipio] ille non intellegebat, homo doctis-
simus atque humanissimus: tu sine ulla bona arte, sine
humanitate, sine ingenio, sine litteris, intellegis et iudi-
cas? vide ne ille non solum temperantia, sed etiam in-
tellegentia te atque istos, qui se elegantis dici volunt,

vicerit: nam quia quam pulchra essent intellegebat, idcirco existimabat ea non ad hominum luxuriam, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, ut posteris [nostris] monumenta religiosa esse videantur.

45
99 Audite etiam singularem eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in eis praesertim sacris polluentis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. sacrarium Cereris est apud Catinensis eadem religione qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum: in eo sacrario intimo signum fuit Cereris perantiquum, quod viri non modo cuius modi esset, sed ne esse quidem sciebant; aditus enim in id sacrarium non est viris; sacra per mulieres ac virgines confici solent. hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo loco sustulerunt: postridie sacerdotes Cereris atque illius fani antistitae, maiores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt: omnibus acerbum, indignum, luctuosum
100 denique videbatur. tum iste permotus illa atrocitate negotii, ut ab se sceleris illius suspitio demoveretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem illud fecisse insimularet, daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. res non procrastinatur; nam cum iste Catina profectus esset, servi cuiusdam nomen defertur. is accusatur; ficti testes in eum dantur; rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicabat. sacerdotes vocantur: ex eis quaeritur secreto in curia quid esse factum arbitrarentur, quem ad modum signum esset ablatum. respondent illae praetoris in eo loco servos esse visos. res, quae esset iam antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit: itur in consilium; servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus sententiis
101 condemnare possitis. quid enim postulas, Verres? quid speras? quid exspectas? quem tibi aut deum aut hominem auxilio futurum putas? conc tu servos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem causa fas erat? eisne rebus manus adferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cgebant? tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem

tam sceleratam ac tam nefariam decidisti; nam id concupisti, quod numquam videras; id, inquam, adamasti, quod antea non aspexeras: auribus tu tantam cupiditatem concepisti, ut eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio contineret. at ex bono ¹⁰² viro, credo, audieras et bono auctore. qui id potes, qui ne ex viro quidem audire potueris? audisti igitur ex muliere. [quoniam id viri nec vidisse neque nosse poterant.] qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices? quam pudicam, quae cum Verre loqueretur? quam religiosam, quae sacrarii spoliandi rationem ostenderet? an minime est mirum, quae sacra per summam castimoniam virorum ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata?

Quid ergo? hoc solum auditione expetere coepit, cum ⁴⁶ id ipse non vidisset? immo vero alia compluria: ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani, de qua priore actione testis dicere audistis; nunc eadem illa, quaeso, audite et diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite: insula est Melita, iudices, satis lato a ¹⁰³ Sicilia mari periculosoque diiuncta; in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit; quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. ab eo oppido non longe in promunturio fanum est Iunonis antiquum, quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quae in his fere locis navali copia gesta atque versata sunt, sed etiam haec praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum appulsa, praefectum regium dentis eburneos, incredibili magnitudine, e fano sustulisse et eos in Africam portasse Masinissaeque donasse: regem primo delectatum esse munere; post, ubi audisset unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse qui eos dentis reponerent. itaque in eis scriptum litteris Punicis fuit REGEM MASINISSAM IMPRUDENTEM ACCEPISSE, RE COGNITA REPORTANDOS CURASSE. erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae, antiquo opere ac summa arte perfectae. haec ¹⁰⁴ iste omnia, ne multis morer, uno impetu atque uno nuntio

per servos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda
 17 atque asportanda curavit. pro di immortales! quem ego
 hominem accuso? quem legibus apud iudicium ut reum
 persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis?
 dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse
 Iunonis: nihil istum in religiosissimo fano reliquisse; quem
 in locum classes hostium saepe accesserint, ubi piratae
 fere quot annis hiemare soleant, quod neque praedo vio-
 larit ante neque umquam hostis attigerit, id ab uno isto
 sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. hic nunc
 iste reus aut ego accusator aut hoc iudicium appellabitur?
 criminibus enim coarguitur aut suspitionibus in iudicium
 vocatur? di ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiun-
 tur; earum autem rerum nullam sibi iste neque infitiandi
 rationem neque defendendi facultatem reliquit: omnibus
 in rebus arguitur a me, convincitur a testibus, urgetur
 confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur et manet
 etiam ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

105 Nimum mihi diu videor in uno genere versari crimi-
 num: sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium
 animorumque vestrorum. quam ob rem multa praeter-
 mittam; ad ea autem, quae dicturus sum, reficite vos,
 quaeso, iudices, per deos immortalis, eos ipsos, de quo-
 rum religione iam diu dicimus, dum id eius facinus com-
 memoro et profero, quo provincia tota commota est; de
 quo si paulo altius ordiri ac repetere memoriam religionis
 videbor, ignoscite: rei magnitudo me breviter perstringere
 48 atrocitatem criminis non sinit. vetus est haec opinio, iu-
 106 dices, quae constat ex antiquissimis Graecorum litteris ac
 monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Li-
 berae consecratam. hoc cum ceterae gentes sic arbitran-
 tur, tum ipsis Siculis ita persuasum est, ut in animis
 eorum insitum atque innatum esse videatur; nam et natas
 esse has in eis locis deas et fruges in ea terra primum
 repertas esse arbitrantur et raptam esse Liberam, quam
 eandem Proserpinam vocant, ex Hennensium nemore;
 qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Sici-
 liae nominatur; quam cum investigare et conquirere Ceres
 vellet, dicitur inflammasse taedas eis ignibus, qui ex
 Aetnae vertice erumpunt; quas sibi cum ipsa praeferret,

orbem omnem peragrasse terrarum. Henna autem, ubi ¹⁰⁷ ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco perex-celso atque edito, quo in summo est aequata agri planities et aquae perennes, tota vero ab omni aditu circum-cisa atque directa est; quam circa lacus lucique sunt plurimi atque laetissimi flores omni tempore anni, locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur: etenim prope est spelunca quaedam, conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras lacumque in eo loco repente exstitisse; ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt celeberrimo virorum mulierumque conventu. propter huius opinionis ⁴⁹ vetustatem, quod horum in eis locis vestigia ac prope incunabula reperiuntur decorum, mira quaedam tota Sicilia privatim ac publice religio est Cereris Hennensis: etenim multa saepe prodigia vim eius numenque declararunt; multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium eius oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi, sed etiam incolae custodiri que videatur. nec solum Siculi, ¹⁰⁸ verum etiam ceterae gentes nationesque Hennensem Cererem maxime colunt: etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur frugesque attulisse, quantam esse religionem convenit eorum, apud quos eam natam esse et fruges invenisse constat? itaque apud patres nostros atroci ac difficili rei publicae tempore, cum Ti. Graccho occiso magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio consulibus, aditum est ad libros Sibyllinos: ex quibus inventum est, Cererem antiquissimam placari oportere. tum ex amplissimo conlegio decemvirali sacerdotes populi Romani, cum esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissimum templum, tamen usque Hennam profecti sunt: tanta erat enim auctoritas et vetustas illius religionis, ut, cum illuc irent, non ad aedem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur. non obtundam diutius; etenim iam ¹⁰⁹ dudum vereor ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione

et a cotidiana dicendi consuetudine esse videatur: hoc dico, hanc ipsam Cererem, antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quae apud omnis gentis nationesque fiunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. qui accessistis Hennam, vidistis simulacrum Cereris e marmore et in altero templo Liberae; sunt ea perampla atque praeclara, sed non ita antiqua: ex aere fuit quoddam modica amplitudine ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum, quae sunt in eo fano, multo antiquissimum: id sustulit, ac tamen eo contentus non fuit: ante aedem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, pulcherrima ac perampla; his pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur: insistebat in manu Cereris dextra grande simulacrum pulcherrime factum Victoriae: hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque curavit. qui tandem istius animus est nunc in recordatione scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear, verum etiam corpore perhorrescam? venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem; versantur ante oculos omnia: dies ille, quo cum ego Hennam venissem, praesto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt; contio conventusque civium, in quo ego cum loquerer, tanti gemitus fletusque fiebant, ut acerbissimus tota urbe luctus versari videretur. non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importunas istius libidines, non vim, non contumelias, quibus vexati oppressique erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant; omnia se cetera pati ac negligere dicebant. hic dolor erat tantus, ut Verres alter Orcus venisse Hennam et non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur: etenim urbs illa non urbs videtur, sed fanum Cereris esse; habitare apud sese Cererem Hennenses arbitrantur; ut mihi non cives illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae atque antistites Cereris esse videantur. Henna tu simulacrum Cereris tollere audebas? Henna tu de manu Cereris

Victoriam deripere et deam deae detrudere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quae sceleri propiora sunt quam religioni. tenuerunt enim, P. Popilio P. Rupilio consulibus, illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes: sed neque tam servi illi dominorum quam tu libidinum, neque tam fugitivi illi ab dominis quam tu ab iure et ab legibus, neque tam barbari lingua et natione illi quam tu natura et moribus, neque tam illi hostes hominibus quam tu dis immortalibus. quae deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate servos, temeritate fugitivos, scelere barbaros, crudelitate hostis vicerit? audistis Theodorum et Numenium et Nicasionem, legatos Hennensis, publice dicere sese a suis civibus haec habere mandata, ut ad Verrem adirent et eum simulacrum Cereris et Victoriae reposerent: id si impetrassent, tum ut morem veterem Hennensium conservarent, publice in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen, quoniam haec a maioribus instituta accepissent, testimonium ne quod dicerent; sin autem ea non reddidisset, tum ut in iudicio adessent, tum ut de eius iniuriis iudices docerent, sed maxime de religione quererentur. quas illorum querimonias nolite, per deos immortalis, aspernari, nolite contemnere ac negligere, iudices: aguntur iniuria sociorum; agitur vis legum; agitur existimatio veritasque iudiciorum; quae sunt omnia permagna, verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est, tanta superstitio ex istius facto mentis omnium Siculorum occupavit, ut, quaecumque accidant publice privatimque incommoda, propter eam causam sceleris istius evenire videantur. audistis Centuripinos, Agyrinensis, Catinensis, 111 Aetnensis, Herbitensis complurisque alios publice dicere, quae solitudo esset in agris, quae vastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia: ea tametsi multis istius et variis iniuriis acciderunt, tamen haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod Cerere violata omnis cultus fructusque Cereris in eis locis interisse arbitrantur. medemini religioni sociorum, iudices; conservate vestram; neque enim haec externa vobis est religio neque aliena; quod si esset, si suscipere eam nolletis, tamen in eo qui violasset sancire

113 vos velle oporteret: nunc vero in communi omnium gentium religione inque eis sacris, quae maiores nostri ab exteris nationibus ascita atque arcessita coluerunt, quae sacra, ut erant re vera, sic appellari Graeca voluerunt, negligentibus ac dissolutis si cupiamus esse, qui possumus?

52 Unius etiam urbis omnium pulcherrimae atque ornatissimae, Syracusarum, direptionem commemorabo et in medium proferam, iudices, ut aliquando totam huius generis orationem concludam atque definiam. nemo fere vestrum est quin quem ad modum captae sint a M. Marcello Syracusae saepe audierit, non nunquam etiam in annalibus legerit. conferte hanc pacem cum illo bello, huius praetoris adventum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu invicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. ac iam illa omitto, quae disperse a me multis
116 in locis dicentur ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum caede servatum esset, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse; portum Syracusanorum, qui tum et nostris classibus et Karthaginensium clausus fuisset, eum isto praetore Cilicum myoparoni praedonibusque patuisse; mitto adhibitam vim ingenuis, matres familias violatas, quae tum in urbe capta commissa non sunt neque odio hostili neque licentia militari neque more belli neque iure victoriae; mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium perfecta sunt: ea, quae coniuncta cum illis rebus
117 sunt, de quibus antea dixi, cognoscite. urbem Syracusas maximam esse Graecarum, pulcherrimam omnium, saepe audistis: est, iudices, ita, ut dicitur; nam et situ est cum munito tum ex omni aditu, vel terra vel mari, praeclaro ad aspectum, et portus habet prope in aedificatione aspectuque urbis inclusos; qui cum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur et confluunt. eorum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari diiuncta angusto, ponte rursus adiungitur et continetur.
53
118 ea tanta est urbs, ut ex quattuor urbibus maximis constare dicatur: quarum una est ea, quam dixi, Insula, quae duobus portibus cincta, in utriusque portus ostium

aditumque proiecta est, in qua domus est, quae Hieronis regis fuit, qua praetores uti solent; in ea sunt aedes sacrae complures, sed duae, quae longe ceteris antecellant: Dianae, et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. in hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum diiunctus esset a mari. altera ¹¹⁹ autem est urbs Syracusis, cui nomen Achradina est: in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytanium, amplissima est curia templumque egregium Iovis Olympii ceteraque urbis partes, quae una via lata perpetua multisque transversis divisae privatis aedificiis continentur. tertia est urbs, quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est, in qua gymnasium amplissimum est et complures aedes sacrae; coliturque ea pars et habitatur frequentissime. quarta autem est, quae quia postrema coaedificata est, Neapolis nominatur; quam ad summam theatrum maximum, praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae signumque Apollinis, qui Teme- nites vocatur, pulcherrimum et maximum; quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. nunc ad Mar- ⁵⁴ cellum revertar, ne haec a me sine causa commemorata ¹²⁰ esse videantur: qui cum tam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua praesertim periculi nihil ostenderetur, delere et extinguere: itaque aedificiis omnibus, publicis privatis, sacris profanis, sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non oppugnanda venisset. in ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis: victoriae putabat esse multa Romam deportare, quae ornamento urbi esse possent, humanitatis non plane exspoliare urbem, praesertim quam conservare voluisset. in hac partitione ornatus non plus victoria ¹²¹ Marcelli populo Romano appetivit quam humanitas Syracusanis reservavit: Romam quae apportata sunt, ad aedem Honoris et Virtutis itemque aliis in locis videmus; nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano: putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset,

domum suam ornamento urbi futuram; Syracensis autem permulta atque egregia reliquit; deum vero nullum violavit, nullum attigit. conferte Verrem; non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria, sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et iuris dictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis.

55
122

Aedis Minervae est in Insula, de qua ante dixi; quam Marcellus non attigit, quam plenam atque ornatam reliquit: quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. pugna erat equestris Agathocli regis in tabulis picta; his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur; nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracensis quod magis visendum putaretur: has tabulas M. Marcellus cum omnia victoria illa sua profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit: iste, cum illa iam propter diuturnam pacem fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset, omnis eas tabulas abstulit; parietes, quorum ornatus tot saecula manserant, tot bella
123 effugerant, nudos ac deformatos reliquit. et Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romae dedicaturum voverat, is id, quod erat aedificaturus, eis rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori neque Virtuti, quem ad modum ille, sed Veneri et Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare conatus est; ille deos deorum spoliis ornari noluit: hic ornamenta Minervae virginis in meretriciam domum transtulit. viginti et septem praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit; in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum et cognitione formarum. ac videte quanto taetrius hic tyrannus [Syracusanus] fuerit quam quisquam superiorum: cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam illorum
56
124 monumenta atque ornamenta sustulerit. iam vero quid ego de valvis illius templi commemorem? vereor ne, haec qui non viderint, omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur: quod tamen nemo suspicari debet, tam esse

me cupidum, ut tot viros primarios velim, praesertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui haec viderint, esse temeritati et mendacio meo conscios. confirmare hoc liquido, iudices, possum, valvas magnificentiores, ex auro atque ebore perfectiores, nullas umquam ullo in templo fuisse. incredibile dictu est quam multi Graeci de harum valvarum pulchritudine scriptum reliquerint. nimium forsitan haec illi mirentur atque efferant: esto: verum tamen honestius est rei publicae nostrae, iudices, ea, quae illis pulchra esse videantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse quam praetorem in pace abstulisse. ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis: ea detrahenda curavit omnia: Gorgonis os pulcherrimum, cinctum anguibus, revellit atque abstulit; et tamen indicavit se non solum artificio, sed etiam pretio quaestuque duci: nam bullas aureas omnis ex eis valvis, quae erant multae et graves, non dubitavit auferre; quarum iste non opere delectabatur, sed pondere; itaque eius modi valvas reliquit, ut, quae olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad eludendum factae esse videantur. etiamne ¹²⁵gramineas hastas — vidi enim vos in hoc nomine, cum testis diceret, commoveri, quod erant eius modi, ut semel vidisse satis esset; in quibus neque manu factum quicquam neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire satis esset, nimium videre plus quam semel: etiam id concupisti?

Nam Sappho, quae sublata de prytanio est, dat tibi ⁵⁷iustam excusationem, prope ut concedendum atque igno- ¹²⁶scendum esse videatur: Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum quisquam non modo privatus, sed populus potius haberet quam homo elegantissimus atque eruditissimus, Verres? nimirum contra dici nihil potest. nostrum enim unus quisque qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus, si quando aliquid istius modi videre volet, eat ad aedem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli; det operam ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum; spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus commodarit: Verres haec habeat domi, Verres ornamentorum fanorum atque oppidorum habeat plenam

domum, villas refertas. etiamne huius operarii studia ac delicias, indices, perferetis, qui ita natus, ita educatus est, ita factus et animo et corpore, ut multo appositior
 127 ad ferenda quam ad auferenda signa esse videatur? atque haec Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit dici vix potest; nam cum ipsa fuit egregie facta tum epigramma Graecum pernobile incisum est in basi; quod iste eruditus homo et Graeculus, qui haec subtiliter iudicat, qui solus intellegit, si unam litteram Graecam scisset, certe una sustulisset; nunc enim, quod scriptum est inani in basi, declarat quid fuerit et id ablatum indicat.

Quid? signum Pacanis ex aede Aesculapii praeclare factum, sacrum ac religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere
 128 solebant. quid? ex aede Liberi simulacrum Aristaei non tuo imperio palam ablatum est? quid? ex aede Iovis religiosissimum simulacrum Iovis Imperatoris, quem Graeci *Ὀυτιον* nominant, pulcherrime factum nonne abstulisti? quid? ex aede Liberae † parinum caput illud pulcherrimum, quod visere solebamus, num dubitasti tollere? atque ille Pacan sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud illos colebatur; Aristaeus, qui [ut Graeci ferunt, Liberi filius,] inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus.
 58 Iovem autem Imperatorem quanto honore in suo templo
 129 fuisse arbitramini? conicere potestis, si recordari volueritis quanta religione fuerit eadem specie ac forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flaminius. etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iovis Imperatoris uno in genere pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio vidimus; alterum in Ponti ore et angustiis; tertium, quod Syracusis ante Verrem praectorem fuit. illud Flaminius ita ex aede sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est, in terrestri domicilio
 130 Iovis poneret; quod autem est ad introitum Ponti, id, cum tam multa ex illo mari bella emergerint, tam multa porro in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum inviolatumque servatum est; hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus et victor viderat, quod religioni concesserat, quod cives atque in-

colae [Syracusani] colere, advenae non solum visere, verum etiam venerari solebant, id Verres ex templo Iovis sustulit. ut saepius ad Marcellum revertar, iudices, sic ¹³¹ habetote: pluris esse a Syracusanis istius adventu deos, quam victoria Marcelli homines desideratos. etenim ille requisisse etiam dicitur Archimedes illum, summo ingenio hominem ac disciplina, quem cum audisset interfectum, permolesto tulisse: iste omnia, quae requisivit, non ut conservaret, verum ut asportaret, requisivit. iam illa, quae ⁵⁹ leviora videbuntur, ideo praeteribo: quod mensas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sacris abstulit Syracusis. itaque, iudices, ei, qui hospites ¹³² ad ea, quae visenda sunt, solent ducere et unum quidque ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam iam habent demonstrationem suam: nam, ut ante demonstrabant, quid ubique esset, item nunc quid undique ablatum sit ostendunt.

Quid tum? mediocrine tandem dolore eos adfectos esse arbitramini? non ita est, iudices; primum, quod omnes religione moventur, et deos patrios, quos a maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter et retinendos esse arbitrantur; deinde hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae, Graecos homines nimio opere delectant; itaque ex illorum querimoniis intellegere possumus, haec illis acerbissima videri, quae forsitan nobis levia et contemnenda esse videantur. mihi credite, iudices, — tametsi vosmet ipsos haec eadem audire certo scio —, cum multas acceperint per hosce annos socii atque exterae nationes calamitates et iniurias, nullas Graeci homines gravius ferunt ac tulerunt, quam huiusce modi spoliationes fanorum atque oppidorum. licet iste dicat ¹³³ emisse se, sicuti solet dicere: credite hoc mihi, iudices: nulla umquam civitas tota Asia et Graecia signum ullum, tabulam pictam, ullum denique ornamentum urbis, sua voluntate cuiquam vendidit; nisi forte existimatis, postea quam iudicia severa Romae fieri desierunt, Graecos homines haec venditare coepisse, quae tum non modo non venditabant, cum iudicia fiebant, verum etiam coëmebant; aut nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scaevolae, C. Claudio,

potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas
 vidimus, commercium istarum rerum cum Graecis ho-
 minibus non fuisse; eis, qui post iudiciorum dissolutionem
 60 aediles facti sunt, fuisse. acerbiores etiam scitote esse
 134 civitatibus falsam istam et simulatam emptionem, quam
 si qui clam surripiat aut eripiat palam atque auferat. nam
 turpitudinem summam esse arbitrantur referri in tabulas
 publicas pretio adductam civitatem et pretio parvo ea,
 quae acceperat a maioribus, vendidisse atque abalienasse.
 etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, quas nos
 contemnimus, delectantur. itaque maiores nostri facile
 patiebantur, haec esse apud illos quam plurima: apud
 socios, ut imperio nostro quam ornatissimi florentissimi-
 que essent, apud eos autem, quos vectigalis aut stipen-
 diarios fecerant, tamen haec relinquebant, ut illi, quibus
 haec iucunda sunt, quae nobis levia videntur, haberent
 135 haec oblectamenta et solacia servitutis. quid arbitramini
 Reginos, qui iam cives Romani sunt, merere velle, ut
 ab eis marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos,
 ut Europam in tauro amittant? ut Satyrum, qui apud
 illos in aede Vestae est? ut cetera? quid Thespienses, ut
 Cupidinis signum? [propter quod unum visuntur Thespieae]
 quid Cnidios, ut Venerem marmoream? quid, ut pictam,
 Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos,
 ut Aiace[m] aut Medeam? quid Rhodios, ut Ialysum? quid
 Athenienses, ut ex marmore Iacchum aut Paralum pictum
 aut ex aere Myronis buculam? longum est et non neces-
 sarium commemorare, quae apud quosque visenda sunt
 tota Asia et Graecia: verum illud est quam ob rem haec
 commemorem, quod existimare hoc vos volo, mirum
 quandam dolorem accipere eos, ex quorum urbibus haec
 auferantur.

61 Atque ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis
 136 cognoscite: ad quos ego cum venissem, sic primum exi-
 stimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, civita-
 tem Syracusanam propter Heraclii hereditatem non minus
 esse isti amicam, quam Mamertinam propter praedarum
 ac furtorum omnium societatem; simul et verebar ne mu-
 lierum nobilium et formosarum gratia, quarum iste arbi-
 trio praeturam per triennium gesserat, virorumque, qui-

buseum illae nuptae erant, nimia in istum non modo lenitudine, sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex literis Syracusanorum conquirerem. itaque Syracusis cum civibus Romanis eram; eorum tabulas exquirebam, iniurias cognoscebam; cum diutius in negotio curaque fueram, ut requiescerem curamque animi remitterem, ad Carpinatii praeclaras tabulas revertabar; ubi cum equitibus Romanis, hominibus ex illo conventu honestissimis, illius Verrucios, de quibus ante dixi, explicabam: a Syracusanis prorsus nihil adiumenti neque publice neque privatim exspectabam; neque erat in animo postulare. cum haec agerem, repente ad me venit Heraclius, [is qui tum magistratum Syracusis habebat,] homo nobilis, qui sacerdos Iovis fuisset, qui honos est apud Syracusanos amplissimus: agit mecum et cum fratre meo, ut, si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum; frequentis esse in curia; se iussu senatus a nobis petere, ut veniremus. primo nobis fuit dubium quid ageremus; deinde cito venit in mentem non esse vitandum illum nobis conventum et locum. itaque in curiam venimus: honorifice sane consurgitur; nos rogatu magistratus adsedimus. incipit is loqui, qui et auctoritate et aetate et, ut mihi visum est, usu rerum antecedebat, Diodorus Timarchidi; cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam: senatum et populum Syracusanum moleste graviterque ferre, quod ego, cum in ceteris Siciliae civitatibus senatum populumque docuissem quid eis utilitatis, quid salutis adferrem, et cum ab omnibus mandata, legatos, litteras testimoniaque sumpsissem, in illa civitate nihil eius modi facerem. respondi neque Romae in conventu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur causaque totius provinciae ad me deferebatur, legatos Syracusanorum adfuisse, neque me postulare, ut quicquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris statuam viderem. quod postea quam dixi, tantus est gemitus factus aspectu statucae et commemoratione, ut illud in curia positum monumentum sceclerum, non beneficiorum videretur; tum pro se quisque, quantum dicendo adsequi poterat, docere me coepit ea, quae paulo ante commemoravi: spoliata urbem, fana

direpta; de Heraclii hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse; neque postulandum fuisse, ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum sustulisset; neque illam statuum esse ex pecunia publica neque publice datam, sed eos, qui hereditatis diripiendae participes fuissent, faciendam statuendamque curasse; eosdem Romae fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum voluntati et saluti Siciliae defuissent. ubi eorum dolorem ex istius iniuriis non modo non minorem, sed prope maiorem quam Siculorum ceterorum esse cognovi, tum meum animum in illos, tum mei consilii negotiique totius suscepti causam rationemque proposui, tum eos hortatus sum, ut causae communi salutique ne deessent; ut illam laudationem, quam se vi ac metu coactos paucis illis diebus decresse dicebant, tollerent. itaque, iudices, Syracusani haec faciunt, istius clientes atque amici: primum mihi litteras publicas, quas in aerario sanctiore conditas habebant, proferunt; in quibus ostendunt omnia, quae dixi ablata esse, perscripta et plura etiam quam ego potui dicere; perscripta autem hoc modo: 'quod ex aede Minervae hoc et illud abesset; quod ex aede Iovis; quod ex aede Liberi.' ut quisque eis rebus tuendis [conservandisque] praefuerat, ita perscriptum erat, cum rationem e lege redderent et quae acceperant tradere deberent, petisse, ut sibi, quod eae res abessent, ignoscere-tur; itaque omnis liberatos discessisse et esse ignotum omnibus: quas ego litteras obsignandas publico signo deportandasque curavi. de laudatione autem ratio sic mihi reddita est: primum cum a C. Verre litterae aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum; deinde, cum quidam ex illius amicis commo-nerent oportere decerni, maximo clamore esse et convitio repudiatos; postea quam meus adventus appropinquaret, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illa laudatio mali quam boni posset adferre. id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite. mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum refertur, dicat

63
140

141

64
142

sententiam qui velit; nominatim nemo rogatur, et tamen, ut quisque aetate et honore antecedit, ita primus solet sua sponte dicere, itaque a ceteris ei conceditur; sin aliquando tacent omnes, tum sortito coguntur dicere. cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris: in quo primum, ut aliquid esset morae, multi interpellant: de Sex. Peducaeo, qui de illa civitate totaque provincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumque eum publice pro plurimis eius et maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducaeus eorum laudatione iam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quam quod tum cogerentur: conclamant omnes et approbant ita fieri oportere. refer-¹⁴³ tur de Peducaeo; ut quisque aetate et honore antecederet, ita sententiam dixit ex ordine. id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite; nam principum sententiae perscribi solent. recita. QUOD VERBA FACTA SUNT DE SEX. PEDUCAEO. dicit qui primi suaserint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic, quaeso, quo modo? QUOD VERBA FACTA SUNT DE C. VERRE. quid postea scriptum est? CUM SURGERET NEMO NEQUE SENTENTIAM DICERET. quid est hoc? SORS DUCITUR. quam ob rem? nemo erat voluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum, praesertim cum inire a praetore gratiam posset? nemo. illi ipsi tui convivae, consiliarii, conscii, socii verbum facere non audent. in qua curia statua tua stabat et nuda filii, in ea nemo fuit ne quem nudus quidem filius nudata provincia commoveret? atque etiam hoc me docent, eius modi¹⁴⁴ se consultum fecisse laudationis, ut omnes intellegere possent non laudationem, sed potius inrisionem esse illam, quae commonefaceret istius turpem calamitosamque praeturam * etenim scriptum esse ita: QUOD IS VIRGIS NEMINEM CECIDISSET, a quo cognostis nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos, QUOD VIGILANTER PROVINCIAM ADMINISTRASSET; cuius omnis vigilias in stupris constat esse consumptas: [cuius modi constat, hoc vero scriptum esse, quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret] QUOD PRAEDONES PROCVL AB INSULA SICILIA PROHIBUISSET VERRIS, quos etiam intra Syracusanam

115 insulam recepisset. haec postea quam ex illis cognovi,
 discessi cum fratre e curia, ut nobis absentibus si quid
 65 vellent decernerent. decernunt statim, primum, UT CUM
 FRATRE L. HOSPITIUM PUBLICE FIERET, quod is eandem volun-
 tatem erga Syracusanos suscepisset quam ego semper
 habuissem: id non modo tum scripserunt, verum etiam
 in aere incisum nobis tradiderunt. valde hercule te Sy-
 racusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt;
 qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungen-
 dae necessitudinis putant, quod te accusaturus sit et quod
 inquisitum in te venerit. postea decernitur ac non varie,
 sed prope cunctis sententiis: UT LAUDATIO, QUAE C. VERRI
 116 DECRETA ESSET, TOLLERETUR. in eo, cum iam non solum
 discessio facta esset, sed etiam perscriptum atque in ta-
 bulas relatum, praetor appellatur. at quis appellat? ma-
 gistratus aliqui? nemo. senator? ne id quidem. Syracu-
 sanorum aliqui? minime. quis igitur praetorem appellat?
 qui quaestor istius fuerat, P. Caesetius. o rem ridiculam!
 o desertum hominem, desperatum, relictum! a magistratu
 Siculo, ne senatus consultum Siculi homines facere pos-
 sent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere pos-
 sent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis
 Siculus, sed quaestor populi Romani praetorem appellat.
 quis hoc vidit? quis audivit? praetor aequus et sapiens
 dimitti iubet senatum. concurrunt ad me maxima multi-
 tudo: primum senatores clamare sibi eripi ius, eripi liber-
 tatem; populus senatum laudare, gratias agere; cives
 Romani a me nusquam discedere: quo quidem die nihil
 aegrius factum est multo labore meo, quam ut manus ab
 117 illo appellatore abstinerentur. cum ad praetorem in ius
 adissemus, excogitat sane acute quod decernat: nam ante
 quam verbum facerem, de sella surrexit atque abiit. ita-
 que tum de foro, cum iam advesperasceret, discessimus.
 66 postridie mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret sena-
 tus consultum, quod pridie fecissent, mihi reddere: ille
 enimvero negat, et ait indignum facinus esse, quod ego
 in senatu Gracco verba fecissem; quod quidem apud
 Graccos Gracece locutus essem, id ferri nullo modo posse.
 respondi homini, ut potui, ut debui, ut volui. cum multa
 tum etiam hoc me meminisse dicere, facile esse perspicuum,

quantum inter hunc et illum Numidicum, verum ac germanum Metellum, interesset: illum noluisse sua laudatione iuvare L. Lucillum, sororis virum, quicum optime *ei* convenisset; hunc homini alienissimo a civitatibus laudationes per vim et metum comparare. quod ubi intellexi, ¹⁴⁸ multum apud illum recentis nuntios, multum tabellas non commendaticias, sed tributarias valuisse, admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus senatus consultum perscripserant. ecce autem nova turba atque rixa, ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus, plane nudum esse ac desertum putetis: retinere incipit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoraetum vocant; qui illic eius modi est, ut cum pueri sectentur, ut omnes, cum loqui coepit, inrideant: huius tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit; nam cum spumas ageret in ore, oculis arderet, voce maxima vim me sibi adferre clamaret, copulati in ius pervenimus. hic ego postulare coepi, ut mihi tabulas obsignare ac de- ¹⁴⁹portare liceret: ille contra dicere; negare esse illud senatus consultum, in quo praetor appellatus esset; negare id mihi tradi oportere: ego legem recitare omnium mihi tabularum et litterarum fieri potestatem oportere: ille furiosus urgere, nihil ad se nostras leges pertinere. praetor intellegens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare. quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legis sanctionem poenamque recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset. ille autem insanus, qui pro isto vehementissime contra me declamasset, postquam non impetravit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant; quae ego antea iam ab illis cognoram et acceperam.

Laudent te iam sane Mamertini, quoniam ex tota ⁶⁷ ₁₅₀ provincia soli sunt qui te salvum velint; ita tamen laudent, ut Heius, qui princeps legationis est, adsit; ita laudent, ut ad ea, quae rogati erunt, mihi parati sint respondere. ac ne subito a me opprimantur, haec sum rogaturus: navem populo Romano debeantne? fatebuntur. praebuerintne praetore C. Verre? negabunt. aedifica-

rintne navem onerariam maximam publice, quam Verri dederint? negare non poterunt. frumentum ab eis sumpsertne C. Verres, quod populo Romano mitteret, sicuti superiores? negabunt. quid militum aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. fuisse Messanam omnium istius furtorum ac praedarum receptricem negare non poterunt; permulta multis navibus illinc exportata; hanc navem denique maximam a Mamertinis datam, onustam cum isto profectam fatebuntur. quam ob rem tibi habe sane istam laudationem Mamertinorum: Syracusanam quidem civitatem, ut abs te adfecta est, ita in te esse animatam videmus; apud quos etiam Verria illa flagitiosa sublata sunt; etenim minime conveniebat, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum abstulisset. etiam hercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum et sanctissimum, quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, eidem diem festum Verri nomine agerent, cum iste a Syracusanis, quae ille calamitosus dies reliquerat, ademisset. at videte hominis impudentiam atque adrogantiam, iudices, qui non solum Verria haec turpia ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit, verum etiam Marcellia tolli imperarit, ut ei sacra facerent quot annis, cuius opera omnium annorum sacra deosque patrios amiserant; eius autem familiae dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

M. TULLII CICERONIS
 ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
 LIBER QUINTUS
 DE SUPPLICIIS.

Nemini video dubium esse, iudices, quin apertissime ¹
 C. Verres in Sicilia sacra profanaque omnia et privatim ¹
 et publice spoliarit versatusque sit sine ulla non modo
 religione, verum etiam dissimulatione in omni genere fur-
 randi atque praedandi: sed quaedam mihi magnifica et
 praeclara eius defensio ostenditur, cui quem ad modum
 resistam multo mihi ante est, iudices, providendum: ita
 enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute istius
 et vigilantia singulari, dubiis formidolosisque temporibus,
 a fugitivis atque a belli periculis tutam esse servatam.
 quid agam, iudices? quo accusationis meae rationem con- ²
 feram? quo me vertam? ad omnis enim meos impetus
 quasi murus quidam boni nomen imperatoris opponitur.
 novi locum; video ubi se iactaturus sit Hortensius: belli
 pericula, tempora rei publicae, imperatorum penuriam
 commemorabit; tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro
 suo iure contendet, ne patiamini talem imperatorem po-
 pulo Romano Siculorum testimoniis eripi, ne obteri lau-
 dem imperatoriam criminibus avaritiae velitis. non pos- ³
 sum dissimulare, iudices: timeo ne C. Verres propter hanc
 eximiam virtutem in re militari omnia, quae fecit, impune
 fecerit: venit enim mihi in mentem, in iudicio M'. Aquilii
 quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii
 habuisse existimata sit; qui, ut erat in dicendo non solum
 sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata, ipse ad-
 ripuit M'. Aquilium constituitque in conspectu omnium
 tunicamque eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus
 Romanus iudicesque aspicerent adverso corpore exceptas;
 simul et de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium

duce acceperat, multa dixit eoque adduxit eos, qui erant
 iudicaturi, vehementer ut vererentur ne, quem virum for-
 tuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non peper-
 cisset, hic non ad populi Romani laudem, sed ad iudicium
 4 crudelitatem videretur esse servatus. eadem nunc ab illis
 defensionis ratio viaque temptatur; idem quaeritur: sit fur,
 sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps:
 at est bonus imperator, at felix et ad dubia rei publicae
 2 tempora reservandus. non agam summo iure tecum; non
 dicam id, quod debeam forsitan obtinere, cum iudicium
 certa lege sit, non quid in re militari fortiter feceris, sed
 quem ad modum manus ab alienis pecuniis abstinueris
 abs te doceri oportere; non, inquam, sic agam, sed ita
 quaeram, quem ad modum te velle intellego, quae tua
 5 opera et quanta fuerit in bello. quid dicis? an bello fu-
 gitivorum Siciliam virtute tua liberatam? magna laus et
 honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post illud
 bellum, quod M. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum
 in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. 'at in Italia fuit.'
 fateor, et magnum quidem ac vehemens. num igitur ex
 eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num
 tibi illius victoriae gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pom-
 peio communicatam putas? non arbitror hoc etiam tuac
 deesse impudentiae, ut quicquam eius modi dicere audeas.
 obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugi-
 tivorum copiae possent. ubi? quando? qua ex parte? cum
 aut ratibus aut navibus conarentur accedere? nos enim
 nihil unquam prorsus audivimus; sed illud audivimus,
 M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne
 ratibus coniunctis freto fugitivi ad Messanam transire
 possent, a quo illi conatu non tanto opere prohibendi
 fuissent, si ulla in Sicilia praesidia ad illorum adventum
 6 opposita putarentur. 'at cum esset in Italia bellum tam
 prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit.' quid mirum?
 ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem intervallo pars eius
 3 belli in Italiam ulla pervasit. etenim propinquitas loco-
 rum ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum
 facilem hostibus an contagionem imitandi belli pericu-
 losam fuisse? aditus omnis hominibus sine ulla facultate
 navium non modo disiunctus, sed etiam clausus fuit; ut

illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum pervenire quam ad Peloridem accedere. contagio autem ista servilis belli cur abs te potius ⁷ quam ab eis omnibus, qui ceteras provincias obtinuerunt, praedicatur? an quod in Sicilia iam antea bella fugitivorum fuerunt? at ea ipsa causa est cur ista provincia minime in periculo sit et fuerit. nam postea quam illinc M. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta praetorum fuerunt eius modi, ut ne quis cum telo servus esset. vetus est quod dicam et propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum: L. Domitium praetorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum adlatus esset, admiratum requisisse quis eum percussisset; cum audisset pastorem cuiusdam fuisse, eum vocari ad se iussisse; illum cupide ad praetorem quasi ad laudem atque ad praemium adcurrisse; quaesisse Domitium qui tantam bestiam percussisset; illum respondisse, venabulo: statim deinde iussu praetoris in crucem esse sublatum. durum hoc fortasse videatur; neque ego ullam in partem disputo: tantum intellego, maluisse Domitium crudelem in animadvertendo quam in praetermittendo dissolutum videri. ergo ⁴ his institutis provinciae iam tum, cum bello sociorum tota ⁸ Italia arderet, homo non acerrimus nec fortissimus, C. Norbanus, in summo otio fuit; perfacile enim sese Sicilia iam tuebatur, ut ne quod ex ipsa bellum posset exsistere. etenim cum nihil tam coniunctum sit quam negotiatores nostri cum Siculis usu, re, ratione, concordia, et cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, ut eis pacem expediat esse, imperium autem populi Romani sic diligant, ut id imminui aut commutari minime velint, cumque haec a servorum bello pericula et praetorum institutis et dominorum disciplina provisae sint, nullum est malum domesticum, quod ex ipsa provincia nasci possit.

Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum Verre ⁹ praetore, nullacne consensiones factae esse dicuntur? nihil sane quod ad senatum populumque Romanum pervenerit, nihil quod iste publice Romam scripserit: et tamen coeptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. id adeo non tam ex re quam ex istius factis decretisque cognosco; ac videte quam non inimico animo sim acturus:

ego ipse haec, quae iste quaerit, quae adhuc numquam
 10 audistis, commemorabo et proferam: in Triocalino, quem
 locum fugitivi iam ante tenuerunt, Leonidae cuiusdam
 Siculi familia in suspicionem est vocata coniurationis; res
 delata ad istum: statim, ut par fuit, iussu eius homines,
 qui fuerant nominati, comprehensi sunt adductique Lily-
 baicum; domino denuntiatum est; causa dicta; damnati.
 5 quid deinde? quid censetis? furtum fortasse aut praedam
 exspectatis aliquam. nolite usque quaque idem quaerere:
 in metu belli furandi locus qui potest esse? etiam si qua
 fuit in hac re occasio, praetermissa est: tum potuit a
 Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiavit, ut
 adesset; fuit nundinatio aliqua et isti non nova, ne cau-
 sam dicerent; etiam alter locus, ut absolverentur: damna-
 tis quidem servis quae praedandi potest esse ratio? pro-
 duci ad supplicium necesse est. testes enim sunt, qui in
 consilio fuerunt, testes publicae tabulae, testis splendi-
 dissima civitas Lilybaetana, testis honestissimus maximus-
 que conventus civium Romanorum. fieri nihil potest; pro-
 ducendi sunt: itaque producuntur et ad palum adligantur.
 11 etiam nunc mihi exspectare videmini, iudices, quid deinde
 factum sit, quod iste nihil unquam fecit sine aliquo quaestu
 atque praeda. quid in eius modi re fieri potuit? quod
 commodum est exspectate facinus quam vultis improbum;
 vincam tamen expectationem omnium: homines sceleris
 coniurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum
 adligati repente multis milibus hominum inspectantibus
 soluti sunt et Triocalino illi domino redditi. quid hoc
 loco potes dicere, homo amentissime, nisi id, quod ego
 non quaero, quod denique in re tam nefaria, tametsi du-
 bitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quaeri
 oporteat, quid aut quantum aut quo modo acceperis? re-
 mitto tibi hoc totum atque ista te cura libero; neque enim
 metuo ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus
 nemo praeter te ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis
 suscipere conatus sis; verum de ista furandi praedandi-
 que ratione nihil dico; de hac imperatoria iam tua laude
 6
 12 disputo: quid ais, bone custos defensorque provinciae?
 tu, quos servos arma capere et bellum facere in Sicilia
 voluisse cognoras et de consilii sententia iudicaras, hos

ad supplicium iam more maiorum traditos ex media morte eripere ac liberare ausus es ut, quam damnatis crucem servis fixeras, hanc indemnatis videlicet civibus Romanis reservares? perditae civitates desperatis iam omnibus rebus hos solent exitus exitialis habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exsules reducantur, res iudicatae rescindantur: quae cum accidunt, nemo est quin intellegat ruere illam rem publicam, [haec ubi eveniunt,] nemo est qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. atque haec sicubi facta sunt, facta sunt, ut ¹³ homines populares ac nobiles supplicio aut exsilio levantur; at non ab eis ipsis, qui iudicassent, at non statim, at non eorum facinorum damnati, quae ad vitam et ad fortunas omnium pertinerent: hoc vero novum et eius modi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile videatur; ut homines servos, ut ipse, qui iudicaret, ut statim e medio supplicio dimiserit, ut eius facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput et sanguinem pertineret. o praeclarum imperatorem nec ¹⁴ iam cum M. Aquilio fortissimo viro, sed vero cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum! tantumne vidisse in metu periculoque provinciae! cum servitorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae fugitivorum videret, ne quis se commovere auderet, quantum terroris iniecit! comprehendi iussit: quis non pertimescat? causam dicere dominos: quid servo tam formidolosum? FECISSE VIDERI pronuntiat: exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. quid deinde sequitur? verbera atque ignes et illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, et cruciatus et crux. hisce omnibus suppliciis sunt liberati. quis dubitet quin servorum animos summa formidine oppresserit, cum viderent ea facilitate praetorem, ut ab eo servorum sceleris coniurationisque damnatorum vita vel ipso carnifice internuntio redimeretur?

Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid? in ⁷ Leonte Imacharensi non idem fecisti? quid? iste motus ¹⁵ servitorum bellique subita suspitio utrum tibi tandem diligentiam custodiendae provinciae an novam rationem improbissimi quaestus attulit? Halicyensis Eumenidae,

nobilis hominis et honesti, magnae pecuniae vilicus cum impulsu tuo insimulatus esset, HS $\bar{\text{LX}}$ a domino accepisti; quod nuper ipse iuratus docuit quem ad modum gestum esset. ab equite Romano C. Matrino absente, cum is esset Romae, quod eius vilicos pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, HS $\bar{\text{DC}}$ abstulisti. dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrini; dixit ipse Matrinius; dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui Matrini honoris causa, recenti negotio, ad te litteras misit mittendasque curavit. quid? de Apollonio, Diocelis filio, Panhormitano, cui Gemino cognomen est, praeteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius, ecquid indignius, ecquid manifestius proferri potest? quem, ut Panhormum venit, ad se vocari et de tribunali citari iussit concursu magno frequentiaque conventus. homines statim loqui: 'mirabar quod Apollonius, homo pecuniosus, tam diu ab isto maneret integer: excogitavit nescio quid, attulit; profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur.' exspectatio summa hominum quidnam id esset, cum exanimatus subito ipse adcurrit cum adolescente filio; nam pater grandis natu iam diu lecto tenebatur; nominat iste servum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse et familias concitasse: is omnino servus in familia non erat. cum statim exhiberi iubet: Apollonius adfirmare se omnino nomine illo servum habere neminem. iste hominem abripi a tribunali et in carcerem conici iubet. clamare ille, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse, pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. haec cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quivis intellegere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba iniuria adfici; cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla coniectus est. videte constantiam praetoris et eius praetoris, qui in eis rebus non ita defendatur ut mediocris praetor, sed ita laudetur ut optimus imperator: cum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos adficiebat, hoc servos damnatos liberabat; Apollonium, hominem locupletissimum, qui, si fugitivi bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas

amitteret, belli fugitivorum nomine, indicta causa, in vincla coniecit; servos, quos ipse cum consilio belli faciendi causa consensisse iudicavit, eos sine consilii sententia, sua sponte, omni supplicio liberavit. quid? si aliquid ab Apollonio commissum est, quam ob rem in eum iure animadverteretur, tamenne hanc rem sic agemus, ut crimini aut invidiae reo putemus esse oportere, si quo de homine severius iudicaverit? non agam tam acerbe; non utar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, ut dissolute factum criminer; si quid vindicatum est severe, ut ex eo crudelitatis invidiam conligam: non agam ista ratione, tua sequar iudicia, tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles; simul ac tute coeperis tua iudicia rescindere, mihi suscensere desinito: meo iure enim contendam, eum, qui suo iudicio damnatus sit, iuratorum iudicum sententiis damnari oportere. non defendam Apollonii causam, amici atque hospitis mei, ne tuum iudicium videar rescindere; nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam; praetermittam illud etiam, de quo ante dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse familia, pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expediret ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri; non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimae civitatis honestissimum tam graviter animadverti causa indicta non oportuisse; nullam in te invidiam ne ex illis quidem rebus concitabo, cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis patri exacta aetate et adulescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem numquam esse factam; etiam illud praeteribo, quotienscumque Panhormum veneris illo anno et sex mensibus, nam tam diu fuit Apollonius in carcere, totiens te senatum Panhormitanum adisse supplicem cum magistratibus sacerdotibusque publicis orantem atque obsecrantem, ut aliquando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur: relinquo haec omnia, quae si velim persequi, facile ostendam tua crudelitate in alios omnis tibi aditus misericordiae iudicum iam pridem esse praeclosos; omnia tibi ista concedam et remittam; praevideo enim quid sit defensurus Hortensius: fatebitur apud istum

neque senectutem patris neque adulescentiam filii neque lacrimas utriusque plus valuisse quam utilitatem salutemque provinciae; dicet rem publicam administrari sine metu ac severitate non posse; quaeret quam ob rem fasces praetoribus praeferrantur, cur securae datae, cur carcer aedificatus, cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta? quae cum omnia graviter severeque dixerit, quaeram cur hunc eundem Apollonium Verres idem repente, nulla re nova adlata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit; tantumque in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, ut iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione coniecturam facere permittam, quod hoc genus praedandi, quam improbum, quam indignum quamque ad magnitudinem quaestus immensum infinitumque esse videatur. nam quae iste in Apollonio fecit, ea primum breviter recognoscite, quot et quanta sint; deinde haec expendite atque aestimate pecunia; reperietis idecirco haec in uno homine pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum proponeret: primum insimulatio est repentina capitalis atque invidiosi criminis: statuite quanti hoc putetis et quam multos redemisse; deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione: aestimate harum omnium rerum pretia et cogitate in his iniquitatibus unum haesisse Apollonium, ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse; postremo tenebrae, vincla, carcer, [inclusum supplicium,] a conspectu parentum ac liberum, denique a libero spiritu atque a communi luce esse seclusum: haec vero, quae vel vita redimi recte possunt, aestimare pecunia non queo.

24 haec omnia sero redemit Apollonius, iam maerore ac miseriis perditus, sed tamen ceteros docuit ante istius avaritiae scelerique occurrere, nisi vero existimatis hominem pecuniosissimum sine causa quaestus electum ad tam incredibile crimen aut sine eadem causa repente e carcere emissum aut hoc praedandi genus ab isto in illo uno adhibitum ac temptatum et non per illum omnibus pecuniosissimis Siculis metum propositum et iniectum.

10
25 Cupio mihi ab ipso, iudices, subici, quoniam de militari eius gloria dico, si quid forte praetereo; nam mihi

videor iam de omnibus rebus eius gestis dixisse, quae quidem ad belli fugitivorum suspensionem pertinerent; certe nihil sciens praetermisi. habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam defensionemque provinciae. summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit, ne qui diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possit. non ad Q. Maximi sapientiam neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem neque ad huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Pauli rationem ac disciplinam neque ad C. Marii vim atque virtutem, sed aliud genus imperatoris sane diligenter retinendum et conservandum, quaeso, cognoscite. itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, iudices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite quam facilem sibi iste et iucundum ratione consilioque reddiderit: primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum et tempestatum vim ac fluminum praeclearum hoc sibi remedium compararat: urbem Syracusas elegerat, cuius hic situs atque haec natura esse loci caelique dicitur, ut nullus unquam dies tam magna ac turbulenta tempestate fuerit quin aliquo tempore eius diei solem homines viderint: hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut cum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret; ita diei brevitatis conviviis, noctis longitudo stupris et flagitiis continebatur. cum autem ver esse coeperat, cuius initium iste non a Favonio neque ab aliquo astro notabat, sed, cum rosam viderat, tum incipere ver arbitrabatur, dabat se labori atque itineribus; in quibus eo usque se praebat patientem atque impigrum, ut cum nemo unquam in equo sedentem viderit. nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensis, rosa fartus; ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad naris sibi admovebat tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani, id quod ex multis iuratis

audistis: controversiae secreto deferebantur, paulo post palam decreta auferebantur. deinde, ubi paulisper in cubiculo pretio, non aequitate, iura descripserat, Veneriam et Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. quo loco mihi non praetermittenda videtur praeclari imperatoris egregia ac singularis diligentia: nam scitote oppidum esse in Sicilia nullum ex eis oppidis, in quibus consistere praetores et conventum agere solcant, quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier esset. itaque non nullae ex eo numero in convivium adhibebantur palam; si quae castiores erant, ad tempus veniebant, lucem conventumque vitabant. erant autem convivia non illo silentio praetorum populi Romani atque imperatorum neque eo pudore, qui in magistratum convivii versari solet, sed cum maximo clamore atque convitio; non numquam etiam res ad pugnam atque ad manus vocabatur: iste enim praetor severus ac diligens, qui populi Romani legibus numquam paruisset, illis legibus, quae in poculis ponebantur, diligenter obtemperabat; itaque erant exitus eius modi, ut alius inter manus e convivio tamquam e proelio auferretur, alius tamquam occisus relinqueretur, plerique ut fusi sine mente ac sine ullo sensu iacerent, ut quivis, cum aspexisset, non se praetoris convivium, sed ut Cannensem pugnam nequitiae videre arbitraretur. cum vero aestas summa esse coeperat, quod tempus omnes Siciliae semper praetores in itineribus consumere consuerunt, propterea quod tunc putant obeundam esse maxime provinciam, cum in arvis frumenta sunt, quod et familiae congregantur et magnitudo servitii perspicitur et labor operis maxime offendit, frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri praetores, iste novo quodam genere imperator pulcherrimo Syracusarum loco stativa sibi castra faciebat; nam in ipso aditu atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ab litore ad urbem inflectitur, tabernacula carbaceis intenta velis conlocabat. huc ex illa domo praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut eum per illos dies nemo extra illum locum videre posset; in cum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius aut minister libidinis esse

posset. huc omnes mulieres, quibuscum iste consuerat, conveniebant, quarum incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis; huc homines digni istius amicitia, digni vita illa conviviisque veniebant. inter eius modi viros et mulieres adulta aetate filius versabatur, ut cum, etiam si natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patris similem esse cogeret. huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine maximas in istius castris effecisse dicitur turbas, cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque uxor Aeschionis, honesto loco nata, in conventum suum mimi Isidori filiam venisse: iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex provincia deportaret. ac per hos dies, cum iste cum pallio purpureo talarique tunica versaretur in conviviis muliebribus, non offendebantur homines, neque moleste ferebant abesse a foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri, locum illum litoris percrepare totum muliebribus vocibus cantuque symphoniae, in foro silentium esse summum causarum atque iuris; non ferebant homines moleste: non enim ius abesse videbatur a foro neque iudicia, sed vis et crudelitas et bonorum acerba et indigna direptio. hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam rerum gestarum magnitudine atque imperatoriis laudibus tegere conaris? hic scilicet est metuendum ne ad exitum defensionis tuae vetus illa Antoniana dicendi ratio atque auctoritas proferatur, ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus aspiciat ex mulierum morsu, vestigia libidinis atque nequitiae. di faciant ut rei militaris, ut belli mentionem facere audeas! cognoscantur enim omnia istius acra illa vetera, ut non solum in imperio, verum etiam in stipendiis qualis fuerit intellegatis; renovabitur prima illa militia, cum iste e foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci solebat; aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen aere dirutus est; multa eius in stipendiis damna proferentur, quae ab isto aetatis fructu dissoluta et compensata sunt. iam vero, cum in

eius modi patientia turpitudinis aliena, non sua satietate obduruisset, qui vir fuerit, quot praesidia, quam munita pudoris et pudicitiae vi et audacia ceperit quid me attinet dicere ac coniungere cum istius flagitio cuiusquam praeterea dedecus? non faciam, iudices; omnia vetera praetermittam; duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam, ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis: unum illud, quod ita fuit inlustre notumque omnibus, ut nemo tam rusticanus homo L. Lucullo M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit quin sciret, iura omnia praetoris urbani nutu atque arbitrio [Chelidonis] meretriculae gubernari; alterum, quod, cum paludatus exisset votaue pro imperio suo communique re publica nuncupasset, noctu stupri causa lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnis divinas atque humanas religiones.

14
35

O di immortales! quid interest inter mentis hominum et cogitationes! ita mihi meam voluntatem spemque reliquae vitae vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer! ita quaestor sum factus, ut mihi illum honorem tum non solum datum, sed etiam creditum et commissum putarem; sic obtinui quaesturam in Sicilia provincia, ut omnium oculos in me unum coniectos esse arbitrarer, ut me quaesturamque meam quasi in aliquo terrarum orbis theatro versari existimarem; ut semper omnia, quae iucunda videntur esse, ea non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturae ac necessitati denegarem. nunc sum designatus aedilis; habeo rationem quid a populo Romano acceperim; mihi ludos sanctissimos maxima cum cura et caerimonia Cereri, Libero Liberaeque faciundos, mihi Floram matrem populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani appellati sunt, cum dignitate maxima et religione Iovi, Iunoni Minervaeque esse faciundos, mihi sacrarum aedium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam; ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos

datos: antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendae. ex his ego omnibus rebus, iudices, ita mihi omnis deos propitios velim, etiam si mihi iucundissimus est honos populi, tamen nequaquam capio tantum voluptatis, quantum et sollicitudinis et laboris, ut haec ipsa aedilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte conlocata et iudicio populi in loco esse posita videatur. tu, cum esses praetor renuntiatus, quoquo modo, — mitto enim et praetereo quid tum sit actum — sed cum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa praeconis voce excitatus es, qui te totiens seniorum iuniorumque centuriis illo honore adfici pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam rei publicae partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? cum tibi sorte obtigisset, uti ius diceres, quantum negotii, quid oneris haberes numquam cogitasti? neque illud rationis habuisti, si forte expergefacerere te posses, eam provinciam, quam tueri singulari sapientia atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam nequitiamque venisse? itaque non modo a domo tua Chelidonem in praetura excludere noluisti, sed in Chelidonis domum praeturam totam detulisti. secuta provincia est: in qua numquam tibi venit in mentem, non tibi idcirco fascis ac securis et tantam imperii vim tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum vi et auctoritate omnia repagula pudoris officiique perfringeres, ut omnium bona praedam tuam duceres, ut nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita saepta, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem et audaciam posset esse; in qua tu te ita gessisti, ut, omnibus cum tenere rebus, ad bellum fugitivorum confugas: ex quo iam intellegis non modo nullam tibi defensionem, sed maximam vim criminum exortam: nisi forte Italici fugitivorum belli reliquias atque illud Tempsanum incommodum proferes, ad quod recens cum te peropportune fortuna attulisset, si quid in te virtutis aut industriae habuisses, idem, qui semper fueras, inventus es: cum ad te Valentini venissent et pro eis homo disertus ac nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium sus-

37

15
38

39

16
40

ciperes, ut, cum penes te praetorium imperium ac nomen esset, ad illam parvam manum exstinguendam ducem te principemque praeberes, non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tu tecum deportaras, erat in omnium conspectu; ipsis autem Valentinis, ex tam illustri nobilique municipio, tantis de rebus responsum dedisti, cum esses cum tunica pulla et pallio. quid hunc proficiscentem, quid in ipsa provincia fecisse existimatis, qui cum iam ex provincia non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine ulla voluptate capiebat? o divina senatus frequentis in aede Bellonae ad-
 41 murmurationio! memoria tenetis, iudices, cum advesperasceret et paulo ante esset de hoc Tempsano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixissetque quidam Verrem esse non longe a Tempesa, quam valde universi admurmuraverint, quam palam principes dixerint contra! et his tot criminibus testimoniisque convictus in eorum tabella spem sibi aliquam proponit, quorum omnium palam, causa incognita, voce damnatus est?

17

42

Esto: nihil ex fugitivorum bello aut suspitione belli laudis adeptus est, quod neque bellum eius modi neque belli periculum fuit in Sicilia neque ab isto provisum est ne quod esset: at vero contra bellum praedonum classem habuit ornatam diligentiamque * in eo singularem; itaque ab isto praecclare defensa provincia est. sic de bello praedonum, sic de classe Siciliensi, iudices, dicam, ut hoc iam ante confirmem, in hoc uno genere omnis inesse culpas istius maximas avaritiae, maiestatis, dementiae, libidinis, crudelitatis. haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

43

Rem navalem primum ita dico esse administratam, non uti provincia defenderetur, sed uti classis nomine pecunia quaereretur. superiorum praetorum consuetudo cum haec fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximae et locupletissimae civitati Mamertinae nihil horum imperavisti: ob hanc rem quid tibi Mamertini clam pecuniae dederint, post, si videbitur, ex ipsorum litteris testibusque quae-

remus. navem vero cybaeam maximam, triremis instar, ⁴⁴
 [pulcherrimam atque ornatissimam cybaeam,] palam aedificatam sumptu publico, tuo nomine, [publice,] sciente tota Sicilia, per magistratum Mamertinum, tibi datam donatamque esse dico. haec navis, onusta praeda Sici-
 liensi, cum ipsa quoque esset ex praeda, simul cum iste decederet, appulsa Veliam est cum plurimis rebus et eis, quas iste Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod erant carissimae maximeque eum delectabant. eam navem nuper egomet vidi Veliae multique alii viderunt, pulcherrimam atque ornatissimam, iudices; quae quidem omnibus, qui eam aspexerant, prospectare iam exilium atque explorare fugam domini videbatur. quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod, tametsi probari nullo modo ¹⁸
 potest, tamen dici quidem in iudicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia aedificatam esse navem. aude hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere, Hortensi, ne quaeram, qui licuerit aedificare navem senatori: antiquae sunt istae leges et mortuae, quem ad modum tu soles dicere, quae vetant. fuit ista res publica quondam, fuit ista severitas in iudiciis, ut istam rem accusator in magnis criminibus obiciendam putaret. quid enim tibi navi? qui si quo publice proficisceris, praesidii et vecturae causa sumptu publico navigia praebentur; privatim autem nec proficisci quoquam potes nec arcescere res transmarinas ex eis locis, in quibus te habere nihil licet. deinde cur quicquam contra leges parasti? ⁴⁵
 valeret hoc crimen in illa vetere severitate ac dignitate rei publicae. nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo: tu tibi hoc numquam turpe, numquam criminosum, numquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi aedificari onerariam navem in provincia, quam tu cum imperio obtinebas? quid eos loqui, qui videbant, quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te navem esse illam in Italiam adducturum? naviculariam, cum Romam venisses, esse facturum? ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te in Italia maritimum habere fundum et ad fructus deportandos onerariam navem comparare. eius modi voluisti de te sermonem esse omnium,

palam ut loquerentur te illam navem parare, quae praedam ex Sicilia deportaret et ad ea furta, quae reliquisses,
 47 commeareret? verum haec omnia, si doces navem de tua pecunia aedificatam, remitto atque concedo. sed hoc, homo amentissime, non intellegis priore actione ab istis ipsis Mamertinis, tuis laudatoribus, esse sublatum? nam dixit Heius, princeps istius legationis, quae ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse factam eique faciendae senatorem Mamertinum publice praefuisse. reliqua est materies: hanc Reginis, ut ipsi dicunt — tametsi tu negare non potes — publice, quod Mamertini [materiem] non habent, im-
 19 peravisti: si et ex quo fit navis et qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio praesto fuerunt, ubi tandem istud la-
 48 tet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? ‘at Mamertini in tabulis nihil habent.’ primum video potuisse fieri, ut ex aerario nihil darent: etenim vel Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice coactis fabris operisque imperatis, gratis exaedificari atque effici potuit; deinde, id quod perspicio et quod ostendam, cum ipsos produxero, ipsorum ex litteris, multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atque inanis esse perscriptas. iam illud minime mirum est, Mamertinos, a quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciores quam populo Romano esse cognoverant, eius capiti litteris suis pepercisse. sed si argumento est Mamertinos tibi pecuniam non dedisse, quia scriptum non habent, sit argumento tibi gratis stare navem, quia quid emeris aut
 49 quid locaris scriptum proferre non potes. at enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt foederati. di approbent! habemus hominem in fetialium manibus educatum; unum praeter ceteros in publicis religionibus foederum sanctum ac diligentem; omnes qui ante te fuerunt praetores dedantur Mamertinis, quod eis navem contra pactionem foederis imperarint. sed tamen tu, sancte homo ac religiose, cur Tauromenitanis item foederatis navem imperasti? an hoc probabis, in aequa causa populorum sine pretio varium ius et disparem condicionem
 50 fuisse? quid, si eius modi esse haec duo foedera duorum populorum, iudices, doceo, ut Tauromenitanis nominatim

cautum et exceptum sit foedere, NE NAVEM DARE DEBEANT, Mamertinis in ipso foedere sanctum atque praescriptum sit, UT NAVEM DARE NECESSE SIT, istum autem contra foedus et Tauromenitanis imperasse et Mamertinis remisisse, numquid dubium poterit esse quin Verre praetore plus Mamertinis cybaea quam Tauromenitanis foedus opitulatum sit? recitentur foedera. isto igitur tuo, quem ad 20 modum ipse praedicas, beneficio, ut res indicat, pretio atque mercede minuisti maiestatem rei publicae, minuisti auxilia populi Romani, minuisti copias maiorum virtute ac sapientia comparatas; sustulisti ius imperii, condicionem sociorum, memoriam foederis: qui ex foedere ipso navem vel usque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu periculoque suo armatam atque ornatam mittere debuerunt, ei ne in freto ante sua tecta et domos navigarent, ne sua moenia portusque defenderent, pretio abs te ius foederis et imperii condicionem redemerunt. quid cen- 51 setis in hoc foedere faciendo voluisse Mamertinos impendere laboris, operae, pecuniae, ne haec biremis ascriberetur, si id ullo modo possent a nostris maioribus impetrare? nam cum hoc munus imponebatur tam grave civitati, inerat nescio quo modo in illo foedere societatis quasi quaedam nota servitutis. quod tum recentibus suis officiis, integra re, nullis populi Romani difficultatibus a maioribus nostris foedere adsequi non potuerunt, id nunc, nullo officio suo, tot annis post, iure imperii nostri quot annis usurpatum ac semper retentum, summa in difficultate navium, a C. Verre pretio adsecuti sunt, ac non hoc solum adsecuti, ne navem darent: ecquem nautam, ecquem militem qui aut in classe aut in praesidio esset te praetore per triennium Mamertini dederunt? denique cum ex senatus consulto itemque ex lege Terentia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus Siciliae civitatibus oporteret, id quoque munus leve atque commune Mamertinis remisisti. dices frumentum Mamertinos non debere. quo modo non debere? an, ut ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere quod exigeretur, sed ex eo quod emeretur. te igitur auctore et interprete ne foro quidem et comaeu Mamertini iuvare populum Romanum debuerunt. quae 53

tandem civitas fuit quae deberet? qui publicos agros arant certum est quid e lege censoria debeant: cur his quicquam praeterea ex alio genere imperasti? quid decumani, num quid praeter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur his quoque statuisti quantum ex hoc genere frumenti empti darent? quid immunes? hi certe nihil debent. at eis non modo imperasti, verum etiam, quo plus darent quam poterant, haec sexagena milia modium, quae Mamertinis remiseras, addidisti. neque hoc dico ceteris non recte imperatum, sed Mamertinis, qui erant in eadem causa et quibus superiores omnes [praetores] item ut ceteris imperarant pecuniamque ex senatus consulto et ex lege dissolverant, his dico non recte remissum. et ut hoc beneficium, quem ad modum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit et de consilii sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. ⁵⁴ audite decretum mercennarii praetoris ex ipsius commentario et cognoscite quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. recita commentarium. D. C. S. 'libenter' ait se facere; itaque perscribit. quid, si hoc verbo non esses usus 'libenter,' nos videlicet invitum te quaestum facere putaremus? ac 'de consilii sententia.' praeclarum recitari consilium, iudices, audistis. utrum vobis consilium tandem praetoris recitari videbatur, cum audiebatis nomina, an praedonis ⁵⁵ improbissimi societas atque comitatus? en foederum interpretes, societatis pactores, religionis auctores! numquam in Sicilia frumentum publice est emptum quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quam hoc delectum praeclarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet ac sui similis esset. itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quantum debuit eius hominis, qui, a quibus frumentum emere debuisset, eis decretum vendidisset: nam statim L. Metellus, ut isti successit, ex ²² C. Sacerdotis et ex Sex. Peducaei instituto ac litteris fru- ⁵⁶ mentum Mamertinis imperavit. tum illi intellexerunt se id, quod a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. age porro, tu, qui tam religiosum existimari te voluisti interpretem foederum, cur Tauromenitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum civitatum utra-

que foederata est. ac Netini quidem sibi non defuerunt ac simul pronuntiasti libenter te Mamertinis remittere, adierunt te et eandem suam causam foederis esse docuerunt: tu aliter decernere eadem in causa non potuisti; pronuntias Netinos frumentum dare non debere; et ab his tamen exigis. cedo mihi eiusdem praetoris litteras et rerum decretarum et frumenti imperati. LITTERAE RERUM DECRETARUM. quid potius in hac tanta et tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam cum posceret, non datam, aut id esse actum, ut intellegerent Mamertini bene se apud istum tam multa pretia ac munera conlocasse, cum idem alii iuris ex eadem causa non obtinerent?

Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinae ⁵⁷ laudationis, in qua quam multa sint volnera quis est vestrum, iudices, quin intellegat? primum [ut] in iudiciis qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia civitates sunt, quibus tu per triennium praefuisti: arguunt ceterae; paucae et parvae et metu repressae silent; una laudat. hoc quid est nisi intellegere quid habeat utilitatis vera laudatio, sed tamen ita provinciae praefuisse, ut hac utilitate necessario sit carendum? deinde, quod alio loco antea dixi, ⁵⁸ quae est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati et principes et publice tibi navem aedificatam et privatim se ipsos abs te spoliatos expilatosque esse dixerunt? postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt omnia te sibi esse largitum, quae tu de re publica nostra detraxeris? quae colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipium quod per hosce annos tam commoda vacatione omnium rerum sit usum quam Mamertina civitas per triennium? soli ex foedere quod debuerunt non dederunt; soli isto praetore omnium rerum immunes fuerunt; soli in istius imperio ea condicione vixerunt, ut populo Romano nihil darent, Verri nihil negarent.

Verum, ut ad classem, quo ex loco sum digressus, ²³ revertar, accepisti a Mamertinis navem contra leges, remisisti contra foedera: ita in una civitate bis improbus ⁵⁹

fuisti, cum et remisisti quod non oportebat et accepisti quod non licebat. exigere te oportuit navem, quae contra praedones, non quae cum praeda navigaret, quae defenderet ne provincia spoliaretur, non quae provinciae spolia portaret. Mamertini tibi et urbem, quo furta undique deportares, et navem, in qua exportares, praebuerunt. illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit, illi homines testes custodesque furtorum; illi tibi et locum furtis et furtorum vehiculum comparaverunt: itaque ne tum quidem, cum classem avaritia ac nequitia tua perdidisti, Mamertinis navem imperare ausus es; quo tempore in tanta inopia navium tantaque calamitate provinciae, etiam si precario essent rogandi, tamen ab eis impetraretur. reprimebat enim tibi et imperandi vim et rogandi conatum praeclara illa, non populo Romano redita biremis, sed praetori donata cybaea; ea fuit merces imperii, auxilii, iuris, consuetudinis, foederis.

- 60 Habetis unius civitatis firmum auxilium amissum ac
 24 venditum pretio; cognoscite nunc novam praedandi ratio-
 nem, ab hoc primum excogitatam: sumptum omnem in
 classem frumento, stipendio ceterisque rebus suo quae-
 que nauarcho civitas semper dare solebat: is neque ut
 accusaretur a nautis committere audebat et civibus suis
 rationes ferre debebat et in illo omni negotio non modo
 labore, sed etiam periculo suo versabatur. erat hoc, ut
 dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in
 omnibus provinciis; etiam in sociorum et Latinorum sti-
 pendio ac sumptu, tum cum illorum auxiliis uti soleba-
 mus: Verres post imperium constitutum primus impera-
 vit, ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur,
 ut is eam pecuniam tractaret, quem ipse praefecisset.
 61 cui potest esse dubium quam ob rem et omnium consue-
 tudinem veterem primus immutaris et tantam utilitatem
 per alios tractandae pecuniae neglexeris et tantam diffi-
 cultatem cum crimine, molestiam cum suspitione susce-
 peris? deinde alii quaestus instituuntur ex uno genere
 navali videte quam multi: accipere a civitatibus pecuniam,
 ne nautas darent; pretio certo missos facere nautas; mis-
 sorum omne stipendium lucrari; reliquis quod deberet
 non dare. haec omnia ex civitatum testimoniis cognoscite.

recita [testimonia civitatum]. huncine hominem! hancine ²⁵
 impudentiam, iudices! hanc audaciam! civitatibus pro ⁶²
 numero militum pecuniarum summas describere; certum
 pretium, sescenos nummos, nautarum missionis constituere;
 quos qui dederat commeatum totius aestatis abstulerat,
 iste, quod eius nautae nomine pro stipendio frumentoque
 acceperat, lucrabatur: ita quaestus duplex unius missionis
 fiebat. atque haec homo amentissimus in tanto praedonum
 impetu, tantoque periculo provinciae sic palam faciebat,
 ut et ipsi praedones scirent et tota provincia testis esset.

Cum propter istius hanc avaritiam nomine classis esset ⁶³
 in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quae praedam praec-
 tori, non quae praedonibus metum adferrent, tamen cum
 P. Caesetius et P. Tadius decem navibus suis semiplenis
 navigarent, navem quandam piratarum, praeda refertam,
 non ceperunt, sed abduxerunt, onere suo plane captam
 atque depressam. erat ea navis plena iuventutis formo-
 sissimae, plena argenti facti atque signati, multa cum
 stragula veste. haec una navis a classe nostra non capta
 est, sed inventa ad Megaridem, qui locus est non longe
 a Syracusis: quod ubi isti nuntiatum est, tametsi in acta
 cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen et statim
 quaestori legatoque suo custodes misit compluris, ut
 omnia sibi integra quam primum exhiberentur. appellitur ⁶⁴
 navis Syracusas; exspectatur ab omnibus supplicium:
 iste, quasi praeda sibi advecta, non praedonibus captis,
 si qui senes ac deformes erant, eos in hostium numero
 ducit; qui aliquid formae, aetatis artificiique habebant,
 abducit omnis, non nullos scribis, filio cohortique distri-
 buit; symphonicos homines sex cuidam amico suo Ro-
 mam muneri misit. nox illa tota in exinaniunda nave con-
 sumitur: archipiratam ipsum videt nemo, de quo suppli-
 cium sumi oportuit. hodie omnes sic habent — quid eius
 sit vos coniectura adsequi debetis — istum clam a piratis ²⁶
 ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. [coniectura ⁶⁵
 est.] iudex esse bonus nemo potest, qui suspitione certa
 non movetur: hominem nostis, consuetudinem omnium
 tenetis, qui ducem praedonum aut hostium ceperit, quam
 libenter eum palam ante oculos omnium esse patiatur:
 [hominem] in tanto conventu Syracusis vidi neminem,

iudices, qui archipiratam captum sese vidisse diceret, cum omnes, ut mos est, [ut solet fieri,] concurrerent, quaererent, videre cuperent. quid accidit cur tanto opere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, saepe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos animum-
 66 que exsaturare vellent, potestas aspiciendi nemini facta est. unus pluris praedonum duces vivos cepit P. Servilius quam omnes antea: cequando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? at contra, quaecumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus victorum captorumque hostium praebat; itaque ei concursus fiebant undique, ut non modo ex eis oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis visendi causa convenirent. ipse autem triumphus quam ob rem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit et iucundissimus? quia nihil est victoria dulcius, nullum est autem testimonium victoriae certius quam, quos saepe metueris, eos te victos ad
 67 supplicium duci videre. hoc tu quam ob rem non fecisti? quam ob rem ita pirata iste occultatus est, quasi eum aspici nefas esset? quam ob rem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem reservasti? equem seis in Sicilia antea captum archipiratam qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti; unius profer exemplum. vivum tu archipiratam servabas: quo? per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres: neque enim quicquam erat reliquum, nisi uti, classe populi Romani pulcherrima amissa provinciaque lacerata,
 27
 68 triumphus tibi navalis decerneretur. age porro, custodiri duces praedonum novo more quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quem ad modum est adservatus? lautumias Syracusanas omnes audistis; plerique nostis: opus est ingens, magnificentum, regum ac tyrannorum; totum est e saxo in mirandam altitudinem depresso et multorum operis penitus exciso; nihil tam clausum ad exitum, nihil tam saeptum undique, nihil tam tutum ad custodiam nec fieri nec cogitari potest. in has lautumias, si qui publice

custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. eo quod multos captivos civis Romanos coniecerat, quod eodem ceteros piratas condi imperarat, intellexit, si hunc subditivum archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore, ut a multis in lautumiis verus ille dux quaereretur; itaque hominem huic optimaecustodiam non audet committere: denique Syracusas totas timet: amandat hominem . . . . quo? Lilybaeum fortasse. video: tamen homines maritimos non plane reformidat. minime, iudices. Panhormum igitur? audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio adfici, at custodiri oportebat. ne Panhormum quidem. quo igitur? quo putatis? ad homines a piratarum metu et suspitione alienissimos, a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores; qui nomen numquam timuissent maritimi praedonis, unum te praetore horruissent Apronium, terrestrem archipiratam; et, ut quivis facile perspiceret id ab isto actum esse, ut ille suppositus facile et libenter se illum, qui non erat, esse simularet, imperat Centuripinis, ut is victu ceterisque rebus quam liberalissime commodissimeque adhiberetur. interea Syracusani, homines periti et humani, qui non modo ea, quae perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes cotidie piratarum, qui securi ferirentur: quam multos esse oporteret ex ipso navigio quod erat captum et ex remorum numero coniciebant: iste, quod omnis, qui artificii aliquid habuerant aut formae, removerat atque abduxerat, reliquos *si*, sicut consuetudo est, universos ad palum adligasset, clamorem populi fore suspicabatur, cum tanto plures abducti essent quam relictis: propter hanc causam cum instituisset alios alio tempore producere, tamen in tanto conventu nemo erat quin rationem numerumque haberet et reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret et flagitaret. cum magnus numerus decisset, tum iste homo nefarius in eorum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere et supponere coepit civis Romanos, quos in carcerem antea coniecerat; quorum alios Sertorianos milites fuisse in-

simulabat et ex Hispania fugientis ad Siciliam appulsos
 esse dicebat; alios, qui a praedonibus erant capti, cum
 mercaturas facerent aut aliquam ob causam navigarent,
 sua voluntate cum piratis fuisse arguebat: itaque alii
 [cives Romani], ne cognoscerentur, involutis e carcere
 capitibus ad palum atque ad necem rapiiebantur; alii, cum
 a multis [civibus Romanis] cognoscerentur, ab omnibus
 defenderentur, securi feriebantur: quorum ego de acer-
 bissima morte crudelissimoque cruciatu dicam, cum eum
 locum tractare coepero; et ita dicam, ut, si me in ea
 querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate et
 de civium Romanorum indignissima morte, non modo
 vires, verum etiam vita deficiat, id mihi praeclarum et
 73 incundum putem. haec igitur est gesta res, haec victoria
 praeclara: myoparone piratico capto dux liberatus, sym-
 phoniaci Romam missi; formosi homines et adulescentes
 et artifices domum abducti; in eorum locum et ad eorum
 numerum cives Romani hostilem in modum cruciati et
 necati; omnis vestis ablata; omne aurum et argentum
 29 ablatum et aversum. at quem ad modum ipse se induit
 priore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annii,
 hominis splendidissimi, testimonio, cum is civem Ro-
 manum dixisset, archipiratam negasset securi esse per-
 cussum, exsiluit: conscientia sceleris et furore ex male-
 ficiis concepto excitatus dixit se, quod sciret sibi crimini
 datum iri pecuniam accepisse neque de vero archipirata
 sumpsisse supplicium, ideo se securi non percussisse:
 74 domi esse apud sese archipiratas dixit duos. o clemen-
 tiam populi Romani seu potius patientiam miram ac sin-
 gularem! civem Romanum securi esse percussum M.
 Annii, eques Romanus, dicit: taces; archipiratam negat:
 fateris. fit gemitus omnium et clamor, cum tamen a prae-
 senti supplicio tuo continuit populus Romanus se et re-
 pressit et salutis suae rationem iudicum severitati reser-
 vavit. quid? sciebas tibi crimini datum iri? quam ob
 rem sciebas? quam ob rem etiam suspicabare? inimicum
 habebas neminem; si haberes, tamen non ita vixeras,
 ut metum iudicii propositum habere deberes. an te, id
 quod fieri solet, conscientia timidum suspiciosumque fa-
 ciebat? qui igitur, cum esses cum imperio, iam tum cri-

men et iudicium horrueris, *is* cum tot testibus coarguare, potes de damnatione dubitare? verum, si crimen hoc metuebas, ne quis suppositum abs te esse diceret qui pro archipirata securi feriretur, utrum tandem tibi ad defensionem firmiter fore putasti, in iudicio, coactu atque efflagitatu meo, producere ad ignotos tanto post eum, quem archipiratam esse diceres, an recenti re, Syracusis, apud notos, inspectante Sicilia paene tota, securi ferire? vide quid intersit, utrum faciendum fuerit: in illo reprehensio nulla esset; hic defensio nulla est. itaque illud semper omnes fecerunt; hoc quis ante te, quis praeter te fecerit quaero. — piratam vivum tenuisti. quem ad finem? dum cum imperio fuisti. quam ob causam? quo exemplo? cur tam diu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratae ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diuturnam dedisti? verum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quoad cum imperio fuisti: etiamne privatus, etiamne reus, etiamne paene damnatus hostium duces privata in domo retinuisti? unum, alterum mensem, prope annum denique, domi tuae piratae, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt; hoc est, quoad per M'. Glabrimonem licitum est, qui, postulante me, produci atque in carcerem condi imperavit. quod est huiusce rei ius? quae consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum atque infestissimum populi Romani seu potius communem hostem gentium nationumque omnium quisquam omnium mortalium privatus intra moenia domi suae retinere poterit? quid, si pridie, quam a me tu coactus es confiteri, civibus Romanis securi percussis, praedonum ducem vivere, habitare apud te, si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra rem publicam facere potuisset, quid diceres? ‘apud me habitavit, mecum fuit; ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, vivum atque incolumem reservavi.’ itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quae debentur hostibus victis, ad tuum, non ad rei publicae tempus conferes? populi Romani hostis privati hominis custodiis adservabitur? at etiam qui triumphant eoque diutius vivos hostium duces reservant, ut his per triumphum ductis,

pulcherrimum spectaculum fructumque victoriae populus Romanus percipere possit, tamen cum de foro in Capitolium currus flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent; idemque dies et victoribus imperii et victis vitae
 78 finem facit. et nunc cuiquam credo esse dubium quin tu id commissurus non fueris, praesertim cum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam, ut ille archipirata non potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo viveret! si enim esset mortuus, tu, qui crimen ais te metuisse, quaero cui probares? cum constaret istum Syracusis a nullo visum esse [archipirata], ab omnibus desideratum; cum dubitaret nemo quin abs te pecunia liberatus esset, cum volgo loquerentur suppositum in eius locum, quem pro illo probare velles, cum tu te fassus esses id crimen tanto ante metuisse, si
 79 cum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc, cum vivum nescio quem istum producis, tamen te derideri vides: quid, si aufugisset, si vincula rupisset ita, ut Nico ille [nobilissimus pirata,] fecit, quem P. Servilius, qua felicitate ceperat, eadem recuperavit, quid diceres? verum hoc erat: si ille semel verus pirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes, si hic falsus esset mortuus aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. plura dixi quam volui [de illo archipirata], et tamen ea, quae certissima sunt huius criminis argumenta, praetermisi; volo enim esse totum mihi crimen hoc integrum: est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reservetur.

31
 80 Hac tanta praeda auctus, mancipiis, argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites revocandos alendosque esse coepit, cum ea res non solum provinciae salutem, verum etiam ipsi praedae posset esse: nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam et concursare consueverunt aut etiam in tanto praedonum metu et periculo ipsi navigare, eo tempore ad luxuriam libidinesque suas domo sua regia [quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent,] contentus non fuit: tabernacula, quem ad modum consueverat temporibus aestivis, quod antea demonstravi, carbaseis intenta velis conlocari iussit in litore, quod est litus in Insula

Syracensis post Arethusae fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amoeno sane et ab arbitris remoto loco. hic dies aestivos [iam continuos] populi Romani⁸¹ praetor, custos defensorque provinciae, sic vixit, ut muliebria cotidie convivia essent, vir accumberet nemo praeter ipsum et praetextatum filium — etsi recte sine exceptione dixeram virum, cum isti essent, neminem fuisse — non numquam etiam libertus Timarchides adhibebatur; mulieres autem nuptae nobiles praeter unam mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem ab Rhodio tibicine abduxerat: *erat* Pipa quaedam, uxor Aeschrionis Syracusani, [de qua muliere plurimi versus, qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrantur]; *erat* Nice,⁸² facie eximia, ut praedicatur, uxor Cleomeni Syracusani. hanc [Cleomenes] vir amabat: verum tamen huius libidini adversari nec poterat nec audebat; et simul ab isto donis beneficiisque multis devinciebatur. illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen cum vir esset Syracensis, uxorem eius parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere: itaque excogitat rem singularem: navis, quibus legatus praefuerat, Cleomeni tradit; classi populi Romani Cleomenem Syracusanum praeesse iubet atque imperare. hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo dum navigaret, sed etiam libenter cum magno honore beneficioque abesset; ipse autem, remoto atque ablegato viro, non liberius, quam antea — quis enim umquam istius libidini obstitit? — sed paulo solutiore animo tamen secum illam haberet, si non tamquam virum, sed tamquam aemulum removisset. accipit navis sociorum atque amicorum Cleomenes Syracusanus. quid primum aut accus⁸³ sem aut querar? Siculone homini legati, quaestoris, praetoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? si te impediabat ista conviviorum mulierumque occupatio, ubi quaestores? ubi legati? ubi ternis denariis aestimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot tantaque ornamenta magistratibus et legatis a senatu populoque Romano permissa et data? denique ubi praefecti, ubi tribuni tui? si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit, quid civitates, quae in amicitia fideque populi

Romani perpetuo manserant? ubi Segestana? ubi Centuripina civitas? quae cum officiis, fide, vetustate, tum etiam
 84 cognatione populum Romanum attingunt. o di immortales! quid? si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare, non omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis officiique sublati est? eequod in Sicilia bellum gessimus quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? atque haec ego ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam civitatis referri volo. itaque ille vir clarissimus summusque imperator, M. Marcellus, cuius virtute captae, misericordia conservatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis, quae in insula est, Syracusanum neminem voluit: hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet; est enim locus, quem vel pauci possint defendere: committere igitur cum non fidelissimis hominibus noluit, simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est; quam ob rem qui nostros exercitus saepe excluserant, eis claustra
 85 loci committenda non existimavit. vide quid intersit inter tuam libidinem maiorumque auctoritatem, inter amorem furoremque tuum et illorum consilium atque prudentiam: illi aditum litoris Syracusanis ademerunt: tu imperium maritimum concessisti; illi habitare in eo loco Syracusanum, qua naves accedere possent, noluerunt: tu classi et navibus Syracusanum praeesse voluisti; quibus illi urbis suae partem ademerunt, eis tu nostri imperii partem dedisti, et, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusano dicto audientis esse ius-
 33
 86 sisti. egreditur in Centuripina quadriremi Cleomenes e portu; sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina, praeclara classis in speciem, sed inops et infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum. tam diu in imperio suo classem iste praetor diligens vidit, quam diu convivium eius flagitiosissimum praetervecta est; ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit: stetit soleatus praetor populi Romani cum pallio purpureo tunicaque talari, muliercula nixus, in litore. iam hoc istum vestitu Siculi civesque
 87 Romani permulti saepe viderant. postea quam paulum

provecta classis est et Pachynum quinto die denique ap-
 pulsa, nautae coacti fame radices palmarum agrestium,
 quarum erat in illis locis, sicuti in magna parte Siciliae,
 multitudo, conligebant et eis miseri perditique alebantur.
 Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria ac
 nequitia tum etiam imperio putaret, similiter totos dies in
 litore, tabernaculo posito, perpotabat. ecce autem re- 34
 pente, ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nuntiatur pi-
 ratarum esse navis in portu Odysseae; nam ita is locus
 nominatur; nostra autem classis erat in portu Pachyni.
 Cleomenes autem, quod erat terrestre praesidium non re,
 sed nomine, speravit eis militibus, quos ex eo loco de-
 duxisset, explere se numerum nautarum et remigum posse:
 reperta est eadem istius hominis avarissimi ratio in prae-
 sidiis quae in classibus: nam erant perpauci reliqui, ceteri
 dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina 88
 malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit; et si-
 mul, ut se ceteri sequerentur, signum dari iussit. haec
 Centuripina navis erat incredibili celeritate velis; nam
 scire isto praetore nemo poterat quid quaeque navis remis
 facere posset; etsi in hac quadriremi, propter honorem
 et gratiam Cleomenis, minime multi remiges et milites
 deerant. evolarat iam e conspectu fere fugiens quadriremi-
 nis, cum etiam tum ceterae naves uno in loco moliebantur.
 erat animus in reliquis: quamquam erant pauci, quo- 89
 quo modo res se habebat, pugnare tamen se velle clama-
 bant, et, quod reliquum vitae viriumque fames fecerat,
 id ferro potissimum reddere volebant. quod si Cleomenes
 non tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio
 fuisset: erat enim sola illa navis constrata et ita magna,
 ut propugnaculo ceteris posset esse; quae, si in praedonum
 pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos
 myoparones videretur, sed tum inopes, relictis ab
 duce praefectoque classis, eundem necessario cursum te-
 nere coeperunt. Helorum versus, ut ipse Cleomenes, ita 90
 ceteri navigabant; neque ei tam praedonum impetum fu-
 giebant, quam imperatorem sequebantur. tum ut quisque
 in fuga postremus, ita in periculo princeps erat; postre-
 mam enim quamque navem piratae primam adoriebantur:
 ita prima Haluntinorum navis capitur, cui praecerat Halun-

tinus, homo nobilis, Phylarchus, quem ab illis praedoni-
 bus Locrenses postea publice redemerunt; ex quo vos
 priore actione iurato rem omnem causamque cognostis;
 deinde Apolloniensis navis capitur et eius praefectus
 35 Anthropinus occiditur. haec dum aguntur, interea Cleo-
 31 menes iam ad Helori litus pervenerat; iam sese in terram
 e navi eiecerat quadrirememque fluctuantem in salo reli-
 querat. reliqui praefecti navium, cum in terram imperator
 exisset, cum ipsi neque repugnare neque mari effugere
 ullo modo possent, appulsis ad Helorum navibus Cleo-
 menem persecuti sunt. tum praedonum dux Heracleo,
 repente, praeter spem, non sua virtute, sed istius avaritia
 nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Romani,
 in litus expulsam et eiectam, cum primum invesperasce-
 32 ret, inflammari incendique iussit. o tempus miserum at-
 que acerbum provinciae Siciliae! o casum illum multis
 innocentibus calamitosum atque funestum! o istius ne-
 quitiam ac turpitudinem singularem! una atque eadem
 nox erat, qua praetor amoris turpissimi flamma, classis
 populi Romani praedonum incendio conflagrabat. adfertur
 nocte intempesta gravis huiusce cladis nuntius Syracusas;
 curritur ad praetorium, quo istum ex illo praeclaro con-
 vivio reducerant paulo ante mulieres cum cantu atque
 symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in
 publico esse non audet; includit se domi; neque aderat
 33 uxor, quae consolari hominem in malis posset. huius
 autem praeclari imperatoris ita erat severa domi disci-
 plina, ut in re tanta et tam gravi nuntio nemomitteretur,
 nemo esset qui auderet aut dormientem excitare aut
 interpellare vigilantem: iam vero, re ab omnibus cognita,
 concursabat urbe tota maxima multitudo; non enim, sicut
 erat nuper consuetudo, praedonum adventum significabat
 ignis e specula sublatus aut tunulo, sed flamma ex ipso
 incendio navium et calamitatem acceptam et periculum
 36 reliquum nuntiabat. cum praetor quaereretur et constaret
 neminem ei nuntiasse, fit ad domum eius cum clamore
 34 concursus atque impetus. tum iste excitatus audit rem
 omnem ex Timarchide; sagum sumit. lucebat iam fere:
 procedit in medium, vini, somni, stupri plenus. excipitur
 ab omnibus eius modi clamore, ut ei Lampsaceni periculi

similitudo versaretur ante oculos; hoc etiam maius [hoc] videbatur, quod in odio simili multitudo hominum haec erat maxima. tum istius acta commemorabatur, tum flagitiosa illa convivia; tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim; tum quaerebant ex isto palam, tot dies continuos, per quos numquam visus esset, ubi fuisset, quid egisset; tum imperator ab isto praepositus Cleomenes flagitabatur; neque quicquam propius est factum, quam ut illud Uticense exemplum de Hadriano transferretur Syracusas, ut duo sepulchra duorum praetorum improborum duabus in provinciis constituerentur: verum habita est a multitudine ratio temporis, habita tumultus, habita etiam dignitatis existimationisque communis, quod is est conventus Syracusis civium Romanorum, ut non modo illa provincia, verum etiam hac re publica dignissimus existimetur. confirmant ipsi se, cum hic etiam tum semisomnus stuperet; arma capiunt; totum forum atque Insulam, quae est urbis magna pars, complent. unam illam noctem solam praedones ad Helorum commorati, cum fumantis etiam nostras navis reliquissent, accedere incipiunt Syracusas: qui videlicet saepe audissent nihil esse pulchrius quam Syracusarum moenia ac portus, statuerant se, si ea Verre praetore non vidissent, numquam esse visuros. ac primo ad illa aestiva praetoris accedunt, ipsam illam ad partem litoris, ubi iste per eos dies, tabernaculis positus, castra luxuriae conlocarat: quem postea quam inanem locum offenderunt et praetorem commosse ex eo loco castra senserunt, statim sine ullo metu in ipsum portum penetrare coeperunt. cum in portum dico, iudices, — explanandum est enim diligentius eorum causa, qui locum ignorant — in urbem dico atque in urbis intimam partem venisse piratas; non enim portu illud oppidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur et continetur, ut non adluantur mari moenia extrema, sed ipse influat in urbis sinum portus. hic, te praetore, Heracleo pirata cum quattuor parvis myoparonibus ad arbitrium suum navigavit. pro di immortales! piraticus myoparo, cum imperii populi Romani nomen ac fascēs essent Syracusis, usque ad forum Syracusanum et ad omnis crepidines urbis accessit: quo neque Karthaginensium glo-

95

37
96

97

riosissimae classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis saepe conatae, umquam aspirare potuerunt, neque populi Romani invicta ante te praetorem gloria illa navalis umquam tot Punicis Siciliensibusque bellis penetrare potuit; qui locus eius modi est, ut ante Syracusani in moenibus suis, in urbe, in foro hostem armatum ac victorem quam in portu ullam hostium navem viderint.

98 hic, te praetore, praedonum naviculae pervagatae sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam ccc navibus vi ac multitudine invasit; quae in eo ipso portu, loci ipsius natura, victa atque superata est. hic primum opes illius civitatis comminutae depressaeque sunt; in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, gloriae naufragium factum existimatur. cone pirata penetravit, quo simul atque adisset, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam praetervectus est, quae est urbs Syracusis suo nomine ac moenibus, quo in locomaiores, ut ante dixi, Syracusanum habitare vetuerunt, quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intellegebant.

99 at quem ad modum est pervagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris navibus invenerant, iactabant, ut omnes istius improbitatem et calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut populo Romano totique Italiae suppeditare possent, cosine in insula Cereris natos, ubi primum fruges inventae esse dicuntur, eo cibo esse usos, a quo maiores eorum ceteros quoque, frugibus inventis, removerunt? te praetore Siculi milites palmarum stirpibus, piratae Siculo frumento alebantur?

100 o spectaculum miserum atque acerbum: ludibrio esse urbis gloriam, populi Romani nomen, hominum conventum atque multitudinem piratico myoparoni: in portu Syracusano de classe populi Romani triumphum agere piratam, cum praetoris inertissimi nequissimique oculos praedonum remi respergerent!

Postea quam e portu piratae non metu aliquo adfecti, sed satietate exierunt, tum coeperunt quaerere homines causam illius tantae calamitatis. dicere omnes et palam disputare, minime esse mirandum, si, remigibus militi-

busque dimissis, reliquis egestate et fame perditis, praetore tot dies cum muliereculis perpotante, tanta ignominia et calamitas esset accepta. haec autem istius vituperatio ¹⁰¹ atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis civitatibus illis navibus praepositi fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracusas, classe amissa, refugerant, dicebant, quot ex sua quisque nave missos sciret esse. res erat clara, neque solum argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur. homo certior fit agi ³⁹ nihil in foro et conventu toto die, nisi hoc quaeri ex nauarchis, quem ad modum classis sit amissa; illos respondere et docere unum quemque, missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore et fuga: quod postea quam iste cognovit, hanc rationem habere coepit: causam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam hoc usu venit, ita ut ipsum priore actione dicere audistis; videbat illis nauarchis testibus tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse: consilium capit primo stultum, verum tamen clemens: nauarchos ad se ¹⁰² vocari iubet. veniunt: accusat eos, quod eius modi sermones de se habuerint; rogat ut in sua quisque dicat navi se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum: illi enim vero se ostendunt, quod vellet, esse facturos. iste non procrastinat; advocat amicos statim; quaerit ex illis singillatim quot quisque nautas habuerit: respondet unus quisque, ut erat praecceptum. iste in tabulas refert; obsignat signis amicorum providens homo, ut contra hoc crimen, si quando opus ¹⁰³ esset, hac videlicet testificatione uteretur. derisum esse credo hominem amentem a suis consiliariis et admonitum hasce ei tabulas nihil profuturas; etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. iam iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publice quoque, quae vellet, in litteras civitatum [tolli et] referri iuberet: quae omnia nunc intellegit sibi nihil prodesse, postea quam certis litteris, testibus auctoritatibusque convincitur. ubi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, tabellas sibi nullo adiumento futuras, inquit consilium, non improbi praetoris, nam id quidem esset ferendum, sed importuni atque amentis tyranni: statuit,

si hoc crimen extenuari vellet — nam omnino tolli posse non arbitrabatur — nauarchos omnis, testis sui sceleris, 104
vita esse privandos. occurrebat illa ratio: quid Cleomene fiet? poterone animadvertere in eos, quos dicto audientis esse iussi, missum facere eum, cui potestatem imperiumque permisi? poterone eos adficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt, ignoscere Cleomeni, qui secum fugere et se consequi iussit? poterone esse in eos vehemens, qui navis non modo inanis habuerunt, sed etiam apertas, in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam navem et minus exinanitam? pereat Cleomenes una! ubi fides? ubi execrationes? ubi dexteræ complexusque? ubi illud contubernium muliebris militiae in illo delicatissimo litore? 105
fieri nullo modo poterat quin Cleomeni parceretur. vocat Cleomenem; dicit ei se statuisse animadvertere in omnis nauarchos; ita sui periculi rationes ferre ac postulare. ‘tibi uni parcam et potius istius culpae crimen vituperationemque inconstantiae suscipiam quam aut in te sim crudelis aut tot tam gravis testis vivos incolumisque esse patiar.’ agit gratias Cleomenes, approbat consilium, dicit ita fieri oportere: admonet tamen illud, quod istum fugerat, in Phalacrum, Centuripinum nauarchum, non posse animum adverti, propterea quod secum una fuisset in Centuripina quadriremi. quid? ergo iste homo ex eius modi civitate, adulescens nobilissimus, testis relinquetur? ‘in praesentia,’ inquit Cleomenes ‘quoniam ita necesse est; sed post aliquid videbinus, ne iste nobis obstare 41
106 possit.’ haec postea quam acta et constituta sunt, procedit iste repente e praetorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate; in forum venit; nauarchos ad se vocari iubet: qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim adcurrunt: iste hominibus miseris innocentibus inici catenas imperat. implorare illi fidem praetoris et qua re id faceret rogare. tum iste hoc causae dicit, quod classem praedonibus prodidissent. fit clamor et admiratio populi, tantam esse in homine impudentiam atque audaciam, ut aut aliis causam calamitatis attribueret, quae omnis propter avaritiam ipsius accidisset, aut, cum ipse praedonum socius putaretur, aliis prodicionis crimen inferret; deinde hoc quinto decimo die crimen esse natum, postquam classis esset

amissa. cum haec ita fierent, quaerebatur ubi esset Cleo- 107
 menes; non quo illum ipsum, cuiuscumodi est, quisquam
 supplicio propter illud incommodum dignum putaret: nam
 quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quem-
 quam insimulare falso: quid, inquam, magno opere potuit
 Cleomenes facere, istius avaritia navibus exinanitis? at-
 que cum vident sedere ad latus praetoris et ad aurem
 familiariter, ut solitus erat, insusurrare. tum vero omni-
 bus indignissimum visum est, homines honestissimos,
 electos e suis civitatibus, in ferrum atque in vincla con-
 iectos; Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinum
 societatem familiarissimum esse praetori. apponitur eis 108
 tamen accusator Naeivius Turpio quidam, qui C. Sacer-
 dote praetore iniuriarum damnatus est, homo bene appo-
 situs ad istius audaciam; quem iste in decumis, in rebus
 capitalibus, in omni calumnia praecursorem habere sole-
 bat et emissarium. veniunt Syracusas parentes propin- 42
 quique miserorum adolescentium, hoc repentino calami-
 tatis suae nuntio commoti; vinctos aspiciunt catenis liberos
 suos, cum istius avaritiae poenam collo et cervicibus suis
 sustinerent; adsunt, defendunt, proclamant, fidem tuam,
 quae nusquam erat neque unquam fuerat, implorant.
 pater aderat Dexo Tyndaritanus, homo nobilissimus,
 hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appel-
 laras. cum cum illa auctoritate *hominem* miseria videres
 praeditum, non te eius lacrimae, non senectus, non ho-
 spitii ius atque nomen ab scelere aliquam ad partem hu-
 manitatis revocare potuit? sed quid ego hospitii iura in 109
 hac immani belua commemoro? qui Sthenium Thermita-
 num, hospitem suum, cuius domum per hospitium ex-
 hausit et exinanivit, absentem in reos rettulerit, indicta
 causa capite damnarit, ab eo nunc hospitiorum iura at-
 que officia quaeramus? cum homine enim crudeli nobis
 res est an cum fera atque immani belua? te patris lacrimae
 de innocentis filii periculo non movebant; cum patrem
 domi reliquisses, filium tecum haberes, te neque praesens
 filius de liberum caritate neque absens pater de indul-
 gentia patria commonebat? catenas habebat hospes tuus, 110
 Aristeus, Dexonis filius. ‘quid ita?’ ‘prodiderat classem.’
 ‘quod ob praemium?’ ‘deseruerat exercitum.’ ‘quid Cleo-

menes?' 'ignavus fuerat.' 'at eum tu ob virtutem corona
 ante donaras.' 'dimiserat nautas.' 'at ab omnibus tu
 mercedem missionis acceperas.' alter parens ex altera
 parte erat Herbitensis Eubulidas, homo domi suae clarus
 et nobilis; qui quia Cleomenem in defendendo filio laeserat,
 nudus paene est destitutus. quid erat autem quod quis-
 quam diceret aut defenderet? 'Cleomenem nominare non
 licet.' 'at causa cogit.' 'moriere, si appellaris.' num-
 quam enim iste cuiquam est mediocriter minatus. 'at re-
 miges non erant.' 'praetorem tu accusas? frange cer-
 vices.' si neque praetorem neque praetoris aemulum
 appellari licebit, cum in his duobus tota causa sit, quid
 futurum est? dicit etiam causam Heraclius Segestanus,
 homo domi suae nobilissimo loco natus. audite, ut vestra
 humanitas postulat, iudices; audietis enim de magnis in-
 commodis iniuriisque sociorum: hunc scitote fuisse He-
 raclium in eadem causa, qui propter gravem morbum
 oculorum suorum tum non navigarit et iussu eius, qui
 potestatem habuit, in comœatu Syracusis remanserit: is
 certe neque classem prodidit neque metu perterritus fugit
 neque exercitum deseruit; etenim tunc esset hoc animum
 advertendum, cum classis Syracusis proficiscebatur. is
 tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo mani-
 festo scelere deprehensus, in quem ne falsi quidem causa
 conferri criminis potuit. fuit in illis nauarchis Heracliensis
 quidam Furius, nam habent illi non nulla huiusce modi
 Latina nomina, homo, quam diu vixit, non domi suae
 solum, post mortem tota Sicilia clarus et nobilis; in quo
 homine tantum animi fuit, non solum ut istum libere lae-
 deret, nam id quidem, quoniam moriundum videbat, sine
 periculo se facere intellegebat, verum, morte proposita,
 cum lacrimans in carcere mater noctis diesque adsideret,
 defensionem causae suae scripsit; quam nunc nemo est
 in Sicilia quin habeat, quin legat, quin tui sceleris et
 crudelitatis ex illa oratione commonefiat: in qua docet
 quot a civitate sua nautas acceperit, quot et quanti quem-
 que dimiserit, quot secum habuerit, item de ceteris navi-
 bus dicit; quae cum apud te diceret, virgis oculi ver-
 berabantur. ille morte proposita facile dolorem corporis
 patiebatur; clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus

esse indignum, plus impudicissimae mulieris apud te de Cleomenis salute quam de sua vita lacrimas matris valere. deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte vos ¹¹³ populus Romanus cognovit, non falso ille de vobis iam in morte ipsa praedicavit: non posse Verrem testis interficiendo [nos] exstinguere; graviolem apud sapientis iudices se fore ab inferis testem, quam si vivus in iudicium produceretur: tum avaritiae solum, si viveret; nunc, cum ita esset necatus, sceleris, audaciae, crudelitatis testem fore. iam illa praeclara: non testium modo catervas, cum tua res ageretur, sed ab dis manibus innocentium Poenas scelerumque Furias in tuum iudicium esse venturas; sese ideo leviolem suum casum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum Sextiique tui carnificis voltum et manum vidisset, cum in conventu civium Romanorum iussu tuo securi cives Romani ferirentur. ne multa, iudices: libertate, ¹¹⁴ quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserimae servitutis abusus est. ⁴⁴ condemnat omnis de consilii sententia: tamen neque iste in tanta re tot hominum T. Vectium ad se arcessit, quaestorem suum, cuius consilio uteretur, neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui, quia legatus isto praetore in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est, sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat omnis. ¹¹⁵ hic cuncti Siculi, fidelissimi atque antiquissimi socii, plurimis adfecti beneficiis a maioribus nostris, graviter commoventur et de suis periculis fortunisque omnibus pertimescunt: indigne ferunt illam clementiam mansuetudinemque nostri imperii tantam in crudelitatem inhumanitatemque esse conversam; condemnari tot homines uno tempore nullo crimine; defensionem suorum furtorum praetorem improbum ex indignissima morte innocentium quaerere. nihil addi iam videtur, iudices, ad hanc improbitatem, amentiam crudelitatemque posse; et recte nihil videtur; nam si cum aliorum improbitate certet, longe omnis multumque ¹¹⁶ superabit: sed secum ipse certat; id agit, ut semper superius suum facinus novo scelere vincat. Phalacrum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in eius quadriremi [Cleomenes] vectus esset: tamen, quia pertimuerat adulescens, quod eandem suam causam vide-

bat esse quam illorum, qui innocentes peribant, accedit
 ad hominem Timarchides: a securi negat esse ei peri-
 culum; virgis ne caederetur monet ut caveat: ne multa,
 ipsum dicere adulescentem audistis se ob hunc metum
 117 pecuniam Timarchidi numerasse. levia sunt haec in hoc
 reo: metum virgarum nauarchus nobilissimae civitatis
 pretio redemit: humanum est; alius, ne condemnaretur,
 pecuniam dedit: usitatum est. non volt populus Romanus
 obsoletis criminibus accusari Verrem; nova postulat, in-
 audita desiderat, non de praetere Siciliae, sed de nefario
 45 tyranno fieri iudicium arbitratur: includuntur in carcerem
 condemnati; supplicium constituitur in illos, sumitur de
 miseris parentibus nauarchorum; prohibentur adire ad
 filios, prohibentur liberis suis cibum vestitumque ferre:
 118 patres hi, quos videtis, iacebant in limine matresque mi-
 serae pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo con-
 spectu liberum exclusae; quae nihil aliud orabant, nisi ut
 filiorum suorum postremum spiritum ore excipere liceret.
 aderat ianitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque
 sociorum et civium Romanorum, lictor Sextius, cui ex
 [omni] gemitu doloreque certa merces comparabatur: 'ut
 adeas, tantum dabis; ut [tibi] cibum vestitumque intro
 ferre liceat, tantum.' nemo recusabat. 'quid? ut uno ictu
 securis adferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu cru-
 cietur? ne saepius feriat? ne cum sensu doloris aliquo
 spiritus auferatur?' etiam ob hanc causam pecunia lictori
 119 dabatur. o magnum atque intolerandum dolorem! o gra-
 vem acerbamque fortunam! non vitam liberum, sed mortis
 celeritatem pretio redimere cogebantur parentes; atque
 ipsi etiam adulescentes cum Sextio suo de plaga et de
 uno illo ictu loquebantur, idque postremum parentes suos
 liberi orabant, ut levandi cruciatus sui causa lictori pecu-
 nia daretur. multi et graves dolores inventi parentibus
 et propinquis, multi: verum tamen mors sit extrema. non
 erit. estne aliquid ultra quo crudelitas progredi possit?
 reperietur. nam illorum, cum crunt securi percussi ac
 necati, corpora feris obiciuntur: hoc si luctuosum est pa-
 120 rentibus, redimant pretio sepeliendi potestatem. Onasum
 Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis se ob
 sepulturam Heraclii nauarchi pecuniam Timarchidi nu-

merasse; ne hoc posses dicere ‘patres enim veniunt amissis filiis irati’: vir primarius, homo nobilissimus, dicit, neque de filio dicit. iam hoc quis tum fuit Syracusis quin audierit, quin sciat, has Timarchidi pactiones sepulturae cum vivis etiam illis esse factas? non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam virorum funera locabantur? qui omnibus rebus actis atque decisis, producuntur e carcere, deligantur. quis tam fuit illo tempore ferreus, quis tam inhumanus praeter unum te, qui non illorum aetate, nobilitate, miseria commoveretur? ecquis fuit quin lacrimaret? quin ita calamitatem illam putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune arbitraretur? feriuntur securi: laetaris tu in omnium gemitu et triumphas; testis avaritiae tuae gaudes esse sublatus. errabas, Verres, et vehementer errabas, cum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: praceps amentia ferebare, qui te existimares avaritiae vulnera crudelitatis remediis posse sanare: etenim quamquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi neque illis desunt; tamen ex ipso illo numero nauarchorum aliqui vivunt, [et] adsunt; quos, ut mihi videtur, ad illorum innocentium poenas fortuna et ad hanc causam reservavit: adest Phylarchus Haluntinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus a praedonibus et captus est; cui calamitas saluti fuit; qui nisi captus a piratis esset, in hunc praedonem sociorum incidisset; dicit is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalacrus, in amplissima civitate amplissimo loco natus; eadem dicit; nulla in re discrepat.

Per deos immortalis! quo tandem animo sedetis, iudices? aut haec quem ad modum auditis? utrum ego desipio et plus quam satis est doleo tanta calamitate miseriaque sociorum an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus et maeror pari sensu doloris adficit? ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi percussum esse dico, versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis: eorum populorum civis, eorum agrorum

alumnos, ex quibus maxima vis frumenti quot annis plebi Romanae illorum operis ac laboribus quaeritur, qui a parentibus spe nostri imperii nostraeque aequitatis suscepti educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem et
 124 ad eius funestam securem esse servatos? cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segestani, tum iura simul civitatum atque officia considero: quas urbis P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. en quod Tyndaritani libenter praedicent: ‘nos in septemdecim populis Siciliae numeramur; nos semper omnibus Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus; a nobis omnia populo Romano semper et belli adiumenta et pacis ornamenta ministrata sunt.’ multum vero haec
 125 eis iura profuerunt in istius imperio ac potestate! vestros quondam nautas contra Karthaginem Scipio duxit; at nunc navem contra praedones paene inanem Cleomenes ducit. vobiscum Africanus hostium spolia et praemia laudis communicavit; at nunc per hunc spoliati, navi a praedonibus abducta, ipsi in hostium loco numeroque ducimini. quid vero? illa Segestanorum non solum litteris tradita neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum usurpata et comprobata cognatio quos tandem fructus huiusmodi necessitudinis in istius imperio tulit? nempe hoc iure fuit, iudices, ut ex sinu patriae nobilissimus adolescens et ex complexu matris ereptus innocens filius istius carnifici Sextio dederetur; cui civitati maiores nostri maximos agros atque optimos concesserunt, quam immunem esse voluerunt, haec apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis, auctoritatis ne hoc quidem iuris obtinuit, ut unius honestissimi atque innocentissimi civis mortem ac sanguinem deprecaretur.

48
126

Quo confugient socii? quem implorabunt? qua spe denique ut vivere velint tenebuntur, si vos eos deseretis? ad senatumne venient? quid? ut de Verre supplicium sumant? non est usitatum, non est senatorium. ad populum Romanum confugient? facilis est populi causa: legem enim se sociorum causa iussisse et ei vos legi custodes ac vindices praeposuisse dicet. hic locus igitur est unus

quo perfugiant; hic portus, haec arx, haec ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetundis rebus solebant: non aurum, non argentum, non vestem, non mancipia repetunt; non ornamenta, quae ex urbibus fanisque erepta sunt; metuunt homines imperiti, ne iam haec populus Romanus concedat et ita fieri velit; patimur enim multos iam annos et silemus, cum videmus ad paucos [homines] omnis omnium nationum pecunias pervenire; quod eo magis ferre animo aequo et concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat ut obscura sua cupiditas esse videatur: in urbe ¹²⁷ nostra pulcherrima atque ornatissima quod signum, quae tabula picta est quae non ab hostibus victis capta atque deportata sit? at istorum villae sociorum fidelissimorum plurimis et pulcherrimis spoliis ornatae refertaeque sunt: ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quae nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totamque Asiam, Achaiam, Graeciam, Siciliam tam in paucis villis inclusas esse videtis? sed haec, ut dico, omnia iam socii vestri relinquunt et neglegunt, iudices: ne publice a populo Romano spoliarentur, officiis ac fide providerunt; paucorum cupiditati tum, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant; nunc vero iam adempta est non modo resistendi, verum etiam suppeditandi facultas: itaque res suas neglegunt; pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt; relinquunt: hoc iam ornatu ad vos confugiunt. aspiciate, [aspiciate,] iudices, squalorem ¹²⁸ sordisque sociorum! Sthenius hic Thermitanus cum hoc ⁴⁹ capillo atque veste, domu sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit; sese ipsum abs te repetit, nihil amplius: totum enim tua libidine et scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus ac beneficiis princeps fuit, sustulisti. Dexo hic, quem videtis, non quae publice Tyndaride, non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum atque innocentissimum flagitat; non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solacium vult aliquod reportare. hic tam grandis natu Eubulidas hoc tantum exacta aetate laboris itinerisque suscepit,

non ut aliquid de suis bonis recuperaret, sed ut, quibus
 oculis cruentas cervices filii sui viderat, isdem te con-
 demnatum videret. si per L. Metellum licitum esset, iu-
 dices, 129 matres illorum miserorum sororesque veniebant:
 quarum una, cum ego ad Heracliam noctu accederem,
 cum omnibus matronis eius civitatis et cum multis facibus
 mihi obviam venit, et ita, me suam salutem appellans,
 te suum carnificem nominans, filii nomen implorans, mihi
 ad pedes misera iacuit, quasi ego eius excitare ab inferis
 filium possem. faciebant hoc idem ceteris in civitatibus
 grandes natu matres et item parvi liberi miserorum; quo-
 rum utrumque aetas laborem et industriam meam, fidem
 130 et misericordiam vestram requirebat: itaque ad me, iu-
 dices, hanc querimoniam praeter ceteras Sicilia detulit;
 lacrimis ego huc, non gloria inductus accessi; ne falsa
 damnatio, ne carcer, ne catenae, ne verbera, ne secures,
 ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne deni-
 que etiam exsanguia corpora mortuorum, ne maeror paren-
 tum ac propinquorum magistratibus nostris quaestui possit
 esse. hunc ego si metum Siciliae damnatione istius per
 vestram fidem et veritatem deiecero, iudices, satis officio
 meo, satis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt,
 factum esse arbitrabor.

50 Quapropter si quem forte inveneris qui hoc navale
 131 crimen conetur defendere, is ita defendat, ut illa com-
 munita, quae ad causam nihil pertinent, praetermittat; me
 culpae fortunam adsignare, calamitatem crimini dare; me
 amissionem classis obicere, cum multi viri fortes in com-
 muni incertoque periculo belli et terra et mari saepe offen-
 derint: nullam tibi obicio fortunam; nihil est quod cetero-
 rum res minus commode gestas proferas; nihil est quod
 multorum naufragia fortunae conligas: ego navis inanis
 fuisse dico; remiges nautasque dimissos; reliquos stirpi-
 bus vixisse palmarum; praefuisse classi populi Romani
 Siculum, perpetuo sociis atque amicis Syracusanum; te
 illo tempore ipso superioribusque diebus omnibus in litore
 cum mulierculis perpotasse dico: harum rerum omnium
 132 auctores testisque produco. num tibi insultare in calami-
 tate, num intercludere perfugia fortunae, num casus bel-
 licos exprobrare aut obicere videor? tametsi solent ei

fortunam sibi obici nolle, qui se fortunae commiserunt, qui in eius periculis sunt ac varietate versati. istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit; homines enim in proeliis, non in conviviis, belli fortunam periclitari solent: in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. quod si fortunam [tibi] obici non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti? etiam illud ¹³³ praecidas licet, te, quod supplicium more maiorum sumpseris securique percusseris, idcirco a me in crimen et in invidiam vocari: non in supplicio crimen meum vertitur; non ego nego securi quemquam feriri debere; non ego metum ex re militari, non severitatem imperii, non poenam flagitii tolli dico oportere; fateor non modo in socios, sed etiam in civis militesque nostros persaepe esse severe ac vehementer vindicatum; qua re haec quoque praeter- ⁵¹ mittas licet: ego culpam non in nauarchis, sed in te fuisse demonstro; te pretio remiges militesque dimisisse arguo; hoc nauarchi reliqui dicunt; hoc Netinorum foederata civitas publice dicit; hoc Amestratini, hoc Herbitenses, hoc Hennenses, Agyrinenses, Tyndaritani publice dicunt; tuus denique testis, tuus imperator, tuus acmulus, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, ut Pachyno e terrestri praesidio milites conligeret, quos in navibus conlocaret; quod certe non fecisset, si suum numerum naves haberent; ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. dico praeterea ¹³⁴ illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos; dico aut omnis extra culpam fuisse aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret, aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus; dico etiam in ipso supplicio mercedem lacrimarum, mercedem volneris atque plagae, mercedem funeris ac sepulturae constitui nefas fuisse. quapropter si mihi respondere voles, haec dicit: ¹³⁵ classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem afuisse, nullum vacuum tractum esse remum,

rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri nauarchos, mentiri tot tam gravis civitates, mentiri etiam Siciliam totam; proditum esse te a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites; animum illis, non copias defuisse; Cleomenem acerrime pugnans ab eis relictum esse atque desertum; nummum ob sepulturam datum nemini. quae si dices, tenebere: sin alia dices, ea, quae a me dicta sunt, non refutabis. hic tu etiam dicere audebis 'est in iudiciis ille familiaris meus, est paternus amicus ille.' non ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita te in huiusce modi crimine maxime eius pudet? 'paternus amicus est.' ipse pater si iudicaret, per deos immortalis, quid facere posses? cum tibi haec diceret: tu in provincia praetor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis ex foedere quam deberent navem per triennium remisisti; tibi apud eosdem privata navis oneraria maxima publice est aedificata; tu a civitatibus pecunias classis nomine coëgisti; tu pretio remiges dimisisti; tu, navis cum esset ab quaestore et ab legato capta praedonum, archipiratam ab oculis omnium removisti; tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti; tu tuam domum piratas abducere, tu in iudicium archipiratam domo producere ausus es; tu in provincia tam splendida, tu apud socios fidelissimos, civis Romanos honestissimos, in metu periculoque provinciae, dies continuos compluris in litore conviviisque iacuisti; te per eos dies nemo tuae domi convenire, nemo in foro videre potuit; tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matres familias adhibuisti; tu inter eius modi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, conlocavisti, ut aetati maxime lubricae atque incertae exempla nequitiae parentis vita praeberet; tu praetor in provincia cum tunica pallioque purpureo visus es; tu propter amorem libidinemque tuam imperium navium legato populi Romani ademisti, Syracusano tradidisti; tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruerunt; tua luxuria atque avaritia classis populi Romani a praedonibus capta et incensa est; post Syracusas conditas quem in portum numquam hostis accesserat, in eo te praetore primum piratae navigaverunt;

neque haec tot et tanta dedecora dissimulatione tua neque oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti, sed etiam navium praefectos sine ulla causa de complexu parentum suorum, hospitem tuorum, ad mortem cruciatumque rapuisti: neque te in parentum luctu atque lacrimis mei nominis commemoratio mitigavit; tibi hominum innocentium sanguis non modo voluptati, sed etiam quaestui fuit: — haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo 53 veniam petere? posses, ut tibi ignosceret, postulare?

Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, 139 iudices, satis promisso nostro ac recepto: reliqua est ea causa, iudices, quae iam non recepta, sed innata, neque delata ad me, sed in animo sensuque meo penitus adfixa atque insita est; quae non ad sociorum salutem, sed ad civium Romanorum, hoc est, ad unius cuiusque nostrum vitam et sanguinem pertinet: in qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, iudices, exspectare; omnia, quae dicam, sic erunt industria, ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possem. furor enim quidam, secleris et audaciae comes, istius effrenatum animum importunamque naturam tanta oppressit amentia, ut nunquam dubitaret in conventu palam supplicia, quae in convictos maleficii servos constituta sunt, ea in civis Romanos expromere. virgis quam multos ceciderit quid ego 140 commemorem? tantum brevissime, iudices, dico: nullum fuit omnino civitatis isto praetore in hoc genere discrimen; itaque iam consuetudine ad corpora civium Romanorum etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. num 54 potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei, maximo conventu, C. Servilium, civem Romanum e conventu Panormitano, veterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes tuos, ad terram virgis et verberibus abiectum? aude hoc primum negare, si potes: nemo Lilybaei fuit quin viderit, nemo in Sicilia quin audierit. plagis confectum dico a lictoribus tuis civem Romanum ante oculos tuos concidisse. at quam ob causam, di immortales! tametsi in- 141 iuriam facio communi causae et iuri civitatis: quasi enim ulla possit esse causa cur hoc cuiquam civi Romano iure accidat, ita quaero quae in Servilio causa fuerit: ignoscite in hoc uno, iudices; in ceteris enim non magno opere

causas requiram. locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia: quod isti simul ac renuntiatum est, hominem iubet Lilybaeum vadimonium Venerio servo promittere: promittit; Lilybaeum venit. cogere eum coepit, eum ageret nemo, nemo postularet, sponsionem * milium nummum facere cum lictore suo, NI FURTIS QUAE-
STUM FACERET; recuperatores se de cohorte sua dicebat daturum: Servilius et recusare et deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo adversario, iudicium capitis in se consti-
112 tueretur. haec cum maxime loqueretur, sex lictores circum-
sistunt valentissimi et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi; caedunt acerrime virgis; denique proximus lictor, de quo iam saepe dixi, Sextius, converso baculo oculos misero tundere vehementissime coepit. itaque ille, cum sanguis os oculosque complexset, concidit, cum illi nihilo minus iacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret. sic ille adfectus illum tum pro mortuo sublatus perbrevis postea est mortuus: iste autem homo Venerius, adfluens omni lepore ac venustate, de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit: sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.

55

143

Nam quid ego de ceteris civium Romanorum suppliciiis singillatim potius quam generatim atque universe loquar? carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quae lautumiae vocantur, in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit: ut quisque istius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim coniciebatur. indignum [enim] hoc video videri omnibus, iudices, et id iam priore actione, cum haec testes dicerent, intellexi: retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi forum plenum iudiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi Romani et frequentia, sed ubicumque terrarum et gentium violatum ius civium Romanorum est, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis et
144 dignitatis. in externorum hominum maleficorum sceleratorumque, in praedonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? numquamne tibi iudicii, numquam contionis, numquam huius

tantae frequentiae, quae nunc te animo iniquissimo infestis-
 simoque intuetur, venit in mentem? numquam tibi populi
 Romani absentis dignitas, numquam species ipsa huiusce
 multitudinis in oculis animoque versata est? numquam te
 in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi
 Romani venturum, numquam sub legum et iudiciorum po-
 testatem casurum esse duxisti? at quae erat ista libido cru-
 delitatis exercendae? quae tot scelerum suscipiendorum
 causa? nulla, iudices, praeter praedandi novam singularem-
 que rationem: nam ut illi, quos a poetis accepimus, qui sinus
 quosdam obsedis maritimos aut aliqua promunturia aut
 praerupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos, qui essent ap-
 pulsi navigiis, interficere possent, sic iste in omnia maria
 infestus ex omnibus Siciliae partibus imminebat: quae-
 cumque navis ex Asia, quae ex Syria, quae Tyro, quae
 Alexandria venerat, statim certis indicibus et custodibus
 tenebatur; vectores omnes in lautumias coniciebantur;
 onera atque merces in praetoriam domum deferebantur.
 versabatur in Sicilia longo intervallo alter, non Dionysius
 ille nec Phalaris, — tulit enim illa quondam insula multos
 et crudelis tyrannos — sed quoddam novum monstrum ex
 vetere illa immanitate, quae in isdem locis versata esse
 dicitur. non enim Charybdim tam infestam neque Scyllam
 nautis quam istum in eodem freto fuisse arbitror; hoc
 etiam iste infestior, quod multo se pluribus et immanio-
 ribus canibus succinerat; Cyclops alter, multo impor-
 tunior: hic enim totam insulam obsidebat, ille Aetnam
 solam et eam Siciliae partem tenuisse dicitur. at quae
 causa tum subiciebatur ab ipso, iudices, huius tam ne-
 fariae crudelitatis? eadem, quae nunc in defensione com-
 memorabitur: quicumque accesserant ad Siciliam paulo
 pleniores, eos Sertorianos milites esse atque a Dianio
 fugere dicebat: illi ad deprecandum periculum profere-
 bant alii purpuram Tyriam, tus alii atque odores vestem-
 que linream, gemmas alii et margaritas, vina non nulli
 Graeca venalisque Asiaticos, ut intellexeretur ex merci-
 bus, quibus ex locis navigarent: non providerant eas
 ipsas sibi causas esse periculi, quibus argumentis se ad
 salutem uti arbitrabantur: iste enim haec eos ex pirata-
 rum societate adeptos esse dicebat; ipsos in lautumias

56
145

146

abduci imperabat; navis eorum atque onera diligenter ad-
 57 servanda curabat. his institutis cum completus iam mer-
 147 catorum carcer esset, tum illa fiebant, quae L. Suetium,
 equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, et
 quae ceteros audietis: cervices in carcere frangebantur
 indignissime civium Romanorum, ut iam illa vox et im-
 ploratio: CIVIS ROMANUS SUM, quae saepe multis in ultimis
 terris opem inter barbaros et salutem tulit, ea mortem
 illis acerbiorum et supplicium maturius ferret. quid est,
 Verres? quid ad haec cogitas respondere? num mentiri
 me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid
 horum dicere istis defensoribus tuis audes? cedo mihi,
 quaeso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste
 ad arbitrium suum confectas esse arbitratur; cedo ratio-
 nem carceris, quae diligentissime conficitur, quo quis-
 que die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus
 148 sit. LITTERAE SYRACUSANORUM. videtis civis Romanos gre-
 gatim coniectos in lautumias; videtis indignissimo in loco
 coacervatam multitudinem vestrorum civium. quaerite
 nunc vestigia, quibus exitus eorum ex illo loco compa-
 reant. nulla sunt. omnesne mortui? si ita posset defen-
 dere, tamen fides huic defensionis non haberetur. sed
 scriptum exstat in isdem litteris, quod iste homo barba-
 rus ac dissolutus neque attendere umquam neque intelle-
 gere potuit: *ΕΛΙΚΑΙΩΘΗΣΑΝ* inquit, hoc est, ut Siculi
 58 loquuntur, supplicio adfecti ac necati sunt. si qui rex, si
 149 qua civitas exterarum gentium, si qua natio fecisset ali-
 quid in civis Romanos eius modi, nonne publice vindi-
 caremus? nonne bello persequeremur? possemus hanc
 iniuriam ignominiamque nominis Romani inultam impu-
 nitamque dimittere? quot bella maiores nostros et quanta
 suscepisse arbitramini, quod cives Romani iniuria adfecti,
 quod navicularii retenti, quod mercatores spoliati dice-
 rentur? at ego iam retentos non queror; spoliatos feren-
 dum puto; navibus, mancipiis, mercibus ademptis, in
 vincla mercatores esse coniectos et in vinclis civis Ro-
 150 manos necatos esse arguo. si haec apud Scythas dicerem,
 non hic in tanta multitudine civium Romanorum, non
 apud senatores lectissimos civitatis, non in foro populi
 Romani, de tot et tam acerbis suppliciis civium Romano-

rum, tamen animos etiam barbarorum hominum permoverem; tanta enim huius imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnes nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa esse videatur. nunc tibi ego ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum severitate iudicium, circumretitum frequentia populi Romani esse videam? si mehercule — id quod fieri non posse intellego — ex his te laqueis exueris ac te aliqua via ac ratione explicaris, in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me superiore ex loco confici et concidi necesse est; cui si etiam id, quod defendit, velim concedere, tamen ipsa illa falsa defensio non minus esse ei perniciosa quam mea vera accusatio debeat. quid enim defendit? ex Hispania fugientis se excepisse et supplicio adfecisse dicit. quis tibi id permisit? quo iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum et basilicas istorum hominum videmus et animo aequo videmus; civilis enim dissensionis et seu amentiae seu fati seu calamitatis non est iste molestus exitus, in quo reliquos saltem civis incolumis licet conservare: Verres, ille vetus proditor consulis, translator quaesturae, aversor pecuniae publicae, tantum sibi auctoritatis in re publica suscepit, ut, quibus hominibus per senatum, per populum Romanum, per omnes magistratus in foro, in suffragiis, in hac urbe, in re publica versari liceret, eis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliae detulisset. ad Cn. Pompeium, clarissimum virum et fortissimum, permulti, occiso Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt: quem non ille summo cum studio salvum incolumemque servavit? cui civi supplici non illa dextera invicta fidem porrexit et spem salutis ostendit? itane vero? quibus fuit portus apud eum, quem contra arma tulerant, eis apud te, cuius nullum in re publica momentum unquam fuit, mors et cruciatus erat constitutus? vide quam commodam defensionem excogitaris! malo mehercule id, quod tu defendis, his [iudicibus] populoque Romano quam id, quod ego insimulo, probari; malo, inquam, te isti generi hominum quam mercatoribus et naviculariis inimicum atque infestum putari: meum enim

crimen avaritiae te nimiae coarguit; tua defensio furoris
 cuiusdam et immanitatis et inauditae crudelitatis et paene
 154 novae proscriptionis. sed non licet me isto tanto bono,
 iudices, uti; non licet. adsunt enim Puteoli toti; fre-
 quentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, ho-
 mines locupletes atque honesti, qui partim socios suos,
 partim liberos, partim conliberos spoliatos, in vincla
 coniectos, partim in vinclis necatos, partim securi per-
 cussos esse dicunt. hic vide quam me sis usurus aequo.
 cum ego P. Granium testem produxero, qui suos liberos
 abs te securi percussos esse dicat, qui abs te navem suam
 mercesque repetat, refellito, si poteris; meum testem
 deseram, tibi favebo; te, inquam, adiuvabo: ostendito
 illos cum Sertorio fuisse, ab Dianio fugientis ad Siciliam
 esse delatos. nihil est quod te mallet probare; nullum
 enim facinus quod maiore supplicio dignum sit reperiri
 155 neque proferri potest. reducam iterum equitem Roma-
 num, L. Flavium, si voles, quoniam priore actione, ut
 patroni tui dictitant, nova quadam sapientia, ut omnes
 intellegunt, conscientia tua atque auctoritate meorum
 testium testem nullum interrogasti. interrogetur Flavius,
 si voles, quinam fuerit L. Herennius, is, quem ille ar-
 gentariam Lepti fecisse dicit; qui cum amplius centum
 civis Romanos haberet ex conventu Syracusano, qui eum
 non solum cognoscerent, sed etiam lacrimantes ac te im-
 plorantes defenderent, tamen inspectantibus omnibus Sy-
 racusanis securi percussus est. hunc quoque testem meum
 refelli et illum Herennium Sertorianum fuisse abs te de-
 60 monstrari et probari volo. quid de illa multitudine dice-
 156 mus eorum, qui capitibus involutis in piratarum captivo-
 rum numero producebantur, ut securi ferirentur? quae
 ista nova diligentia, quam ob causam abs te excogitata?
 an te L. Flavii ceterorumque de L. Herennio vociferatio
 commovebat? an M. Annii, gravissimi atque honestissimi
 viri, summa auctoritas paulo diligentiore[m] timidiore[m]que
 fecerat? qui nuper pro testimonio non advenam nescio
 quem nec alienum, sed eum civem Romanum, qui omni-
 bus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, abs
 157 te securi percussus esse dixit. post hanc illorum voci-
 ferationem, post hanc communem famam atque queri-

moniam non mitior in supplicio, sed diligentior esse coepit: capitibus involutis civis Romanos ad necem producere instituit; quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conventu — id quod antea dixi — nimium diligenter praedonum numerum requirebant. haecine plebi Romanae te praetore est constituta condicio? haec negotii gerendi spes? hoc capitis vitaeque discrimen? parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunae, nisi etiam hae formidines ab nostris magistratibus atque in nostris provinciis impendebunt? ad eam rem fuit haec suburbana ac fidelis Sicilia, plena optimorum sociorum honestissimorumque civium, quae civis Romanos omnis suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria atque Aegypto navigarent, qui apud barbaros propter togae nomen in honore aliquo fuissent, qui ex praedonum insidiis, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, cum se iam domum venisse arbitrarentur?

Nam quid ego de P. Gavio, Consano municipe, dicam, ⁶¹₁₅₈ iudices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit: ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis laborandum est: quod crimen eius modi est, ut, cum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem; tametsi enim verissimum esse intellegebam, tamen credibile fore non arbitrabar: coactus lacrimis omnium civium Romanorum, qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honestissimorum omniumque Reginorum testimoniis multorumque equitum Romanorum, qui casu tum Messanae fuerunt, dedi tantum priore actione testium, res ut nemini dubia esse posset. quid nunc agam? cum iam tot horas de uno ¹⁵⁹ genere ac de istius nefaria crudelitate dicam, cum prope omnem vim verborum eius modi, quae scelere istius digna sint, aliis in rebus consumpserim, neque hoc providerim, ut varietate criminum vos attentos tenerem, quem ad modum de tanta re dicam? opinor, unus modus atque una ratio est: rem in medio ponam; quae tantum habet ipsa gravitatis, ut neque mea, quae nulla est, neque cuiusquam ad inflammandos vestros animos eloquentia requi-

160 rantur. Gavius hic, quem dico, Consanus, cum in illo
 numero civium Romanorum ab isto in vincla coniectus
 esset et nescio qua ratione clam e lautumiis profugisset
 Messanamque venisset, qui tam prope iam Italiam et
 moenia Reginorum civium Romanorum videret et ex illo
 metu mortis ac tenebris quasi luce libertatis et odore ali-
 quo legum recreatus revixisset, loqui Messanae et queri
 coepit, se civem Romanum in vincla esse coniectum, sibi
 62 recta iter esse Roman, Verri se praesto adveniendi futu-
 rum. non intellegebat miser nihil interesse, utrum haec
 Messanae an apud istum in praetorio loqueretur; nam,
 ut ante vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quam
 haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagi-
 tiorum omnium consciam: itaque ad magistratum Mamertinum
 statim deducitur Gavius; coque ipso die casu Mes-
 sanam Verres venit; res ad eum defertur: esse civem Ro-
 manum, qui se Syracusis in lautumiis fuisse quereretur,
 quem iam ingredientem in navem et Verri nimis atrociter
 minitantem ab se retractum esse et adservatum, ut ipse
 161 in eum statueret quod videretur. agit hominibus gratias
 et eorum benevolentiam erga se diligentiamque conlaudat;
 ipse inflammatus scelere et furore in forum venit: arde-
 bant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat: exspectabant
 omnes quo tandem progressurus aut quidnam acturus
 esset, cum repente hominem proripi atque in foro medio
 nudari ac deligari et virgas expediri iubet. clamabat ille
 miser se civem esse Romanum, municipem Consanum;
 meruisse cum L. Raccio, splendidissimo equite Romano,
 qui Panhormi negotiaretur, ex quo haec Verres scire
 posset. tum iste, se comperisse cum speculandi causa in
 Siciliam a ducibus fugitivorum esse missum; cuius rei
 neque index neque vestigium aliquod neque suspitio cui-
 quam esset ulla; deinde iubet undique hominem vehe-
 162 mentissime verberari. caedebatur virgis in medio foro
 Messanae civis Romanus, iudices, cum interea nullus
 gemitus, nulla vox alia illius miseri inter dolorem crepi-
 tumque plagarum audiebatur, nisi haec: 'civis Romanus
 sum.' hac se commemoratione civitatis omnia verbera
 depulsurum cruciatumque a corpore deiecturum arbitra-
 batur: is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim

deprecaretur, sed, cum imploraret saepius usurparetque nomen civitatis, crux, crux, inquam, infelici et aerumnoso, qui numquam istam pestem viderat, comparabatur. o ⁶³ nomen dulce libertatis! o ius eximium nostrae civitatis! o lex Porcia legesque Semproniae! o graviter desiderata et aliquando reddita plebi Romanae tribunicia potestas! hucine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in provincia populi Romani, in oppido foederatorum ab eo, qui beneficio populi Romani fascis et securis haberet, deligatus in foro virgis caederetur? quid? cum ignes ardentisque laminae ceterique cruciatus admovebantur, si te illius acerba imploratio et vox miserabilis non inhibebat, ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu et gemitu maximo commovebare? in crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret? nolui tam vehementer agere hoc prima actione, iudices; nolui. vidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore et odio et communis periculi metu concitarentur: statui egomet mihi tum modum et orationi meae et C. Numitorio, equiti Romano, primo homini, testi meo; et Glabrionem, id quod sapientissime fecit, facere laetatus sum, ut repente consilium in medio testimonio dimitteret: etenim verebatur ne populus Romanus ab isto eas poenas vi repetisse videretur, quas veritus esset ne iste legibus ac vestro iudicio non esset persoluturus. nunc quoniam exploratum ¹⁶⁴ est omnibus, quo loco causa tua sit et quid de te futurum sit, sic tecum agam: Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam in lautumias Syracusis abs te esse coniectum; neque id solum ex litteris ostendam Syracusanorum, ne possis dicere me, quia sit aliquis in litteris Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere, sed ad arbitrium tuum testis dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in lautumias coniectum esse dicant; producam etiam Consanos municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egisti, civem Romanum et municipem Consanum, non speculatorem fugitivorum fuisse. cum haec omnia, quae ⁶¹ polliceor, cumulate tuis patronis plana fecero, tum istuc ¹⁶⁵ ipsum tenebo, quod abs te mihi datur: eo contentum me

esse dicam. quid enim nuper tu ipse, cum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, inquam, locutus es? illum, quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse, se esse civem Romanum; sed speculatorem fuisse. iam mei testes veri sunt. quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. et P. Cottii, nobilissimi homines, ex agro Tauromenitano? quid Q. Lucecius, qui argentariam Regii maximam fecit? quid ceteri? adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui novisse Gavium, sed se vidisse dicerent, cum is, qui se civem Romanum esse clamaret, in crucem ageretur: hoc tu, Verres, idem dicis; hoc tu confiteris illum clamitasse, se civem esse Romanum; apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse, ut dubitationem aliquam crucis, ut crudelissimi taeterrimique supplicii aliquam parvam moram saltem posset adferre: hoc teneo, hic haereo, iudices, hoc sum contentus uno; omitto ac neglego cetera; sua confessione induatur ac iuguletur necesse est: qui esset ignorabas; speculatorem esse suspicabare; non quaero qua suspitione, tua te accuso oratione: civem Romanum se esse dicebat: si tu apud Persas aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere, quid aliud clamitares, nisi te civem esse Romanum? et, si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos nobile et illustre apud omnis nomen civitatis tuae profuisset, ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum civem se Romanum esse diceret, apud te praetorem, si non effugium, ne moram quidem mortis mentione atque usurpatione civitatis adsequi potuit? homines tenues, obscuro loco nati, navigant, adeunt ad ea loca, quae numquam antea viderunt, ubi neque noti esse eis, quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt; hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus, qui et legum et existimationis periculo continentur, neque apud civis solum Romanos, qui et sermonis et iuris et multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur, sed, quocumque venerint, hanc sibi rem praesidio sperant futuram: tolle hanc spem, tolle hoc praesidium civibus Romanis; constitue nihil esse opis in

hac voce 'civis Romanus sum;' posse impune praetorem aut alium quemlibet supplicium quod velit in eum constituere, qui se civem Romanum esse dicat, quod eum quis ignoret: iam omnis provincias, iam omnia regna, iam omnis liberas civitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione praecluseris. quid, si L. Raccium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia erat, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panhormum litteras mittere? adservasses hominem, custodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisses, dum Panhormo Raccius veniret; cognosceret hominem, aliquid de summo supplicio remitteres; si ignoraret, tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnis constitueres, ut, qui neque tibi notus esset neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

Sed quid ego plura de Gavio? quasi tu Gavio tum fueris infestus ac non nomini, generi, iuri civium hostis: non illi, inquam, homini, sed causae communi libertatis inimicus fuisti. quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere, quae ad fretum spectaret, et hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locum deligere, ut ille, quoniam se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum suam prospicere posset? itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est; Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuque moriens perangusto fretu divisa servitutis ac libertatis iura cognosceret, Italia autem alumnum suum servitutis extremo summoque supplicio adfixum videret. facinus est vincire civem Romanum; scelus verberare; prope parricidium necare; quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. non fuit his omnibus iste contentus: spectet, inquit, patriam; in conspectu legum libertatisque moriatur. non tu hoc loco Gavium, non unum hominem nescio quem, [civem Romanum,] sed communem libertatis et civitatis causam in illum cruciatum et crucem egisti. iam

66
169

vero videte hominis audaciam: nonne eum graviter tulisse arbitramini, quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? quod enim his locis in provincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit: monumentum sceleris audaciaeque suae voluit esse in conspectu Italiae, vestibulo Siciliae, praetervectione omnium, qui ultro citroque navigarent.

67 Si haec non ad civis Romanos, non ad aliquos amicos
171 nostrae civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audissent, denique, si non ad homines, verum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa et scopulos haec conqueri ac deplorare vellem, tamen omnia muta atque inanima tanta et tam indigna rerum acerbitate commoverentur: nunc vero cum loquar apud senatores populi Romani, legum et iudiciorum et iuris auctores, timere non debeo ne non unus iste civis Romanus illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. paulo ante, iudices, lacrimas
172 in morte misera atque indigna nauarchorum non tenebamus et recte ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam civium Romanorum omnium sanguis coniunctus existimandus est, quoniam et salutis omnium ratio et veritas postulat: omnes hoc loco cives Romani et qui adsunt et qui ubique sunt [vestram severitatem desiderant,] vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt; omnia sua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur.
173 a me, tametsi satis habent, tamen, si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. nam si qua vis istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque ullo modo posse fieri video; sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perisse querentur et mecum pariter moleste ferent: populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum, me agente, suis suffragiis ante Kal. Februarias recuperabit; ac, si de mea gloria atque amplitudine quaeritis, iudices, non est alienum meis rationibus istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Romani iudicium

reservari. splendida est illa causa, probabilis mihi et facilis, populo grata atque iucunda. denique, si videor hic, id quod ego non quaesivi, de uno isto voluisse crescere, isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. sed mehercule vestra rei- 68
 que publicae causa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitii esse commissum *videri*; nolo eos iudices, quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos, isto absoluto, ambulare, ut non cera, sed caeno obliti esse videantur. quam ob rem te quoque, Hortensi, 174
 si qui monendi locus ex hoc loco est, moneo: videas etiam atque etiam et consideres quid agas, quo progrediare, quem hominem et qua ratione defendas; neque de illo tibi quicquam praefinio, quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas: cetera si qua putas te occultius extra iudicium, quae ad iudicium pertineant, facere posse, si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas, magno opere censeo desistas, et illa, quae temptata iam et coepta sunt ab isto, a me autem pervestigata et cognita, moneo ut exstinguas et longius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio; maiore quam putas: quod enim te libera- 175
 tum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites, mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur quam comparantur. tulit haec civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudiciis et in omni re publica, tulit; sed quo die populo Romano tribuni plebi restituti sunt, omnia ista vobis, si forte nondum intellegitis, adempta atque erepta sunt. omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unum quemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas; de omnibus 176
 nobis, si qui tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Romani iudicium consequetur. nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio, nulla necessitudo; quibus excusationibus antea nimium in alio *quodam* iudicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. quae iste in pro-

vincia palam dictitabat, cum ea, quae faciebat, tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur tibi maxime est providendum. ego mei rationem iam officii confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam; nam istum paucis horis primae actionis omnium mortalium sententiis condemnavi. reliquum iudicium iam non de mea fide, quae perspecta est, nec de istius vita, quae damnata est, sed de iudicibus et, vere ut dicam, de te futurum est. at quo tempore futurum est? nam id maxime providendum est: etenim cum omnibus in rebus tum in re publica permagni momenti est ratio atque inclinatio temporum — nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum atque alium ordinem ad res iudicandas requirit [nempe] lege de iudiciis iudicibusque novis promulgata; quam non is promulgavit, quo nomine proscriptam videtis, sed hic reus: hic, inquam, sua spe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam scribendam promulgandamque curavit: itaque cum primo agere coepimus, lex non erat promulgata; cum iste, vestra severitate permotus, multa signa dederat, quam ob rem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat: postea quam iste recreari et confirmari visus est, lex statim promulgata est; cui legi cum vestra dignitas vehementer adversetur, istius spes falsa et insignis impudentia maxime suffragatur. hic si quid erit commissum a quoquam vestrum, quod reprehendatur, aut populus Romanus iudicabit de eo homine, quem iam ante iudiciis indignum putavit, aut ei, qui propter offensionem iudiciorum [de veteribus iudicibus] lege nova novi iudices erunt constituti. mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intellegit quam longe progredi sit necesse? potero silere, Hortensi, potero dissimulare, cum tantum res publica volnus acceperit, ut expilata provincia, vexati socii, di immortales spoliati, cives Romani cruciati et necati impune me actore esse videantur? potero ego hoc onus tantum aut in hoc iudicio deponere aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Romani fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerunt, ut aut fidem suam corrumpi paterentur aut iudicium corrumperent, in discrimen aut iudicium vo-

candi? quaeret aliquis fortasse: ‘tantumne igitur labo- 180
rem, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es?’ non
studio quidem hercule ullo neque voluntate: sed non
idem licet mihi, quod eis, qui nobili genere nati sunt,
quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus de-
feruntur: longe alia mihi lege in hac civitate et con-
dicione vivendum est: venit mihi in mentem M. Catonis,
hominis sapientissimi et vigilantissimi, qui cum se virtute,
non genere, populo Romano commendari putaret, cum
ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni et propa-
gari vellet, hominum potentissimorum suscepit inimici-
tias et maximis laboribus usque ad summam senectutem
summa cum gloria vixit. postea Q. Pompeius, humili 181
atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimiciis ma-
ximisque suis periculis ac laboribus amplissimos honores
est adeptus? modo C. Fimbriam, C. Marium, C. Cae-
lium vidimus non mediocribus inimiciis ac laboribus
contendere, ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos
per ludum et per negligentiam pervenistis. haec eadem
est nostrae rationis regio et via; horum nos hominum
sectam atque instituta persequimur: videmus quanta sit 71
in invidia quantoque in odio apud quosdam nobilis ho-
mines novorum hominum virtus et industria: si tantulum
oculos deiecerimus, praesto esse insidias; si ullum locum
aperuerimus suspicioni aut crimini, accipiendum statim
volnus esse; semper nobis vigilandum, semper laboran-
dum videmus. inimicitiae sunt: subeantur; labor: susci- 182
piatur; etenim tacitae magis et occultae inimicitiae timen-
dae sunt quam indictae atque apertae: hominum nobi-
lium non fere quisquam nostrae industriae favet; nullis
nostris officiis benevolentiam illorum adlicere possumus,
quasi natura et genere diiuncti sint, ita dissident a nobis
animo et voluntate: qua re quid habent eorum inimicitiae
periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos et
invidos, quam ulla inimicitias susceperis? quam ob rem 183
mihi, iudices, optandum illud est, in hoc reo finem accu-
sandi facere, cum et populo Romano satis factum et re-
ceptum officium Siculis, necessariis meis, erit persolu-
tum; deliberatum autem est, si res opinionem meam,
quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi,

ad quos maxime culpa corrupti iudicii, sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes aut audaces aut artifices ad corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati, ut, disceptante populo Romano, mecum sibi rem videant futuram; et, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorunt, existiment in his hominibus, quorum ego inimicitias populi Romani salutis causa suscepero, multo graviolem atque acriorem futurum.

72 Nunc te, Iuppiter Optime Maxime, cuius iste donum
184 regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de manibus regiis extorsit, cuiusque sanctissimum et pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit; teque, Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitae et Sami, sanctissima et antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit; teque, Minerva, quam item [iste] duobus in clarissimis et religiosissimis templis expilavit, Athenis, cum auri grande pondus, Syracusis, cum omnia praeter
185 tectum et parietes abstulit; teque, Latona et Apollo et Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, ut hominum opinio et religio fert, sedem antiquam divinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilavit; etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit; teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliavit, cuius simulacrum sanctissimum Segestae, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit; teque, Mercuri, quem Verres in domo et in privata aliqua palaestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum et in gymnasio Tyndaritanorum iuventutis illorum custodem ac praesidem voluit esse;
186 teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, servorum instructa et comparata manu, convellere ex suis sedibus atque auferre conatus est; teque, sanctissima mater Idaea, quam apud Enguinos augustissimo et religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen

modo Africani et vestigia violatae religionis maneat, monumenta victoriae fanique ornamenta non exsint; vosque, omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum iudiciorumque arbitri et testes, celeberrimo in loco populi Romani locati, Castor et Pollux, quorum e templo quaestum iste sibi et praedam improbissimam comparavit; omnesque di, qui vehiculis tensorum sollemnis coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem faciendum exigendumque curavit; teque, Ceres et Libera, quarum ¹⁸⁷ sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt, longe maximis atque occultissimis caerimoniis continentur, a quibus initia vitae atque victus, morum, legum, mansuetudinis, humanitatis hominibus et civitatibus data ac dispersita esse dicuntur, quarum sacra populus Romanus a Graecis ascita et accepta tanta religione et publice et privatim tuetur, non ut ab illis huc adlata, sed ut ceteris hinc tradita esse videantur, quae ab isto uno sic polluta ac violata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catina convellendum auferendumque curaverit, alterum autem Henna ex sua sede ac domo sustulerit, quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut ipsam videre se Cererem aut effigiem Cereris non humana manu factam, sed de caelo lapsam arbitrarentur; vos etiam atque etiam imploro et appello, sanctissimae ¹⁸⁸ deae, quae illos Hennensis laeus lucosque incolitis, cunctaeque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesidetis, a quibus, inventis frugibus et in orbem terrarum distributis, omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur; ceteros item deos deasque omnis imploro et obtestor, quorum templis et religionibus iste, nefario quodam furore et audacia instinctus, bellum sacrilegum semper impiumque habuit indictum, ut, si in hoc reo atque in hac causa omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem rei publicae, fidem meam spectaverunt, si nullam ad rem nisi ad officium et virtutem omnes meae curae, vigiliae cogitationesque elaborant, quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, eadem vestra sit in iudicanda; deinde uti C. ¹⁸⁹

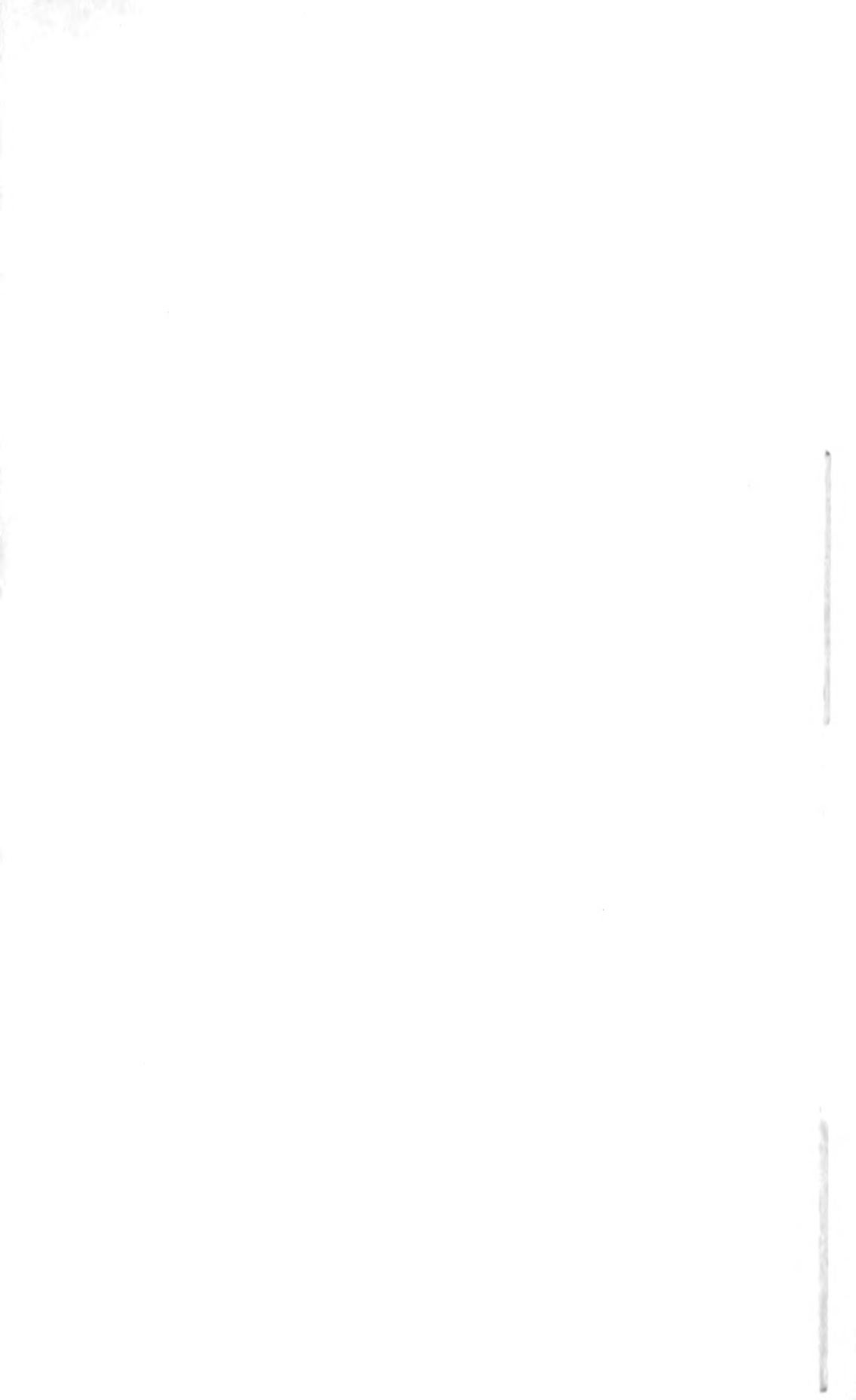
Verrem, si eius omnia sunt inaudita et singularia facinora sceleris, audaciae, perfidiae, libidinis, avaritiae, crudelitatis, dignus exitus eius modi vita atque factis vestro iudicio consequatur; utique res publica meaque fides una hac accusatione mea contenta sit, mihi posthac bonos potius defendere liceat quam improbos accusare necesse sit.

7756

Cicero, Marcus Tullius
Opera quae supersunt omnia; ed. J.G.
Baiter, C.L. Kayser. Vol. 3.

LL
C5634B

NAME OF BORROWER

DATE

Aug 6. 60 G. V. Smith

7.7.1960

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

